68
5 G
13

M

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu
IV. 7. c.

31.3.14

5-10 A 4-

Esemplare integro

R. II ed. To. II° p. 11, n. 12

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBRI IIII.

Eiuſdem quæ præfationes appellantur.

BIBLIOTECA NAZ
ROMA

AL DVS

VENETIIS, M. D. LX.

AD ILL. ALBERICVM CIBO, MALASPINAM, MASSAE ET CARRARIAE PRINCIPEM.

BIBLIOTECA ... VITTORIO EMANUELE

Ex iis artibus, quæ merito liberales appellantur, excellere duas in primis, litterarum ſcientiam, & rei militaris præſtantiam, in omni ætate omnium conſenſu iudicatum eſt: utra uero ex his ipſis illuſtrior, utra magis expetenda ſit, & quæſitum aliquando eſt à magnis uiris, & minime tamen adhuc plane uidetur explicata delibe ratio. nam, ut ocium, & pax, ſine quibus litteræ non conſiſtunt, armis comparentur: tamen nec ipſa feliciter ſatis arma tractantur, niſi adſint illa, quæ magna ex parte à litteris petuntur, conſilium, ordo, prudentia, animi præterea ita ratione temperata magnitudo, ut, ſicubi periculum occurrat, metus pariter ac temeritas abſint. itaque conſtat, quæ na-

tiones bellica gloria claruerunt , in iiſdem uiguiſſe ſtudia doctrinæ , ut in Græcia , quæ Perſarum innumerabiles exercitus non modo ſuſtinuit, uerum etiam fregit , atque profligauit; ipſa uero nunquam uinci , niſi à ſe ipſa, potuit . domeſticis enim & diuiſa diſcordiis , & infirmata bellis , non tam Philippi, Macedonum Regis, uirtute , quàm propriis perculſa uiribus , afflictaq́; corruit . Romana uero gente quæ fuit ulla unquam gens aut belli gerendi ſcientia , ac fortitudine præſtantior , aut iis præcipue litteris , quæ rudes animos humanitate informant , exculta diligentius ? hinc illa manus ducum excellentium , quæ Romani terminos imperii quam longisſime protulit , Catones , Aemiliani , Syllæ , Luculli , Cæſares , quos hiſtoriæ mirabiliter laudant , nec tamen ita, ut eorum merita laudes ullæ ſatis adæquare uideantur. Age, Macedonum tot uictoriæ , tot militaria decora unde fluxerint , ſi quis interroget ; quid reſpondebimus ? hoc pri

mum ,

mum, ut opinor, ab Alexandro duce: is enim Aſiam perdomuit uniuerſam, & ad intimos etiam Oceani receſſus penetraſſe fertur: deinde illud, à phalange, quæ fuit acies in exercitu firmisſima. quod utrunque ſi ſpectetur, ac perpendatur accurate; nõ exiguam fortaſſe bellicæ laudis partem litteræ ſibi uindicant. nam Alexandrum à primis annis diſciplina erudiit Ariſtotelis, & ad eam tum animi, tum ingenii præſtantiam, qua poſtea res illas, omnium opinione maiores, & aggreſſus eſt, & confecit, præceptis philoſophiæ pulcherrimis extulit. Phalangem uero, eiusq; artem ſtruendæ ab uno primum Homeri poetæ uerſu manaſſe, doctisſimi homines memoriæ prodiderunt. Ergo uicisſim & à litteris adiuuantur arma, & ab armis litteræ ſuſtinentur. quòd ſi, ubi quæſitum armis imperium eſt, ibi artes illæ uigerent, quæ litterarum uſu cognoſcuntur: conſeruarentur facile ſtudia ciuium, ac populorum: & in communi omnium

concordia, nullus unquam externis uiribus ad labefactandam publicam rem locus eſſe poſſet. quod contra & in Græcia, & apud Romanos, & ubiuis gentium accidiſſe, atque accidere quotidie, uidemus. Neque ſolum in una ciuitate, aut in una etiam gente multos, ſed uix in ſingulis familiis ſingulos, qui utranque laudem adamauerint, & in utraque pariter excelluerint, reperire difficillimum eſt. unum quidem non modo noſtra tempeſtate, ſed multorum ſæculorum memoria, hiſtoriæ celebrant, quem uere phœnicem inter omnes Europæ uniuerſæ Principes licet appellare, Laurentium Medicen, atauum tuum: cuius, neſcio, plus ne uirtus in bellis, an in pace ſapientia, ac moderatio enituerit. nam rem Florentinam, ſæpe aduerſa fortuna nutantem, confirmauit, interdum malis prope extinctam unus ipſe non modo reſtituit, uerum etiam uehementer auxit. tranquillis uero rebus, ornauit patriam, ac muniuit legibus optimis, atque inſtitutis:

ſtitutis: iuſtitiam præter ceteros, ac temperantiam publice, priuatimq́; coluit: liberalitate, ſi quis unquam, delectatus eſt: cuius fama longinquas regiones peruagata, barbaras etiam gentes, ac religione diuerſas, illi conciliauit, multosq́;, aliqua modo uirtute, nobili ue arte inſignes, in urbem Florentiam perduxit. et, ut alia uel in patriam, uel in ſingulos non uulgaria merita omittantur, quis miſeram Græciam, ſuis ſedibus Othomanorum iniuria pulſam, ſupplicem, atque egentem hoſpitio excepit, benignitate ſubleuauit, perpetuo ſtudio fouit, ac tutatus eſt? unus eam laudem ſibi uindicat, unus in Italia Græcas litteras, & præclara doctrinarum ſtudia Laurentius Medices excitauit: cum & ipſe pro ea, qua excelluit, eruditione acerrimus eſſet ingeniorum æſtimator, & naturæ quodam impulſu ad beneficentiam magnopere propenderet: ut mirandum minime uideatur, ſi tanto patre genitus, domeſtico tam illuſtri exemplo com

motus, Leo X, Pontifex maximus, omnes liberales diſciplinas præmiis extulit atque ornauit amplisſimis, effecitq; ut aliquando Romam in urbe Roma liceret agnoſcere. In tua uero paterna gente Cibo, & in materna Malaſpina, mirabilis omnium uirtutum in omni ætate fuit exercitatio. et, ne illa nimis uetera ex annalibus fide dignis repetamus, iam inde ab eo tempore, cum, Græcorum Imperatorum ætate, oppidum Pera, quod proxime Byzantium ſitum eſt, Genuenſes obtinebant; quo tempore ſummis honoribus, & copiis maiores tuos floruiſſe conſtat: aut, cum Mucius ille Cibo, plane alter Mucius in tuenda patriæ ſalute, triremibus priuato ſumptu comparatis, atque inſtructis Piſanos, Genuenſium rebus acriter infenſos, in Sardinia profligauit: ſexcenta præterea in Genuenſium remp. merita, in qua etiam Gulielmus Cibo cruce rubea, publico inſigni, uirtutis ergo decoratus eſt: hæc ut omittam; & illa, quæ auorum

rum

rum noſtrorum memoria geſta ſunt, attingam; Aranus, Aaron in hiſtoriis nominatus, equeſtri dignitate ornatus, Romani Senatoris titulo inſignis, antiqua ille quidem ſuæ gentis nobilitate clarus, multo tamen ſuis laudibus illuſtrior, qui nihil unquam in uita non egregium, non amplum, non ingenuo nobiliq́; uiro dignum aut cogitauit, aut fecit, is, qua tempeſtate Renatus Andegauenſis Alfonſo Neapolitanorum Regi bellum intulit, in eo bello, quæcunque à ſummo duce munera poſtulantur, ea fortiſſime præſtitit, uſque eò, ut Renatus, Neapoli potitus, eum pro Rege, iure ſummo, ac poteſtate ampliſſima, conſtituerit. quo in imperio ita ſe geſsit abſtinenter, ita iuſtitiam eſt complexus, ut, cum ad Alfonſum rurſus uictoria inclinaſſet, afflictis Renati partibus, exceptus ab illo ſit honorifice in primis, ac ſplendide: quemq́; apud Renatum antea, eundem apud eum, quem ſæpe armis læſerat, ſæpe in diſcrimen uitæ adduxerat,

rat, & dignitatis, & gratiæ locum obtinuerit. Ex hac tantarum uirtutum præſtantia filius eius, ad optimam naturam optima uoluntate adiuncta, documenta ſumpſit ad uitam laudabiliter inſtituendam, & iis artibus excolendam, quibus poſtea maximam adeptus & uirtutis, & probitatis opinionem, Pontifex, approbante Deo, fauentibus, atque incumbentibus hominibus, creatus eſt, nec ſe poſtea, ut multi, ſui disſimilem præbuit; ſed, quantum antea contenderat, ut in ſtudio uirtutis omnes anteiret, tantum, ut ſe ipſe in omni laude uinceret, & ſtuduit, & conſecutus eſt. itaque, quemadmodum ei non modo ad obtinendam Cardinalis dignitatem, uerum etiam ad Pontificatum antiqua maiorum exiſtimatio, & clarisſima patris memoria quaſi uiam ex aliqua parte muniit, aditumq; patefecit: ſic patris deinde tui fratrem, multis illum quidem animi bonis ornatum, multo tamen facilius ad Cardinalatum egregia Pontificatus Innocentii

centii fama perduxit. Hæc eſt in tua gente, magne Princeps, non opum, ac diuitiarum, quibus etiam minime digni ſæpe affluunt, ſed uirtutis, & gloriæ, perpetua multorum ſæculorum ſerie quaſi per manus tradita, & ad te ipſum uſque conſeruata hereditas. Nec uero paternum tibi quidem genus prædicandum, maternum autem diſsimulandum uidetur. utroque licet, ſi uetera ſpectes, æque glorieris. nam Malaſpinarum nobilitas ſimul & antiquitas Etruſci poetæ doctiſsimi, ac ſapientisſimi Dantis teſtimonio cognoſcitur: nobilitas in eo, quòd illam Italiæ partem, quæ hodie Luneiana cõmuni uocabulo nuncupatur, Malaſpinis olim uniuerſam paruiſſe tradit: antiquitas autem, quòd, cum ipſe annis ante nos ducentis quinquaginta floruerit, Corradũ tamen Malaſpinam, non ut ætati ſuæ proximum, ſed ut multis ante ſæculis natum, honorifice appellat. Vides, à quibus uiris originem ducas, Alberice illuſtrisſime. neque uero ui

des

des tu quidem, ſed non imitaris, aut imitaris quidem, ſed non aſſequeris. uerſantur enim in animo tuo cogitationes egregiæ. inde emergunt præclara facta, tuis maioribus, teq; ipſo digna. et quanquam tibi maxime propoſitum eſt militare decus, unde primum tuæ gentis nobilitas fluxit: magni tamen facis earum doctrinarum ſtudia, quæ ſi abſint ab hominum uita, ſimul abſit omnis humanitas, neque ſatis diu, quæ merces uirtutis eſt, recte factorum memoria conſeruetur. faues ingeniis, ut audio: nihil deeſſe litteratis hominibus, nullum commodum, nullum ornamentum, pateris: cupis uirorum illuſtrium res geſtas æternis mandari monimentis litterarum. et uidi iam de Laurentii Medices uita libros tres, à Michaele Bruto luculenter conſcriptos: qui cum ſuperioribus diebus Venetias ueniſſet, mira quædam de animi, ingenii, conſilii tui præſtantia, de ſtudio erga nobiles diſciplinas, præterea de humanitate, ac morum ele-

gantia

gantia prædicabat, quæ cum in te ip-
ſo bona ſint, longè pluris intelligen-
tium iudicio, quàm ea, quæ petun-
tur extrinſecus, æſtimantur. nam ar-
genti, atque auri magnam uim poſsi
dere, imperare populis, oppida tene
re munitisſima, clarum eſſe à maiori-
bus, omnes pene Italiæ Principes,
ſummos etiam Reges necesſitudine
attingere; magna quidem hæc ſunt,
nec tibi communia cum multis, eiuſ-
modi tamen, ut inter fortunæ mune-
ra referantur; quæ ſcis etiam ad tui
diſsimillimos peruenire: uitam au-
tem ſic inſtituere, ut omnia conſilia,
omnes actiones ratio moderetur; uir
tutem in ſe ipſo expetere, in aliis dili
gere, ac ornare; uelle inter homines
eminere beneficentia potius, quàm
poteſtate: hæc quia partim ſequeris,
partim adeptus iam es, iccirco te ue-
re diuitem, qui æterna bona tibi cō-
pares, uere nobilem, qui nobilita-
tem à te ipſo haurias, exiſtimamus.
Atque etiam illa ipſa, quæ dixi à fortu
na pendere, quia cum uirtute con-
iungis,

iungis, firmiora fiunt: quandoquidem neque tuas urbes, tuamq; ditionem mœnia potius, & aggeres, & flumina, quàm populorum beneuolentia tuebitur; neque facilius ulla re, quàm recte factis, beneuolentia comparatur. quæ ſit autem eorum, qui prope adſunt, qui te quotidie intuentur, ad te diligendũ propenſio; nos, qui longinqui ſumus, ex noſtro in te ſingulari ſtudio facile iudicamus. nã me quidem, iam aliquot abhinc annis, ea, quæ de te adoleſcentulo, rerum laudabilium infinita cupiditas, & magnarum indoles uirtutum, ferebatur, in tui amorem atque obſeruantiam cœpit allicere: poſtea, tuis laudibus cum ætate auctis, incenſus ita ſum, ut ſtatuerim, tibi quidem primum, deinde etiam aliis, aut meum in te celebrando ingenium, aut certe uoluntatem aliquando oſtendere. Quare cum hæc iam increbuerit conſuetudo, ut, de quibus optime ſentimus, iis dicata eſſe, & eorum nomine inſigniri noſtra ſcripta

cu-

cupiamus: mittendum putaui ad te, dum aliquid interim fortaſſe præſtantius adornatur, uolumen epiſtolarum, & præfationum mearum. quas ego nequaquam edere animum induxiſſem, niſi me Academiæ Venetæ ſuadentis, atque etiam petentis, mouiſſet auctoritas. quibus enim omnia debere mihi uideor, uocatus in ſocietatem exercendæ uirtutis, tanti factus honoris particeps, quantus ab excellenti multorum doctrina, à ſummis ingeniis, à quotidiana induſtria poteſt emanare; iis cur aliquid à me negari æquum putem? cur non obſequar amplisſimis uiris, non credam ſapientisſimis, non gratificer amicisſimis? Tuo uero nomini liber inſcriptus ut exiret, fecerunt illa ſuperiora: quæ ne te offendant, (quandoquidem ſunt à me, non ut gratiam tuam ficta laudatione colligerem, ſed ut omnibus mei erga te ſtudii cauſſam uerisſimam exponerem, commemorata) cupio impetrare à modeſtia tua, & debeo ſcilicet, cum etiam

in

in iis non tam ad laudandum, quàm ad cohortandum non nulla pertineant: & currentibus ad metam, atque etiam appropinquantibus, minime moleſtas eſſe cohortantium uoces, minime plauſum diſplicere conſtat.

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBER PRIMVS.

RAINVTIO FARNESIO, CARDINALI CREATO, Romam.

QVIA *uirtus eſt ipſa per ſe amabilis; & quia nobilitati honor et obſeruantia debetur; amaui te iam inde à tua pueritia, ſtudio uirtutis incenſum; & colui clariſſimo genere ortum, Pauli* III. *Pontificis nepotem. iam tum equidem uidi, prædixiq́; multis, qui futurus eſſes: & nunc, opinionem auguriumq́; de te meum exitu comprobante, utrique noſtrum gratulor, tibi, cui tribuuntur ea, quæ ſemper illuſtria fuerunt, nunc eo magis, quòd à Paulo* III. *Pontifice tribuuntur; mihi, qui de tua futura dignitate, fretus indole, moribus, ingenio tuo, adoleſcens uere coniecerim. Cardinalis es. optabile, & honorificum: ſed eſt in iſto honore pondus, & labor. cadunt in eam, quam nunc ſuſtines, perſonam uirtutes omnes, atque ita cadunt, ut, ſi abſint, is, qui honor eſt, honor eſſe deſinat, uel ſit etiam ſumma deformitas. Curæ autem, & cogitationes illæ ſunt præclaræ, illæ, Rainuti, te dignæ, æter-*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

naq; cum gloria coniunctæ: pietatem præcipue colere; excubare animo pro ſalute, ac dignitate Eccleſiæ; beneficentiam ſine ſpe præmiorum exercere; nihil omnino facere, nihil cogitare, in quo ſtatim decus non eluceat: nam, ubi paulo uidetur obſcurius, ibi ſatis conſtat turpitudinem ineſſe. quæ profecto tibi in mentem uenire, atque ob oculos aſſidue uerſari, cum in aui tui ſummam gloriam intueris, neceſſe eſt. et omnino datum hoc ueſtro generi diuinitus uidetur, uobis naſcentibus heroum numerus ut augeatur, & quaſi maius lumen de ſublimi quadam ſpecula errantibus honeſtis diſciplinis uiam, & hoſpitium oſtendat. ergo alter alteri exemplo eſtis ad bene agendum: uobiſcum ſimul & oriuntur uirtutes, & cum ætate creſcunt; donec uitæ munere perfunctos educant ex hac rerum humanarum teterrima caligine, & in illa ſempiterna luce collocatos cum illo bonis omnibus circumfluente cæleſtium animorum cœtu coniungant. Aut igitur mihi nullus tui cohortandi relictus eſt locus, aut hic tantum, ut uelis eſſe tui quamſimillimus; quodq; tuo generi, tuo nomini, tibimet ipſi, tuiſq; debes inſtitutis, id cumulate perſoluendum exiſtimes. Vnum exoptandum, ut qui tibi iſtam mentem cum iſta auctoritate dedit, (dedit autem omnium auctor laudanda-

rum rerum, & creator Deus) idem uelit utriuſque rei fructum eſſe maxime diuturnum, & æquare tuæ uitæ ſpatium cum ijs bonis, quæ in te ſumma contulit. profecto, tales guberna tores, tam peritos, tam uigilantes, Chriſtiana religio ſi nunquam non haberet; nunquam illæ exorirentur diſſidentium opinionum horribiles procellæ; quæ iactare multis abhinc annis Petri nauem cœperunt, neque dum conſiſtere patiuntur. quo quidem mihi libet ominari de te idem plane, quod cupio; futurum, ut optimis artibus, quàm diu uixeris, præſidio ſis, & ornamento; uiuas autem, quàm diu uel temperantia duce, uel naturæ lege licet. Vale. Venetijs.

ALFONSO CARAFAE, CARDINALI CREATO, Romam.

SOLENT *eſſe, quæ minus expectantur, lætiora. nihil tamen iſto, quo te auctum nuper accepimus, honore neque magis expectatum apud eos, qui tua ſtudia, tuos ad uirtutem præ claros impetus nouerant, neque iucundius, aut lætitiæ maioris unquam fuit. nemo enim dubi tat, quin eam ornaturus aliquando ſis, qua ip ſe nunc ornatus es, dignitatem, eximia tua glo*

ria bono publico coniuncta: quò te hortari res ipſa non patitur. nam ſi attendes diligenter, & conſiderare cum animo tuo, adhibita in conſilium ratione, uolueris, primum illud, quis te Cardinalem creauit; deinde, quæ Cardinalis partes, quàm graues, & laborioſæ; quàm eædem honorificæ, ac ſplendidæ ſint; poſtremo, quibus temporibus hæc tibi ſit impoſita perſona, quàm alienis à uirtute, quàm turpi omnibus in locis omnium pene ſcelerum labe fœdatis: profectò ipſe te, nullo cuiuſquam hortatu, à te ipſo de tua laude monitus, excitabis ad excellentem omnium artium honeſtarum cupiditatem: quæq; his artibus aduerſantur, abijcies, atque contemnes, neque ſolum eo uiro, quem in poſterum præſtare debes, qualemq; te fore omnes auguramur, uerum indigna prorſus homine iudicabis. Vixiſti ſemper antea laudabiliter: fuit in puero pudor: eſt in adoleſcente probitas, eſt perfecta pene ratio, & expetendarum uitandarumq; rerum ſcientia. deſiderari uidebatur, in qua te oſtenderes, occaſio. delata diuinitus eſt omnium maxima, ſingulari conſilio ſummi Pôtificis Pauli IIII. qui cum ſit patruus parentis tui; cum te ab ineunte ætate non mediocriter dilexerit; cum omnes ſuos incredibili quadam complecti caritate conſueuerit: tamen in te honeſtando alia quædam

dam

dam ſecutus eſt: dedit honorem non propinquitati, aut familiæ, ſed tibi ipſi, qui familiæ nomen ſtudes illuſtrare, &, quo modo principia ſe dant, ſtudium comprobabit euentus. En habes Alfonſe campum, in quo tua uirtus, parta uigilijs, bene agendi conſuetudine confirmata, excurrat. hæc eſt illa, ad quam te exercebas, quò tuæ ſpectabant curæ, tuo ingenio, tuis optimis cogitationibus, ac ſtudijs digniſſima prouincia. oſtende, quæ tuæ ſit non modo uoluntatis, uerum etiam induſtriæ præſtantia; & prome ex animo tuo illa præclara, quæ, ut antiquum gentis tuæ decus, ac domeſticam præſentem uirtutem referres, à pueritia collegiſti. non eſt, mihi crede, labor ei, qui bene ſentiat, bene facere. quod enim poſitum eſt in nobis ipſis, non aliunde pendet, non extrinſecus aſſumitur; in eo, quid obſtat, quo minus uoluntatem res ipſa conſequatur? Iam, ipſa uirtus inuitat, ipſa allicit, atque afficit ſui ſtudioſos omni uoluptate, omnibusq; præmijs. nec dubito, quin excellens animi tui uis omnes difficultates, omnia ſuperet humana. Quare gratulor equidem tibi tua cauſſa, de iſto, quò te extulit Pauli Pontificis diuina ſapientia, honoris altiſſimo gradu: ſed me mouet aliquanto magis publica res: quam tu, traditam tibi ſimul cum iſta dignitate, atque commendatã,

ſæpe, ac nunc quidem maxime, talium uirorum ope indigentem, tueberis in omni tua uita; præſidiumq; erit in te ſitum aduerſus iniuſtitiam impietatemq; firmiſſimum. quæ ſi tibi magna uidentur, atque glorioſa; debes animum ſic inſtituere, ac moderari, nihil ut ad te ipſum referas, nihil ipſe tibi arroges, aut à te ipſo expectes. manaſſe à Deo cuncta puta; qui perennis æternuſq; bonorum omnium eſt fons. nos enim, ut nos, nihil ſumus; aliquid autem, atque adeò plurimum, ut à Deo, & per Deum, eſſe poſſumus. Vale.

STEPHANO SAVLIO, Decentianum.

MAGNVM *eſt hoc, Sauli clariſſime, humanitatis, & amoris in me tui argumentum, quòd, cum in iſtis locis nunc ſis, ubi multam diei partem cum ſingulari uiro, Cardinali Polò, grauiſſimis, ſanctiſſimiſq; ſermonibus traducas; non modo tamen de me cogites, quo ego uno contentus eſſe poteram, uerum etiam id ipſum mihi declarandum litteris exiſtimes. at quibus litteris? ſcriptis mehercule, quod ad uerba attinet, elegantiſſime; quod ad ſententias, prudentiſsime: ut iis legendis non magis amarem amorem tuum, qui te ad ſcribendum impule-*

impulerat, quàm eloquentiam ſuſpicerem; cua effeceras, ut illa ipſa, quæ ſcriberes, cum ornatiora eſſent, amabiliora quoque uiderentur: Quare cùm tibi ago gratias, ut debeo, immortales, quòd ita animatus in me ſis: tum uero etiam atque etiam te rogo, in quo me ambitio quædam mouet, ut id, quod facis, perpetuò facias. quanti enim putas ad meam laudem intereſſe, cùm hoc percrebeſcit, me à Stephano Saulio diligi: cuius eſt familia perilluſtris: qui ſuæ ipſe familiæ clarum lumen eſt: quem præclari illi uiri, eius conſuetudine, & conuictu magnopere delectati, coluerunt, Bonamicus, Iulius Camillus, Longolius. Hæc ego, Sauli, cum aliquot abhinc annis cogitarem; ſemper quidem, ut à te diligerer, optaui; ut uero etiam laudarer, optare fortaſſe potui, ſperare, cùm ipſe me noſſem, certè non debui. at tu in hac parte mecum ſane perliberaliter egiſti. ſcripſiſti, in hac Romanæ linguæ facultate, non, mihi neminem præſtare, ſed id, quod ego cum legerem erubui, neminem eſſe, cui non ipſe antecellam. equidem, ut, quod res eſt, aperiam, fateor à prima pueritia ita me in litteris eſſe uerſatum, ut unam maximè ſpectarem eloquentiam, unam colerem, unam admirarer. atque hoc me ſtudio ſatis mea ſponte flagrantem, acrius inflammabant ij, qui

tum homines uiuebant, Bembus, Sadoletus, Bonamicus; quorum nomina per orbem terrarum celebrari ſermonibus, & ſcriptis, intelligebam. Polus hic noſter, qui nunc in omni laude, omniq; uirtute tantus eſt, ſuis me ſcriptis capiebat, atque afficiebat maxime. ego tum, ut erat ætas mea, præter uerborum, & nonnullarum ſententiarum ornamenta nihil agnoſcebam. pure, & eleganter ſcribere, putabam eſſe id, quod unum ſi aſſequerer, excellerem. ſed Rhambertus meus, qui ex Gaſparis Contareni, præſtantiſſimi uiri, conſuetudine prudentiam hauſerat, præclara quædam notabat in Polo; meq;, paulo ætate inferiorem, ex uulgata uenalium magiſtrorum diſciplina rudem, atque impolitum, erudiebat, & conformabat exemplo. tum quidem, quantum proficerem, non me pœnitebat: & ex iis, quæ ieceram, fundamentis aliquid eiuſmodi, quale ego uellem, excitari aliquando poſſe uidebatur. ſed in rebus humanis quis eſt, cui nihil unquam ſecus accidat? cum in eloquentiæ ſtudio multus eſſem, nec ſatis ualetudini parcerem, incidi in morbum: qui cum eſſet per ſe grauis, tum eo factus eſt periculoſior, quòd, uſu mihi librorum à medicis interdicto, magna ſane eſt animi mei affectio atque ægritudo conſecuta. poſt biennium denique ualetudine recuperata,

cum præteriti temporis iacturam ſarcire diligentia uellem, ad priſtina ſtudia redeuntem exceperunt domeſticæ controuerſiæ; quas neque ſedare minimo negocio, neque negligere ſine graui mearum fortunarum exitio liceret. his quoque me difficultatibus aliquando is, cui omnia debeo, eripuit Deus. lucem iam, quaſi diu per tenebras erraſſem, uidebar aſpicere: & quanquam, multorum annorum amiſſo fructu, erat ſane cur ingemiſcerem, uitamq; mihi haud ſatis iucundam putarem; tamen ocij ſpe recreatus, facile impetrabam à me ipſo, ut ex animo meo ſuperiorum moleſtiarum atque incommodorum memoriam obliuione delerem. uigebat item, ut antea, priſtina illa cura: nec erat quidquam in meis conſilijs antiquius, quàm ut abditas atque implicatas in mente cogitationes non modo aperire, atque explicare uerbis, uerum etiam exornare, quaſiq; pigmentis & coloribus illuſtrare poſſem. res erat nec exigui temporis, & maximi laboris. tempus non, quantum rei magnitudo ferret, ſuppetebat; cum ex uetere patris inſtituto in hoc imprimendorum librorum munere, & reſtituendæ antiquitatis cura diſtinerer. laborem autem, uel ſi abundarem tempore, perſpecta ualetudinis meæ ratio recuſabat. utrunque tamen cum uoluntas uinceret; quotidieq; aliquot

horas,

horas, occupationibus ereptas, ſtylo darem: ecce me neſcio quis, homo certe ſatis à fortuna felix, præmijs commotum, & blandítijs captum, atque irretitum, Romam abduxit. ubi cum aliquot menſes non in ijs, quæ ſemper amaueram, litterarum ſtudijs, ſed inani officiorum genere conſumpſiſſem; & is, quem ſecutus eram, montes aureos pollicitus uix mini ma præſtaret: collegi ipſe me; neque ſolum ſtu diorum meorum, quæ intermiſeram potius, quàm dimiſeram, uerum etiam rei familiaris; cui niſi conſulerem, ipſa quoque iacere ſtudia neceſſe erat; habendam mihi eſſe rationem du xi. quo conſilio in patriam reuerſus, rettuli me omnino ad ueteres meas tum legendi, tum ſcri bendi exercitationes: ſed tum in domeſtica re conſtituenda, tum in emendandis antiquorum libris diſtrictus, poſtea uero etiam erudienda duodecim nobilium adoleſcentium Academia per triennium occupatus, quantulam habuerim excolendæ facultatem eloquentiæ, quantumq; in tantis temporum anguſtiis per eam, quam ingreſſus eram, latine ſcribendi uiam procedere potuerim, facile, ut opinor, eſt exi ſtimare. noſti tu, Sauli, cuius acies ingenij etiam ea, quæ occultiſſima ſunt, aſſequitur, primum, cuius prudentiæ ſit, quale illud eſt, quod in imitatione ſit optimum, dijudicare;

deinde,

deinde cuius induſtriæ, quod optimum iudicauimus, id re ipſa conſequi. quòd utrunque cum ſit difficillimum; id quod, ut uides, ætate noſtra optimorum ſcriptorum penuria declarat; cum tamen, qui hoc in genere elaborent, plurimi ſint: ſatis equidem mirari non poſſum, cur tu me in epiſtola tua ſummum feceris in eloquentia, dederisq; id, quod ego ſi accipiam, mei ſane diſſimillimus, hoc eſt impudens plane ſim. nam, ut cetera, quæ dixi eſſe ad ſtudium huiuſce laudis neceſſaria, mihi non defuerint; quæ utinam mediocria fuiſſent: temporis quidem, ut paulo ante expoſui, multo minus habui, quàm rei magnitudo poſtulabat. fatum in hoc ſingulare meum eſt, ut ocio nunquam abũdem. abundem autem? utinam non ſemper indigerem maxime. nunc ad occupationẽ etiam acceſſit ſolicitudo: quã mihi ex immaturo Cardinalis Maffei, diuini hominis, interitu exortam utinam aliquando dies extinguat: ratio quidem hoc nondum potuit. ille mea ſtudia fouebat unus: ille mihi ocij ſpem dederat: et feciſſet: quis enim ad benignitatẽ propenſior? ille me, ubi opus eſſet, auctoritate ornabat, conſilio monebat, re ſuſtẽtabat. quid plura? in illo mihi erant omnia, & cũ illo mihi omnia perierunt. quare non tam mihi cogitandum eſt, ut opus uniuerſum de Romanis antiquitatibus, quod

quod tu dilaudas, illo auctore inſtitutum, poſſim abſoluere, quàm ut partem aliquam, iam confectam, liceat perpolire. quod ipſum, ſi mihi nunc per meas occupationes liceret, hic tamen, qui me uexat, dolor certe non concederet. ac mehercule hæc ipſa, quæ tu nunc legis, irrigaui lacrymis, cum ſcriberem; nec putaui fore, cum tot curis diſtinerer, ut poſſem ſcribere: ſed magna uis amoris eſt, magna obſeruantiæ erga te meæ. ea fecit, ut hoc officium rebus omnibus anteferrem. Aduentus tui iam aliquam nobis expectationem amicorum ſermo commouerat. eam tu quòd litteris confirmes, ualde lætor. cupio enim tuam tum humanitatem, tum prudentiam, quarum altera tibi ab hominibus amorem, altera etiam honorem conciliat, in conſuetudine & ſermonibus reguſtare. me autem quòd huius conſilij præcipuã tibi ais eſſe cauſſam, facile patior mihi hoc à te, uiro gratiſſimo, perſuaderi; amoq; mirabiliter animum, atque amorem iſtum tuum: cui reſpondere officiis, etſi difficile eſt; perpetuo tamen ſtudio & ſingulari quodam obſeruantiæ genere, ut ſpero, tibi ſatisfaciam. Vale.

Eidem,

EIDEM,
Decentiano Genuam redeunti.

E T S I *multarum rerum curis atque oneribus ita premor, optime Sauli; ut reſpirare uix poſſim: tamen, ut litteris tuis, amantiſſime ſcriptis, aliquid reſponderem, abieci omnia, & officium, quod tibi à me debetur, habui antiquiſſimum. Video te miro quodam ueteris eloquentiæ amore, ac ſtudio teneri. ſignificant hoc ſtudia tua: declarant ſcripta: ſermones ubique non obſcure teſtantur. næ tu rem pulcherrimam diligis: cuius me quoque forma cepit adoleſcentē: & de uoluntate illa, uel cupiditate potius, tantum abeſt, ut dies aliquid detraxerit, ut cum ætate ſimul amor creuerit. quare, cum tibi ego tam multis in rebus concedam; patere, obſecro te, in hac me una riualem eſſe tuum, nec tibi uel tantillū omnino uelle concedere. ſentimus enim idem, quod tu, nihil eſſe ſpecioſius eloquentia, nihil præſtantius: quam, ut ipſe noſti, amarunt ætate noſtra, atque appetiere quamplurimi; potiri autem, ut mihi quidem uidetur, hactenus nemo potuit. quis enim latinæ orationis laudem non magnopere diligendam dixit? quis porro rationem, & quaſi uiam, qua peruenire ad eam liceat,*

liceat, nobis indicauit? nam, qui ſe ita exercent, ut ex ueterum ſcriptis et membra, & integrum quandoque comprehenſionis corpus ſua in ſcripta transferant; non equidem eos reprehendo; ſiquidem perfecti ſimilitudinem quandam ſequuntur; ſed, quia perfectum ipſum non attingunt, in magna laude non poſuerim. Obſecro te, Sauli, qui iudicio excellis, quid tibi de Chriſtophoro Lõgolio uidetur? equidem, ſi quando, quid de ſcriptis illius exiſtimẽ, interrogor, ita ſoleo reſpondere, exilem eſſe in ſententijs, non luculentum in uerbis; ut tamẽ de eo, ſi uitæ contigiſſet uſura diuturnior, bene cenſeam ſperandum fuiſſe. ſed, ut nunc eſt, mea quidem ſententia, nullus eſt. quid enim affert exquiſitum, quid ſingulare, non uulgatum, non ex quotidiana conſuetudine, uſuq; ſumptum? At ſcribit interdum & de rebus familiaribus, & ad familiares. Quid tum? quaſi non uel in obſcuro argumento poſſit ingenij lumen elucere. Nam quòd in eo uerborum circuitus ſæpe à Cicerone totus eſt: ſi conſulto fecit, quòd inde laudem ſperaret, iudicium requiro. etenim, aliena quæ ſunt, ad nos translata ſtulte iactamus: ut neminem laudare ſolemus, quia pulcher, quod accipitur à natura; at quia temperatus, quia iuſtus; quæ poſita ſunt in nobis ipſis. ſin, quod potius exiſtimo,

ſtimo,

ſtimo, inops à latina lingua explicare animi ſenſa aliter non potuit: neceſſitatem excuſo: nec tamen, quod faciebat, diutius eum puto facturum fuiſſe. qui enim in illo ocio Patauino nihil ageret aliud, quàm ut ſe tum eloquentiæ copijs, quæ philoſophiam ornant, tum earum artium inſtrumento, ſine quibus muta ſilet eloquentia, locupletaret; utriuſque ſtudio facultatis conſecutus eſſet, ut, ſuis quaſi opibus abundans, de alieno quotidie parcius aſſumeret. cuius autem generis ea, quæ moriens reliquit, ſcripta ſunt; abeſſe eum iudico ab ea ſpecie, quæ eſt in ſcribendo optima, longisſime. qua de re cum aliquot abhinc annis in conuentu amicorum ſermo eſſet ortus, memini diſſentire à me amicum hominem, & eruditum: qui Ciceronis in libris diu, multumq; uolutatus, tamen Longolium ſuſpicit. aurea uidelicet cum aſſidue tractet, ærea non internoſcit. itaque, paucis poſt illum ſermonem diebus interiectis, cum epiſtolam ad me miſiſſet, in qua ita ſcripſit, nihil ſibi tam accidiſſe mirandū, quàm quod à me audiſſet, cum dicerem, mihi Longoliana ſcripta non admodum probari: nihil reſcripſi, quòd homini quinquagenario inſitam opinionem non ſperaui me poſſe euellere. & ſunt omnino quædam res, quas ubi ſenſu et iudicio ipſi non percipimus, atque aſſequimur,

nulla

nulla ſatis oratio probabit; ut cum Anaxagora, niuem atram iudicante, fruſtra de albedine diſputares. Improbas igitur, inquies, ſi ab antiquitate ſcribentes mutuemur? Ego uero, ſi apte fiat, etiam ſumme probo. ſed hoc ipſum, apte, quàm difficile ſit, ex eo licet cogitare, quòd latinam linguam continet uniuerſam: uniuerſa enim ſub imitationem cadit. imitandi autem ratio quia & multiplex eſt, & admodum recondita: primum, de ea præcipere ſingillatim, infinitæ doctrinæ eſt; deinde, quæ præcipiantur, cognoſcere, & perfecte exequi, non mediocris ingenij. cumq; id, quod enitet in oratione, aut in re uideatur eſſe, aut in uerbis: ego olim rem ſignificatam ſimul cum uerbis ſignificantibus ſumebam; eaq; meis ſcriptis cum inſeruiſſem, tum optimum illud, quod quæritur imitando, plane arbitrabar me eſſe conſecutum. poſtea cœpit mihi meum conſilium diſplicere: cogitaui, quoniam id eſſet memoriæ magis, quàm ingenij; quod ego efficerem, præſtare multos poſſe; quod autem multi poſſent, egregium non eſſe. Tum iniui rationem haud paulo difficiliorem, quam cum pauciſſimis mihi eſſe communem intelligebam. exquiſitas ſententias, de Cicerone exceptas, aut de Terentio, tacitus in animo uerſabam. eas ornabam uerbis quàm poteram lectiſſimis; ut,

ut, quaſi ueſtitu orationis mutato, cum eædem eſſent, aliæ tamen uiderentur. Erat non diſſimilis in uerborum figuris cõmentatio. ſi quas notaueram illuſtriores, ad alias ſententias ita traducebam, ut interdum eandem locutionem in res prope innumerabiles accommodans, quaſi ex una cera plures imagines, nec tamen eiuſdem generis effingerem. in hac exercitatione quantum eſſet, utinam aut mature cognouiſſem, aut ſero cognitum, auideq; arreptum uis occupationum non extorſiſſet. equidem, ſi quis me neget in ſcribendo quidquam eſſe, non pugnabo: ſed, ſi quid ſum, ab hac una eſſe contendam. Tibi gratulor Sauli, qui & uis, quod ſentis eſſe præclarũ; et quod uis, nihil impedit quo minus præſtare poſſis. ocij enim tantum habes, quantum ſtyli exercitatio poſtulat. abundas, ut animi, ſic fortunæ bonis: in quibus ipſis (Zenonis pace dixerim) non minima ad uirtutem uis eſt. ingenio uero ita flores, ut tuã maxime conſuetudinem propterea expetierint ij, qui ipſi ingenij gloria præter ceteros excellere putabantur. atque utinam ea, quæ litteris mandaſti de homine Chriſtiano, aliquando emittas; ut opinionem ac ſermones de te meos res ipſa confirmet. quod breui futurum facile ſpero. recipis enim te nunc in uillulas tuas, hoc eſt in ſummum ocium: ubi cum nullam ti-

bi horam à ſtudijs uacuam abire patiaris; (ſic enim & à multis antea cognoueram, & poſtea Coccius noſter confirmauit.) expolitionem intra paucos menſes expectamus operum tuorum. qua de re ut interdum me Bruti noſtri litteris certiorem fieri uelis, etiam atque etiam te rogo. Pontificis Legatus, Ludouicus Beccatellius, homo antiquæ probitatis, humanitate, ac doctrina præſtans, poſt obitum Cardinalis Maffei ita me complexus eſt, ut omnem in meis commodis atque ornamentis curam & cogitationem fixiſſe uideatur. cui non tam à me gratiæ ſunt habendæ, quòd agit ipſe quantum poteſt, ac plus etiam, quàm poteſt; quàm, quòd alios etiam, magnos & principes uiros, ad me augendum, atque honeſtandum ſuo exemplo, atque auctoritate uehementer excitat. qui cum multi ſint, tua tamen inter omnes elucet liberalitas; qui, re uix audita, amore in me tuo, ſtudio erga litteras incitatus tantum tua ſponte ad hanc prouinciam conferre uelle pollicitus es, quantum ex animo meo nulla unquam delebit obliuio. Vale, tuamq; ualetudinem cum tua, tum noſtra etiam, qui à te pendemus, cauſſa diligenter cura.

Eidem,

EIDEM, Genuam.

MAGNVM *mihi ſolatium attulit epiſtola tua: iucunditatem, dicere non poſſum; quam tempora eripiunt, ſic, ut me triſtitiæ pene totum tradiderim. Ac primum, obijſſe audio fratrem meum Bononiæ, cum ualeret optime, repentino morbo oppreſſum. fratrem cum dico, me alterum iure naturæ dico. uerum addo illud. obierit, ſi uera narrantur, frater is, qui bonitate præſtabat, ualebat ingenio, excellebat induſtria, factus ad omnia maxime omnium uidebatur. itaque obruor dolore: nec, puto, emergam, niſi aut, illi melius eſſe, cognouero, aut, ſi naturæ ſatisfecit, opem tulerit ipſa dies; quæ ualet ad omnia plurimum, animi uero morbis plus etiam interdum, quàm ratio, medetur. Ad hanc ægritudinem accedunt domeſtica, meaq; propria. uxor, cuius præcipue ſtudio res mea familiaris, ac domus tota nititur, quæ me multis moleſtijs, multarumq; rerum & curarum onere leuabat, quæ meam ualetudinem præſenti ſemper officio tuebatur, ipſa nunc iacet, periculi non expers, affectis diuturno morbo uiribus. ego uexor acerbiſſime anniuerſarijs oculorum doloribus: quos ſanare, cum iam pene tentata ſint omnia, hu-*

manæ artis eſſe non puto. remedia ſunt ab uno illo, qui malis cunctis medetur, cæleſti medico expetenda. is mihi optimam, ut ſpero, ualetudinem aliquando reſtituet: ſi hoc minus, muniet me ſaltem ea uirtute, qua res aduerſæ facile perferuntur. ita ſalus ex morbo naſcetur, non hæc, qua corpus uiget, quam ego hactenus omni remediorum genere fruſtra quæſiui, quæ cum ipſo corpore paucorum annorum ſpatio terminabitur, ſed illa multò præſtantior, qua noſtræ mentes, cum ſeſe ab hac terreſtri labe ſeiunxerint, & cum puriſſimo illo cæleſtium animorum cœtu conſociauerint, perpetuo fruentur. interim, tot in me concurrentibus malis, ægre impetum ſuſtineo, planeq;, quoniam homo ſum, debilitor aduerſis. Hic tu me uocas ad ſcribendum; et hortaris, ut ea tradam litteris, quæ aſſiduo latinæ linguæ uſu, & diuturna tibi uideor exercitatione conſecutus. uis me ſcilicet, optime Sauli, eam uiam, quæ ad eloquentiam ducit, aperire. ſpiſſum opus, ac difficile, multi ocij, tranquillæ mentis, non noſtræ fortunæ, cuius tibi imaginem oſtendi, neque noſtrorum neruorum, quos tu putas eſſe ſatis firmos; ego, quàm ſint imbecilli, experior ſæpe, ac ſentio. At erunt præclari conatus, etiam ſi non ſuccedat. Si ita eſt, hac laude nemo excluditur. poteſt aggredi, qui uult.

uult. uelle autem quis non debet? ſi quidem egregia cupientem aliqua uel ex hoc ipſo gloria conſequetur. te, ſi quenquam, Sauli doctiſſime, te, inquam, ipſum decet maxime omniũ id ſuſcipere, quod mihi imponis. quæ enim ſunt ad hoc munus neceſſaria, quorum alijs alia deſunt, ea in te uno abundant omnia, ingenium, uſus diuturnus, doctrina, iudicium. quid? opes, & fortuna nunquid huc pertinent? illæ uero, mea ſententia, uel maxime. curſum enim ingeniorum retardat, uires debilitat, ac frangit inopia. an tu putas Ariſtotelem, & Platonem, illa Græciæ lumina, an Ciceronem noſtrum, an Plinium tam multa potuiſſe litteris mandare, niſi ſummum illis ocium rerum omnium affluentia peperiſſet? domi alebant ſeruos eruditos: contubernales habebant, eximijs præmijs accerſitos ex ultimis terris, rhetores, hiſtoricos, præſtantis ingenij, ſingularis doctrinæ philoſophos. cum his ſe quotidie exercebant, commentabantur, diſputabant: horum omnium opera, quatenus liberet, utebantur. at ego ſumptum unius pueri, minima mercede conducti, quo in ſcribendo utor, ægre ſuſtineo. Et in his anguſtijs, in hac mea tam tenui ualetudine, tam aduerſa fortuna; quia rudes homines, ueteris eloquentiæ cupidos, meis ſcriptis non erudio,

nec in rectam latine ſcribendi uiam induco, appellas me, quaſi malum debitorem, atque etiam accuſas, uerbis tu quidem humaniſſimis, & alieno, ut uideris, nomine, re tamen ipſa grauiter, &, ut ego interpretor, tuo iudicio: quod uereor in primis, facioq́;, ſicuti debeo, plurimi. ueruntamen uidere te puto, quam facultatem res deſideret. quid autem præſtari à me poſſit, nemo omnium, qui uiuunt, me ipſo melius intelligit. quare noli mihi languorem, aut deſidiam obijcere: quæ abeſſe procul à me, qui anteactæ meæ uitæ curſum inſpiciet, atque examinabit, facile cognoſcet. ſatis habeas, ſi nemo iſtam culpam in te conferat. qui cum ingenio præſtes; ætatem omnem in latina lingua contriueris: ex quo factum eſt, ut eam perfecte calleas: id quod tuorum ſcriptorum ſubtilitas, & elegantia declarat: cum ualetudinem non deſideres; ocio pene diffluas: addo etiam illud: cum optime tibi cum fortuna conueniat: quæ tibi de ſuis bonis tantum elargita eſt, ut erogare quantamuis pecuniam in homines doctos, eorumq́; ſtudia nullo tuo incommodo poſſis: hæc cum ita ſint omnia, eaq́;, ut ego arbitror, ſumma, non minima quidem certe; abſtines tamen ab hoc munere, & hortaris alios, nulla tibi re, præterquam uoluntate, & ſtudio, conferendos. quis non miretur

ſitire fontes? ſitiunt enim certe, cum tu petis à me, tanquam ex arido ſolo, quod in te ipſo uberrimum eſſe conſtat; & cum ad noſtram potius inopiam confugere, quàm tuis copijs uti uis. Hoc loco mihi uenit in mentem, tuam quoque cauſſam, non modo meam, meditanti, quod tu fortaſſe reſpondeas. Diſtingues illa ſuperiora: negabis in te uno eſſe omnia, quæ dixi eſſe de latina lingua ſcribentibus neceſſaria. de fortuna concedes: patet enim: etiam, opinor, de ualetudine, de ocio: ingenij laudem, & doctrinæ, quæ tua modeſtia eſt, abs te reijcies, fortaſſe etiam, quæ tui eſt in me animi propenſio, quæ humanitas, ad me transferes. Nolim equidem tecum, Sauli, ne in tua quidem laude, contendere: uerum, quod tu mihi de te ipſo non credes, credent alij, uerumq; fatebuntur, adducti in hanc ſententiá, ac plane confirmati, non tam auctoritate mea, quam tamen, in his preſertim elegantioribus litteris, in quibus iam tot annos uerſor, non eſſe nullam intelligo, quàm tuo ipſius teſtimonio, quod habet põderis apud bonos ac ſapientes uiros in omni re plurimum. te, inquam, ipſo teſte locuplete, cui fides habenda uideatur, probabo tuam uirtutem. Oblitus ne es, aut oblitum me putas illius temporis, cum tu librum tuum de homine Chriſtiano mihi oſtendiſti? bone Deus,

quàm in illo multa præclara, cuius induſtriæ, cuius prudentiæ, quàm à te grauiter, quàm copioſe, quàm ſplendide tractata: neque uero ego unus illum librum, uidere alij, uidit, qui uir, & quantus, Reginaldus Polus Cardinalis, qui poteſt eſſe inſtar omnium, quem tu profecto iudicem in re tua nunquam recuſabis. hunc ego audiui, audiuere alij, de tuo interdum libro loquentem. ornabat laudibus. (& eſt homo, ut ſcis, natura ſimplex, rectus, cuius ab intimo ſenſu nunquam ne minimum quidem aut uultus, aut oratio diſcrepet) quid plura? conferendum cum antiquitate iudicabat. Quamobrem redeo illuc, & concludo paucis. Magni facis eloquentiam: cupis eam cognoſci, cupis amari, et coli. egregia cupiditas, et nobili ſane uiro digna: uerum, ut tibi ſatisfacias, et inuenias exitum ſtudij tui, elige de duobus utrum uis. aut ipſe, qui potes, oſtende nobis latinæ linguæ pulchritudinem, ac præſtantiam: doce nos, doce poſteros, quæ ſit eius adipiſcendæ, & perfruendæ ratio ineunda: aut, ſi quos exiſtimas hoc præſtare poſſe, excita eos liberalitate, foue tuis copijs: noli pati, animum eorum hac & illa cura diſtrahi: ſit intentus, & fixus hoc uno in ſtudio; neque abducat eum ab opere pulcherrimo, ac nobiliſſimo humillimæ interdum rei turpis, & ſordida procuratio.

procuratio. ita conſequeris facile, quod uis; optimisq́; ſtudijs et poſteritati magna tua cum laude conſules. Illa, quæ ſcribis de leguleijs quibuſdam in meum librum de Romanis legibus, detrahendi ſtudio, incurrentibus, legi nullo cum ſtomacho: nec ſum miratus, à barbaris hominibus, ſordido quodam litterarum genere aſſuetis, elegantioris doctrinæ ſcientiam, & quaſi lautitiam quandam ſtudiorum contemni. Non placet iſtis meus liber: magnis uidelicet uiris, quorum fama ædium illarum, in quibus ipſi habitant, limina nondum eſt egreſſa. at placet Vincentio Portulacæ, cuius eſt in urbe Brixia inſignis auctoritas, illuſtre per Italiam nomen; placet Antonio Auguſtino, Marco Antonio Nattæ, Lælio Taurello, Guidoni Pancirolo, iuris utriuſque ſcientia claris; quorum nomina, ſcriptis egregijs teſtata uirtus, atque expreſſa, cum æternitate coniunget. hos ego meorum laborum, & uigiliarum laudatores cum audio, uiros graues, & certos, omniumq́; nobiliſſimos; uoculas raucæ plebeculæ contemno; quidq́; leues, & obſcuri homines de me ſentiant, aut loquantur, non eſſe mihi ualde laborandum exiſtimo. te quoque ſperabam in meis præſidijs eſſe, &, ſi qui urgerent grauius, obſiſtere, impetumq́; inuidiæ, & maleuolentiæ

uolentiæ tua auctoritate, ac teſtimonio frangi. quod ſi facis; fructum fero meæ ſingularis in te obſeruantiæ, & habeo tibi, quam debeo, gratiam: ſin minus; hoc tamen nomine tibi debeo, quòd meos obtrectatores flocci facis, uſque eò, ut indignos, quibus reſpondeatur, exiſtimes. Vale. Venetijs.

VIDO FABRO, Patauium.

NESCIO, *utrum fortunæ ſuccenſcam, cuius culpa factum ſit, ut ego tuas litteras duobus fere menſibus poſt eum diem, quo tu ſcripſeras, acceperim; an eidem gratias habeam, quòd mihi, arculam quandam ſcriptorum meorum euoluenti, planeq́; aliud agenti, deimprouiſo illas obtulerit. gratias habebo potius; quòd eodem tempore ſimul cum iniuria beneficium accepi; & iniuriæ beneficium præferri, æquum eſt. ſed quoniam uereor, ne tarditatem in ſcribendo meam durius acceperis; hunc tu mihi ſcrupulum, Vide, ſi ex animo euelleres, faceres humane, nec tamen inique: cum hoc ipſum, quod commiſſum à me eſt, primum ex aliena culpa pendeat, deinde nunc quidem etiam corrigatur. Venio ad tuas litteras: quibus mihi gratius nihil potuit accidere: dicerem iucundius, niſi clauſula illa de Bunello meo pla*

ne omnem iucunditatem eriperet. nam ſic fac exiſtimes, ex illius uiri interitu tantum me cepiſſe dolorem, quantum dies exhaurire nulla poterit. Vixerat mecum Venetijs per quadriennium: cum ego in illo probitatem morum, uirtutemq; diligerem; ille in me propenſionem, credo, quandam ad litteras non improbaret. interceſſere etiam inter nos officia quædam, ſed à me leuia, nec ſatis digna, quæ memoria tenerentur: quæ tamen ille, ut erat gratus, non meminiſſe ſolum, ſed prædicare etiam ſolebat. ego ab illo maximum habebam beneficium, quòd me, cum Philelphis, & Campanis neſcio quibus (ut alijs parcam) miſere errantem, in hanc rectè ſcribendi uiam primus induxerat. Videbatur quibuſdam natura ſeuerior; ſed erat leniſſimus erga ſui ſimiles, hoc eſt erga bonos uiros; ubi uitium noſſet, cenſor acerrimus. Diſtinguere homines, non fortuna, ſed moribus ſolebat. Loqui ad uoluntatem neque ipſe poterat; neque ferre qui ad iſtam artem eruditus eſſet: totus erat apertus, & ſimplex. Satis ſcio fuiſſe, qui illum deprauatæ religionis nomine in crimen uocauerint. quorum uitam ſi cum Bunelli uita comparares, Socratem diceres iniquorum conſpiratione circumuentum. coluit omnes uirtutes & philoſopho dignas, & homine Chriſtiano, ſed

continentiam præter ceteras. hac uero ille triumphauit maxime, & triumphauit adoleſcens, cum ceteros uoluptas capit. quo miran dum eſt minus; ſi tantus poſtea uir ex tanto adoleſcente factus eſt. nam extremam uitæ par tem, quam, ut in fabula actum, decet eſſe perfectiſſimam, heroicam audio fuiſſe, & pla ne diuinam. Quare incumbamus, o Vide, & hanc operam Bunello noſtro nauemus, ut il lius nomen, immortalitate digniſſimum, extingui mortali cum corpore non ſinamus. quod equidem enitar; & hominis mihi amiciſſimi, ſummi uiri, memoriam (ſi modo is ego ſum, qui tantum præſtare poſſim) profecto ab inte ritu uindicabo. uideo te in tuis litteris idem uelle: nec dubito, quin poſſis. nam & Bunellum amas mortuum: & uales plurimum inge nio: quod etiam pietas excitabit. cuius officij ſocietas eo gratior utrique noſtrum eſſe debet; quòd cum apud alios laudabilis maxime erit, illuſtri exemplo gratiæ referendæ; tum ad ani mos noſtros amore coniungendos, æternaq; ne ceſſitudine conglutinandos, plus ualere nihil poteſt. Reliqua erant in epiſtola tua magnifica quædam; & eleganter ſcripta de laudibus parentis mei; quæ ueriſſima fateor; quædam etiam de me ipſo, quæ non agnoſco. nam etſi tibi, nobiliſſimo adoleſcenti, multis non ſolum

fortunæ,

fortunæ, ſed etiam naturæ, doctrinæq; bonis ornato, & , quod caput eſt, uirtutis amanti, placere maxime uelim: tamen, quia nemo hactenus à me hoc impetrauit, ut ea mihi aſciſcerem, quæ mea non eſſent, patere, obſecro te, de me ipſo mihi potius me credere, quàm tibi. quòd ſi, cupidum eſſe laudis, laudem eſſe uis: iſto me licet nomine non contemnas: quòd ea, quæ habent ij, qui laudabiles ducuntur, ego, eadem ut haberem, ſemper laboraui. ſed ſcis, uelle, & perficere, non idem eſſe. alterum contingit multis, alterum duntaxat ijs, quos Dij diligere putantur. quorum ego te in numero, optime Vide, præſtanti natura præditum, Bunelli præceptis informatum, confido facile futurum. Vale. Venetijs.

MARCELLO CERVINO, CARDINALI, Romam.

POSTEA *quàm Roma diſceſſi, etſi tum mea uetus in te obſeruantia, tum tua in me perpetua beneuolentia poſtulare uidebatur, ut ad te quamſæpiſſime ſcriberem: tamen id non feci: propterea quòd omne ocium, atque omnem etiam mentis tranquillitatem moleſtæ in primis eripuerunt occupationes: quarum me,*

cum primum huc reuerti, tantus æſtus abſorbuit, ut longo interuallo uix emerſerim. nam primum domeſticas res ita male affectas offendi, ut, eas ſanare, multi temporis, non exigui laboris, etiam alicuius artis eſſet. deinde, cum illa, quam ſcis in meis epiſtolis nutu tantum appellari, inimica natio uirtutis, ac diligentiæ, quæ etiam patri meo, uiro optimo, (& adde, ſi quid uis) negocium exhibuit, ad me uexandum, atque opprimendum conſpiraſſet: durius habui negocium, ut meas fortunas in tuto collocarem. ſed me, qui antea præſto mihi ſemper affuit laboranti, idem in hoc potiſſimum diſcrimine egentem opis & conſilij, nec mediocriter de toto rerum mearum ſtatu ſolicitum, reſpexit, ac liberauit Deus. itaque omni plane moleſtia perfunctus eſſe mihi uideor. quid quæris? aliqua etiam officij ſpecie ab iiſdem obſeruamur: ac ſe ſatis apte ſimulationis, ut opinor, artificio tuentur. accipere tamen quod datur, quocunque animo detur, inſcitiæ non eſt: nec hodierni mores, & ratio temporum ſecus poſtulat. Cetera ſunt in meis rebus non plane cuiuſmodi nos optabamus, ſed cuiuſmodi tamen multi non ſperarunt: quibus hæc, quæ nunc agimus, ampliſſima uidentur eſſe, cum nos præ iis, quæ, niſi quis caſus noſtris conſilijs occurrerit, agere

re aliquando cogitamus, tenuiſſima iudicemus. quam quidem ad rem quòd tu omnia, quæ in te ſunt, liberaliſſime polliceris; quodq; Alexandrum etiam Farneſium, præſtantem omni uirtute Cardinalem, in eandem rationem propenſum eſſe affirmas: equidem de te ſic exiſtimo; & multas eſſe res, in quibus iuuari à te pro tua ſumma tum dignitate, tum etiam fortuna poſſim; et in iis rebus nunquam omnino mihi tuam eſſe humanitatem defuturam: Farneſium autem, diuinum adoleſcentem, natum ad liberalitatem, & ad gloriam, non miror eo eſſe erga uirtutem animo, quo quia ſemper fuit auus eius, iccirco ad eum gradum, qui eſt in terris ſummus, & auguſtiſſimus, diis hominibusq; uolentibus aſcendit. ac ſane ille, cum domeſtico exemplo, tum multo etiá magis egregia ipſius natura ad immortalitatis laudem excitatus, ſæpe alias, quanti bonas artes faceret, oſtendit, ſed proxime uel in primis, cum Hieronymum Ferrarium, iuuenem rariſſimæ uirtutis, ſanequam pro eius meritis ornauit, atque auxit. in quo, cum apud unum poſuiſſe beneficium uideatur, à multis tamen gratiam iniuit. nam cum uos, tales uiri, patrocinium litterarum ſuſcipitis: quicunque bonis artibus delectantur, animo recreato, ueniunt in ſpem aliquando fore, ut, poſt diutur

nos

nos labores, & moleſtiarũ quaſi tempeſtates, in quietis & ocij portum, uobis aſpirantibus, deferantur. quos ſi in curſu ſtudiorum inſtituto ueſtræ benignitatis aura deficiat; hærebunt, neque iam poterunt, quò intendebant, ſine ope auxilioq́; ueſtro peruenire. uerum huiuſmodi dubitationem ueſtra iam conſuetudo ſuſtulit. magna enim optimæ uoluntatis documenta ſæpiſſime dediſtis; maiora etiam dare cogitatis; cum quidem, ut Antonius Bladus ad me detulit, pulcherrimam rem, & uobis dignisſimam aggreſſi, omnes libros græce ſcriptos, qui nunc conditi aſſeruantur in bibliotheca Palatina, prælo ſubijcere cogitetis; ut, multiplicatis exemplaribus, per orbem terrarum, in uſum omnium gentium, omniumq́; ſæculorum, diuulgentur. cui ſe muneri Bladus à te eſſe præpoſitum aiebat: itaque ueniſſe ad nos, ut & eos typos, quibus atramento illitis charta imprimitur, conflandos curaret, &, ſi qua præterea ſunt ad opus neceſſaria, maturaret. ſane ſum lætatus plurimum; hominemq́; ſua ſponte diligentisſimum tamen cohortari non deſino, ut in ea re, quæ ad commodum ſtudioſorum, maxime uero ad tuam, ut ego ſentio, gloriam ſpectat, operæ ne parcat: eiq́; dixi, ut ad omnia me & fratribus uteretur. neque minus prolixe, quæ uerbis pollicitus,

licitus ſum; ubi ille petierit, re præſtabo. nam & hominem diligo: & uero tua uoluntas maximi eſt apud me ponderis. In Romulo quidem tuo, quem initio ſum complexus ut fratrem tuum, deinde amare cœpi ut te fratre dignum, nihil prætermitto, quod aut in officio cohortandi, aut etiam in ſtudio iuuandi poſitum ſit. ſed ille, cui notiſſimæ ſunt occupationes meæ, pudore, credo, facit, ut rarius ad me ſcribat: cum mihi, uel in maximis negocijs ei uacare, non modo non moleſtum, ſed etiam gratiſſimum ſit. quod tu, ſi uidebitur, ad illum ſcribes: ſimulq; litteris admonebis, ut, quo conſilio Patauium eſt profectus, id ſtudio & diligentia conſequatur. neque tamen hoc dico, quòd eum, hactenus quidem, lapſum eſſe putem; de quo etiam ea, quæ uolumus, & uidemus, & audimus; ſed quòd, infirmitatem eius ætatis cum recordor, interdum, uereor, ut poſſit conſiſtere. Vale. Venetijs.

BERNARDINO MAFFEO, EPISCOPO CREATO, Romam.

V B I T E *audiui Epiſcopum eſſe creatum, lætatus ſum non tam ob ipſam rem, quæ ſane eſt perhonorifica; propterea quòd Epiſcopatus &*

 ſacerdo-

ſacerdotium eſt, & maximum ſacerdotium; quàm quia, de te ipſo cogitans, intelligebam te eum eſſe, cui ad iſtam honeſtandam dignitatem facultas in optima uoluntate non deeſſet. Tibi erunt, quæ multis ſolent eſſe laborioſa, uirtus, & uigilantia, ex tua ueteri conſuetudine facillima, non enim honorem quaſi legem bonitatis, ad quam te fingeres, accepiſti; ſed ad honorem bonus acceſſiſti, multis antea, magniſq; rebus Paulo III probatus: cui Pontifici? omnium ſapientiſſimo, & optimo; qui & ipſe Deo probatus eſt, & non probat niſi ſui ſimiles. Gratulor igitur tibi, non ut gratulantur ij, qui fere, quibus fructibus auctus ſis, unum cogitant, cetera magnopere non ſpectant; ſed ut ij, quibus dignitas, & religio prima ſunt: quæ tu coles maxime, & eris in Chriſti militia anteſignanus. Grauem ſane perſonam Epiſcopi ſuſtinetis. ueſtrum eſt, errantes animos in uiam reducere. et reducitis uos quidem præceptis diuinæ doctrinæ tradendis: ſed magna uis eſt in exemplo, cum ea, quæ traditis, ipſi uita, & moribus exprimitis. quod tu præſtabis utrunque omnium maxime: qui & habes non doctrinam modo, uerum etiam eloquentiam, quarum altera imperitos erudias, altera languentes excites; & uiuis, ut homo, ſatis extra culpam. quod memini me multis

abhinc

abhinc annis in tua prima adoleſcentia miratum; cum ea in te laudarem, quæ tamen imitari non poteram. quod feciſti adoleſcens, cum tua te ſingularis, optimaq; natura ad decus inuitaret, & quaſi manu prehenſum duceret; nunc, ætate confirmata, cum ad uoluntatem acceſſerit ratio, dubitem quin idem multo ſis alacrius conſtantiusq; facturus? dubitet qui te ignorat: mihi, cui tua ſtudia, tui ſenſus ex noſtra familiaritate notiſſimi ſunt, dubitare non licet. Quare, ut ad prima redeam, non eo ſolum nomine tibi gratulor, quòd Epiſcopus es, in ſumma dignitate conſtitutus; quod tibi ſcis eſſe commune cum multis; ſed quòd is es, qui cum iſta dignitate uirtutem æquare poſſis. quod quia uides quàm non multi potuerint, eo magis tu, qui potes, hoc ipſum, quod potes, acceptum Deo referre debes, tantumq; munus in te collatum, illud quidem plurimi facere, ſed, quoniam eſt proprij erga te amoris argumentum, muneris cauſſam multo, quàm ipſum munus, pluris æſtimare. Vale. Venetijs.

GABRIELI CATIANO, Brixiam.

EPISTOLAS *à te habeo duas, utranque ſcriptam elegantiſſime, ſed illam pleniorem,*

quam x i. *kal. Sept. dederas: nam hæc recentior, cui nonarum Oct. dies erat adſcripta, argumentum habuit fere nullum. uenio igitur ad priorem: in qua cetera iucundiſſima, illud permoleſtum, quòd te minus cõmmode ſignificas ualere: ſcribis enim, ualde te ob aduerſam ualetudinem uereri, ne non illud, quod inſtituiſti, abſoluere, ac perpolire tibi liceat. Mi Catiane excita prudentiam tuam; & occurre morbi principijs; ne ille, grauior deinde factus, & te, & amicos tuos, qui, te ægrotante, ualere non poſſunt, diutius uexet. Hoc loco mihi ueniunt in mentem, quæ tu me olim, minus recte cum haberem, prudentiſsime, & amantiſsime monuiſti. illa, illa ipſe tibi nunc in memoriam redige; &, quæ tuæ tunc partes erant, eas nunc fac eſſe meas. Tu mihi non ex Hippocrate, aut Galeno, ſed ex ueterum philoſophorum libris ea remedia, quibus ad ſalutem meam præſtantius eſſe nihil potuit, attuliſti: ego nunc idem in te facio, tuamq; tibi medicinam reſtituo. uis, quæ meum morbum, te medente, ſanarunt, ea tuo ipſe in morbo prætermittere? non uis, opinor. non enim id te dignum eſt: qui ea ſæpe legiſti, unde homines alijs cauere cum diſcant, ſibi eos non cauere turpe eſt. quare adhibe eam, quam ad omnes res ſoles, ad te curandum diligentiam: &,*

quod

quod oneris ſuſcepiſſe te ſcribis, id ſi grauius ui detur, quàm ut perferre poſſis, depone prius, quàm opprimare. magnum eſt, quod moliris, & magni non ſolum ingenij, quo tu non eges, ſed etiam ocii: quo niſi abundas, quo modo te ſperas ea, quæ in iure ciuili diſperſa ſunt, quæ ſcis eſſe minime pauca, primum poſſe cogere, deinde coacta ita diſponere, ut ex certis generibus totum ius ciuile cognoſcatur? atque ego tamen ſic exiſtimo: ſi quis eſt, qui hoc præſtare poſſit, aut eum te eſſe, aut omnino neminem: ſed, quoniam res et fortunæ tuæ, quemadmodum tu quidem affirmas, ita ferunt, ut in forum tibi neceſſario ſit eundum; quæ ratio, ſi modo & tibi, & populo placere uelis, multi temporis exercitationem deſiderat; hæc autem quæ à te eſt iuris ciuilis inſtituta digeſtio, eiuſmodi eſt, ut nihil operoſius exiſtimetur: uereor, ne, duarum rerum difficillimarum tractatione diſtractus, utranque dum uis, neutram aſſequare. quamobrem, quid ſuſcipias, tui conſilii eſt: ego monendi partes, quæ ſunt prudentiæ, non aſſumo: neque enim plus ulla in re me exiſtimo uidere, quàm tu uides: id, quod eſt beneuolentiæ meæ, faciam, ut magnopere te non ſolum horter, uerum etiam rogem, ualetudini tuæ minus, quàm gloriæ, ne ſeruias. quæ quidem nobis, qui te ſumme dili-

gimus, tantæ curæ eſt, ut plurimas noſtræ ſalutis partes in tua ſalute poſitas exiſtimemus. De Alciati libro, ualde te amo: ſed, eum, hoc quidem tempore, cur mittas, non eſt. ſunt quædam, quæ magis urgent. Quæ ſcis à nobis anno proximo ſuperiore inſtituta, iam pene ab ſoluimus. Domeſtica fere ſunt ut uolumus. fratres ualent optime, ego ſicut ſoleo, hoc eſt, etſi non optime, ſic tamen, ut ſtudijs noſtris frui liceat. quod ſi perpetuo detur; equidem hac mea tenuitate contentus ero; illam firmitatem, illa athletarum latera contemno: neque mihi unquam queri de natura ueniet in mentem, quæ me corpuſculo finxerit imbecillo: gratias agam potius, quòd effecerit, ut omnibus pene horis, aduerſæ ualetudinis metu, ſpectanda mihi ratio ſit, & continentiam, quæ uirtus eſt, aut certe ad uirtutem ducit, cogar amplecti. Amamur à multis: ſi modo ex uultu, & uerbis amor agnoſcitur: colimur etiam à non nullis; qui, falſa de nobis opinione adducti, noſtram conſuetudinem, quaſi docti hominis, uidentur expetere. quibus ego ſi me patefecero, facile hunc errorem eripiam. et, puto, faciam; ne totos dies ſalutatoribus perpetuo demus. Vale. Venetijs.

Franciſco

FRANCISCO LVISINO, Patauium.

SI NESCIS, *Luiſine, quantum ego amori noſtro tribuam; cognoſce ex hoc, quòd & ſuperioribus menſibus licere mihi per eum putaui ad tuas litteras, humaniſſime ſcriptas, nihil reſpondere; & nunc, eodem fretus, etiam male reſpondeo. Non eſt hoc, inquis, officium colere. Quaſi iam probaueris, quia non coluerim, ideo me turpem eſſe. non placet ita duris legibus amicitiam aſtringi, ut nunquam relaxentur. ſummam diligentiam maximis in rebus ſi ab amico requiris, iure facis: ſed ſi etiam in minimis, non æquus es. eſt enim profectò quædam ſuauitas in negligentia: quam qui ex amicitia tollit, horridior eſt, quàm ut urbani mores ferre poſſint. quare, ſi amabilis eſſe uis, (quanquam quis te uno amabilior eſt?) ueruntamen, ſi id tibi propoſitum eſt, ut omnibus in rebus æque amabilis, æquè iucundus ſis: permitte mihi, ut liceat aliquando tecum eſſe negligenti. Nam, quod ad tuas litteras attinet, ita iudico, ſcriptas eſſe non ſolum eleganter, in quo tamen non minima laus eſt, ſed etiam ſapienter; quod quia ſolet ab ætate tua longius abeſſe, non ſolum laude, ſed etiam ad-*

miratione dignum eſt. uitium hoc in pleriſque adoleſcentibus, atque etiam in robuſtioribus quibuſdam famą celebratis animaduerto, ut inania colligant, & eloquentiam non, ut ueteres illi, in ſententijs, et uerbis à communi conſuetudine alienis, ſed in quibuſdam uulgaribus, ac pene puerilibus ineptijs conſtituant. Quocirca non ego te, Luiſine, hortabor, ut ex iſta imperite ſcribentium turba te eximas: ſed gratulabor potius, quòd ita effeciſti, ut hortationi locum non reliqueris. hoc cum adoleſcens adhuc, & pene imberbis, nondum ea prudentia, quæ extrinſecus aſſumitur, propter ætatem copioſe inſtructus, naturali quadam ingenij facultate, & aſſidua Ciceronis lectione ſis conſecutus: cum illa acceſſerint Ariſtotelica, in quibus nunc totus es; uſumq; rerum, qui in adoleſcentem non cadit, percallueris; qualem te uirum futurum putemus? non ſum natura blandus: neque ſoleo cuiuſquam auribus inſeruire: potius offendit quoſdam libertas mea. itaque, quod dicturus ſum, gratiæ cauſſa dictum ne putato. ſi quando accidit, ut interroger de ijs, qui antiquam illam perfecte ſcribendi laudem poſſe nobis uideantur iam pene amiſſam reſtituere: ſoleo te duobus præſtantiſſimis adoleſcentibus, meis familiariſſimis, Calino, & Amaltheo, tertium inſerere. Calinum,

puto,

puto, non noſti: qui clariſſimum iuuenem, Aloyſium Cornelium, ſingularis uiri, Ioannis Cornelii, filium, in Cyprum inſulam ſecutus, tertium iam annum abeſt. ſed mihi hoc uelim credas affirmanti: ea bona, quæ magiſter tuus Ariſtoteles laudabilia eſſe dicit, omnia fere in illo adoleſcente aut eſſe iam, aut breui, ut ego auguror, futura. De Amaltheo autem quid ſentiam, non expectas, opinor, ut ſignificem, neque ut ego tibi eum quaſi latentem indicem, quem in illuſtri quadam ſpecula uirtus conſtituit. quare coniunge te cum his: & eloquentiam tres optimi adoleſcentes, ætate fere pares, concordi ſtudio, ſicuti pulcherrimam uirginem, diligite. quòd ſi me etiam ſocium recipitis, & riualem in hoc amore fertis: erit præclara conſenſio: & latinæ linguæ formam, quam, ſuperioribus temporibus turpi barbarie uitiatam, nunc agnoſcere uix poſſumus, poſthac, ut opinio mea fert, intactam, illibatamq; tuebimur. Vale. Venetiis.

PAVLO CONTARENO, Venetias.

CVM *Venetijs proxime diſceſſi, ut in hanc ſolitudinem ex iſta frequentia me conferrem; magna ſane lætitia perfruebar; & quòd ad*

ea

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ea, quæ homini cariſſima ſunt in uita, uxorem, ac liberos meos redibam; & quòd mihi, ocium ad ſtudia, amœnitatem ad ualetudinem quærenti, hunc eſſe præter ceteros locum expetendum atque adamandum intelligebam. ſed, ut in rebus humanis nihil eſt ſimplex, in ſumma uoluptate moleſtiæ tamen hoc erat, quòd ita fortuna tuliſſet, ut, quo tempore tibi per anniuerſarias Patauini gymnaſii ferias Venetijs eſſe, et commorari liceret, tum ego à te diſiungerer, magnamq; manendi cupiditatem maxima diſcedendi neceſſitas uinceret. nec uero mihi dubium eſt, quin cum meo ſenſu tuus quoque ſenſus congruat, &, quæ me cura torquet, eadem te pungat. uinci enim in officio, atque amore, quàm ſit turpe, ſi te non mea uox aliquando docuiſſet, ipſi te libri, unde hauris illa præclara, quibus ad laudem informamur, penitus erudirent. quòd ſi, ut una ſimus, quod & tu, ut opinor, ſperabas, & ego certe cupiebam, per interualla locorum non licet: at, quod proximũ eſt, ut una eſſe uideamur, non uideo cur præſtare litteris & conſequi non liceat. nam ſi propterea, ſimul eſſe, iucundum eſt, quia mutuo ſermone fruimur: in litteris non ego quidem tuam uocem audio, neque tu meam; ſed, quæ uoci ſubeſt res, eam nihilo minus, quàm una cum ſumus, percipimus,

*mus, hoc etiam maiore cum fructu, quòd ali-
quanto ſcribimus accuratius, quàm loquimur.
quare uelim ad ſcribendum te des: &, cum
me tuæ conſuetudinis uſura, ob ingenij tui ſua-
uitatem, & ſermonis elegantiam, mirifice ca
piat; hæc, quæ in te amo, quæ nunc abeſſe do-
leo, fac, ſi me diligis, ne omnino deſiderem.
debes hoc mea cauſſa non nolle, tua uero ma-
xime cupere. nam, cum te aliquot abhinc an-
nis in rectam illam antiquæ eloquentiæ uiam
dederis, patris tui, uiri optimi, ac ſapientiſ-
ſimi uocibus, conſilijsq́; commotus, patrui ue-
ro, clariſſimi ac præſtantiſſimi ciuis, exemplo
incitatus: turpe tibi eſt, in mediocri laude
conſiſtere; & ad ſummam peruenire, ſine ſti-
lo aſſiduaq́; exercitatione non licet. quid enim
ille noſter, cuius tu libros nunquam de mani-
bus deponis, quid aiebat? timere ſe, niſi frequē
ter declamaret, ne, quod adeptus erat in arte
oratoria facultatis, exareſceret. attende, mi
Paule, & tuam cauſſam, à qua mea diſiun-
cta non eſt, ſi placet, mecum conſidera. ille
ſibi, homo Romanus, latinæ orationis ino-
piam metuebat; cum tamen omnibus in hoc
genere diuitijs abundaret: nos, quibus latina
lingua peregrina eſt, qui in optima ſcribendi
aut dicendi ratione rudes, & infantes pene ſu
mus, de ſumma eloquentia ſine ſummo ſtudio*

cogi-

cogitabimus? & unam omnium difficillimam rem, eandemq; omnium glorioſiſſimam, ludibundi conſequemur? uides me ipſum, qui quid ſim, ego quidem non ſtatuo; ſed ſunt, quibus non eſſe nihil uidear; nullum pene diem intermittere, quin aliquid latine ſcribam? cum tamen, ex quo lapidem hunc uoluo, annus iam uigeſimus abierit. eſt adoleſcens in ueſtra nobilitate, tibi non ignotus, mihi admodum familiaris: quem excellenti præditum ingenio, gloriæ cupiditate flagrantem, niſi à Romanæ eloquentiæ laude ad huius maternæ linguæ ſtudium falſa quædam opinio traduxiſſet; erat, cur de illo ſperarem ea, quæ ſumma ſunt. tantam enim operam in ſcribendo ponit, quantam tu uidelicet in legendo. ſed neque illi in ſumma induſtria iudicii ſatis eſt, qui de latinæ linguæ dignitate non optime ſentire uideatur: neque tibi, rectisſime iudicanti, ad id ipſum, quod probas, obtinendum ſuppetit induſtria. Quare uellem, ut & tu illum in diligentia, & ille te imitaretur in ſententia. quod utrunque ſi contingeret; næ ego ueſtræ utriuſque laudi præclare conſultum putarem. ſed ille de ſuo conſilio uiderit. iccirco enim ſe non exiſtimat errare, quia, quos ſequatur, auctores habet eos uiros, qui, quod optimum eſſe ducunt, in eo facile omnibus hominibus antecellunt.

tecellunt. te uero, qui mecum in iiſdem ædibus per triennium fere uixiſti; qui, quidquid es, de meorum conſiliorum præceptorumq; fonte fluxiſti; cuius à laude mea laus quodam modo pendet; te, inquam, mi Paule, quantum in me erit, errare non patiar; teq;, coactus amore, & officijs tuis, hortari nunquam deſinam, ut in ueram ac ſinceram eloquentiæ formam, cuius ego tibi excellentem pulchritudinem, duorum ueterum oratorum exemplo, ſæpe demonſtraui, tuæ mentis oculos acriter intendas; eamq; tibi à me ueris, ut arbitror, lineis deſignatam, tu aliquando tuis ſcriptis, quaſi coloribus, coneris exprimere. Graue, inquies, onus imponis, et difficilem mihi laborem mandas. Fateor ita eſſe: addo etiã illud, non eſſe nobis optandum, ut aliter ſit: nam, cum omnium hominum in appetenda laude par prope uoluntas, ſimiliſq; ſenſus ſit: quod omnes appetunt, id ſi eſſet eiuſmodi, ut conſequi multi poſſent; quanti, obſecro, æſtimares? opinor, minimi. copiam enim uilitas, et uilitatem ſequitur contemptus. quare non tibi eſt dolendum, quòd de ſudoribus manat gloria. lætare potius, quòd, cum eam omnes amabilem eſſe, ualdeq; expetendam ſentiant, pleroſque tamen laboris magnitudo terret, & æmulandi ſtudium rei difficultas imminuit. Eſt

au-

autem tibi ad hanc laudem, quò te uoco, aditus eo facilior, atque apertior, quòd, quæ duo ſunt ad comparandam eloquentiam inſtrumenta maxime neceſſaria, ingenium, et memoria, utrunque ſic tenes; ut in altero excellas, in altera ijs, qui excellere putantur, non admodum concedas. hæc tu bona ſi languere ſinis; gratiam naturæ non optimam refers: quæ non in te benigna fuit, ut ſuum beneficium negligeres, ſed ut ad decus, ad dignitatem, ad immortalem, æternamq; laudem conferres. Neque uero is ego ſum, qui te uelim eloquentiam à philoſophia ſeiungere, totosq; dies in hoc uno expoliendæ orationis ſtudio conſumere. erras, ſi me ita ſentire putas. ego philoſophiam diuinum quiddam eſſe dico, indicem ueritatis, magiſtram uitæ, omniũ uirtutum, omniumq; laudandarũ artium parentem. ſed idem ita ſtatuo; ſi, qui optime ſciat, non optime loquatur, plerunque fieri, ut id ipſum, quod ſciat neſcire, uideatur: et ut in conuiuijs nõ parum intereſt, qua epulæ ratione condiantur; ſic in ſermonibus, aut ſcriptis, magni refert, quibus animi cogitata uerbis enuncientur. quòd ſi cui ita ſtupidus, aut ita deprauatus eſt ſenſus, ut ornatæ, & bene ſtructæ orationis ſuauitatem, & tanquam harmoniam auribus non percipiat: hunc tu, ſi ſapis, neque conſules in re tua;

quia

quia, recte qui non intelligit, is ut recte iudicet, ſperare non licet: neque ipſum monebis; quia, quibus deſunt principia naturæ, ijs inutilem artem eſſe conſtat. tu, ſi me audies, muſarum uocem ab ruſticano ſono diſtingues: & ut inanem multorum loquacitatem oderis; ſic elinguem quorundam ſapientiam non amabis. qua in ſententia uideo fuiſſe, quos uiros? Platonem, & Xenophontem: quibus ego plus crederem ſolis nutu ſignificantibus, quàm omnibus, qui nunc ubique ſunt, philoſophis cum iureiurando confirmantibus. Non ne uides magnum utrunque & excellentem in philoſophia fuiſſe, utrunque tamen in hac, quam homines inepti reprehendunt, exornandæ orationis facultate ita præſtitiſſe, ut, eorum ſcripta cum legimus, nihil fieri poſſe purius, nihil elegantius, nihil illuſtrius iudicemus? à qua laude plurimum abfuiſſent, niſi temporis induſtriæq; multum in eloquentiæ ſtudio collocaſſent. neque uero eloquentiæ ſtuduiſſent, niſi ex ea decoris ornamentiq; plurimum ad philoſophiam accedere, tanquam ad formoſam uirginem à corporis cultu, iudicaſſent. hos igitur ego te imitari malo, quorum nomina adhuc uigent, cum ipſi duobus abhinc annorum millibus obierint, quàm iſtos, ſi qui ſunt, qui te infirmiſſimis rationibus à pulcherrimo con-

ſilio

ſilio conantur abducere. Perge, ut facis, in diſciplina philoſophiæ; in qua Patauij artificem habes eximium M. Antonium Genuam: eloquentiam uero, cuius, ut opinor, in uia me ducem non contemnis, ne dimitte. utrunque enim & debes, ſi tibi magna propoſita ſunt; & potes, ſi, quod me ſæpe dixiſſe memini, diei horas apte, et cum ratione diſtribues. Vale, & patrem tuum, & patruum, quos ego plurimi ſane facio, & communes amicos meo nomine ſaluta. Ex Plebe Sacij.

CHRISTOPHORO MADRVTIO CARDINALI, Mediolanum.

AVDIO *te de nobis & loqui, & ſentire perhonorifice. præclarum hoc eſt, laudari à principe uiro, & ab eo principe, qui cum fortuna uirtutem ita coniunxerit, ut in utraque pariter emineat. atque ego te ſemper antea, cum nunquam eſſem allocutus, nunquam uidiſſem, tamen uehementer colui. mouebar tuis præſtantiſſimis actionibus, hominumq; conſtanti ſermone, omnia de te ſumma prædicantium. neque uero, ſi quis in te laudaret opes, aut nobilitatem, aut dignitatem, admirabar. communia multorum hæc ſunt, optabilia potius, quàm*

quàm laudabilia. ſed illa, quæ tua proprie ſunt, cum audirem; unum eſſe Chriſtophorum Madrutium, qui uirtutem ipſe coleret ſtudio ſingulari, in alijs ornaret præmijs ampliſſimis; omneſq; liberales diſciplinas, fato quodam, temporum dicam, an hominum iniurijs? exulantes exciperet, amplecteretur, foueret; qui denique ſolidam gloriam ſpectaret, inania, quæ multi ſequuntur, contemneret: hæc ego cum audirem, incitabar ſtudio meæ tibi ſingularis erga te obſeruantiæ declarandæ: ſed obſtrepere litteris inanibus tali uiro, præclaras Italiæ urbes, multorumq; populorum fortunas non poteſtate magis, quàm iuſtitia, tuenti, hominis eſſe uel inepti nimis, uel impudenter ambitioſi exiſtimabam. nunc autem, cum ad me ſermones tui, mea cum laude habiti, referantur; occaſionem cupide complector, quam mihi tua liberalitas offert; tibiq; gratias, quas poſſum quidem, ago, habeo autem certe maximas, atque immortales; tum quòd ornes me teſtimonio iudicij tui, quod apud omnes ualere plurimum intelligo; tum uero, quòd iſto officio, iſta tam præſtanti humanitate quaſi fores mihi aperueris ad amicitiam tuam. qua quidem ego me, ſi minus alia re licebit, perpetuo certe, ac ſingulari erga te ſtudio, aſſiduaq; tuarum uirtutum meis omnibus in ſermonibus

& ſcriptis prædicatione dignum præſtabo. quod cum antea fecerim, iudicio meo commotus; faciam tamen in poſterum alacrius, ac diligentius, tua humanitate incitatus: quam ſemper eandem in me futuram, non magis conſtantiæ ratio, quàm naturæ tuæ benignitas, mihi perſuadet. Vale. Venetijs.

ROMVLO CERVINO, Patauium.

QVOD *tu perſæpe queri ſolitus es, id mihi nunc accidit, ut epiſtolæ prorſus caream argumento: ſed ego tamen non committam, quod tu ſoles, ut argumenti me inopia deterreat à ſcribendo. quin uide, quàm diuerſa ratio ſit, tu, cum ſententiam non habes, ualde tibi ais laborioſum eſſe epiſtolam texere: ego nunquá facilius ſoleo ſcribere, quàm cum nihil habeo, quod ſcribam. At, inanes huiuſmodi litteræ ſint, neceſſe eſt. Primum, hoc non ſemper. quandoque enim accidit, ut nihil dicentes, aliquid tamen dicamus. & ut in fidibus eſt quædam manus aberratio ſine arte, in qua tamen ipſa ars ſit: ſic in epiſtolis argumentum quandoque eſt ſine argumento. itaque, non ſemper inanes huiuſmodi litteræ: ſiquidem in ijs ſolet aliquid non nunquam exiſtere, quod pondus*

habeat. ſed fac inanes eſſe: quid refert? non hoc ſpectamus, id ſequimur, ut, exercitatione duce, eò perueniamus aliquando, ubi ſita laus uidetur eloquentiæ? Quòd ſi nobis tantum in hoc proficere non licet, ut ueteribus illis, quorum eſt puriſſima oratio, ſimiles eſſe poſſimus: at tentemus tamen, ſi poſſumus noſtris, qui inquinate loquuntur, diſſimiles eſſe. quod, ut opinor, & multum, & ſæpe ſcribendo conſequemur. Ac noli putare, ſemper in eo nobis eſſe elaborandum, ut philoſophemur in epiſtolis. graues ſententiæ probantur. fateor: ſed nunquid hoc uno latina lingua continetur? me quidem Cicero paulo minus delectat, de iocis cum agit, quàm de turpi, & honeſto cum diſputat. utrobique enim ſunt ornamenta: & utrunque ſæpe neceſſarium eſt. itaque ad utrunque me do: teq;, ut idem facias, etiam atque etiam hortor. cumq; res non erit, de qua ſcribas; tum tu, ſi me audis, uel leuiſſima quæque ex omni parte, ex omni genere arripies, & ijs pro argumento utere. hoc autem quatenus agas, aut cum quibus agas, tibi non præſcribo: cuius tanta prudentia eſt, quantam ætas iſta, qua nunc es, capere uix poteſt. Summa ſit, ut & cum argumento, & ſine argumento ſæpiſſime ſcribas. Vale. Romæ.

FRANCISCO GONZAGAE, Ferrariam.

ODI pene meos oculos: etſi oculi ſunt, id eſt omnium rerum cariſſimi: ſed odi certe peius, quàm antea, hunc morbum, quo mihi nunc tuus aſpectus, tuus complexus eripitur. aduolarem enim ad te, ſi ualerem: nihil me moraretur: nihil eſſet tanti. an cum tu, magni principis filius, familia natus Italicarum omnium nobiliſſima, nec iam à maioribus tantum, ſed à te ipſo clarus, Mantua me, humilis hominem loci, nondum de facie notum, litteris humaniſſimis tua ſponte ſalutandum putaueris; ego, cum Patauij, hoc eſt prope in conſpectu meo ſis, non accurram ad te? facerem: ſed ſoluta uoluntas non eſt: impeditur enim ualetudine. ſolatio tamen hoc, in magno dolore, ſuſtentor, quòd futurum breui non deſpero, ut conualeſcam. concurrunt ſimul, anni tempus, aſſidua medicorum cura, mea ſumma continentia. hæc ſi proficient: adibo ad te, nulla interpoſita mora. opto enim, quæ inter nos mutuo litterarum officio conglutinata amicitia eſt, eam paulo arctius mutuis ſermonibus, mutua conſuetudine aſtringi. ſin hærebit morbus: obſecro te, largire hoc uel meæ in te obſeruantiæ,

ſeruantiæ, uel humanitati tuæ, ut omnino tuis litteris ne caream: quas ego meis quàm potero creberrimis dabo operam ut eliciam. Mitto ad te librum meum de legibus, proxime editum. principes enim uiros aliquot exemplaribus cum donarem, te decuit adiungi. cupio, legas, cum hoc tamen, ſi uacat. nam, auocari te à ſtudijs grauioribus mea cauſſa, nolo. cupio etiam, cum legeris, probari tuo iudicio noſtram induſtriam. ſed hoc me cupere, rogare ne puta. uolo tibi eſſe liberam in utranque partem iudicandi facultatem. nihil mihi tribue: rem ipſam pende ſuo merito, ac ſtatue de tuo ſenſu. nec enim is ego ſum, qui plus amicitiæ dari poſtulem, quàm ueritati: nec tu is es, qui, ſi poſtulem, facile concedas. Vale. Poſſeuino ſalutem, rariſſimo iuueni; cuius heri epiſtolæ reſpondi. Venetijs.

ANTONIO POSSEVINO, Ferrariam.

GRATVS, *& iucundus admodum amor is, qui te in eam mentem impulit, ut officij gratia ad me ſcriberes. quid enim aliud exiſtimé? cum argumentum res quidem ipſa tibi nullum daret. ingenium uero mirifice tuum amaui, amplexatusq; quantum licuit, animo ſum,*

 quòd,

quòd, raptim, &, ut ad hominem familiarem, familiariter cum ſcriberes, epiſtolam tamen confeceris elegantiſſimam, diſtinctam luminibus eloquentiæ, in qua non fucatus, ſed uerus, ac tanquam naturalis Romanæ linguæ color eniteat. macte Poſſeuini, fratre iam maior, iuuene eximio: urge totus in ſtudio litterarum. uides, quæ te manent præmia. gloriam habes proximam, eamq; pene manibus attingis. paululum ſi te incitaueris, apprehendes. non mehercule, quia nolis, dico: ſed, ut intelligas quantum cupiam, propterea dicendum putaui. faueo enim omnibus, qui recte ſentiunt, recteq; faciunt: in te uero mea præcipua & eſt uoluntas, & eſſe debet. ſcis, quintum ab hinc annum Romæ cum te frater tuus adoleſcentulum adduxit ad me, quibus uerbis commendauerit, amicitia iunxerit, & ueluti in clientelam tradiderit. ex eo tempore, quoties adiiſti ad me, quos tecum habuerim ſermones, quàm ſtudioſe, quàm amanter ad illa præclara, quæ frater tuus amabat, ſim cohortatus, potes recordari. dixi ſæpe, non eſſe tibi de fortunæ bonis cogitandum; quæ uel improbi malis artibus quærerent, uel bonis uiris recte quæſita facile caſus eriperet. oſtendi, uere & eſſe, & appellari diuitem poſſe, qui liberalium doctrinarum ſcientiam poſſideret. nõ neglexiſti:

glexiſti: contuliſti cogitationes omnes tuas ad ſtudium ueræ laudis: & in eo nunc apud Franciſcum Gonzagam, nobiliſſimum, ac uirtutis amore incenſum adoleſcentem, ita uerſaris, ut propemodum uidearis excellere. quare gratulor equidem fratris tui manibus; quos lætari arbitror ſummopere, quia talis es, & quia fore tantus uideris, quanta poteſt eſſe uirtus, maximo ingenio, acerrima uoluntate, ſummo ſtudio comparata. Nec uero, quod epiſtola tua ſignificat, mea tibi ſunt aut ad ullam fortunæ acceſsionem, aut ad dignitatem ſtudia expectanda. à te ipſo, mihi crede, omnia proficiſcentur. uirtutem ſi habes, nihil deſidera. ea pro te prenſabit: ea tibi omnes honores, omnes, quas petieris, opes impetrabit. o præclaram uitæ ducem, te felicem, Poſſeuini, qui cum hac uiuis, & uiuendum ſtatuis: me miſerum, qui, cum idem ſentiam, cogor tamen eá à me diſiungere, uictus grauitate morbi, & ijs curis, quæ inuitum alió traducunt. quòd ſi me Deus aliquando reſpexerit; acquieſcam in ijs ſtudijs, quæ ſola ſunt ad naturam meam, ſola tranquillitatẽ animis afferunt, hominemq; paulatim ab homine ſeparant, &, quantum licet, cum Deo coniungunt. Vale. Venetijs.

HIERONYMO LIPPOMANO, Venetias.

BREVIS *epiſtola tua, ſed habet multa ſuauia. primum ſignificas amorem in me tuum: quo quid gratius? nam, amari à nobili adoleſcente, propinquitatibus, amicitijs, opibus florentiſſimo, optabile eſt: ab eo uero adoleſcente, cuius ad animi bona comparanda mens omnis, & cogitatio dirigatur; qui ſcientiam litterarum ita expetat, ut inani tamen ambitione prorſus uacet, nihil ad ſe ipſum, ad ſummum Deum omnia referat; hoc uero eiuſmodi eſt, quod qui aſſequitur, triumphat. itaque ego uehementer mihi gratulor de amicitia tua: quam cupio eſſe perpetuam: &, ut ſit, omni equidem ſtudio, omniq; erga te obſeruantia laborabo. Quod uero ais neſcio quid de beneficio in te meo: mi Hieronyme, noli tantum largiri modeſtiæ tuæ, ut uocabulis parum proprijs, nec ſatis cum re congruentibus utare. quod enim tu beneficium appellas, ego uerius officium, & officium eiuſmodi, quod prætermitti à me ſine graui culpa uix poſſet. rogabas, ut conſulerem ſtudijs tuis: impetraſti facile, & curaui libentiſſime. quod enim tribuere uni tibi uidebar, id non tam tibi tribuebam,*

quàm

quàm litteris, quàm uirtuti, quàm conſuetudini, & naturæ meæ. amplector tamen iſtam humanitatem: quæ tibi non modo beneuolentiam conciliat, uerum etiam laudem parit. nam, ut extenuare, ac diſſimulare, quæ acceperis, beneficia, ieiuni animi eſt, & perangusti, ac ſordidi: ſic, ea uerbis augere, palamq; profiteri, excelſi, atque ampla ſpectantis hominis eſt, & ad liberalitatem, id eſt ad decus, & ad gloriam, nati. coniunge, quæſo, iſtam mentem, atque iſtam ſententiam cum doctrina, & cum ijs ſtudijs, ad quæ te uocat illuſtre domeſticum exemplum Veronenſis Epiſcopi, patrui tui: quem uides auerſum penitus à ſtudijs rerum humanarum, eaq; contemnentem, quæ ceteri admirantur, totum eſſe in una uirtute defixum, & diuinam conſuetudinem, quatenus homini liceat, imitari. itaque nunc eius ſapientiſſimis conſilijs, ac ſanctiſſimis inſtitutis, eximiaq; doctrina, magna ex parte Romana nititur eccleſia. hunc tu ducem ſi ſequeris, & in eius ueſtigio pedem pones: non errabis in hoc dubio uitæ curſu, non laberis in lubrica iuuentutis uia. quod te facere iam, lætor; facturum etiam multo in poſterum diligentius, confido. atque ego, quando mihi licere apud te tantum uis, languere te præclaris in ſtudijs non patiar. hor-

tabor

tabor litteris, dum abero: præſens ſermonibus excitabo. nunc me cupidum urbis, tuiq; maxime, ac paucorum tui ſimilium, tenet tamen in his locis uxoris meæ morbus: de qua iactor uarie, tanquam fluctibus, modo ſpe, modo metu. in una tantum cogitatione uidetur animus conſiſtere, & quietem aliquam capere, cum quaſi ſecum loquitur, & commemorat ipſe ſibi neceſſitatem illam rebus omnibus impendentem, ut animata intereant, creata diſſoluantur. At eſt dolendum, ſi quem uiribus ætateq; florentem immatura mors oppreſſit. Ita, ſi mortem in malis, uitam felicitatis loco ſtatuas. quod qui exiſtimat, refellitur exemplis. quàm multis enim, diu uiuere, miſerrimum fuit? Hæc quàm diu cogito, uideor acquieſcere; ſatisq; leuiter incommodi mei grauitatem ſuſtineo. ſed certe nimis acerbe fortuna mecum egit, quæ me, de me ipſo, ut ſcis, ac de mea ualetudine ſolicitum, alienis etiam malis implicuerit. Benacum petere ſtatueram. non licuit, nequè forſitan licebit. Aſulæ quidem, oppido ſatis eleganti, ubi magnam pueritiæ meæ partem traduxeram, omnes mihi iucunditates, omnia gaudia tum in fratris conuictu, tum in ueterum amicorum conſuetudine finxeram. cecidit contra. frater enim ægrotauit diu, neque dum firmus eſt: amicis

autem

autem qui poſſum frui, cum uxorem, multorum dierum morbo conflictatam, nunc incerta uitæ ſpe animam trahentem, in oculis habeam? De me ipſo, ac de meo reditu noli expectare dum ſcribam. uides me alienis miſerijs eſſe miſerum: meam non eſſe liberam, aut ſolutam uoluntatem, intelligis: niſi ſi meos deſerere, id eſt ab omni prorſus humanitate uelim deſciſcere. quod profecto nunquã committam. quòd ſi noſtrorum animorum ſenſus, & noſtra conſilia Deo patent, ut certe patent: amat, opinor, pietatem meam; eáq;, non dubito, quin mihi uel opem ab eo celeriter impetret, uel hoc ſaltem, ut, quidquid euenerit, moderate feram. profecto enim ex uno illo fonte omnis noſtra fortitudo manat, omniſq; ſapientia. alioqui facile frangimur, & facile aberramus à uero, inſidioſis uoluptatum illecebris abducti, & rerum mutabilium fallaciſſima ſpecie decepti. quæ tu, ac multo plura, cum audieris ſæpe de patruo tuo, qui cum ab ineunte pueritia in iiſdem ædibus, atque in eodem pene cubiculo uixiſti: ſi quid huius generis mihi nunc, multis difficultatibus ac moleſtijs circumuento, litteris imperties; habebo à te munus aptiſſimum meo tempori, dignum amicitia noſtra, dignum uero maxime ea perſona, quam tu ſuſtines: qui te ſacris addixiſti, ſemper

per

per ut bene ageres, aut bene cogitares. Vale: &, ad Epiſcopum Veronæ deſignatum, quem uidi nunquam, de fama tamen cognitum ſtudioſe colo, obſecro te, cum ſcribes, meo nomine ſalutem plurimam. Aſulæ.

EIDEM, Venetias.

NVNQVAM *putaui fore, ut iniuriam acciperem in beneficio, preſertim à te, cuius in fronte, oculis, uultu habitare uidetur humanitas. benigne mecum, & liberaliter agere, quod eſt proprium familiæ tuæ, magnopere te decuit: idq; adeo poſtulabat amicitia noſtra: callide uero agere, & ficta ueritatis imagine fucum facere, neque te dignum fuit, ad præclara laudandarum rerum ſtudia ex nobiliſſima familia nato, neque uero me tui ſtudioſiſſimo, de tua bonitate, tuisq; moribus egregie non modo ſentiente, uerum etiam prædicante. aſtutiæ præſtantibus uiris nunquam placuere. apertam, ſimplicem, rectam in omni uita conſuetudinem ſequuntur. quo ego te in numero quia credidi eſſe, et quia, ut eſſes, curare non mediocriter debuiſti; ideo ſum in fraudem facillime inductus, & illo tuo figmento, quo nihil unquam guſtaui ſuauius, abſtinui perinuitus. meæ tamen inſcitiæ eo me pudet minus, quia ſequitur*

quitur amorem credulitas, & ita uitium laude corrigitur. noli igitur me, quaſi rudem quendam, & prorſus earum epularum, quæ nouo quodam artificio condiuntur, imperitũ, contemnere. pœnarum ſatis in ipſa re tuli: quam reieci quaſi noxiam; cum eſſet eius generis, ut me docuit heri ueſperi Sebaſtianus noſter, unde ſimul poſſem & alimentum capere, ualetudini meæ uehementer aptum, & palatum oblectare, quantum antea fortaſſe nunquam. reſtitue nobis tuam fidem. liceat mihi meum errorem tuo beneficio corrigere. magna res non eſt: magnopere tamen ſum commotus, uel inſcitia mea, uel malitia tua: quæ uicit omnino, uel fefellit potius opinionem meam. id ſi moleſte fers; non longe abeſt mei leniendi facultas: ſi modo animum tuum induxeris, ut id, quod potes, etiam uelis. quod ſi ſecus acciderit: prædico tibi, culpam exiguam grauiter lues: neque te mellitis placentulis, quibus me munerari ſolitus es, abſoluam, ſed ea pœna condemnabo, cuius etiam nomen cum audieris, extimeſces. interim ſuſtineo me, neque dum muto iudicium de te meum; quia te ſpero rationem utriuſque noſtrum habere uelle. cupio tecum coram iocari, & ſimul aſpectu illo tuo iucundiſſimo frui. Vale.

E cubiculo meo, ante lucem.

Eidem,

EIDEM, Romam.

CVM *in magnis moleſtijs hæc una me res delectare non mediocriter ſoleat, quòd amicitias à me diligenter coli, nec unquam officium contemni, ipſe mihi ſum conſcius; legi perinuitus eam partem litterarum tuarum, in qua me, ut immemorem promiſſi, appellas, atque etiam, ut oblitum humanitatis, leuiter accuſas. Ego tuæ familiæ nobilitatem, egregiaq́; tuorum maiorum decora, pro eo ac debui, ſemper ſuſpexi: te uero ipſum, præditum ijs bonis, quæ nobilitatem omnem uincunt, amaui prorſus, à quo die mihi cognitus es, amore ſingulari. hanc immutari in me uoluntatem, ita etiam ſi te mihi caſus aliquis immutet, neque conſuetudo mea, neque natura pateretur. quod equidem antea tibi certum eſſe, atque exploratum arbitrabar, nunc, quando ſubdubitare te uideo, ſignificandum putaui; ne poſthac unquam ſuſpiciones iſtiuſmodi, plane meo erga te ſtudio, & mehercule etiam tua bonitate indignas, mearum epiſtolarum afferat infrequentia. quanquam, ſi tuum ocium cum meis occupationibus conferatur, non intelligo, cur ego tuam in ſcribendo ualde laudare diligentiam, tu meam reprehendere negligentiam debeas.*

ſatis,

ſatis, niſi fallor, ſtatum rerum tuarum habeo cognitum: tu me ſcilicet uideris ignorare: nã, ſi noſſes, & exigeres tamen id, quod præſtare uix poſſum; eſſes iniquior. At erat amoris nõſtri, lenire litteris dolorem tuum in obitu patrui, ſummi uiri. ſit ita: ueruntamen abs te poſtulabat idem amor, ne, officium à me illud ſine cauſſa prætermitti, animum induceres. Primum ego te, per aliquot annos domeſtica ſanctiſſimi hominis diſciplina inſtitutum, putabam humana omnia contemnere, mortem uero, quæ ſempiternæ uitæ initium eſt, etiam in bonis ducere. Quòd ſi frangimur humanis, aut commouemur ſaltem; certe enim à ſtipite, à ſaxo, à ferrea materia longe diſtat hominis natura: quis tamen ab afflicto ſolatium expectat? aut quis me minus tranquilla experitur omnia? quæ ſi tibi nota ſint: profecto me liberes ab omni culpa, & cupias reuocare querelam tuam. Neque uero, ſi uigeat animus, & perferat aduerſa; ita ualemus ingenio, ut conſolandi partes, quæ doctrinæ plurimum, & ſapientiæ poſtulant, audeamus aſſumere. non hæc in nobis facultas eſt: quæras eam aliunde licet: ſi modo, ut ſignificas, quod mihi tamen haud omnino perſuades, in te ipſo non eſt; qui & acuere mentem liberalibus ſtudijs, & augere prudentiam uſu rerum, ac præ-

ſtantium

ſtantium uirorum ſermone potuiſti. quæ ſi abſint, ut abeſſe à me magna ex parte fateor: tamen ille ipſe, qui tibi luctus cauſſam attulit, idem à luctu te remouet exemplo uitæ ſuæ, cuius abeſſe nullam partem à conſtantia, & à uirtute reperies. Hunc igitur tibi unum ante oculos conſtitue; finge ad eius imaginem, quidquid cogitas, quidquid agis: noli oculos ad uulgi deprauatam conſuetudinem flectere. ita cõſules egregie rationibus tuis: & illud recte inſtituendæ uitæ conſilium, quod à me requiris, nuſquam eſſe præſtantius, quàm in te ipſo, cognoſces. Vale.

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBER II.

FRANCISCO VARGAE, CAROLI V. IMPERATORIS, ET PHILIPPI, EIVS FILII, HISPANIARVM REGIS, ORATORI, Venetias.

OFFICII *mei ſæpe me admonet officiorum tuorum recordatio. officium autem, quod abſens abſenti præſtare poſſum, litteræ ſunt: quas miſiſſem ad te iam antea, niſi huc aduenientem graues admodum, & peracerbæ curæ ſtatim excepiſſent. quas enim res ſcis eſſe nobis in uita omnium cariſſimas. omniumq́; primas, in ijs me grauiter exercere fortuna cœpit, uxore, liberis, fratre uno pene tempore in morbum coniectis. ne mihi quidem belli ſatis eſt. animo enim affectus, ualere corpore qui poſſum? ueruntamen, quia mihi hærent in mente conſilia tua, fero hæc ut humana, diuina ſpe, in qua tu ſoles omnia ponere, confirmatus. quòd niſi hunc in portum, te ducem ſecutus, confugiſſem: facile me tot malorum ſubita tempeſtas obruiſſet. En, quàm ſit incertus noſtrorum conſiliorum euentus, & quàm ea, quæ nobis ipſi ad uoluntatem fingimus,*

contra cadant. Petiui has regiones, non ſine ſumptu, non ſine labore, ſpe ductus ualetudinis recuperandæ: reliqui urbem pulcherrimam, mea negocia, tuam conſuetudinem, in qua mihi ornamenti ſtatuo plurimum. hæc bona, tantum abeſt, ut alijs bonis compenſata ſint, ut etiam multa ſucceſſerint, quæ ſi ad ſenſum referantur, mala uere poſſum appellare. ſed, cum me ſenſus quandoque moueat, ratione tamen utor ſæpius. hæc oſtendit, nihil eſſe malum, niſi quod noſtrâ culpa contingat: ancipitem eſſe in rebus humanis rationem iudicandi: nihil enim ſemper idem eſſe: quin, quæ nobis aduerſa, exitioſa, prorſus miſera uideantur, ea ſæpe ita conuerti, ut ex ijs ipſis multæ cómoditates emanent: contra, quæ ſpeciem habeant felicitatis, inde fluere quæ acerbiſſima ſunt, exilium, paupertatem, ignominiam. quæ ego cum cogito, reficior paululum, & excito me, quatenus licet, ad eam uirtutem, quæ in aduerſis rebus elucet: de qua cum multa ſint à philoſophis tradita, unus tamen eam ſuo exemplo præclare docuit noſtræ ſalutis auctor Ieſus Chriſtus: quo magiſtro, quæ ſit uera fortitudo, diſcimus, omniumq; laudandarum artium abſolutam, ac uere ſalutarem doctrinam conſequimur. Atque ego te, Franciſce Varga, quòd hoc ſtudij genus omnibus & ſtudijs,

ſtudijs, & ſcientijs anteponas, longe quidem hoc nomine pluris facio, quàm quòd negocia Cæſaris Imperatoris ex omnium ſæculorum memoria præſtantiſsimi, & Philippi regis, omnium Regum maximi, apud Venetam remp. orator adminiſtres. iſta enim dignitate alij quoque nobiles uiri claruerunt: pietate uero in Deum, & ſanctitate uitæ, parem fortaſſe aliquem, ſuperiorem certe habes neminem. itaque, poſtquam à te diſceſſi, uix credas, quàm ſæpe meus ad te animus, tuorum ſermonum deſiderio, recurrat. equidem, uel ſi mihi cetera hic omnia ſecundiſſima fluerent, quæ experior, ut dixi, ſatis aduerſa; iniucunde tamen uiuerem, quia, procul à te abſum: cuius ex humanitate, ſermonibus, conſilijs mirificos capiebam fructus, & documenta ad uitam recte traducendam utiliſſima. Quare iam me minus, quàm antea, delectat, ac pene diſplicere totum cœpit conſilium illud meum de lacu Benaco incolendo. tua me ſingularis doctrina, tua probitas, tua benignitas ad urbem reuocat. Benacum, per anni tempus cum licebit, æſtate ſcilicet ineunte, (nam hieme regionem illam procellis, & uentorum ui totam audio agitari) ſi ualetudo ita poſtulabit, inuiſam. interea meam imbecillitatem ratione uictus, & abſtinentia tuebor. ac for-

taſſe fiet, quoniam à Deo cuncta pendent, ut Venetijs, intra meos parietes, in oculis, & aſpectu meorum, commodisſimo uitæ genere, ita conualeſcam, ne qua poſtea me cæli mutandi necesſitas extrudat. quod ſi aſſequar; habebis me, ſi me tantum ab humanitate tua ſperare uis, quod profecto uis, familiarem, ac pene contubernalem: & hac equidem ſpe iam nunc mirifice ſuſtentor. Vale. Venetijs.

HIERONYMO FALETO, HERCVLIS, FERRARIENSIVM DVCIS, ORATORI, Venetias.

QVOD *heri iniecisti in ſermone, hæret in animo, &, quo diligentius rem perpendo, eo magis omnia mea conſilia, omnes cogitationes ad nouam ſocietatem, quæcunque ea ſit, conuerto. uexor enim, & deludor indigne ab homine teterrimo, omniumq́; impurisſimo: cui non ſatis eſt auertere communem rem; ſed me prorſus ita deſpicit, ut nec dignum ducat, ad quem adeat accerſitus. equidem nihil mihi aſciſco, nihil arrogo inſolenter: nihil enim habeo neque à fortuna, neque à me ipſo, quo nimium extollar: ueruntamen limina mearum ædium teruntur quotidie pedibus uirorum clariſſimorum*

riſsimorum ad me confluentium. tu ipſe, tu, inquam Falete, & maximi Ducis orator, & maximus ipſe uir, quem grauiſsima diſtinent negocia, qui ſcribis hiſtoriam, legum ſcientiam, ueterum, & recentium, ſcriptis luculentiſsimis explicas, uenire tamen ad me, quæ tua eſt humanitas, ſæpe ſolitus es, horasq; multas ſuauiſsimo ſermone conſumere. Malum eſt, inquies, ab homine nequiſsimo contemni. Malum: ſed peius etiam, expilari. quòd niſi tua prudentia medicinam huic malo affert; perijt fructus omnis tuæ liberalitatis. clauam enim citius de manu Herculis poſſim extorquere, quàm ab iſto nummum. aut igitur ea mihi conſeruetur utilitas, quam tuo beneficio, ſperaueram: aut, qui nos uult perditos, perdatur ipſe nobiſcum, & ſocietas communi pernicie diſſoluatur. uerum; cum in tuum ingenium, tuam auctoritatem, & ſingularem in me beneuolentiam intueor; traducor facile ad optimam ſpem; tranquilla omnia, commoda, copioſa mihi ipſe polliceor. tu reſtitues unus, afflictam rem: & iſtum poſtremi ordinis hominem, omnibus uitijs inquinatum, indignum prorſus non modo amicitia noſtra; ſed congreſſu etiam, ac ſermone, extrudemus; ut uerſetur poſthac, & uiuat cum ſui ſimilibus, in ſordida nequitie, ſeiunctus à no-

bis, qui humanitatem colimus, & uirtutem omni lucro anteponimus. Interim lege, quam ſæpe iam efflagitaſti, partem libri noſtri de quatuor rebuſpub. quá cupio à te probari. ocium ſi habuero, quale aliquando conſequar, ſi alibi non licebit, in Bellombra tuo; totum uolumen abſoluam. Vale. ex ædibus noſtris.

Ex libro de quattuor rebuſpub.

EX IIS, *quæ ſupra ſunt commemorata, duæ uidentur propoſiti nobis argumenti partes abſolutæ. patere enim ſatis arbitramur, non modo quibus uitijs duæ maximæ, ac firmiſſimæ ciuitates, primum Sparta, deinde Carthago, labefactatæ corruerint; uerum etiam, quibus illa uitia remedijs uel ſanari penitus, uel ita ſaltem corrigi potuerint, ne reip. ſalutem in diſcrimen adducerent. nunc urbis Romæ quæſtio ſuccedit: qui erat tertius in diuiſione locus. poſtremæ narrationi, concluſio futura noſtri muneris, omniumq; nobiliſſima, & eadem difficillima tractatio, Venetiæ noſtræ reſeruantur.*

AC DE *Roma, quæ nullo magis uitio, nullo grauius unquam morbo, quàm imperij magnitudine, laborauit, primum illud occurrit,*

nulla

nulla omnino in ciuitate poſt homines natos aut uirtutes, & honeſtas actiones aliquando floruiſſe magis, aut æque malas artes, & exitioſa publicis rebus conſilia ualuiſſe. Primis reip. temporibus, cum nulli dum de plebe magiſtratus creabantur, ſumma ſenatus poteſtas, ſumma fuit auctoritas. utraque cum per aliquot annos uiguiſſet, inclinare tum primum cœpit, cum tribuni pl. creati ſunt. creatos autem culpa ſenatus, hiſtoriæ declarant. nam, ſi prima repetere, &, quæ cuique rei cauſſa ſit, placet animo perquirere: tribuniciam poteſtatem, quæ deinde ſenatus opes fregit ac debilitauit maxime, ipſius uitio ſenatus Romæ conſtitutam, facile conſtabit. Quid igitur? an tu, dicet aliquis, ſenatum reprehendis, quia tribunos pl. creari paſſus ſit, cum plebs eum magiſtratum non iam uocibus poſceret, ſed armis extorqueret? an ampliſſimum ordinem, quia permiſerit, quod recuſari ſine reip. præſenti iam periculo non poterat, imprudentiæ condemnas? Ego quidem minime: habeo enim rationem neceſſitatis; cui parere, ſapientis ſemper eſt habitum. Seceſſerat armata multitudo in Sacrum montem: flagrabat ira, & odio in ordinem nobilium: auaritiam, ſuperbiam, crudelitatem ſenatus accuſabat: ſe bella gerere, urbes capere, pro patria ſanguinem

eſfundere, mortem obire clamabat: pro his meritis inopiam, & iniurias pati: ſenatum commodis frui, ſenatum honoribus abundare: plebem ſeruire, quæ, ut ceteri liberi eſſent, quotidie ſua corpora hoſtium telis obijceret. quem nõ mouerent huiuſmodi querelæ? quem non terrerent, cum ij, qui hæc querebantur, alij pila, alij gladios manibus tenerent? recte fecit ſenatus: tribuniciam poteſtatem, à plebe flagitatam, conceſſit, non libenter, ſed, ut impetum ſedaret, maiorem temporis, quàm ſuæ uoluntatis, rationem duxit. hæc, ut dixi, recte, nec ſine ſummo conſilio: ſapiens enim cum neceſſitate non pugnat: at illud neque recte, neque prudenter; quòd, ut in eam neceſſitatem res deduceretur, ſiue negligentia, ſiue ſuperbia commiſit. occurri principijs oportuit, & naſcentem peſtem extingui. nam cum omnes ciuitates, quæ ſuo milite bella gerunt, quotidianis prope ſeditionibus fluctuare neceſſe ſit: quo malo & ueterum memoria, & noſtra ætate florentisſimas ciuitates occidiſſe conſtat: ſummæ difficultatis, ac diuinæ cuiuſdam ſapientiæ uidetur eſſe, ita rem moderari, ut conſiſtat; neque permittere, ut multitudini, quæ ſatis ipſa per ſe leuis eſt, ulla paulo iuſtior ad motum accedat occaſio. Erant in plebe Romana quamplurimi; quibus ære alie-

no

no obſtrictis, unde ſoluerent, non erat. hi cum ad tribunal conſulum, qui tum, nondum creatis prætoribus, de creditis pecunijs ius dicebant, à fœneratoribus uocarentur; egeſtatem excuſantes, & domeſticas miſerias ad eliciendam miſericordiam commemorantes, tamen non audiebantur. magiſtratus nectendum fœneratori debitorem tradebat, ut, quamcunque creditor uellet, ſeruitutem ſeruiret. iniqua, & homine prorſus indigna ſiue conſuetudo fuit, ſiue lex. Tu mihi libertatem lege eripias, cum libertatis cauſſa leges conſtituantur? an ego ullam legem potiorem ea lege ducam, qua Deus, ut homo liberum animal eſſet, ac ceteris animantibus imperaret, æterno iure ſanxit? pecuniam aufers: non relinquis, unde uiuam, unde liberos alam: fero: relinque libertatem; ut mercenario ſaltem ope re ipſe mihi, & eſurienti familiæ uictum quæram. Cum his acerbe magiſtratus agebat; acerbius etiam fœneratores; qui ciues Romanos, nexu uinctos, grauiſſimo ſeruili opere fatigabant, & nexorum in terga flagellis, ac uerberibus ſæpe ſæuiebant. Hic ſenatus miſeris ciuibus conſulere, cauſſam libertatis ſuſcipere & potuit, & debuit. nexos è uinculis eximere, humanitatis fuit; diem ſoluendi laxiorem egentibus ſtatuere, æquitatis; uſuris

modum

modum facere, iuſtitiæ. hæc & facienda fuerunt; &, ut fierent, cum à patribus plebs, atque à conſulibus fruſtra petiſſet; ad extremum, ut homines deſperatio præcipites agit, armata multitudo in Sacrum montem, tria millia ab urbe paſſuum, ſeceſſit. tum, ut plebeiorum animi, iſtimulis iracundiæ perciti, continerentur; ſenatus periculo territus, de creando plebeio magiſtratu, quia res aliter conuenire non poterat, aſſenſit. itaque tribuni pl. primum quinque, deinde decem, creati ſunt. ab hac radice ortum quidquid inter ciues discordiæ, quidquid ſeditionis, quidquid bellorum fuit. per annos quingentos, id eſt, uſque ad exitium reip. tribuni pl. contra nobilium potentiam ſeditioſis concionibus uociferari, plebem ad noui commodi ſpem, ad noua incitare conſilia nunquam deſtiterunt. ſpecie libertatem tuebantur; re uera ſenatum oppugnabant. primo magiſtratus, deinde & ſacerdotia plebi communicata. ad extremum is, qui ſolet, exitus conſecutus eſt. nam plebs, ubi, quod paucorum erat, ad ſe tranſtulit, rurſus id ipſum, quod multitudinis eſt, in unum confert. facit hoc inſcitia, facit inopia, facit ea, quæ in magno numero ſemper exiſtit, uoluntatum & opinionum diſſimilitudo. ita popularis adminiſtratio, quæ maxime libertatis imaginem

ginem præſefert, occulte tamen, ſi ſpectemus exitum, tyrannis eſt: quoniam ex ea fere ſemper exoritur tyrannus: ſicuti deinde ex tyranno ſtatus optimatum generatur. Huius mutationis exemplum ſatis illuſtre Roma eſt. primo, regum ſumma poteſtas fuit: deinde ſenatus, hoc eſt, optimatum, maior, quàm populi: tum populi maior, quàm ſenatus: poſtremo rurſus unius maxima, & ſingularis. populus enim C. Cæſarem extraordinarijs imperijs auxit, eoq́; extulit, unde, cum ſe monarchiæ proximum eſſe homo acutus intelligeret, priuatam conditionẽ deſpexit; altiusq́; maluit, ut humani mos ingenij fert, aſcendere, quàm ad inferiora, quæ reliquerat, deſcẽdere. Neque uero me fugit id, quod à doctiſsimis uiris memoriæ proditum eſt; firmiſſimas illius reip. uires eſſe, & quæ non facile ab externis uiribus debilitentur; cuius non ſimplex, neque unius generis adminiſtratio e, ſt ſed ita mixta, ita temperata, ut in triplci forma unũm conſiliũ, unam quaſi mentem ſignificet. neque ego tum in ciuitate præclare agi negauerim, cum & unus, & pauci, & multi maximas res gerunt, nec tamen aut unus, aut pauci, aut multi præcipue dominantur. uerum, ut harum trium partium in ſuo quæque munere modum ſeruet, & ea, quam habet, poteſtate nun-

quam

quam abutatur, ego quidem hoc fieri poſſe non arbitror. ſunt enim hi tres ordines admodum diſſimiles: & inter diſſimilia perpetuus æquabilitati locus eſſe non poteſt. nam quemadmodum in muſicis, quo plures chordæ percutiuntur, eo ſuauior concentus efficitur; quia uarius ille multarum fidium numerus, in quo ſumma diſcordia eſt, arte conciliatus, & ad concordiam perductus, incredibili quadam iucunditate aures, animumq; permulcet; ſed hæc tamen iucunditas ideo breuis eſt, quia de multis fidibus aliqua ſtatum remittitur, & diſcrepat: ſic multorum ordinum adminiſtratio uidetur illa quidem eſſe omnium optima; quia quo longius ab unius imperio diſceditur eo, propius ad libertatem acceditur; ſed quia multis idem ſentire difficile eſt, facile diſſoluitur. quid autem ex diſſolutione exiſtat, multarum ciuitatum miſerrimus exitus declarat, quare, cum ſit neceſſe, ut de tribus po teſtatibus, quæ pares ſint, aliqua aliquando ſe efferat, & reliquis duabus inſultet: ante prouidendum eſt, ut ea unde magis hoc imminet periculi, quæq; ad temeritatem procliuior eſt, inferiorem locum obtineat, & reliquas duas neque dignitate, neque uiribus adæquet. quæ uero de tribus ea ſit, quæ facilius inſaniat, &, cum inſanierit, cohiberi

non

non poſſit, hic ſine dubio populus eſt. qui ut inferiorem in ciuitate conditionem æquo animo ferat, ita fiet, ſi cum eo ſemper iuſte, nunquam ſuperbe, interdum etiã liberaliter ſenatus aget. tũ populus nihil appetet, nihil molietur: nouos magiſtratus, nouas leges, noua imperia non deſiderabit: libera ſeruitute libenter ſeruiet: putabit enim ſe non hominibus ſeruire, ſed legibus. hæc ſi Romæ ſenatus initio cauiſſet; quiq; furentis multitudinis impetus, quæq; uis eſſet, mature cogitaſſet: non, ut cũ ſeruis agi ſolet, ita cum ciuibus agi paſſus eſſet: necti liberos homines uetuiſſet: uſuras, hoc eſt inopiæ cauſſam minuiſſet: ipſam autem inopiam publica benignitate ſubleuaſſet. quæ quia non fecit, iccirco illa, quæ dixi, conſecuta ſunt, ex deſperatione ſeceſſio, ex ſeceſſione tribunatus, ex tribunatu ordinũ contentio, ex contentione libertatis interitus. Primis tẽporibus omnia potuit ſenatus; medijs multa ſenatus, multa populus; extremis omnia populus. itaque et primis temporibus, & medijs florentiſſima reſp. fuit, extremis facile concidit. nullum enim ius, nullam poteſtatem à ſenatu tribunorum temeritas non abſtulit. Aerarij dominus per multa ſæcula ſenatus fuerat. antiqua tamen iura tribunus pl. P. Clodius neglexit, lege lata, qua Piſoni, & Gabinio coſ. ſimul cum prouincijs

pecuniam, quantam uoluit, de publico dedit. Senatus lege Sempronia conſulares prouincias pro conſulibus decernebat. decretas tamen idem Clodius abſtulit, Vatinii ſcilicet tribuni pl. improbitatem imitatus; qui anno proximo C. Cæſari Galliam ciſalpinam cum Illyrico, inuito ſenatu, ſua lege dederat. Legati etiam ex auctoritate ſenatus deligebantur. Vatinius immutauit, & ipſe ſibi ſua lege legationem detulit. Ipſa comitia quodam modo ſenatus in poteſtate fuerant: quia magiſtratum non gerebat is, qui ceperat, niſi patres auctores eſſent. hoc quoque amiſſum, nec fieri iam ſolere, Cicero ſignificat in oratione pro Plancio. Triumphum à ſenatu petere imperatores è prouincia redeuntes diu conſueuerant. inuentus eſt, qui, cum ſenatus triumphum negaſſet, ad populum confugerit, &, populo iubente, triumpharit. Qui poterat ea reſp. conſiſtere, & ad interitum non ruere, in qua, quod ſenatus improbabat, populus iubebat; quod decernebat ſenatus, infirmabat populus? ius enim intercedendi tribuni pl. habebant: quo iure, ne ſenatus conſulta fierent, impediebant. at impedire iuſſa populi ſi ſenatus uellet; non erat, ut tuto poſſet. ilico enim, incitantibus tribunis, erumpebat ſeditio, ilico uis, ilico cædes. cuius periculi metu ſæpe ſenatus iniquisſima tulit. nam,

ut

ut omittam alia, quæ ſunt huius generis ſexcenta, regna ipſa ſine ſenatus conſulto barbaris hominibus ex tribunorũ pl. libidine eſſe donata, ſcriptum eſt, quæ licentia cũ retineri non poſſet, eò progreſſa demũ eſt, ut omnia perdiderit. nec diſsimilis erit euentus, quacunque in ciuitate pares cum ſenatu uires populus habebit: non quòd, ubi æqualitas eſt, ibi recte non ſit: ſed quòd, ubi ad æqualitatem populus peruenit, diuturnam eſſe non patitur. Quare, cum ex duorum ordinum æqualitate ſtatim oriatur inæqualitas; æqualitati pernicioſæ tutam inæqualitatem antepono; & eum ordinem præeſſe rebus malo, qui poteſtate minus abutitur, quàm eum, cuius poteſtatem ſumma ſtatim licentia, ſumma temeritas conſequitur.

MARIO NIZOLIO, Parmam.

E P I S T O L A *tua, mi Nizoli, ut amici hominis, ac uehementer amandi, ſumma me uoluptate affecit, ac meam uehementer incendit cupiditatem Parmam adeundi: nõ quòd urbs, aut urbis ornamenta, me moueant: (alij hoc mirantur, apud me uulgaria ſunt) ſed aueo incredibiliter ueterem meum, meum dico? immo uero litterarum ac ſtudioſorum omnium, ipſumq;*

ipſumq; litteris excellentem, Alexandrum Farneſium Cardinalem ſalutare: quem cognoui Romæ & colui puerum adoleſcens, eximia iam tum indole præditum, & earum laudum principijs, quas deinde auctus ætate ſimul & iudicio perfecit, magna omnium expectatione florentem. quo quidem tempore uehementer urbs ipſa excitauit me atque acuit in ſtudio liberalium diſciplinarum, aſpectu ipſo antiquitatis, & multiplici ac uaria hominum eruditorum ſcientia: ſed, ut ingenue uereq; fatear, proprie me expoliuit aula Farneſii moribus, ac litteris; cum uiuerem coniunctiſſime ac familiariſſime cum duobus præſtantiſſimis uiris, Marcello Ceruino, et Bernardino Maffeo: quorum alterum Pontificem maximum, alterum Cardinalem, utrunque immortalitate digniſſimum, aduerſa bonis artibus iniqua mors eripuit. Quare, quòd me Parmam uocas, & multis uerbis inuitas amantisſime, nõ me litteræ tuæ ſopitum excitarunt, ſed currentem potius, ut aiunt, incitarunt. quod utinam cum uoluntate cetera congruerent: iam iamq; uobiſcum eſſem. ſed uides anni tempus: uides itinerum difficultatem: ſcis, quàm imbecillo ſim corpore, quàm tenui, & ad incommoda, iniuriasq; cæli perferendas parùm apto. timeo etiam à militibus; à quibus ocium non eſt: excurrere enim

dicuntur,

dicuntur, & prædas facere. non igitur ueniam, cum à uobis unius diei uix abſim interuallo? ueniam, opinor; quæq; aduerſantur, & impediunt, contemnam omnia. uolo omnino meis oculis, Farneſio uidendo, ſatisfacere: uolo hanc à me ipſo gratiam inire, & ſalutationis officio, expetito ſane, ac debito, perfungi. Te uero, optime, ac doctiſsime Mari, cuius conſuetudine & ſermone careo multis abhinc annis, quem mihi tamen ex animo nunquam eripuit neque tempus, neque longinquitas, quo ſtudio complectar? quantam hauriam, cum præſens præſentem alloquar, uoluptatem? dilexi equidem, à quo primum die te cognoui, tuos mores, tuam naturæ comitatem, ac ſuauitatem: doctrinam uero, ingenium, induſtriá ſuſpexi ſemper, extuliq; laudibus ad cælum: nec iniuria. nam ſi, Romanæ linguæ ſtudium colere, & illuſtrare, laus eſt: quis hoc te uno aut curauit ſtudioſius ætate noſtra, aut cumulatius præſtitit? ego ipſe, quem tu eſſe aliquid uis in hac latine ſcribendi facultate; in quo ne reor ne te fallat amor: nam iudicium in dubiú uocare non debeo: ſed, ſi quid ſum, quadam ex parte de tuo fonte fluxi. theſauros enim Ciceronis omnes, in illo præclaro tuarum obſeruationum libro congeſtos, reperi; & uſus ſum facile: quos colligere diſperſos, immenſi labo-

riſ fuiſſet, ac temporis. Laudas igitur beneficium tuum, cum me laudas, & quodam modo præmia capis meritorum tuorum. De loco in oratione pro Sextio, diſputas erudite: nec à iudicio tuo mea diſcrepat opinio. quiddam tamen ſupereſt, quod me leuiter pungat. qua de re cum erimus inter nos collocuti; uel ego tuam ſententiam, ut ueram, uel tu meam ſequeris gratiæ ſaltem cauſſa. Vale, & Farneſio Cardinali, ſimulq; Antonio Mirandulæ, Epiſcopo multarum doctrinarum laude ornato, meis uerbis ſalutem plurimam dicito. Aſulæ.

SILVIO ANTONIANO, Ferrariam.

ACVTE *admodum, mi Silui, nec minus amanter ſcribis. ego autem in amore facile poſſum tibi reſpondere, planeq; reſpondeo: ingenij ſigna, prædico tibi, ne prorſus ulla meis in litteris expectato, non ſoleo fere ſtudioſius epiſtolas elaborare: primum, quia, ſi quid ſcribitur ad familiares, plane familiariter agendum puto; odi illa nimis ambitioſa, constructa uerbis & ſententijs exquiſitis: deinde, quia, ne ſi uelim quidem in epiſtolis agere accuratius, relinquitur ut poſſim. urgeor quotidianis amicorum ſalutationibus; negocijs, & rei domeſti*

cæ cura pene opprimor: oculorum uero ualetudine ſic interdum uexor, ut nullam partem capiam quietis. quare male merearis de amico tuo, Silui, ſi uelis ei, tam ualde occupato, tam grauiter affecto, diligentiæ onus imponere. imitetur epiſtola ſermonem, excurrat libere, nullis aſtricta legibus, & ſuauem quandam, perfecta non indignam amicitia, negligentiam præſeferat. alioqui officium ſcribendi, ſæpe inter abſentes neceſſarium, gratum quidem ſemper, iniucundum & graue nimis accurata reddet induſtria. Quòd me ornas laudibus; non efficis ut ipſe mihi placeam, aut aſſumam plus, quàm ſoleo: tueri placet modeſtiam meam: id aſſequeris, ut me tibi deuincias magis, cuius ex amore fluere iſta uideo, nimis in me honorifica, præclara, ſingularia: quæ optaui equidem ſemper, aſſecutum me nunquam putaui. ſed uidelicet, affingere ueritati, uobis poetis religio non eſt: idq; facitis libenter; ne, conſuetudine intermiſſa, quodam modo ueſtra iura minuantur. me tamen, ſi poetice ſcribis, artificium tuum, ſin, ut ſcribis, ita de me ſentis, error etiam delectat. hæc enim me tibi commendat opinio, & amorem augeat neceſſe eſt: foris etiam, ut ſpero, fructum pariet. nam meis laudibus, tuo commoti teſtimonio, quem excellere ingenio, florere ma-

gnorum Principum gratia conſtat, non pauci
fortaſſe aſſentientur. quòd utinam, id quod in
meis conſilijs erat ſummum, Ferrariæ mihi ui
uere, Principiq; egregio, & optimo Cardina
li, Hippolyto Eſtenſi, in illa nobiliſſima præ-
claris referta uiris aula, operam nauare per
ualetudinem licuiſſet. næ ego te, ſingulari uir
tute adoleſcentem, ita meis ſtudijs, & officijs
eſſem complexus, ut nemini prorſus tuorum
familiarium, ne Riccio quidem ipſi, apud quē
filii locum obtines, in te amando concederem.
Quid, inquies, ſi te, depulſo morbo, confirma
res? Tunc quidem nihil eſſet mihi mea fide po
tius: ſtarem promiſſis: officio non deeſſem: om
nis mea uoluntas, omnia ſtudia, omnis indu-
ſtria unum ſpectaret Hippolytum Eſtenſem,
ab unius nutu, imperioq; penderet. uerum ut
hæc aliquando eſſe percuperem, ita, ne futura
nunquam ſint, ualde metuo: nunc quidem cer
te nullo pacto eſſe poſſunt: iaceo enim, ſicut hic
me ſoleo, & langueo miſerrime: nec mihi cæ-
li mutatio profuit: nec nouis remedijs locus eſt;
quæ iam omnia fruſtra conſumpſi: uno tamen
bono mea mala compenſantur, quòd etſi uires
corporis magna ex parte, ingenium tamen,
qualecunque eſt, uis morbi minime debilita-
uit, aut fregit. itaque ſingulis noctibus ali-
quid ſcribo, aut legenti puero aures præbeo.

ſic aſſequar fortaſſe, ut, qui me non uident, carentem publico, & communi luce, uiuere tamen intelligant, atque ita uiuere, ne quando cum aliis plane totus extinguar. Tu fruere, optime Silui, iſta ualetudine, & iſto ocio: cũ illa tibi naturæ munere ſatis firma contigerit, hoc habeas tui Principis liberalitate uberrimum. Vale. Venetiis.

BARTHOLOMAEO RICCIO, Ferrariam.

VERA *narras, optime Ricci, atque ita narras, ut in magna tuarum litterarum prudentia facile tamen amor interluceat. Mihi, ut ſcribis, conditiones hoc biennio delatæ ſunt multæ, quinque fere, aut ſex, omnes cum emolumento, nulla ſine dignitate. fecit tamen ſiue ualetudo mea, ſiue uoluntas, ſeu fati potius, quæ in rebus humanis dominatur, occulta quædam uis, ut omnes reiecerim. hanc poſtremam, ut dederem me ſummo Cardinali, Hippolyto Eſtenſi, unam auide ſum complexus, unam omnibus antepoſui: nec eſt in meis conſiliis quidquam antiquius, quàm ut in illius aula, eximii Principis, ac uiri præſtantiſſimi, conſeneſcam: quare, quod hortaris, ut ad uos quamprimum me conferam, non effi-*

 tis,

cis, ut cupiam; qui cupiditate iam ardeam; dolorem potius auges; cum intelligam, quod maxime uolo, id me conſequi, hoc quidem tempore, minime poſſe. nam, ut omittam, quòd hæc me frigoris acerrima uis, & intemperies cæli ſemel aut iterum cubiculo egreſſum peſſime accepit, & in eadem clauſtra, in eaſdem, ubi multis iam menſibus iacui, tenebras retruſit: præterea pietas me retinet. Fratres habet uxor mea duos: quos ego ambos unice diligo: contraq; ipſi mihi ſingularem non modo beneuolentiam, uerum etiam obſeruantiam præſtant. probi ſunt adoleſcentes, ingenio, modeſtia, uirtute etiam ornati; una re minus laudandi, quòd inter ipſos parum conuenit. orta eſt inter eos poſt obitũ patris de hereditate diſſenſio: inde lis, inde odium. quòd niſi ego me interponerem; niſi utrunque prenſarem, rogaremq; per parentis manes, per ſolitudinem matris, per exiſtimationem familiæ: conflictarentur aſſidue turpibus iudicijs, graui iactura famæ, magno rei familiaris detrimento. hoc ego dum uerſor in negocio; dum in eo ſtudium, operamq; pono, ut uxoris meæ fratribus conſulam: putem mihi eſſe uerendum, ne quis me, ſana præditus mente, reprehendat? non puto. non igitur hoc, te iudice, pertimeſcam. bem Ricci, qui ſacris in litteris non

ambitione, ut multi, ſed ita uerſatus es, ut ſcientiam, è libris petitam, uita exprimeres; quæ ſunt illa præclara, quæ nos ille bonarum actionum magiſter optimus edocuit? non hæc ſunt, egentibus ſubuenire, errantes in uiam, diſſidentes ad concordiam reuocare? ama igitur me de hoc officio. non poſtulo, ut laudes. iam enim didici, uel ætate doctus, uel morbo admonitus, recte factorum fructum à Deo potius, quàm ab hominum iudicijs, expectare, omnemq; laudem non in honore uerborum, ſed in ipſa re, atque in una uirtute conſtituere. Vides iam duas eſſe commorationis meæ cauſſas, utranque ſatis grauem. accedit tertia, ne ipſa quidem leuis, ut imprimam librū meum de legibus Romanis; quem poſcentibus multis debere iam diutius uix poſſum: eoq; magis in hanc uoluntatem incubui, quòd inſcriptum opus Hippolyto Cardinali, cui me addixi totum, emittetur. ac, ſi quid in poſterum ingenio, ſi quid litteris conſequar, ad unius arbitrium refero: unius laudem mea ſtudia ſpectabunt: uni poſthac mea ſeruiet induſtria. Tu, mi Ricci, fac tibi ita perſuadeas, amabiliorem mihi Ferrariam fore tua cauſſa. tuis enim ſermonibus, tua humanitate, tuo lepore frui, interruptamq; multorum annorum conſuetudinē licebit aliquando reſarcire. quod

ut ſit maxime diuturnum, opto uehementer, & , ut tu amantiſſime auguraris, etiam ſpero. Vale. Venetijs.

ANTONIO AVGVSTINO, Romam.

ACCEPI *tuum Varronem, miſſum ab Octauio noſtro, delatum à Læuino: quid quæris? te dignus eſt. quòd ſi operam eandem poſueris in Feſto; plurimum tibi Romanæ litteræ debebunt. aggredere. quid enim tibi non ſuccedet? qui, (ut omittam illa, quæ pleno iam theatro ſpectata ſunt, ingenium, iudicium, doctrinam) quantus quantus es, totus labor, totus induſtria es. ac mehercule proprias tibi ego agam, atque habebo gratias. nam, quem in eo libro emendando laborem ſuſcipere cogitaueram, quem fortaſſe, & alijs preſſus oneribus, & natura, ac ualetudine imbecillus, non ferrem, eo me leuabis. Vale. Venetijs. Egregio iuriſcõſulto, Pyrrho Taro, ueteri mihi neceſſitudine coniuncto, tui perſtudioſo, ſalutem plurimam.*

EIDEM, Romam.

EGO *uero & ſcripſi iam, niſi me fallit memoria, ſatis aperte: & nunc, quando tibi ita placet,*

cet, iterabo eadem libentiſſime. Lapides, aut nummos, ſi quos habes, in quibus mentio fiat legum Romanarum; eos ſi nobis impertieris, habebo gratias, tuumq; etiam beneficium ipſa fortaſſe, me narrante, poſteritas audiet. tabulas uideor mihi legiſſe Romæ neſcio quas: ſed neque tum deſcripſi; qui magni non facerem ea, quæ nunc quidem tanti puto, nihil ut potius mihi ſit: neque uero, quo in loco, aut apud quem eas legerim, ſatis nunc in memoriam reuocare poſſum. quare ad te confugio, uniuerſæ arcam antiquitatis, arcam tamen eiuſmodi, quæ pateat amicis tuis, hoc eſt bonis uiris: quo me in numero quia eſſe uis, triũpho. Alexander autem tuus facile noſtrum artificio uincet. tu enim excellis: at nos quid ſumus? aliquid fortaſſe, ſi cum alijs, nihil certe, ſi tecum Auguſtine comparemur. Plura nec poſſum, quòd eram occupatus: quanquam hoc quidem quotidianum eſt: nec debeo hac in re, quam tibi non ſolum amicitia noſtra, uerum etiam litteræ ipſæ, quibus tibi ſcio nihil eſſe carius, etiam me tacente, magnopere commendant. Vale, & Silueſtrum Aldobrandinum, uirum excellentem, meum perueterem amicum, niſi graue eſt, ſaluta meis uerbis plurimum. Venetiis.

Eidem,

EIDEM, Romam.

NISI quis caſus meis conſiliis occurrat, editionem cogitabam eius libri, quem de legibus Romanis quinquennio ante à me conſcriptum, debere diutius multis flagitantibus non poſſum. ad hunc librum quantum ex antiquis lapidibus accedere poſſit ornamenti, præclare intelligo. porro, tu is es, qui hoc in uſu, atque hoc in genere ſcientiæ, tum quia Romæ uiuis, tum quòd in ſtudiis totus heres, pene ſolus excellas. quanquam hoc in tuis laudibus minimum eſt: alia ſunt in te, quæ ego non deſino prædicare, haud ſane paulo præſtantiora: quæ non eſt hic commemorandi locus, ac ne ſignificandi quidem; ne tu me nimium eſſe blandum, &, quaſi tuæ diffidentem humanitati, ad hoc artificium confugiſſe exiſtimes. peto igitur à te, atque etiam rogo, (quanquam hoc uerbum amicitia noſtra, tuaq; maxime bonitas reſpuere uidetur) ſi quid habes, quod ad leges Romanas pertineat, è libris exceptum, & ueterum lapidum, aut etiam nummorum obſeruatione collectum, id mihi ut impertias. bene mereberis de litteris, uel potius bene de te meritis gratiam referes: quandoquidem earum ope, ac merito tantus es: bene etiam de

me ipſo; cuius laudi, pro noſtra neceſſitudine, meoq; erga te ſtudio ſingulari, debes uelle conſulere. quanquam hoc ego certe non admodum ſpecto: ambitionem enim pene habeo in extremis: prima mihi eſt, omniumq; rerum antiquiſſima publica ſtudioſorum hominum utilitas: quò mei labores intenduntur, mea, quæcunque eſt, dirigitur induſtria. excute, ſi me amas, atque euolue funditus illa tua ſcrinia, in quibus conditi rerum antiquarum theſauri aſſeruantur. nemo enim, ſi poſſeſſio litterarum diuitiæ ſunt; quod homines eleganti iudicio, ſanaq; præditi mente opinantur; nemo, inquam, optime Auguſtine, te ditior eſt. nec de tuis copijs multum imminues, ſi, quod futurũ ſperamus, inopiæ noſtræ ſubueneris. qui ſi etiam nobiſcum plurima communicares; multo id tamen, quod dares, minus eſſet, quàm quantum tibi, libris aſſidue tractandis, quotidie quæritur. uerum modeſte tecum agimus: petimus à te minima de maximis: itaque facile impetrabimus. Vale. Venetijs.

EIDEM, LEGATO PONTIFICIO, Viennam.

QVIA *mihi honore tuo nihil eſt antiquius, propte-*

propterea non mediocrem cepi lætitiam: tibiq; ſum abſenti gratulatus, quo primum tempore de legatione tibi delata ad Romanorum Regem, tum ex amicorum litteris, tum ex multorum ſermonibus cognoui. illud, ut uere dicam, moleſtiæ non nihil aſperſit, quòd ueritus ſum, ne noſtræ litteræ, quibus, cum in urbe uiuis, tua ſtudia ſplendorem, & utilitatem addunt, te diſcedente, et in Auſtriam uſque, ad longe diuerſum uitæ genus translato, iacturæ plurimum facerent. quod, ſi, ſecus eſſe, ſignificaueris: (iam enim uerſaris in ipſa re; quæq; tua futura ſit in uniuerſo fere munere occupatio, uſus te monere, & erudire facile poteſt) cumulabis mea gaudia, & habebo gratiam iis, quibus honeſtare tuam uirtutem his honoris inſignibus, nullo noſtro, hoc eſt artium, doctrinarumq; liberalium, detrimento, curæ fuit. Ac primum illud, pro meo incredibili erga antiquitatem ſtudio, etiam atque etiam à te petam, uel potius, quando pollicitus iam es, à te exigam, ut Feſtum Pompeium tua emendatione perpolias, atque illuſtrès; aut, ſi habes ita emendatum, ut tibi, acerrimi ac ſeueriſſimi iudicij uiro, ſatisfaciat, edendum omnino cures, neque deberi nobis eam utilitatem diutius patiare, quam, cum in illo uere aureo libro diſperſam uideamus, colligere

ligere tamen uix poſſumus, uel plane nullo modo poſſumus, locorum, ut ſcis, pene innumerabilium difficili ſcientia impediti. bene collocabitur induſtria tua: & hunc ſibi comitem adiungi, ne ſolus eat per ora uirum, Varro tuus æquo animo patietur. rogandus non es in tua laude, communi preſertim ſtudioſorum commodo coniuncta: ut, ſi de illa non laboras, hoc ſaltem commouere te debeat. quòd utinam aut mihi cum hac mente pars aliqua doctrinæ tuæ, aut tibi mea mens, & plane incredibilis ad communicandam uirtutem animi propenſio, cum iſta tam exquiſita, tamq; multiplici omnium pene litterarum ſcientia contigiſſet. næ ego, quod ad me attinet, multa non ſinerem ignorari, quæ ſcire præclarum eſt, quæq; in tenebris, niſi tu eruas, perpetuo iacebunt. nec tamen perſuadere mihi poſſum, te uelle nobis tam iniquum eſſe, ut tantam doctrinam, ſi quid tibi accidat humanitus, (homines enim ſumus; nec ego mihi, nec tu tibi de uitæ diuturnitate præſtare quidquam poſſumus) extingui tecum uelis. Quid ea, quæ chartis iam, & uoluminibus explicaſti? cur diutius premis, optime Auguſtine? cur ex ingenij tui fontibus expleri noſtram ſitim non uis? ſed, opinor, aliquando facies: & faueo libenter meæ ſpei, paulo minus, quàm tuæ glo

riæ:

riæ; cui ſcio me optime conſulere, cum hæc ad te ſcribo. De me ſi quæris: uexamur oculorum anniuerſario morbo: nec tamen labori parcimus: ſcribimus aliquid quotidie, aut legenti puero operam damus: aliquo fortaſſe ualetudinis damno: ſed nihil eſt tanti, ut à litterarum ſuauiſſima conſuetudine ſeiungar. Onuphrius Panuinius, ille antiquitatis heluo, ſpectatæ iuuenis induſtriæ, & ingenio, ut probitate, præſtans, hic eſt, eritq́;, ut uideo, in aliquot menſes. imprimit ſuos Faſtos cum commentarijs; & interim adornat alia. ſæpe litigat obſcuris de rebus cum Sigonio noſtro: ſed utriuſque bonitas, mutuus amor, excellens ad cognoſcendum ueritatem iudicium, facit, ut inter eos facile conueniat. Sigonium de facie non noſti: eius tamen ſcripta, non dubito, quin legeris. ea doctrinam, & ingenium declarant: humanitatis, & ſtudij erga te, tuiq́; ſimiles teſtis ego ſum: quem debes ipſum ſuo merito, præterea tuæ præconem eruditionis diligere. Vale. Venetijs.

EIDEM, Romam.

VBI *te ad urbem redijſſe cognoui, uehementer ſane, pro meo erga bonas litteras perpetuo ac ſingulari ſtudio, ſum lætatus. te enim abſente,*

ſente, ſilere mihi prorſus Romanæ muſæ uidebantur. Scripſeram ad te ſuperioribus diebus; eaſq; litteras ad aulam noui Imperatoris miſeram; quas acceperis, nec ne, cupio ſcire. appellabam te, quod iam promiſeras, de Feſto cum tuis correctionibus diuulgando. de quo nunc eo magis urgeo, quia, niſi fallor, ſpatij plus habebis. aggreſſus ne ſis, & quouſque opus perduxeris, ac de perpolitione quid ſperes, ſi ad me ſcripſeris, rem gratiſſimam facies. ſimul illud: ſi quid, quod ad ius Latij pertineat, aut obſeruaſti, ſcriptum à ueteribus, aut ingenio tuo, quo uales plurimum, conſecutus es. nam Latinos reliquis omnibus socijs antecellere, ſatis conſtat; quo autem iure, quibus honoribus, & commodis, adhuc quæro. &, ut non nulli ex Liuio, alij ex iure ciuili, quæ rem aperire uideantur, in medium afferant: nihil tamen intelligo eſſe ita firmú, ut in eo poſſit cogitatio conſiſtere. quod tu fortaſſe præſtabis. Vale. Venetijs.

BENEDICTO RHAMBERTO, ruſticanti.

SVADEBAM, ut exires; quòd ægrotans, quantum eſſet in cæli mutatione, cognouiſſem: nunc idem angor, te profecto: neque me congreſſus,

greſſus, neque ſermo cuiuſquam iuuat: ſolus, ut in littore, oberro. quin etiã, etſi ſcio quàm ſis prudens, & in omni re moderatus: tamen, ut eſt amor ſolicitus, offenſiones in te omnes timeo. commune omnium eſt, ut rure, ueluti quandam uiuendi licentiam nacti, liberius agamus. amabo te, mi Rhamberte, noli iſtam conſuetudinem imitari, ſerua tuam ueterem in urbe continentiam. & quoniam mihi, ut ſæpe tecum locutus ſum, aduerſus non diſſimilem deſtillationem præſens auxilium fuit exercitatio: te quoque ipſum, niſi fallor, hoc uno maxime ſenties alleuari; ſi modo hoc tenebis, ut meridianum in ſolem ne te committas, multo uero minus in uentum, qui ſit inclementior. nam etiam ſunt auræ quædam leues, quarum ſpiritus nõ modo non hominum generi noxius, ſed etiam uitalis: & ego, has ſæpe ultro ſecutus, ſenſi languentes in me uires earum quaſi flabris excitari. Sed o Rhamberte, audi me hoc ueriſſime monentem. nihil agis, niſi iucunde uiuas. ſi uis te tibi reſtituere; des te ad hilaritatem oportet, & ex animo tuo diſpellas, ſi qua triſtium cogitationum reſidet nubecula. Hanc eſſe præſtantiſſimam medicinam, uel potius unam eſſe medicinam, me quidem, ſuperioribus temporibus eodem morbo laborantem, docuit euentus. quare te rogo, ut pro eo, quanti

quanti ipſe tibi es, quantiq́; etiam nos apud te ſumus, quorum ſalus in tua ſalute poſita eſt; des operam, ut ueterem morbum noua ratione cures, & aliquando iſtam turbam medicorum malam in crucem iubeas abire; qui te pharmacis non ſolum diuerſis, ſed etiam contrarijs integrum iam annum lacerant, dum latentem in obſcuro ueritatem tuo periculo quærunt. Vale. Venetijs.

MARIO CORRADO,
Brunduſium.

DEBEO *tibi, mi Corrade, tot iam nominibus, prorſus ut non uideam, qui ſoluendo eſſe poſſim. ſcripſiſti ad me ſæpe: tantum ne? ſunt alia: humaniſſime, elegantiſſime: laudes in mè contuliſti eas, quas ſi agnoſcam, ipſe me nimium uidear amare. tibi tamen habeo gratias de iſta tam liberali, tamq́; erga me prolixa uoluntate; eamq́;, ſi gratus, id eſt ſi uir bonus eſſe uolo, ut certe uolo, pùto mihi eſſe inter ſumma beneficia collocandam. itaque, cum te nunquam uiderim, fero tamen in oculis: &, quanquam habeas, qui te talem diligant; quos neceſſe eſt eſſe quamplurimos; ego tamen primas in amore partes appeto, ſecundis non libenter acquieſco. non ſoleo blan-*

blandus eſſe, nec auribus dare, quod negari poſſit ueritati. quare uelim mihi credas affirmanti; neminem me tibi Latina in oratione anteponere, conferre paucos. hoc ego ita iudico: nec tu meum iudicium in dubium reuocare debes; cum mihi iam in epiſtolis tuis tantum in hoc genere tribueris. unum doleo, tuam iſtam latere uirtutem in extremo Italiæ angulo, neque in hac luce uerſari, fructumq; capere laudem eam, quæ tibi debetur, iudicio, ac teſtimonio præſtantium uirorum. quòd ſi te cohortando poſſem adducere, ut demigratione cogitares: aggrederer, & in hanc rationem totus incumberem: uerum neque mihi de ſtatu rerum tuarum conſtat; & ſi cohortatione moueri potes, ipſa te res, nequaquam tibi, ut, opinor, obſcura uel me tacente debet incitare. Quod ſcire uis de meis antiquitatibus, hæc ſunt. Liber nunc imprimitur de legibus: quem, cum erit abſolutus, curabo ad te perferendum. ſequetur, de ciuitate, aut, de comitijs; tum reliqui libri; ut extrema cuique manus imponetur. ſunt enim omnes decem; nec mihi ordinem in edendo præſcripſi. Edidi iam cõmentarium in orationem pro Sextio, & proximis diebus in epiſtolas ad Brutum, & ad Quinctum fratrem: quem tibi nunc utrunque mitto, munuſculum uidelicet,

ut ait ille noſter, leuidenſe: ſed rem uoluntate metieris. maiora uellem, & fortaſſe poſſem: uerum infirmitas corporis facit, ut labore debiliter; lippitudo autem, ne legere diutius liceat, aut ſcribere. magnam etiam mihi temporis partem eripiunt ſalutationes amicorum, magnam domeſtica negocia: ſexcenta præterea, quæ me à ſtudijs auellunt. ſed feramus: humana ſunt, nec præcipue noſtra, ſed communia cum multis. Tu me, uelim, ames, &, ſi par pari referre uis, amore non uulgari. Vale. Venetijs.

FABIO STELLAE, Brixiam.

CVM tu ad me, Fabi, quem de facie nondum noſti, adductus humanitate epiſtolam miſeris tam elegantem, diſtinctam notis non amoris minus, quàm ingenij: ferreus ſim, ni te, patremq́; tuum ſic amem, ut amare ſolemus ea, quæ nobis in uita prima ſunt. ſed quid, ſi me ipſum etiam ueſtra cauſſa plus amem? quid enim? cum ego me à parente tuo, magni nominis uiro, ſummis uirtutibus ornato, diligi uideam, à te uero etiam laudari, excellentis ingenii adoleſcente, optime ad uirtutem animato; non ipſe mihi pluris ſim? non gaudeam ha-

beri à uobis, qualis eſſe ſemper uolui, & , ut eſſem, laboraui; ſed uoluntati exitum reſpondiſſe nunquam duxi? Equidem cum natura ſum, tum ualetudine, & morbo ſubtriſtis; nec ad hilaritatem facile traducor: tuæ tamen litteræ, patriſq; tui, uix credas, quid animo meo iucunditatis inſtillarint, qua uoluptate, qua lætitia perfuderint. itaque officij ueſtri memoria ſuſtentor; eaq; ſic fruor, ut beneficijs omnibus anteponam. quòd utinã adire ad uos, ac ſtudio ueſtro ſatisfacere liceret. nihil eſſet optatius: & eſſet iter Paſtorio comite iucũdius. uerum neſcio quo fato contigit, ut, quo primũ huc die perueni, cum tota pene familia cœperim ægrotare, uxor quidem grauiſſime; nec dum ualet; ego ſatis leuiter, ſic tamen, ut iaceam. corpori enim imbecillo quæuis incommoditas uix ferenda. quamobrem, affectus morbo, à uiribus infirmus, equo me non auderem committere, uel placidiſſime incedenti. lecticam, inquis, mittemus. hac equidem ueherer commodius: ſed, mi Fabi, hoc genere deliciarum mei ordinis homines uti non ſolent: ad fortunatos pertinet. itaque differam per aliquot dies, quoad uires colligam, id eſt, quoad equo, aut etiam ciſio liceat uti. equos quidem hic, quales infirmitas noſtri corporis requirit, id eſt qui alterno greſſu crura molliter explicent,

cent, quos gradarios antiquitas appellabat, facile poſſum inuenire: ſed inſolentiam huius cæli non nihil metuo: ciſius autem, uereor, ne ſuccuſſu lædat. omnia tamen, ut uideo, moderabitur humanitas ueſtra. Vale, & patri tuo, præſtanti uiro, multam ſalutem meis uerbis. Aſulæ.

EIDEM, Brixiam.

AGNOSCO *tuis in litteris & patris tui, ſummi uiri, ſingularem humanitatem, & Paſtorij noſtri, hominis integerrimi, nec eloquentia minus, quàm doctrina, præſtantis, egregiam diſciplinam. et cum ego te propter illos diligam: (eſt enim, ut ſcis, uterque mei, & ego item utriuſque amantiſſimus) tum uero ad meam in illos beneuolentiam, quæ ſumma eſt, non nihil tamen tua cauſſa uidetur accedere. Patet, atque elucet in epiſtola tua pudor ille, ingenuo dignus adoleſcente, qui maxime commendat ætatem: patet etiam, quo fit pudor amabilior, pluſq; ſibi gratiæ conciliat, ingenium. quæ perſpexeram equidem in te, ac laudaueram, quo tempore diuerſatus Brixiæ ſum in ædibus ueſtris, exceptuſq;, & cultus à parentibus tuis omni genere officij: ſed nihil præſtantius, nihil admirabilius, quàm lau-*

dis in adoleſcente perpetuitas. primum enim lubrica ipſa ætas eſt; nec reperitur facile, qui conſiſtat: deinde, tenduntur ſæpe bonis, quibus capiantur, inſidiæ: & multa ſunt ad deprauandum parata, improborum conſilia, æqualium exempla, uoluptatum illecebræ. hæ ſunt illæ Syrtes, quibus incerto curſu nauigantes abſorbentur: hæc illa ſaxa, quò ſalutis cũ aperto diſcrimine impingitur. nec uero, poetas, cum & hæc, & huius generis alia cecinerunt, ſimpliciter locutos, uelim exiſtimes. utuntur ſimilitudine rerum, quæ ſubiectæ ſenſibus ſunt, ut animos erudiant, moribusq; noſtris, ac famæ conſulant. itaque ſapientem appellarunt eum, qui maris pericula, uoragines, & ſcopulos, & dubijs agitata uentis loca uitauiſſet, atque illa perdendorum hominum auida monſtra, uirginum facie ſimulata, prædulciq; cantu blandientia, contempſiſſet. quæ ſunt omnes, mihi crede, imagines humanæ uitæ: qua nullum eſt mare difficilius, & in qua, niſi rationis quaſi gubernaculo regamur, quàm facile fluctuemus, quamq; multa, & quàm grauia rei familiaris, exiſtimationis, ac uitæ naufragia contingant, ſi te propter ætatẽ nondum uſus docuit, diſce à libris, uel diſce à parente tuo, ſpectatæ ſapientiæ uiro; qui ſe ex hac tempeſtate tanquam in portum recepit ſa-

crarum litterarum; quodq́; habet à foro, quod à publicis muneribus ocij, totum id in theologia libentiſſime conſumit. quem tu imitaris, ut audio, ſi minus in ſtudio doctrinæ, at in uoluntate, in moribus, uitæq́; inſtituto. contemnere te aiunt, quæ ceteris ab adoleſcentibus cum uoluptate fiunt: abhorrere à luſu, uenatione, curſu, alea: leuia ducere hæc, inania, indecora, turpia: deditum eſſe litteris, uel quibus ad humanitatem informamur, uel quibus ad excellentem liberalium diſciplinarum cognitionem aditus aperitur: maxime uero ſolitum ea meditari, & curare diligenter, quibus æternæ uitæ ſalus comparatur. diuina ſunt hæc munera, mi Fabi, non à nobis profecta, aut elaborata, nec omnibus impertita. tibi contigit, ut ita ſentires, & ita uelles: habe gratiam Deo, qui te tantis in tenebris, atque erroribus præcipuo quodam lumine illuſtrauerit. aliis non idem contigit: mirari noli, neque cauſſam quære. abdita ſunt, nec humanis comprehenſibilia mentibus arcana cæli. ſtet illud modo, nihil uſquam fieri, nihil euenire aut inſciente, aut nolente Deo: quæq́; ille uult, & quæ permittit, ea nequaquam reuocare ad noſtrum iudicium debemus, neque, recte ne fiant, an ſecus, interpretari. Et omnino uelim te, cum de diuinis rebus cogitas, minuere opinionem

ſcientiæ, demittere animum, ac mentem, unamq; putare certiſſimam doctrinam, pietatem in Deum, aut beneuolentiam, & ſtudium erga illos, qui nobis à Deo commendantur. Quæ non dubito quin ſæpe ita cogites, ut credas: nec te ita puto credere, ut re ipſa non præſtes: cum te omnes ita uiuere confirment, ut à tuis moribus prorſus abſit arrogantia. ueruntamen, ſi tibi laudo id, quod amas, & quod amandum exiſtimas, non à te gratiam ineo? non hæc tibilicet, parum neceſſaria, iucunda tamen commemoratio eſt? Sequitur illud. ipſe mihi ſatisfacio. nam, quæ laudatio uidetur, eadem, ſi attendis, cohortandi etiam uim habet. quo genere, pro mea in te beneuolentia, magnopere delector. Atque etiam in huiuſmodi ſermones ego ſoleo libenter ingredi; quia, ſi nihil aliud, ipſe mihi fructum fero, dum ea tracto, quibus amore ſummi boni, ſtudioq; incendor. Te autem, cum hæc legis, lætari oportet uel tua cauſſa, qui tuum intelligas iudicium noſtra ſententia comprobari; uel mea, quem ſentire tecum uideas, & iiſdem gradibus parare aſcenſum ad ea, quæ quanta ſint, ex eo conijcitur, quòd ipſa tantum ſpes tranquillitatem parit animis noſtris, eosq; nõ à malis modo, ſed à malorum quoque motu uindicat. Macte igitur iſta uoluntate, & iſto ſen-

ſu.

ſu. mature uidiſti, quis eſſet rectus ad gloriam curſus. ſequere iudicium tuum: nec tamen contemne nos, ſi quando hortamur: & ipſe nos uiciſſim, ubi languemus, hortare. ſic erit mutua gratia: ſic amabimus etiam magis inter nos, mutuo beneficio prouocati. Vale.

PASTORIO SVO, Brixiam.

EGO *uero te, mi Paſtori, tua cauſſa dilexi ſemper. habes enim, quæ tibi amorem concilient, doctrinam, & humanitatem. munera, quæ mittis, me tibi obſtringunt magis, beneuolentiam in te meam augere non poſſunt. quæ enim à uirtute profecta ſit, non his tanquam adminiculis nititur, ſed conſiſtit ipſa per ſe, eoq́; iam proceſſit, ut ad ſummum perueniſſe uideatur. præſta te mihi, obſecro, qualem hactenus cognoui, amantem mei, & in amicitia conſtantem. munus hoc erit omnium munerum præſtantiſſimum. quod ego, qui ſim mei erga te animi ipſe mihi conſcius, quaſi debitum expecto. Vale. Aſulæ.*

Vincentio

VINCENTIO STELLAE, Brixiam.

SVPERIORIBVS *diebus, quo magis incitabar cupiditate ueniendi ad te, uiſendæq; urbis, ut audio, pulcherrimæ, qui eſſem litteris & tuis, & filij tui, id eſt utriſque tuis, amantiſſime inuitatus; eo me reuocabat magis pudor meus; neque tam, quid tua permitteret humanitas, quàm, quatenus mihi per modeſtiam meam progredi liceret, cogitabam. ac ſæpe mecum ſic. An tu ad hominem, quem nunquam allocutus? quem ne uidiſti quidem? adde: quem uirum, quàm nobilem, quàm grauem, quàm diſtrictum magnis rebus? ego autem quis? infirmus natura ſemper, nunc etiam ualetudine impeditus, exquiſita quadam ratione & cura tuendus. Contendebam equidem cum animo meo: nec uici facile, ſed uici tamen aliquando, & decreui omnino ad uos primo quoque tempore me conferre. uereor enim, dum ualetudinis commodum expecto, & id ago, ut, quas morbus ademit, uires colligam, in hiemem ne incidam, id eſt in imbres, & frigora: quorum altero uiæ corrumpuntur; alterum ſcis eſſe λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον. nam illud in quo tibi*

for-

fortaſſe, uel domeſticis tuis incommodare mea mollities, & paulo faſtidioſior in uictu conſuetudo poteſt, id non ſpecto. aut enim exiguum quiddam erit, & feretur facile; aut, ſi magnum, illuſtrabit benignitatem tuam. Statutum igitur de re: nec eſt, cur ſententiam mutem: uidendum de ratione itineris: quam tu ad meam uoluntatem, meumq; conſilium, quæ tua eſt humanitas, totam reijcis. ego autem nihil puto commodius, nihil aptius ad uirium infirmitatem ſuſtentandam, quàm lecticula geſtari. ſed habet ſpecies illa, quod ad Fabium tuum ſcripſeram, quiddam nimis honorificum: nec ego is ſum, qui, quod ſuperat fortunam meam, eo libenter utar. uerum ignoſcetur ualetudini: quam ſatis infirmam, atque imbecillam, concuſſus & uexatio facile frangeret. ciſio quidem, quo mearum benemerita curationum ancilla cum filiola & puero uehatur, opus eſt. hæc ſi habebo, uel potius cum habebo; (uis enim me à tua liberalitate omnia expectare) dabo me ſtatim in uiam, & ea quidem ſpe, ut aliquem è cæli mutatione fructum capiam, maximum quidem ex tua humanitate, quam cantari ab omnibus audio. Vale. Aſulæ.

Eidem,

EIDEM, Brixiam.

QVOD *ueritus ſum, fieri uideo, ut imbribus madeſcat humus, & puluis in lutum coacta uias impediat, ac turpi fœdet aſpectu. frigoris etiam acres morſus hoc triduo ſentire cœpimus. quæ cum ſint iter habentibus incommoda; tum uero, maiora ut timeantur, hiemis propinquitas facit: ut mihi uel mature, nulla interpoſita mora, ueniendum ad uos, uel totum conſilium neceſſario abijciendum intelligam. febricula omnino tentamur quotidiana: ſed, opinor, decedet, cum primum ex hoc me domeſtico mærore ereptum ſtatuam in tuis ædibus, id eſt in aliqua, ut ſpero, iucunditate, atque lætitia. iniurias autem cæli, lectica circummuniti, poſſumus contemnere. quamobrem, quod tuo commodo fiat, dabis negocium tuis, ut Saturni die, aut, qui ſequetur, proximo, uehicula perducant. Lecticario mandetur, atque etiam aurigæ ciſium moderanti, ne quid approperent, niſi me iubente; & omnino rationem itineris ad meam uoluntatem accommodent. hoc tu, ſcio, Stella, uel me non ſcribente, mandaſſes. nihil enim te præterit, ob eximiam prudentiam: nihil porro non uis amicorum tuorum cauſſa, ob humanitatem prudentiæ parem. Vale. Aſulæ.*

Franciſco

FRANCISCO OTHOMANO,
Argentoratum.

EGO uero, comprimi à te mea cauſſa librum tuum, minime uolo. quin, ſi ad me refers, ut edas quamprimum ſuadeo: rogo etiam pro eo, quantus eſt amor in me tuus: quem non eſſe mediocrem, tuæ litteræ ſignificant. an ego ita ſim bonis artibus infenſus, ut induſtriæ Franciſci Othomani impedimenta opponam, & excellentis ingenij fructus, cum bene maturi ſint, condi potius, ac domeſticos intra parietes aſſeruari, quàm in publicum efferri, & communicari cum omnibus uelim? Illa de tuis hortis, & noſtris fontibus, eleganter à te, nec ſine ſale, prolata ſunt. uerum, agam tecum perliberaliter, atque hanc partem libenter diſſimulabo, tibiq; totam largiar. in reliquis etiam habebo rationem amicitiæ noſtræ, nuper inſtitutæ, maiorem tamen fortaſſe ueritatis. Tua ſcripta, quæ Iordanus attulit, proxime edita, doctrinam habent, & accuratam antiquitatis obſeruationem. itaque uigebunt omnibus, & laudabuntur. quòd ſi quid eſt, quod deſiderari poſſit: primum id leue eſt; deinde, ut ſcis, non imminuit, ſed auget næuus in formoſo corpore pulchritudinem. Vale. Venetijs.

EIDEM, Argentoratum.

Noli, mi Othomane, officium litterarum à me requirere. nunquam ſcripſiſti, quin reſcri pſerim. quòd ſi contra, quàm res eſt, uidetur; alieno uitio fit; à me quidem prorſus abeſt cul pa. De horologio quòd iterum iam ſcribis, uincit pudorem meum humanitas tua. iam e- nim ſtatueram oneris tibi nihil imponere, pu- blica exponendi iuris cura occupato, quotidie aliquid ſcribenti, unde ad nos utilitas, ad te i- pſum gloria permanet. negocium dederam Pe tro Pernæ: et ille curaturum promiſerat: nec tamen biennio fidem ſoluit. quare accipio li- benter, quod das, humaniſſime Othomane. tu mihi, quòd tuo commodo fiat, horologium Au guſtæ elaboratum, ego tibi, quantam ſcripſe- ris, pecuniam ſtatim curabo. quale uelim, iam antea ſignificaui, factum eleganter, ar- tificio non uulgari. Perna dixerat, quæ du- cuntur egregia, minoris triginta ſcutatis e- mi non ſolere. Hoc quidem eſſet nimium: nec rei familiaris ratio ferret: cui conſulere, quia copioſa non eſt, uideor debere. porro ge- nus hoc ornamentorum ita ſoleo cupere, ut non inſaniam: cupio autem ualetudinis, non libidinis cauſſa. cum enim me ſatis triſtem na-

tura finxerit, accerſenda extrinſecus iucunditas eſt, quam à me ipſo petere non poſſum; eoq; magis, quòd plurimus in cubiculo ſum, affectus iam quadriennio per totam hiemem oculorum morbo, moleſto tamen potius, quàm acerbo. nolim igitur impenſam eſſe ſupra decem ſcutatos, aut omnino quindecim, eamq; ita fieri, ſi horologium probetur oculis eruditis. itaque uide, cui negocium mandes. nam neque omnes intelligunt: et alijs alia probantur. ego formam, & artificium, non materiam, cupio emere. De tuis Inſtit. egi diligenter, hortatus ſum, lucri maximi ſpe propoſita. ubi ad pretium uentum eſt, audire ſe negarunt. itaque tibi auctor ſum, cum Epiſcopio tranſigas; quem facilem iam habuiſti, & in tuo merito ſatis, ut audio, liberalem. Sturmium ſaluta meis uerbis, eumq; communi litterarum nomine excita ad ſcribendum. utinam, quantum ualet, tantum uelit. optime conſuleretur ſtudijs noſtris, optime etiam ipſius gloriæ: quam ſi uult eſſe ampliſſimam, habet unde conſequatur. Vale. Venetijs.

Ioanni

IOANNI STVRMIO, Argentoratum.

VOLFGANGVM *VVerter, cum aliquot abhinc annis Patauij adoleſcens daret operam Bonamico, dilexi multis nominibus plurimũ. nam, ut omittam, quod & in aſpectu ſpecies quædam index nobilitatis, & in ſermone, atque in moribus probitas elucebat; incenſus litterarum ſtudio colebat me, atque obſeruabat diligentiſſime, ſic, ut in magna frequentia amicorum nemo tamen mihi eſſet illo carior, nemo iucundior. tueor illum amorem, &, quoad uiuam, tuebor, eiq; abſenti memoriam, beneuolentiamq;, quam debeo, fratribus præſentibus officia, quæ potero, accurate præſtabo. hoc cum mea ſponte facturus eſſem, quantum, optime Sturmi, mihi acceſſiſſe uoluntatis exiſtimas, quod eos tu, uir inter maximos ſummus, & in exercenda uirtute ſemper occupatus, commendandos mihi tuis litteris putaſti? nam ſi quis eſt, qui de tuo ingenio, de doctrina, in primisq; de eloquentia bene & ſentiat, & loquatur; is ego ſum; planeq; meos eò ſenſus libenter conferam, ut, qui tibi cari ſunt, eoſdem ego quoque diligam. Quare, ſi uis, da mihi ornandos, atque amandos, qui ad nos ueniunt,*

cos tuos. officij eos, ſi potero, ſin- udio certe, & humanitate comple- ne dubita futurum, ut, quo tu ſis a- ondere, cum intellexerint, gratias ti ieos tua commendatione ſis proſecu- igenter agant. Audio te quiddam re in rhetoricos Ariſtotelis libros: quod e expecto, auguror futurum, præclarum icet, ac te dignum. urge igitur; ut & com- muni utilitati, & tuæ gloriæ conſulas. Vale.

EIDEM, Argentoratum.

NOS *hic, optime Sturmi, (ordiar à re triſti; quando lætæ non ſuppetunt) annum habemus peſtilentem; & pulcherrimam ciuitatem quotidianus deformat aſpectus mortuorum. furere iam cœpit morbus, & inſultat in omnes palam, ſine diſcrimine, qui antea repebat ſenſim, & latenter, nec fere quenquam, niſi obſcuri loci, infimæq; ſortis, attingebat. quare diuina ſunt imploranda remedia: humana quã iaceant, ſæpe docuit euentus. Vobis recte iſtic eſſe audio, perpetuoq; ſit opto, tum ab huiuſmodi morbo, qui non modo priuatas domos exhaurit, uerum etiam urbes deuaſtat, tum à cunctis diſcordijs, ac bellis, & inteſtinis, & externis. Te uero florere omni laude, ualere auctoritate, ualere gratia, eſſe unum, ad quem*

omnes confluant conſilij auxilijq́; cau plurimum lætor, male ſentiam de uirt de tibi iſta fluxerunt; male etiam de me qui tuam uitæ rationem probaui quidem per, ſecutus autem ſum, quatenus licuit cuit enim certe multo minus, quàm uoleba unum ſi addis, ut ingenium tuum, quo nullum uidi præſtantius, languere non ſinas, & ocij tui rationem conſtare uelis, hoc eſt, ut aggrediaris ad ſcribendum illa præclara, quæ te audio tuis familiaribus eſſe pollicitum, aut, ſi iam habes inſtituta, perpolias, nobiſcumq́; & cum poſteritate communices: næ tu, Sturmi, omnium fortunam uincis, & ſolidam plane poſſides felicitatem. Equidem, quod ad me attinet, idem conor pro mea uirili parte: & hæreo, quoad poſſum, in ſcribendo: ſed mea ratio quàm non ſit eadem, quæ tua, cognoſce. Valetudine ſum ea, quæ facile in morbos incurrat, imbecilla prorſus, & incommoda. itaque ſæpe in curſu inſtitutorum meorum, cum progredi maxime uellem, conſiſtere ſum coactus. Accedunt, quæ temporis haud exiguam partem auferunt, ſalutationes multæ multorum: in quibus uidetur eſſe honor, & eſt omnino quædam ſpecies: ſed ualeat ambitio: odi omnia, quæ detrimentum ſtudijs important. Quid domeſtica? non enim tantum à me pen-

dent

dent ij, qui meos intra parietes uiuunt; uxor, liberi, familia: ſed fratres quoque ſuas in me uno rationes habent ſitas: uterque meis conſilijs, alter etiam meis opibus, quantulæcunque ſunt, nititur, ac ſuſtentatur. Vides rerum mearum imaginem, ut in tabula depictã. nec tamen obrui me ſino fluctibus moleſtiarũ; ſed enitor ſæpe, & conſequor interdum, ut ex omnibus curis, atque occupationibus emergam, meq́; ſaltem per aliquot horas in portum recipiam litterarum: quo ſi frui diutius liceret, in cælo eſſem: quia non licet, hortor te, cui ocii ſatis eſt, ingenii uero, ſcientiæ, iudicii multo plus, quàm mihi, ut hæc omnia ſtudioſorum ad utilitatem conferas. quod ſi facies; glorioſum tibi erit ex ipſa re, quem uideo præſtare poſſe maxima; ceteris non modo re, uerum etiam exẽplo fructuoſum. fortaſſe enim, te præeunte, alii, quoquo modo poterunt, innitati laude ſubſequentur. Ego meas antiquitates, etſi, ut ille ait, ſpiſſum opus eſt, aliquando tamen, ut ſpero, pertexam. Vale. Venetiis.

*

GRATAE *mihi tuæ litteræ, gratiſſimus uero qui te ad ſcribendum animus impulit. atque*

ego te antea diligebam; quòd, ingreſſum eſſe minime uulgarem in uiam litterarum, longeq́; per eam proceſsiſſe, intelligerem: ſed auxit amorem in te meum hæc, à me nunc minus expectata, eoq́; iucundior, uoluntatis erga me tuæ minime dubia ſignificatio. ſoleo enim amare in hominibus humanitatem haud paulo plus mehercule, quàm doctrinam. ac doleo factum eſſe antea, caſu dicam, an uoluntate tua? ut oriatur inter nos quibuſdam ex opinionibus diſſenſio; iis tamen de rebus: quæ ſi dilucide pateant, quod accidere poteſt utroque noſtrum diſputante, ſtudioſis fortaſſe non nihil in eo cõſuletur: id quod eſt in meis conſiliis, & fuit ſemper antiquiſſimum. Nam, quòd mea quædam improbas: ſi recte ſentis, habeo gratiam: errare poſſum; & corrigi uolo. ſin, ubi de meo ſenſu iudicas, tua te fallit opinio: ego tamen, quæ à ſtudio ueritatis culpa manat, libenter ad laudem conuerto. itaque, quod ad hanc partem ſpectat, nemo audiet me querentem. excuſabo te potius, atque etiam, quoad licebit, ornabo. Quòd autem, quæ meis in ſcriptis non improbas, ea diſſimulas, & in tuos commentarios, meo nomine prætermiſſo, quaſi noua transfers: miratus ſum, & requiſiui pauliſper in eo modeſtiam tuam: agam enim tecũ libere, ſicuti natura mea poſtulat, & inter bo

nos uiros æquum eſt. Illa de iudicijs extraordinarijs, quæ te ſcribis edidiſſe, ſi dederis operam ut ad me perferantur, etſi ea diſcrepare ſignificas à ſententia mea, gratiſſima tamen erunt. et gaudeo te tam eſſe diligentem in meis ſcriptis peruolutandis, & occaſionem mei admonendi, & corrigendi tam libenter quærere. ſic enim intelligam; ubi corrigendi finem feceris, nimirum, quæ ſupererunt, à te omnia probari. unum peto: ſit conditio par: des mihi, ut idem liceat per te, quod licere tibi per me uolo. ſi quid ego de tuis itidem non probauero; noli grauius commoueri. iudicemus pariter, ego de te, tu de me, utram in partem libet: amemus tamen inter nos, ut boni uiri ſolent; &, ſi quid fortaſſe de iudicio, nihil tamen de beneuolentia detrahatur. Libros, quos petis, habeo nullos; Cicerone excepto. nec eius generis, nunc quidem, tibi quidquam polliceor. quæ uero ipſe compoſuerim, paucis menſibus habebis, ſi ualebo, commentarium in epiſtolas ad Quinctum fratrem, & librum de legibus Romanis: qui eſt antiquitatum mearum ſextus. De Sextiana oratione manuſcripta, ſi contuleris cum impreſſa, quæq; loca uaria ſunt, miſeris; amabo te: idq; ut facias, rogo. Vale. Venetiis.

HIERONYMO FVRNARINO,
Rauennam.

V I D E S *me tibi ſatisfacere, &, quod olim petieras, id nunc, tuæ memorem uoluntatis, re præſtare? non enim, ut ſolebam, plebeio ſermone tecum ago, ſed eo, quem in quadam epiſtola patricium appellaſti; qui quàm tibi ſit in delicijs, quantumq; in eo ſtudij poſueris, et induſtriæ, facile ex ea ipſa epiſtola potui conijcere. uerum, quod ad me attinet, non ego meas litteras eius eſſe generis intelligo, ut ab homine patricio ſcriptæ uideantur eſſe. quid enim habent, ut ita dicã, nobilitatis, quid ſplendoris aut in ſententijs, aut in uerbis? conor equidem; et huius me cupiditas laudis multos iam annos incitat: ſed moratur rei difficultas, occupatio domeſtica, ualetudinis infirmitas. ſcribo tamen aſſidue, quantum licet, & quoquo modo licet. animos uidelicet mihi facit, quod inter nos dictum ſit, multorũ inſcitia: cum quibus interdum me confero non ſine uoluptate: ſicuti contra, cum in antiquitatem ipſam intueor, contemno me, planeq; ipſe mihi diſpliceo. uera enim illa fuit, ſuiſq; abſoluta numeris eloquentia: noſtra infantia eſt, mi Furnarine; nos balbi, nos elingues pene ſumus in La*

tina lingua. ſed quid ago? dum tecum ſuauiſſime loquor, nulla certa re propoſita; paginam, uerbis undique ſua ſponte confluentibus, impleui. erit igitur, quod initio ſcribere ſtatueram, idem clauſula mearum litterarum. Mitto ad te, munuſculum tenue, amoris tamen ſignificationem in te mei, commentarios, à me nuper editos, in epiſtolas ad Brutum, & Quinctum fratrem: quos, cupio, diligenter legas. id ſi aſſequor à te, & à tui ſimilibus; honeſtabor, & gratia meis laboribus optima referetur. Vale. Venetijs.

LAEVINO TORRENTIO, Leodium.

MIRABAR, *cum in tuis uerbis tanta ſit humanitas, quæ tuo mehercule etiam elucet in uultu, cur deberi mihi tam diu paterere tuas litteras, quas, ubi Leodium perueniſſes, miſſurum ſtatim pollicitus eras. hanc admirationem; in qua moleſtiæ quiddam inerat, ſuſtulit prorſus epiſtola tua, ſcripta ſane elegantiſſime; in qua cauſſam tui ſilentij confers in peregrinationem, & negocia. quòd ſi iam in ocio conſediſti; exerce ingenium tuum præclaris in ſtudijs, non ut amicus tuus, qui nihil unquam parit, cum tamen parturiat ſemper,*

ſed ut edas aliquid, quo tuum nomen, æterna cum laude coniunctũ, ab hominum obliuione, omniq; prorſus interitu uindices. Leodienſem Epiſcopũ, de quo multi multa narrant, omnia præclara, ſummoq; digna principe, ſi quid habebo artis, aut facultatis, ornabo laudibus: ſin, quod ſuſcipiam, præſtare non licebit; amabit ille tamen, ut opinor, uoluntatem. tu me interim de meliore, ut ille inquit, nota commendabis; eiusq; in me beneuolentiam, ſi qua eſt, ea, qua apud illum uales, gratia fouebis. Vale, nosq; ſæpe litteris, ſi ociũ eſt, ſaluta. Venetijs.

SEBASTIANO LEONI, CORDVBENSI, Romam.

SOLES *in noſtris ſermonibus, humaniſſime Leo, quod mihi maximum eſt argumentum amoris tui, monere me, atque etiam rogare, ut pro tenuitate ualetudinis meæ litteris utar moderatius, & in ſtudio uirtutis, quod difficillimum eſt, temperantiam adhibeam: amabiliter tu quidem, & officioſe admodum: ſed hoc mihi perſuadere ſi uis, prius illud perſuadeas oportet, non magnopere eſſe de gloria laborandum: inanes eſſe noſtras cogitationes, ſtulta conſilia, quæ ad eam dirigantur. ad quá*

cauſſam

*cauſſam non tu quidem unquam tantam affe-
res eloquentiam, ut in re tam præſtanti mihi
quidem probes modum eſſe ſeruandum. quan-
quam, quod ad rem attinet, tu quoque me-
cum ſentis, uel potius ego tecum. in litteris af
firmas eſſe uiuendum, & optandam in primis
ſcientiæ cognitionem, ſed cum eo tamen, ut ſa
lutis ratio habeatur. obſecro te, mi Leo, quid
tu exiſtimas de iis, qui diuitias immoderate ap
petunt? num errare uidentur? certe. at ipſi
aliter putant: itaque perſequuntur inſtitutū.
quid de iis, qui honores ſitiunt? non dubito,
quin hos quoque ſentias peccare. et peccant ſa
ne: timida eſt enim ambitio, ideoq; miſera: ne
que tamē pauci ſunt, quos inficit hæc labes. ego
& cum his intelligo me errare, & præterea cū
multis: ſed diuerſa ratio eſt. illi eas res plus æ-
quo appetunt, quas conſecuti, meliores nun-
quam, deteriores etiam plerunque efficiuntur:
ego in earum artium indagatione ſum nimius,
(ſic enim ipſe exiſtimas) quarum cognitio euel
lit ex animis uitia, inſerit uirtutes. itaque ui-
des errorem aliorum cum turpitudine eſſe con-
iunctum, meum non modo non turpem, ue-
rum etiam laudabilem. At morbis ſæpe tenta
mur. Primū, hoc quidem non eſt præter natu
ram: ars enim præſtare nō poteſt, ut recte ſem
per ualeamus: nam, ſi poſſet, ii, qui ſcientiam*

medicinæ

medicinæ tenent, ipſi nunquam ægrotarent. deinde, eſt præclarum in maximis laborare: & , quacunque re uirtutem emas, paruo emas. non poſſe autem nos ad ea, quæ ſumma ſunt, ſine ſudore peruenire, indicat illud, quòd poetæ ne Herculi quidem Ioue nato, niſi maximis exantlatis laboribus, cælum dederunt. Te ipſum rogo, qui me mones; quem ego ſtudia doctrinæ uideo nunquam intermittere: ullam ne uoluptatem ea cum uoluptate putas eſſe comparandam, qua legentes, aut ſcribentes afficimur? poteſt eſſe tanta ſuauitas, qua non maior ea ſit, quæ perfundit animos noſtros, earum rerum intelligentia fruentes, quæ ſunt ad bene beateq; uiuendum neceſſariæ? Quòd ſi quis doctrinam contemnit: haud ſcio, quid iſte curet. negligit animum; quo nihil poteſt eſſe præſtantius: ſe ipſe ignorat; quo nihil turpius: corpori ſeruit, ignauiæ deditus; quod eſt illi commune cum beluis; quibus id præcipuum, ut alantur, uentriq; indulgeant, à natura tributum. itaque ſequar meum inſtitutum, neque te, mi Leo, neque alios audiam, ſtudioſiſſime monentes: quorum equidem amo uoluntatem, iudicium tamen cogor paululum requirere. & , ut ipſe quoque erga uos amici partes, ueſtro exemplo, ſuſcipiam; ſinite meam uocem in aures ueſtras influe-

re, quæ uobis artium ſtudia optimarum aſſidue cantat; quæ ueſtra uobis bona commemorat; eaq; ut agnoſcatis, & quantum licet, exerceatis, hortatur: cui ſi parebitis; fructum capietis eum, quem ipſe mihi, cum meam reprehenditis in colenda uirtute conſtantiam, ſtudetis eripere. Vale. Ex ædibus noſtris.

MARCO ANTONIO LOMBARDINO, Patauium.

S C I S, *optime Lombardine, benignitatem à philoſophis, magis etiam à Chriſtianis hominibus laudari: recte id quidem: nihil enim eſt, quod hominem æque cum Deo coniungat: ſed illa cautio requiritur, ut adſit cum uoluntate prudentia. theſauros plerunque uideas in aliquem conferri ab iis, qui dominantur. quære cauſſam: laudabilem nullam reperies. quis igitur beneficium illud prædicabit, in quo neque meritum accipientis, neque iudicium dantis agnoſcitur? Equidem pro magnis opibus exiſtimo heſternam illam animi tui ſignificationem: quod enim ad me munus miſiſti, tum eſt ipſum per ſe gratum, quia pertinet ad ea commoda, ſine quibus, imbecilla ualetudine qui ſunt, ægre ſuſtentantur; tum uero multo gratius,*

tius, quia iudicij tui laudo commendatur. niſi enim tibi meæ uitæ ratio, niſi ea, in quibus aſſi due uerſor, ſtudia probarentur; me tu certe, qui probitatem colis, qui doctrina ingenioq; excellis, beneficio non afficeres. quando igitur ex iſta tua in me liberali uoluntate, quid de meis moribus, quid de liiteris ſentias, facile poſ ſum conijcere; contemno principum diuitias; beatus eſſe poſſum in tua beneuolentia; unde honor, & decus, unde præclara uirtutis argumenta, unde etiam commoda manabunt. quare conſerua mihi, ſi uis me felicem eſſe, tuum amorem: quem certe intelligas mihi deberi, ſi tibi, mea quæ ſint erga te ſtudia, liceat intueri. Illa uero, quæ à tua benignitate proficiſcuntur, perſuade tibi, hoc potiſſimum nomine, quia ſunt amoris argumenta, mihi eſſe cariſſima: neque ego te unquam ex beneficio, ſed beneficium ſemper ex te ipſo pendam. Librum de magiſtratibus, quem petieras, habeo equidem abſolutum, nondum tamen edendum: itaque comprimetur, uſque dum accurate perpoliam. proœmium deguſtabis: quod ad te cum hac nocturna epiſtola ſtatui mittere. Vale. Ex ædibus noſtris, ante lucem.

Proœmium

PROOEMIVM LIBRI DE magiſtratibus Romanis.

QVOD *in priuata domo pater familias, idem in ciuitate præſtat lex. ille præcipit filijs, quid agant, & qua ratione agant: hæc iura ciuibus mandat; & ad pietatem, ad rectum ſpe præmiorum inuitat; à delicto, propoſita pœna, deterret. quemadmodum autem rei priuatæ nõ hoc uno conſulitur, ſi ſit qui imperet; uerum illud præterea requiritur, ut imperanti domeſtici omnes pareant: ſic in ciuitate, niſi legem aliquis tueatur, &, ut ei ciues, quaſi parenti optimo filij, audientes ſint, poteſtati imperioq; perficiat; non eſt in ipſa lege præſidij ſatis; optimeq; ac laudabiliter uiuendi præſcripta norma negligitur. quo fit, ut tam legi neceſſarius uideatur eſſe magiſtratus, quàm lex ipſa ciuitati. Ac mihi, hoc de genere conſideranti, longe uidetur optabilius eſſe, ut iniquæ legi præſit optimus magiſtratus, quàm ut improbus æquiſſimæ. nam ſi ſummam poteſtatem cum optima mente coniungas: uir bonus in iure dicendo, præter æquabilitatem, & iuſtitiam, nihil ſpectabit: ſi quid erit in lege uitioſum, pro ſua ſapientia corriget: ſi quid ambiguum, in eam partem interpreta-*

bitur,

bitur, quæ ad pietatem, ad communem ciuium utilitatem, ad reip. ſalutem propenſior eſſe uideatur. ſin autem, qui non optime ſunt à mente conſtituti, ijs poteſtatem addas, & uoluntatem uiribus confirmes: legis uocem magiſtratus non exaudiet; quid maiores uoluerint, ſanxerint, ſeruarint, non attendet; ad ſuum arbitrium, ſuamq; libidinem omnia reuocabit. quod cum faciet; reip. quæ tota à iure, & æquitate pendet, non ſolum facto, ſed multo etiam magis exemplo nocebit. nam quia præeuntem ſequi non difficile eſt: proptérea, qui imitentur; quàm qui inueniant, plures non modo in rep. adminiſtranda, uerum etiam in omni arte reperias. male C. Cæſar; qui, libertate ui & armis oppreſſa, ea, quæ omnium erant, poſſedit unus: ſed longe improbior, ac nequior L. Sylla; qui, ut auderet ſperare Cæſar ea, quæ conſecutus eſt, exemplo ſuo perfecit. quòd ſi, qui legibus præfuerunt, tales fuiſſent; quales eos, qui leges ipſas condiderant, fuiſſe legimus: ſtetiſſet in ſuo gradu reſp. quæq; artes in ciuitate libertatem auxerant, eædem facile conſeruaſſent. uerum, in hominibus, non in legibus, uitium fuit. primi omnium duo fratres è Sempronia familia, Tiberius & Caius Gracchi, malo publico eloquentes, & ingenioſi, ſerere inter ciues

diſcordias cœperunt, infimæq; plebis animos nouorum commodorum in ſpem turbulentis concionibus excitare. qui etſi decreto ſenatus iuſta ui oppreſſi, debitas corū audaciæ pœnas exoluerunt: tamen exitioſæ conſuetudinis initium attulit ille dies, qui ciuili ſanguine gladios primus infecit. quod enim non modo iuſtum, ſed nec uſitatum antea fuerat, id poſtea ne nouum uideretur, effectum eſt. itaque cum aliquot poſt annis P. Sulpicius, primum, ut uiſus eſt, non peſſime animatus, deinde, ſiue ambitione inductus, ſiue iracundia concitatus, ab optima cauſſa deſciuiſſet; eademq; fere, quæ duo Gracchi, in tribunatu pl. aut certe non diſſimilia moliretur: facile ad uim & ad cædes prolapſa res eſt: neque prius arma quieuerunt, quàm, ciuium magna parte trucidata, aut eiecta, unius libido antiquis legibus par, atque etiam ſuperior eſſe cœpit. quod neque tunc, neque poſtea contigiſſet, ſi, quàm ſapientes in ſcribendis legibus maiores fuerāt, tam in creandis magiſtratibus cauti poſteri fuiſſent, nam etſi non recte geritur publica res, niſi præſtantibus uiris, acriq; ac magno animo præditis committatur: tamen periculoſa in primis hæc eſt, & lubrica ſine deliberatio: propterea quòd non languentibus in animis, ſed in erectis mentibus, ac maximis ingeniis

genijs dominandi cupiditas exoritur. bonorum ſpe, fateor, ad labores, ad induſtriam, ad ſubeunda etiam pericula homines excitantur: ſed in libera ciuitate eſt, quatenus cuique credatur; & in danda poteſtate ſi modus retinebitur, modus item in gerenda ſeruabitur. legitimis enim poteſtatibus, & moderatis imperijs alitur libertas: neque facile quiſquam uult quod ſe poſſe deſperat: & qui tantum poteſt, quantum ſi conſequatur, ceteri nihil poſſent; hic ſi malus eſt, poteſtate fit deterior; ſin ita moribus exploratis, ut antea nihil neque fecerit indignum bono uiro, neque uoluerit, interdum tamen, ut humana mutantur, à rectis cogitationibus ad iniquas libidines traducitur; & peccat eo ipſo, quia peccare permittitur ut poſſit. quocirca patriam meam ſingulari ſapientia inſtitutam, ac diuino quodam conſilio temperatam licet exiſtimare: in qua neque magiſtratus ijdem continuantur, quod eſt ſeruandæ ac diutiſſime retinendæ reip. uinculum firmiſſimum; neque cuiquam tantum uni committitur, ut extraordinario iure elatus libertati communiq; ocio moliri periculum poſſit. qua moderatione factum eſt, ut poſt annos M. CXXIIII. (tot enim ab urbe condita numerantur) non modo reſp. ſit, uerum etiam ita ſit, ut omnibus rebuſpublicis, quæ

nunc

nunc ſunt, magnitudine, opum, iis autem, quæ fuerunt, imperij diuturnitate antecellat. quæ quibus inſtitutis ac magiſtratibus uſa, ab humili tenuiq; principio ad tantam dignitatem, atque amplitudinem peruenerit; neque eſt hic narrandi locus, & hoc argumentum uiri ſapientiſſimi ita non modo copioſe, uerum etiam perite ornateq; tractarunt, ut, ſi quid uelis adiungere, idem ſit, ac ſi in Apellis aliqua perfectiſſima imagine, puta in Venere illa Coa elabores. Nobis Romana ciuitas propoſita eſt. quæ quàm multas habuerit partes ad imitandum præclaras, ex eo patet, quòd ita bello ac pace uiguit, ut illius uim & potentiam omnes reges populiq; extimeſcerent, æquitatem & abſtinentiam ſubiectæ urbes nationesq; diligerent. formam ſenatus, quod in ea publicum conſilium fuit, ordinem comitiorum, iura legum tribus libris expoſuimus. nunc de magiſtratibus, eorumq; poteſtate diſputabimus; tum, quia locus ipſe admonet; (hoc enim legibus adiunctum, & tanquam adnexum uidetur) tum etiam, quia Ciceronem, cui uideo in iis libris, quos de legibus conſcripſit, hunc ipſum ordinem placuiſſe, libenter imitamur.

CAESARI FERRANTIO, Patauium.

EGO *uero iſtum erga me animum, iſtam, quæ ſignificatur in epiſtola tua, beneuolentiam amplector libentiſſime, & amo prorſus amore ſingulari. nam, ut omittam, quòd ita poſtulat humanitas: tui te præterea mores, tua modeſtia, & maior iam ætate uirtus egregie commendat. quæ cum ipſa me mouent: tum uero in affinem tuum, Epiſcopum Sueſſanum, eiuſmodi meum ſtudiũ eſt, multis abhinc annis ex incredibili eius humanitate, doctrinaq; ſuſceptum, ut eos etiam, qui modo aliqua illum neceſſitudine attingunt, quosq; ille caros habet, cõplectatur. quo tu in numero ut eſſes, affinitate primum, id eſt naturæ quodam quaſi munere, tibi contigerat: poſtea uero cum natura uoluntatem, & cum uoluntate ſtudia coniunxiſti, excolendis artibus ijs, unde fluxit honor, ac dignitas affinis tui, & unde eadem ad te manabunt, ſi te illi, immo uero ſi te ipſe tibi quãſimillimum præbueris. quis enim tantos proceſſus tam adoleſcens in philoſophia fecit, quantos illa tua in aula perilluſtri Cardinalis Eſtenſis celeberrima diſputatio, multis præſentibus, oſtendit? Qua tamen de laude ita te ſentire uo*

lo,

lo, ut maximam eſſe putes, ſi cum ætate tua conferatur; ſin res ipſa ſpectetur, longe ſtatuas maiorem eſſe poſſe; quodq; uiæ confeceris, id quidem eſſe multum, nec tamen tantum, quantum adhuc ſpatij ſuperſit. ſed, mihi crede, omnis in eo tuorum ſtudiorum ſita perfectio eſt, ſi, quemadmodum nunc id cogitas, & id, opinor, agis unum, ut intelligas, humanæ res quantum alijs aliæ præſtent, ita, quantum infra diuinas humanæ prorſus cũctæ ſint, aliquando ſimul cogitabis. næ tu, Cæſar, ſi te ad hanc, quam ignorari à pleriſque uideo, præclaram diſciplinam contuleris, magiſtros habebis haud paulo meliores, quàm quibus nunc uteris, aut etiam per omnem uitam uti potes. extat ſanctiſſimorum uirorum multis libris expreſſa doctrina, qua inſtruimur, & erudimur ad æternæ uitæ ſalutem. habes præterea domeſticum exemplum affinis tui, ſummi uiri: cuius in uitam ſi inſpexeris; excitaberis ad omnem laudem; coles autem præcipue ueritatem; quam ille tuetur acerrime, habuitq; ſemper antiquiſſimam. neque uero impedio, quo minus, ut cœpiſti, Marco Antonio Genuæ, & ſi cui præterea uelis, operam des: eloquentiam quoque ſi adiunxeris, ut res graues & obſcuras ornate ac ſplendide tractare poſſis, minime improbabo: ſed illa præſtantiora ſunt,

quò te hortor ut aliquam omnino transferas in duſtriæ tuæ partem. De libris ad te miſſis, habeo gratiam humaniſſimo, & in primis erudito iuueni, Sebaſtiano Leoni, utriuſque noſtrũ æque familiari; qui mihi hanc inſtituendæ tecum amicitiæ occaſionem obtulit: quam auide arripui. iam enim incenderat me ſtudio tui, cum de ingenio, de ſtudijs, denique de tua ad optimas res propenſa uoluntate multa prædicaſſet. quòd ſi quid acciderit, in quo tibi opera mea uſui poſſit eſſe: id ſi ipſe intelligere potuero, mea ſponte ſuſcipiam: ſin ſecus, à te admonitus efficiam, ut eſſe tuam apud me plurimi uoluntatem intelligas. Vale. Venetijs.

VIDO LOLGIO,
Placentiam.

PAVLO *ante dederam ad te litteras; quas coniectura dierum putabã tibi iam eſſe redditas: hæ nunc alteræ conſequentur. Scripſi, te abſente me ceſſare in litteris, & omnino tuam operam, tuamq; illam in meis rebus officioſiſſimam ſedulitatem uehementer requirere; ſed meum conſilium eſſe, te iſtinc ne prius commoueres, quàm ego alicubi conſediſſem. id ego uolebam ſcilicet inuitus, qui te ſocium & adminiſtrum meorum ſtudiorum ſumme deſidero:*

dero : ſed uolebam tamen tui commodi cauſſa : primum, quòd hanc equitandi iactationem, quæ me quidem delectat, tibi, ocij cupido, ſuſpicabar non placere : deinde, quòd, ſi accidiſſet ut iſtas regiones peteremus, quod poſt balnea facturi uidebamur; intelligebam fore, ut adire commodius ad me poſſes interuallo minore. nunc audi, cur ſententiam mutauerim. Cardinali noſtro, cui nimium ſæpe calculus moleſtus eſt, multis iam remedijs fruſtra tentatis accedere nunc ad aquas Lucenſes ualetudinis cauſſa deliberatum eſt; noſq;, ut ſcis, idem cogitamus. ijs aquis qui uti uolunt, id maxime ſpectant, ut ſicco tempore utantur. hæc eſt quaſi methodus quædam, quam ſeruantibus ſalubres dicuntur eſſe : permixtæ cum imbribus putreſcunt, graui periculo bibentium. nos porro, o Lolge, qui didicimus à philoſophis, bonam ualetudinem expetere ſapientis eſſe; ualde in hac quidem parte ſapimus, & , ut optime ualeamus, accurate, quæcunque uires tuentur, aut augent, perſequimur, quæ poſſe uidentur infirmare, ac minuere, declinamus. itaque ad balneorum medicinam prius non accedemus, quàm id & tuto, & ſalutariter fieri poſſe intelligamus. nunc quidem alienum tempus eſt. uides, quæ pluuiæ, quàm pene hiemales dies. hæc dum ita ſe habent, nos op-

portunitatem expectantes; in his oppidis, & uillulis iucunde ſatis oberrabimus. quod quoniam quàm diuturnum ſit futurum, diuinare difficile eſt; & ego, dum te careo, multis commoditatibus una careo; tuq́;, ut ternis iam litteris ſignificare uideris, non abes à me ſine moleſtia: mea cauſſa rogo, tua hortor, ut, quanquam nondum conſedimus, mature tamen, niſi quid grauius impedit, reuertas. & ut ſcias, quo me loco conuenire poſſis: Piſis ad idus Iunias, & ultra, ut opinor, aliquanto, ſed ad Idus Iunias certe commorabimur. Vale. Piſis.

ANNIBALI CARO, Rauennam.

FOROLIVIENSIBVS *male ſit, qui te longius à me abſtrahunt. ſed iſtorum motus præfecti prudentia ſedabit; tuq́;, ut ſcribis, Rauennam breui recurres. ibi uelim ne quid cauſſæ ſit, quo minus ad me quamprimum. ego uolebam ad te; ſed impediunt multa, maxime Ciceronis editio; cuius tempus aduentat, uel potius iam adeſt. itaque occupationum onere ualde premor. ſed mihi nulla res eſſe poteſt tanti, ut ab hoc ſcribendi officio diuellar. Nunc eſt, quod à te uelim. Qui tibi has litteras attulit, eſt & mihi,*

mihi, & fratribus meis ualde familiaris. eius opera multis in rebus uſi ſumus egregie fideli. cum Rauennam uenturus eſſet, quiddam ut exigeret, quod ibi habet in nominibus; petijt à me, ut ſe tibi commendarem. dixi, cum cauſſam optimam haberet, commendatione eum non egere; tamen me eſſe facturum. Si quid me amas, Care, uel potius, quantum me amas, tantum hunc hominem adiuua. his temporibus, cum fides ubique ſit anguſtior; uereor, qui debent, ne non facile diſſoluant. ſi res in iudicium uenerit; noli pati, uirum bonum, amicum meum, exhauriri longi temporis impenſa. beneficium non conferes in ingratum. memorem enim cognoui. ſed tu eum ne reſpicias: me uide, qui à te peto. mihi enim gratius facere nihil potes. nam etſi, quod ad nos attinet, ipſi quidem inter nos magis, quàm amamus, amare non poſſumus: tamen ualde laboro, in quo me ambitio quædam mouet, ut homines noſtram coniunctionem, tuamq; in me beneuolentiam perſpiciant: quarum alteram uitæ æqualem fore, alteram eiuſmodi iam eſſe confido, ut nihil addi poſſe uideatur. Vale. Venetijs.

EIDEM, Rauennam.

VIRVM *te duco, qui compedes illos frangere, & aliquando te in libertatem uindicare potueris. id quod ego, qui neruos ingenij tui bene cognitos haberem, prorſus ita fore ſperabam. ut autem etiam cum Guidiccione, id eſt cum homine doctiſſimo, & ad tuam naturam aptiſſimo, tibi uiuere liceret; hoc uero ne optare quidem unquam ſum auſus. quod quando accidit; bêneuolentiæ in te meæ eſt, gratulari, quòd euenerit; prudentiæ autem tuæ, non committere, ut fruſtra eueniſſe uideatur. Herum habes Care: herum autem, dico? cuius ea ſuauitas eſt, is in te amor, ut potius æqualis, potius germani fratris loco tibi ſit: ſed, quoquo nomine appelletur, eum certe habes, qualem uis. Quare, quod mihi, aliorum arbitratu cum uiuebas, promittere ſolitus eras; id ego nunc, quando tui iuris es, non à te petam, ſed exigam, ut operas Muſis, iam diu à te, non ſane tua culpa, tamen prætermiſſas, eo, qui cum es, permittente, atque etiam cohortante, reddas. ſed ita procul dubio te eſſe facturum, uel potius iam facere exiſtimo. itaque hoc ne monendus quidem es; illud autem etiam rogandus, ut ad nos quamprimum uenias; ut poſ-*

ſim

ſim urbanitatis tuæ ſales ex interuallo reguſtare. pedibus, puto fore commodius: nam mari præ frigore obtorpueris. o dulcem congreſſum; in quem ego, uix credas, quàm multa reſeruem, quæ litteris commiſſa, eandem ſuauitatem non habent. Vale.

EIDEM, Rauennam.

FESTIVVM *Molſæ noſtri poema libenter legi, explanationem uero tum libentiſſime: & ſum admiratus acumen ingenij tui ſummo iudicio coniunctum: quorum alterutrum non ita multis contingit, utrunque uero pauciſſimis. Quod ſcire uis, quid alii ſentiant: idem, quod ego, nihil eſſe in illo genere perfectius. quo magis te hortor, ut hanc facultatem ad grauiora ſtudia transferas, & aliquando te ab iſtis occupationibus uindicatum, in litteras totum abdas. quod ſi mature feceris; cerno iam animo, quantæ tibi hoc conſilium laudi, quantæ nobis, qui te amamus, lætitiæ ſit futurum. memini, quid tu mihi te facturum eſſe dixeris: neque te arbitror oblitum, quid ego tibi in eam ſententiam reſponderim. Mi Care, induc animum, nullos præſtantiores eſſe fructus, quàm qui è uirtute colliguntur. et cum hoc feceris, quod & facis, & feciſti ſemper; tum illud tecum exi-*

exiſtimato, ac pro certo habeto, incredibilem eſſe expectationem, quam de te apud homines concitaſti: quam ſi ſuſtinere, ac tueri uis; contende; dum integrum eſt, omni ſtudio, ut ex hoc uitæ genere, in quod olim te non tuum iudicium, ſed uis quædam temporum, tanquam in aliquod piſtrinum, detruſit, quamprimum te eripias. quod quia tibi deliberatum eſſe, mihi ſæpe oſtendiſti; non ero longior in te cohortando: tantum hæc attigi amore impulſus; ut intelligeres, in ſummis meis occupationibus me tamen de tua laude cogitare. De Ardinghello neſcio quid atrocius eſt allatum: quod ego ſane quam pro eo ac debui moleſte tuli. hominē enim eruditum, & cum tibi amiciſſimum, tum à nobis, ut uiſus eſt, non alienum cognoui. uelim, tu id ad me planius, quid fuerit, & unde fuerit, perſcribas. Vale.

EIDEM, Rauennam.

LITTERIS *tuis, quas tu idibus Quinctil. dederas, ego Nonis accepi, reſcripſeram quo modo mihi tunc occupatiſſimo licuit: poſtea, cum eas per ocium in manus ſumpſiſſem, accuratiusq; perlegerem; ſenſi me quaſdam partes, quibus nunc ex interuallo reſpondeo, imprudentem omiſiſſe: quod etiam ſi ita non fuiſ*

ſet;

ſet; ego tamen aliquam ſcribendi ſententiam alicunde arripuiſſem; non ſolum, ut quaſi tecum loquerer; quo nihil facio libentius; ſed etiam, ut tuas elicerem; quarum ſermo & purus in primis eſt, atque ornatus, & humanitatis, ac beneuolentiæ notis maxime inſignis. uel quas menſe proximo dediſti, quàm amabiles, quanti conſilij, quàm multi officij? quod munus, quæ partes in ijs à te ſunt hominis amantiſſimi, prudentiſſimi, diligentiſſimi prætermiſſæ? quàm accurate, quàm diſtincte, quàm perite tuam de meis typis ſententiam explicaſti? quibus quidem typis, ſpero fore, ut emendatiſſimis utar, quando ad te, & ad Thomam noſtrum miſsi ſunt: quorum alterum in labore patientiſsimum, alterum in iudicio elegantiſsimum cognoui. Quod autem ita ſcribis, homines hoc animo eſſe, ut nihil à me niſi perfectum, abſolutumq; expectent: facis tu quidem officioſe, & peramanter, qui ad me excitandum aliorum quoque opiniones, & iudicia colligas: ſed hoc ipſum genus, quod perpoliri à me uis, ut perficiatur, in te eſt. Quare quoniam ita caſus tulit, ut unus fere hoc tempore tantum mea cauſſa poſſes, quantùm ego tua ſemper uolui: etſi mei commodi, atque etiam honoris ratio poſtulare uidetur, ut in te rogando pluribus uerbis utar; tamen id non

non faciam, ne maiorem deſiderii mei, quàm humanitatis tuæ, rationem uidear habuiſſe. De artifice autem confirmando, quoniam in hoc uides eſſe omnia; & me longinquum nihil poſſe intelligis, omnem curam tu ſuſcipias oportet: qui ut idem nobis ſit, qui antea fuit, facile cum prudentia, tum commoditas illa tua præſtabit. quanquam non dubito, quin ipſe per ſe, uel ſine ullo artificio tuo, ad id, quod reliquum eſt, perſequendum ita, ut uolumus, animatus ſit. profectò enim conſtantiæ rationem ſibi habendam ducet. ſed tamen, quoniam gloriæ magis ſtudio, quàm emolumenti cupiditate, incenſus, ad opus eſt aggreſſus; ſubiicies tu quoque identidem in ſermone quaſi igniculos, ut uehementius inflammetur. Ficus tuas quòd ais te in apertum referre uelle, ut aliquando uenales circumferantur, quæ quotidie ab omnibus, te inſciente, deguſtantur: ego uero, ut id facias, magnopere ſuadeo. Quod autem meorum typorum expectationẽ nimis longam eſſe dicis; mihi quoque ita uidetur; idq; cum mea cauſſa, tum tua non mediocriter doleo. Figurarum opus, quod te hortante ſum exorſus, texitur illud quidem diligenter, ſed uereor ne plus oneris ſuſceperimus, quàm quantum noſtra imbecillitas ſuſtinere poſsit. quod ſi ita erit; accurres, ut, parte aliqua no

bis

bis detracta, & in te translata, releuemur. Sed, amabo, quid ſibi uult, quod in tuarum litterarum clauſula poſuiſti? te, ſi quæ eſſent inter nos ad ſignificandum notæ, quiddam occultius fuiſſe ſcripturum. equidem, etſi, quale ſit, uideor mihi iam intelligere; tu tamen ut apertius declares, ualde uelim. De mandatis meis, ea, quod tuo commodo fieri poſsit, ſi exhauries; per mihi gratum, perq́; iucundum fuerit; ſed illud primo quoque tempore, de quo ſe Martellus tuus curaturum recepit: qui ſi ſtetit promiſsis, reliqua ego à te exigo: ſin autem, quod pollicitus fuerat, nondum exoluit; eum tu litteris appella. nam de ceteris non ita ualde urgeo: ages cum licebit, uel dicam etiã cum libebit. in hoc autem niſi mihi quamprimum ſatisfacis; prædico tibi, flagitatorem habebis acrem, & permoleſtum. Vale, & amicis communibus ſalutem à me plurimam. Venetiis.

OCTAVIANO MAGIO, Romam.

PROFECTO *nihil tam accidit contra uoluntatem, quod aliqua demum iucunditas non temperet. ſic ſunt humana. angebar animi, (quid enim diſſimulem?) tu-*

is

is factum occupationibus, ne te complecterer diſcedentem: nunc idem gaudeo, eueniſſe quod nolebam: quando tu, arrepta inde tui purgandi occaſione, litteras ad me miſiſti, officio primum refertas, & humanitate ſingulari, dein de latine loquentes egregie, ſic, ut eius urbis, in quam te cum Aloyſio Mocenico, præſtanti uiro, Venetæ reip. legato, contuliſti, ueterem eloquentiam redolere uideantur. Quare cum animo ſum lætatus erga me tuo; fuitq́; uoluntatis ad me amandum propenſæ gratiſſima ſignificatio: tum uero ex iſta, quam adoleſcens admodum conſecutus es, latinæ linguæ facultate, iſtoq́;, quo te uideo florere, ingenio, tantum acceſſit ad lætitiam, quantum ne conabor quidem uerbis explicare, ſenſu ipſo uix, atque mente comprehendo. Atque equidem tibi eo etiam gratulabor magis, ſi tua bona noueris, ideſt, ſi &, quæ habes iam, ſtudio tueberis, &, quæ oſtenduntur, ac deferuntur à fortuna, magni facies; quantumq́; in te erit, nunquam dimittes. non enim, mihi credas, tanti eſſe tibi Roma debet, quia Roma eſt, quæ præſtantes olim uiros tulit, imperij terminos cum Oceano coniunxit; quanti ob unius hominis conſuetudinem, cuius eſt humanitas doctrinæ par, doctrina uero, quæ poteſt eſſe maxima. is eſt Octauius meus; qui urbem, à

qua ceteri honeſtantur, ſua ipſe uirtute nobilitat. Hunc tu uirum nactus, cole, ſi ſapis; & pete tuam gloriam ex illius conſilijs; utere, quantum licet: &, ut liceat plurimum, exopta. ipſe te, ſi uacabit, nunquam à ſuo congreſſu, nunquam à ſermone excludet. commendaticijs ad eum litteris minime opus eſt; nec fert hominis humanitas: & tu illi, quod epiſtola tua ſignificat, ſatis iam notus, fortaſſe etiam familiaris. Quod reliquum eſt, non te fugit illud: Magiſtratus uirum indicat. itidem hæc legatio, qui ſis, qui futurus aliquando, patefaciet. quamobrem incumbe ad laudem: amplectere uirtutem: illa reijce, quæ bonis artibus, ac moribus aduerſantur: quæ te ſæpe in iſta ætate, tuorum commodorum, tuæq; tanquam hoſtes gloriæ, circunuenient, nec facile, niſi prudentiam ſummam adhibueris, depellentur. Vale, & ſalutem dic meo nomine exquiſitæ eloquentiæ uiro, Iulio Pogiano, cuius tibi amicitiam, & conſuetudinem ualde gratulor. Venetijs.

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBER III.

HIPPOLYTO ESTENSI CARDINALI, Ferrariam.

VALDE *me leuauit, in hac mea ſatis grauiter affecta ualetudine, oratoris ueſtri, Hieronymi Faleti, uiri præſtantis, oratio: qui cum ſermonem mihi, Ferrariæ tecum habitum, expoſuiſſet, multaq; , ut ſolet, de ingenio tuo ſingulari, de ſumma grauitate, ac ſapientia, non nulla etiam de tua nequaquã à me, ut audieram, aliena uoluntate narraſſet; cepi lætitiam, quantam aliquis ex inſperata, exoptataq; re capere maximam poſſit; measq; ſtatim eſſe partes duxi, ut ad te ſcriberem, ageremq; gratias quòd in eo loco, unde me depellere fortuna conaretur, tua me retineret humanitas. quo ſane mihi nihil optatius, nihil hoc tempore, cum infirmus langueo, ad animum meum ſuſtentandum opportunius potuit accidere. atque equidem ita ſtatuo, actum eſſe mecum miſere prorſus, atque infeliciter, quod meam ad te ueniendi cupiditatem incredibilem peſtilentia primum, deinde morbus*

bus impedierit; & in eo magnum ſtudia mea, meaſq; res adiiſſe damnum; quibus à te, pro tuo inſtituto, ueteriq; conſuetudine, conſultum iri optime, pro certo exiſtimabam. quod quando ita accidit; & quando me à tuo conuictu non mea uoluntas, non iudicium, aut ulla mentis inconſtantia, ſed corporis imbecillitas, atque hæc anniuerſarij, ac pene iam perpetui morbi uis importuna ſeiungit: peto à te, Princeps humaniſſime, id ſaltem, quod in tua, non in fortunæ manu ſitum eſt, tribuas, & largiare, ut beneuolentia mihi tua, et quæ fuit antea, & quæ, ſi ad te iuiſſem, futura erat, eadem conſeruetur. hoc ſi aſſequor; beatus hac una re ſum; cetera paruipendo. ea porro mihi ut conſeruetur, ita poſtulo, ſi me, qualis in aula tua fuiſſem, talem eſſe abſentem intellexeris, id eſt obſeruantem tui, tuaq; in laude omni ſtudio & cogitatione defixum. Quod ſi quibuſdam litteris animus à me tuus eſt offenſus; quòd in iis dicar minus fortaſſe, quàm decuit, de te, aut de tuis modeſte locutus; quod certè ſecus eſt: ſed ſi me tunc à mea conſuetudine impetus qu dam abduxiſſet iracundiæ: noſti pro tua ſapientia ingenium humanum: magna uis doloris eſt: impellimur ſæpe longius, quàm ratio concedat; &, facta quæ ſunt, paulo poſt infecta fruſtra cupimus.

te tamen ita decet ignoſcere dolori meo, ſi ex iuſta, ut ego arbitror, cauſſa ſuſceptus eſt: ſin aliter tibi uidetur, ignoſcere tamen debes, ut eluceat magis in culpa humanitas: quæ ſi omni digna Principe uirtus eſt, te uidetur Principe digniſſima; quem ad omnem laudem natura genuit, diſciplina erudiuit, multorum annorum conſuetudo aſſuefecit. Vale. Venetijs.

FRANCISCO MOLINO, Patauium.

QVOD *meas epiſtolas deſcripſeris, ualde te amo: & cuſtodiri à te malo, quàm ad me mitti. Quòd autem, non eſſe tibi ſcriptionem illam infructuoſam, ſignificas; prorſus non abnuo; ueruntamen, quòd tibi hoc in genere multo & plura, & meliora domi quotidie naſcantur, hoc equidem nomine haud paulo magis tibi gratulor, quam tu, ſi ſapis, agnoſce, & opta diuturnam occaſionem. uiuis cum excellente uiro, adoleſcens, præſtanti ingenio, optima ualetudine; uiuis Patauij, id eſt in urbe ſcientiarum laude celeberrima: quò, tanquam ad mercatum, uirtutis cupiditate ita omnes confluunt, ut inanes redire turpiſſimum ducant. Plura non debeo. noui enim, ad quem:*

& hæc ipſa minime neceſſaria uidebam: ſed obſequendum amori fuit in te meo; qui me tacitus, ut tecum de tua laude loquerer, hortabatur. Patri uero tuo, & optime de me merito, & iis uirtutibus, quæ nobilem uirum decent, in primis ornato, quid eſt, quod à me deberi non intelligam? Extabit igitur in te, ſi qua re potero, ſtudium meum: illum autem colam ſenſibus intimis in omni uita ſtudioſiſſime. Vale; &, ut Mureti contubernio, ac diſciplina dignum te præſtes, quanti tuam laudem facis, quæ mihi maximæ curæ eſt, tantum enitere. Venetiis.

MARCO ANTONIO MVRETO, Patauium.

BEASTI *me tuo iudicio: ſi modo plus eſt à te ueritati, quàm amicitiæ, tributum. quod ego, quia faueo meæ laudi, facile mihi patiar perſuaderi. ſed, amabo te, uis ne mihi legem illam diutius deberi? neſcis, quàm ſim ſtudioſus huius generis monimentorum? deſcribe aliquando: aut, ſi, ſtantem in media uia deſcribere, minus honeſtum uidetur, nec pudor tuus fortaſſe fert; da negocium homini diligenti: quando Achilles noſter uel negat,*

uel certe prorſus agit eo modo, ut negare uideatur. ſalutabis tamen eum meis uerbis: cui certe fortunam opto, qualem ſi magiſter eius haberet, omnia bona merenti peſſime contingerent. Si quid peperit ingenium tuũ, dignum pene dixi utroque noſtrum, ſed ſi quid te ipſo dignum; mitte: ut conſtes humanitati tuæ, atque etiam conſtantiæ: es enim pollicitus. Quid Carneſeccus meus, flos omnium leporum, omniumq́; uirtutum? ut ualet? iube eum ſaluere quã potes humaniſſime. Charta me deſerit, ut uides, tecum ſuauiſſime loquentem. Vale.

EIDEM, Patauium.

V N A M *tragœdiam duobus ipſis diebus, cum aſſidue ſcripſerim, abſoluere non potui. meorum oculorum, ut uideo, res non eſt, ac ne digitorum quidem. quid? ego habeo tuos articulos? hui, quantum intereſt. reliqua igitur ad te reijcio. uinces me facile celeritate; æquabis in diligentia, ſi uolueris. finge, operam te dare, cum deſcribes, homini litterarum & prorſus ignaro, & prorſus cupido. finge, amico ſingulari: quem explere officiis, ſi liceat, optabile ſit. quanquam hoc non finges. nam, cum à domeſticis diſceſſi, nihil habeo te carius. oraculum hoc puta. nihil unquam tam uere ceci-*

nit Apollo. ueruntamen, hæc ſi tibi propoſue ris; de quo rogandus non es; monere tantum uolui; nihil quidquam omittes in deſcribendo. habes, quam ego in me deſidero, mentis conſtantiam, pectoris firmitatem. hæc mihi morbi diuturnitas eripuit: quæ uideo eſſe in te, utinamq; diu uideam, ἐν τῇ ἀκμῇ. habes oculos in legendo, manum in ſcribendo exercitatam: uacui uero temporis quantum uis: & uis in rebus meis plurimum; qui te ſæpe dixeris, profeſſusq; ſis ad meum arbitrium tua ſtudia conferre. nam, quod ad gymnaſii curam attinet; nec dies inſtat publici muneris, &, ſi inſtaret, opera hæc bidui tota eſt, bidui, inquam, tibi, nihilo longior: mea uero & diuturni temporis, & laboris eſſet non ferendi. ad hæc ſi acceſſerit uoluntas, quæ mihi non uenit in dubium, & inductio illa animi, quæ magnas res facile conficit: negocium habeo abſolutum. ſerua, mi Murete, quod in te eſt, amicum tuum integellum: parce ualetudini: noſtram imbecillitatem; tuorum officiorum ope, ſuſtenta. ſcis, ἐμοῦ βλέποντος, quo amore, quo conſilio, quo etiam præſidio fortunæ tuæ nitantur. οὔτις ἐμεῦ ζῶντος: noſti reliqua. Hæc aliena manu ſcripſi, cum paululum languerem. tota enim fere nocte, neſcio quo caſu, ſomnum oculis non uidi meis, aut uidi triſtium

imaginum turba permixtum. Tuum Euripidem remitto, unaq́; meum; quem cupio ſimilem eſſe tui. Ex ædibus.

EIDEM, Patauium.

MONSTRI *ſimile, Muretus non reſpondet: immemor ne noſtri? nefas credere: & hanc ſuſpicionem longe animus reſpuit. at occupatus? hoc fortaſſe: uerum, ulla ne curſum amoris interrumpit occupatio? omitto iocum. Mi Murete, garrit ſæpe amor: at tu ſiles; cum tamé, ut opinor, ita me ames, ut fortaſſe nemo magis; quod certe facis mutuo. quòd ſi, quia legem illam deſcribere per tua negocia non licet, ideo non ſcribis: rogo te, abijce iſtam curam. abrogentur potius omnes leges, quàm tuarum litterarum fructu diutius caream. nec tamen, detrahi multum de ocio tuo mea cauſſa, uolo. ſcio, tempus quàm utiliter ponas. illa ſatis erunt: Mi Manuti, ualemus: &, ualere te, ualde cupimus. τὰ ἠθικὰ ſunt in manibus. cú Carneſecco tuo, Pero, Endimio ſæpe ſum: plane uiuo. hac ſententia, ſed alijs uerbis, id eſt elegantiſſimis, quibus ipſe abundas, ſi ſcripſeris; ſatis plane cupiditati meæ, (quid enim dicam uoluntati?) ſatis etiam officio tuo feceris. Video te expectare aliquid de meo diſceſſu. dies*

appro-

appropinquat, uel potius iam adeſt. iam, ut ille ait, ſarcinulæ collectæ ſunt omnes; nec ſe- re, quod agam, ſupereſt. itaque nonis Sept. cogitamus. Cum illo, qui Galateam amabat inuitam, ſi quid aduerſus me, ſuſcipe, ut ego in tuis iniurijs ſoleo, & ſuſtine prælia. neruos enim habes. ille, noſtram uicem, ulciſcetur ſua malefacta. nam inuidia rumpitur: & ha bet, quod intimis eum ſenſibus dies noctesq; excruciet. nos laudabilia cogitemus, & ad præclara illa ſtudia incumbamus: de iſto ne meminerimus quidem: qui bonos omnes, hoc eſt ſui diſſimiles, odit iniquiſſime. Vale, & amicis noſtris (ſunt enim fere communes) plurimam ſalutem. Venetijs.

SCRIPTIS *litteris, & iam obſignatis, heſternæ tuæ ſunt allatæ, græce loquentes non minus argute, quàm eleganter. qui poſſum paria paribus? ſi pergis, clamabo me circumueniri. mehercule non tam aquis ulli fontes, quã ingenium tuum ſcatet græcis & ſententijs, & dictis. macte: extra iocum, amo te, quotidie magis; quia tu ſcilicet ad perfectam uirtutem quotidie accedis propius. Sed pauca de re. Vides ne, quàm facile tum ferantur, tum abrogentur leges? Vbi ſunt, qui tribuniciam poteſtatem accuſant? illa quidem, cum bona mẽte coniuncta, ſalutaris. Sed hæc ne nimium cu*

vemus. utere fortuna tua. ego alias regiones ſpecto, inuitus noſtri diffidij cauſſa: ſed coniungemur animis, corporibus diſiuncti. id eſt maximum, in maximo dolore, ſolatium. De Philopono, quia comes futurus eſt itineris mei, uelim ineas rationem, ſi eum hic reliquiſti, ut ad me quamprimum. colligo omnia; ne quid me moretur in diſceſſu. non enim id agitur unum, ut uoluntati meæ, ſed illud ſimul, ut fidei ſatisfiat.

EIDEM, Patauium.

TV *uide, cui committas. ego enim binas tantũ accepi. prioribus reſpondi nudius tertius, meamq; tibi de Bononienſi re non modo ſententiam, uerum etiam uoluntatem oſtendi. his alteris, quæ mihi redditæ ſunt heri ueſperi, ſi rem ſpecto, reſcribere nihil eſt neceſſe: ſunt enim eiuſdem argumenti: ſin tuam uoluntatem; quæ quanta ſit, ex tuis litteris apparet; ſunt eadem iteranda. ſic igitur faciam. Affirmo tibi, Sigonium noſtrum, ſi Bononiam ierit, præſenſq; contenderit, certum futurum. habet auctoritatem, ex huius loci dignitate partam, ſuis ſcriptis mire amplificatam, preſertim his poſtremis, minime uulgari doctrina, iudicio, ingenio, diligentia refertis. ſtudia Bononienſium*

nonienſium ciuium facile colliget. ciuitas enim eſt ad humanitatem nulla propenſior. Accedit, quòd aut petet ſolus, aut cum ijs, quos neque nominis fama, neque uero, ut à non nullis accepi, litterarum ſcientia magnopere commendet. Bargæus enim, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ, conditionem illam certe non ſpectat. qui enim Piſis dominetur, & ſua uirtute, quam nouimus excellentem, & principis gratia, cuius in ditione natus eſt; quo conſilio ad res nouas animum adiiciat? Ergo, ſi Bononiæ Sigonius; uides, quid ſequatur. diis hominibusq; approbantibus in eius locum aſcendes. quo mihi nihil eſſet optatius. nã ſpeciem habet Bononienſis cõditio maiorem, ut in gymnaſio Italiæ celeberrimo: emolumenti certe haud paulo plus hic uideo futurum. atque etiam de dignitate uidero. tractantur omnino litteræ ſplendidius in publicis gymnaſiis; & docetur de loco ſuperiore uirtus maiore cum gloria: ſed clariſſimum Venetiarum nomen quaſi luminibus obſtruit Italiarum omnium ciuitatum: & hic ortum decus facile manat, ac diffunditur per omnes gentes, propter huius urbis communionem & quaſi ſocietatem cum orbe terrarum uniuerſo. Hiuenit in mentem: Cur tu igitur migras? alii ratio eſt. ego urbem linquo, non cum urbe emolumentum. quin hoc augeo uehementer;

ter; illam prorſus amittere non uideor, quia Romam ſpecto. Habes meá ſententiam; quod quidem ad te attinet. De Sigonio autem, quia nihil eſt tam amplum, quod eius uirtus non æquet, meam, ut opinor, diuinationem exitus non fallet. niſi ſi quid attulerit caſus; qualia fert hominum uita. De Carneſecci noſtri ualetudine, cum reſcribes, adde uerbum, ſi me amas. Vale. Venetiis, nonis Sept. quo me die diſcedere cogitantem noua res detinuit.

EIDEM, Patauium.

QVID *homini non timendum? cum te, tam ualidum, iſtis lateribus, iſta ætate, nihil tale metuentem animus reliquerit. ualde me percuſſiſti tá graui nuncio, eoq́; magis, quòd ignorare te cauſſam ſcribis. nam tuendi tui quam rationem inibis, ſi te morbus inuaſit imprudentem? tuam continentiam narras. equidem ita credo. unde igitur fluxit uitium? parce tibi in ſtudiis, mi Murete, pro eo quanti ipſe tibi es; aut, ſi te ipſe non diligis, quem omnes pene diligunt, pro eo quanti ipſe apud te ſum: quem tu niſi magni facis, egregium ſimulandi tenes artificium. an tu nos una tecum uis perdere? neſcis modum eſſe retinendum in omni re? neſcis, uirtutem nimis appetere, uirtutem non*

eſſe? age igitur iam te reſpice, ſi minus antea: tibi conſule; & eam quære gloriam, quæ te uiuentem oblectet, non quæ diſcedentem è uita proſequatur. ita diu iucunde uiuam, ut acerbe nunc uiuo, quia ſolicitus de te ſum, neque dū ab illo periculo ſuſpicor eſſe tutum. medicos habes doctrina ſingulari, quorum conſilio uti poſſis: cælo uteris clementiſſimo: in rebus tuis nihil, opinor, eſt incommode. genus enim uitæ non honeſtum minus, quàm utile, delegiſti. etſi te ſcio de re & lucro minimum laboraſſe, illa uero habuiſſe prima, quæ nec mihi poſtrema unquam fuerunt, decus, & amicitias nobilium uirorum. Hæc cum ita ſint; modo paulo minus mentem, & paulo magis corpus exerceas, rectisſime tibi erit: nosq;, tui peramantes, afficies maxima lætitia. quod auguror futurum: &, ut meam ſpem, quantum in te eſt, exitu confirmes, te ipſum tua, nec minus mea, cauſſa rogo. kalendis Apr. omnino te, ſin id minus, Catullum tuum expecto. diem unum prorogari, è re mea non eſt. Vale.

EIDEM, Patauium.

PLANE *non aſſequeris, ut uideo, quorſum illa de me Momo ſcripta ſint à me. non enim id ſpectaui, tuam ut remorarer induſtriam;*

ſed

ſed ut acuerem potius, atque incitarem. tu autem ita commotus es, ita mecum uehementer, ac pene iracunde agis in epiſtola tua, ut uix tibi temperes, ac ne ſatis quidem, cum uelles, temperare potueris, quin aculeos etiam in me non nullos emitteres. deinde quaſi blandiris in extremo, uerbis utens amantiſſimis, atque honorificentiſſimis: cum ea mihi tribuis, quæ ſi reſpuerem, ipſe me non amarem. tanti enim mihi ſum, quanti ab ijs, quibus ego plurimum tribuo, fieri me ſentio. Ac putabam, mi Murete, meos tibi ſenſus bene cognitos omnes eſſe: quòd ſi paululum à mente quandoque aberraret oratio, non eſſe facturum, ut eò mea uerba detorqueres, quò neque meum iudicium, neque noſtra iam pene fraterna neceſſitudo ferret. quod quando ſecus uideo contingere; aberit poſthac à meis litteris omnis ironia, aberit iocatio, quidquid denique eius eſſe generis intelligam, ut in utranque partem flecti poſſit. de illo ne meminero quidem, ſi potero: hominem enim contemno: ſilentium quidem, quod potero, ipſe mihi imponam. De Plauto, uideor tibi ſcilicet, quod aiunt, in alienam meſſem. ſic enim illud interpretor, A me, ut ſcis, efflagitabatur. Tu uero, me perlubente, rem ſuſcipies: ſi modo, quod contra mihi uidebare, animum induxi-

ſti,

ſti, ut efflagitantibus breui ſatisfacias. uerũ, ſi præclaros de finibus commentarios, ad exitum iam perductos, paucorum dierum ſtudio perpolire non uis, et magno litterarum damno pateris iacere: qui ſperem te aut uelle hoc tempore noui aliquid ordiri, aut, ſi ordiaris, poſſe pertexere? magni negocij eſt, quantum ocij res exigat tuis occupationibus eripere: non minoris, à te ipſo, ut uelis, impetrare. facio tamen æquiſſimo animo, ut in te reijciam, ac transferam hoc, quidquid oneris, aut laudis eſt. conſulatur modo publicæ utilitati. id, non modo à te, quem fero in oculis, ſed ſi uel ab ijs, quos & de facie, & de nomine prorſus ignoro, præſtabitur, æque lætabor. Quare non ſolum per me licet, uerum etiam, ſi pateris, precibus tecum ago, ut ad emendandas, illuſtrandasq; Plautinas comœdias tuam excellentem induſtriam conferas. uereor tamen, ne, quod ſumme cupio, id fruſtra rogem, atque expectem. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

REM tenes: optime tres poetæ coniungentur, ille, M. ANTONII MVRETI COMMENTARIO ILLVSTRATVS; reliqui

duo

duo, ſi rem ſuſcipis; quod ita liberaliter, ac benigne polliceris, ut à me non minorem uerbis, quàm re gratiam ineas; AB EODEM EMENDATI. *quod ſi, ut ſignificas, ad emendationes aliqua præterea fiet acceſſio: næ ego tunc, uere mutuam inter nos eſſe beneuolentiam, intelligam, ac uelle te mecum officijs certare: in quo antea (dicendum eſt enim) potuit eſſe illuſtrior amor tuus. Confugies uidelicet ad occupationes: ego ad illud: Nulla poteſt eſſe occcupatio tanta, quæ amoris, & officij curſum debeat interrumpere. me ipſo quenquam ne tu magis impeditum à negocijs, diſtrictum à curis unquam noſti? quis tamen amicorum (amicorum autem? immo uero etiam alienorum) negocia curat libentius? tua mehercule cauſſa noctis etiam partem cogitando ſæpe conſumpſi: cum tamen corpuſculi tenuitas maxime quietem poſtularet. Sarcies igitur, ſi quid omiſſum: uel, ſi nihil, auge ſuperiora: quod certe potes, &, ſi meum in te animum ſpectas, etiam debes. Vale.*

EIDEM, Patauium.

REMITTO *ſcholia, ut habeas corrigendi facultatem. quanquam eſt, cur addas potius, quàm mutes. quid enim? totus ne quar-*

tus liber ita mendoſus aut obſcurus eſt, nihil ut aſſequare, nihil ſcriptione dignum excogites? mihi non probabis, nec omnino cuiquam, tuum in Catullum præſtantem commentarium qui tractauerit. confice igitur, quantum quidem per te licet. licet autem tibi, quod, ut ego ſentio, quampauciſſimis. nos opus noſtrum intermiſimus tua cauſſa, tuum ipſe opus noſtra cauſſa ut urgeas, atque abſoluas. nec dubito, quin, ſi adniti uolueris, & quaſi cum ipſa re contendere, quod ego interdum ſoleo; magna ex parte præſtes id, quod præter opinionem meam, ut aliquid ἐκ τῶν ἀδυνάτων, abieciſti. De rebus tuis, quæ mihi mehercule magnæ curæ ſunt, conſilium dies afferet: animus certe meus fluctuat: ita multa in utranque partem occurrunt. placet conſtantia, ita, ſed ſi cum utilitate coniungatur. utilitatem porro non lucro magis, quàm dignitate, metiamur. quod tu quoque uideris ſignificare in illo loco, Vellem hic paulo ἐντιμότερον uiuere liceret. ueruntamen, mi Murete, ſi quid agimus minus interdum ſplendide, contra quàm nos præclara liberalium diſciplinarum ſtudia docent, excuſamur temporum iniquitate, & multorum exemplo; qui cum affluant ijs rebus, quæ ſæpe à nobis, fortunæ potius culpa, quàm noſtra, deſiderantur, quotidie tamen

aliquid ultra appetunt: quam meus magiſter Egnatius, ſi audires uerba, ſtultitiam, ſi uitæ rationem ſpectares, plane ſingularem ſapientiam iudicabat. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

QVINCTILIS *Kalendæ, quem tibi ego diem definieram, præteriere iam, ut uides. itaque, ſi quam ex meis litteris de perpoliendo Catullo tuo curam ſuſceperas, ea te libero. temporis enim coactus anguſtijs, mandaui meis, ut alia quadam prælo ſubiicerent. menſem, quod ad me attinet, uel integrum, eoq́; amplius, licet interponas. interim ad Terentium omnem tuam induſtriam, ſuadeo, conferas. noui omnino te laudis in ſtudio nunquam languentem: ſed in hoc libro, qui maxime omnium uerſatur inter manus, ipſe te debes incitare, & eo magis, quòd erit, qui editum ſtatim arripiat, ſyllabatimq́; omnia dimetiatur. admodum enim ſeuere, ac ſtudioſe iudicat aliena; ſua uero premit, exire non patitur, diu licet euigilata, acerbus etiam in ſe ipſum, minimeq́; indulgens. Ego accingor ad Plautum. nec deſperarem aliquid à me, ſi minus ingenio, ſaltem diligentia, poſſe præſtari: ſed interpellant ſalutatores à mane ad ueſperam,*

ſperam, honeſti illi quidem, cupidi uirtutis, officio, & amore erga me, ut uidentur, incenſi; tamen interpellant. ſcis illa Ciceronis noſtri, ad Seboſi, Arriiq; aduentum ingemiſcentis. hui, unum ne ego Seboſum, unum habeo Arrium? uidelicet: ſexcentos: quibus, uelim nolim, diei horæ dandæ ſunt omnes. ex quo quantum moleſtiæ, quantum hauriam acerbitatis, ipſe, qui meam conſuetudinem, ac meos plane ſenſus tenes, facile potes coniicere. nam rem familiarem, etſi minime abundo, iacere tamen æquo animo patior: ſtudia uero mea negligere nullo modo poſſum. De tuo aduentu ſpem non nullam inieceras: eam rurſus extenuant poſtremæ tuæ litteræ. ego illud ſcilicet primum, ut habeas rationem ualetudinis; ſecundo loco, quod tuo commodo fieri poſſit, ut te nobis reſtituas, exopto. Quid Molinus noſter, quid agit? quid autem ego hoc quæro? nimirum ille totos dies tecum, id eſt in uirtute totus eſt; nec tuam complexus doctrinam dimittit, iudicio adductus ſuo, meo conſilio confirmatus. Vale. hæc ante lucem, cubans in lectulo, amanuenſi meo, & iam meorum ſtudiorum ſocio, dictaui, nobili adoleſcenti Cyprio, Herculi Podocatharo, qui cras Patauium cogitat, teq; meo nomine ſalutabit. illa ſuperiora familiari meo, Sebaſtiano Leoni,

quiſe forte obtulerat, dictaueram inambulans, quòd eram paulo crudior: nec fere mea manu libenter uti ſoleo.

EIDEM, Patauium.

QVI *mihi tuas attulit litteras, ei ego meam omnem operam, ſi qua in re uellet uti, atque omnino quidquid ualeo, tua cauſſa detuli. uiſus eſt meam amicitiam plurimi facere, & à me, præter eam, nihil expetere. quod illi facillimum fuit impetrare. nam cum omnibus natura pateo: tum uero, qui à te diliguntur, amore meo nunquam excludentur. Catulli quod apud te reliquum eſt, biduo ſi miſeris, ſatis opportune facies. deinde mihi orna duos comites eius, utrunque dignum, ubi neruulos ingenij tui contendas. etiam illud. mihi tribuis petenti: quod ante omnia, & unum fortaſſe, ſpectare te puto. cras, ad ſummum perendie tria Catulli folia mittam. Filiolum meum Hieronymum, nondum quinquennem, Aldo parem ingenio, ualetudine firmiorem, mandare Epidaurum ad hominem eruditum, meiq; peramantem, Paulum Boſium, cogitabam. ibi moribus, & primis litteris imbuetur. nam ego me ad hæc humilia demittere nullo modo poſſim. Quid præterea? nihil*

ſcilicet:

ſcilicet: immo aliquid. Scribe, amabo te, mi Murete, ut inſtituiſti, quamſæpiſſime. mehercule, è ſummis, atque aſſiduis non modo negocijs, uerum etiam animi curis, tantum in tuarum epiſtolarum elegantia, & ſuauitate conquieſco. atque etiam, dum ipſe ad te ſcribo, quia te mihi præſentem ſtatuo, mutuumq́; inter nos ſermonem fingo, incredibili uoluptate perfundor. Vale. Venetijs. Hercules meus, quia feſtus hodiernus dies eſt, abeſt. ideo hæc mea manu, decies interpellatus, exaraui.

EIDEM, Patauium.

AIS *ne? Iannottus ita ſuaſit? uix adducor, ut credam. tibi tamen cur non credam? ego mehercule, quod Iannottus probare uidetur, id non ſolum probo, uerum etiam mirifice cupio. quid enim mihi ſuauius tua conſuetudine? qua nihil iucundius. tuo uero ſermone quid utilius? qui ſolet eſſe tum eruditus, ingenijq́; notis aſperſus, tum etiam beneuolentia refertus in me ſingulari. At, Ferrarienſem conditionem ut acciperes, auctor fui. Id quidem (tu ſcis: facile enim potuiſti conijcere) ualde contra meam uoluntatem: cui nihil poteſt eſſe moleſtius, quàm à te diuelli. Sed quid? an ego pa-*

terer tuam fidem in dubium uocari? qua maxime probitatis nititur opinio. dixeras de Turnone, præſtanti uiro, non ſolum animi, uerũ etiam fortunæ bonis ornato: cuius mihi fuit, item ut eſſe debet, auctoritas grauiſſima: nec auſus ſum repugnare: dedi manus. ἰτέον, concluſi. quòd ſi Iannottus, quem noui rerum agendarum uſu peritiſſimum, antiqui hominem officij, pollicetur ſeſe impetraturum: ſuſcipio, quod abieceram, conſilium; nec iam amplius ἰτέον, ſed hic, hic nimirum φιλοσοφητέον, idq; nobiſcum, ſumma cum animi uoluptate clamo. primùm igitur illud, Sigonius ut habeat, quod uult: quò eum plerique minime cupidum impellunt: deinde, ut nos te fruamur. quod ſi aſſequor: ego quoque iiſdem multam ſalutem: pro ſexcentis ipſe unus eris. diuitiarum ſatis habebimus, ſi contemnemus. Ergo, quod iam inſtitueram, obſeruabo omnia, omni enitar ſtudio, omnibus inſeruiam. uolo te bene ſperare; me agente, bonis fauentibus, inuidis & obtrectatoribus imbecillis. Molino, parum abeſt, quin uehementer inuideam. quid ni? artem memoriæ tenenti. ueruntamen impedit amor, à quo abeſſe ſolet inuidia: etiam ea ſpes, quòd ille, quo eum bono alienus homo impertiuit, ciui ſuo homini amantiſſimo, fortaſſe etiam bene merito, certe

nunquam

nunquam denegabit. eſſet enim ſui diſſimillimus, id eſt humanitatis expers. ſin recuſat: allegabo ad illum, quem? quem putas? te ſcilicet, cui debet omnia: ſi modo in uirtute omnia poſita ſunt: quam ille diſcit te magiſtro. καὶ σύντε δύ' ἐρχομένω, quid non impetremus? Vale.

EIDEM, Patauium.

PROFECTO *nihil eſt uberius amore in me tuo: nec amori cedit ingenium: itaque mea cauſſa & uis omnia, & idem facile præſtas. quod cum ita ſit; nimis tamen facerem impudenter, atque adeo neque ipſe te amarem, nec amore tuo dignus eſſem, ſi plus tibi oneris imponerem, quàm occupationes patiantur tuæ. Scholijs, quæ polliceris, contentus ero; quandoquidem uideo te cõmentariolo non uacare. tu modo, qui Catullum expolieris, da operam ut in Tibullo, & Propertio, qui locum illi proximum in elegantia uerborum, atque in ſententiarum concinnitate obtinent, quamſimillimum tui te præbeas. ita tres pulcherrimi poetæ, & ſine dubio inter Latinos in illo feſtiuo genere principes, ueterem ſuum ſplendorem, ereptum uetuſtate, atque hominum inſcitia, tuo maxime ſtudio recuperabunt. ego auté ipſe*

mihi gratulabor, & quodam modo gratias habebo, quia te ad hanc induſtriam excitauerim. nec deſinam eadem ratione de litteris, quando per humanitatem tuam licet, bene mereri, cum eo tamen, ut tibi, homini occupatiſſimo, ſtudioſorum utilitatem, id eſt tuam laudem, uerecunde commendem. Molino meo ſalutem, & ſimul age gratias de meis ſcriptis. Vale.

EIDEM, Patauium.

BINIS *iam litteris de Martello: nec tamen à te uerbum. ualde te diſtentum eſſe oportet, qui tam longis diebus, tam pone tuas ædes habitantem alloqui non poſſis. at qua de re? primum mea, deinde ea, in qua non ultra ſex aut ſeptem uerba ſermonem continuare ſit neceſſe. quare ſi te nimis urſi, uelim ignoſcas; tum, ſi per tuas occupationes licet, fruſtra ne urſerim, efficias. quid? Molino noſtro negocium dederis: non recuſabit, noſtra utriuſque cauſſa. in quo danda opera eſt, ut omnino reſponſum ab illo aliquod exprimatur. nam ex hominis diuturno ſilentio adductus ſum in ſuſpicionem, ne parum ſincere mecum agat, & exactum neget, quod iam in uſum ſuum erogauerit. quod equidem cupio eſſe falſum, & me de amico peruetere ſcelеſte ſuſpicari.*

Nunc

Nunc audi, quod tua magis intereſt. quanquam nihil ad te pertinet, quod me quoque ipſum non attingat: nec te puto aliter eſſe animatum erga me. ueruntamen audi, quod certe non expectas. Quænam ei deberi à te putes euangelia, qui librum inuenerit manuſcriptú, & illam aperuerit latebram, ubi, Caluier, illud ſit aliquando deprehenſum? equidem inceſſi omnibus lætitijs, ut ait ille. ſedabuntur enim illæ turbæ, & comprimetur quidquid erat ſermonis aduerſus te diſſipatum. uerum primum quidque explicemus. nunc Tibullus inſtat, denuo prælo ſubiectus. is, &, qui ſequitur, Propertius, abſoluendi tibi ſunt. deinde ad Terentium accingere. interim da operam, ut Bembi libro uti poſſis: cuius ope quin maculas eluas bene multas, & ſuos uerſibus numeros, aliena culpa perturbatos, reſtituas, etſi non dubito, tamen hortor ut adhibeas diligentiam. cupio enim os comprimi temere loquentium, qui non modo te, uerum me quoque uidentur ignorare, non ſine cauſſa ea, quæ ſoleo, de tuo ingenio, ac iudicio prædicantem. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

PAVLVLVM *nunc quidem ego exorior: po=*

ſtea quàm mihi amanuenſis meus, quem abduxerant aliena conſilia, optans optanti reſtitutus eſt: cuius opera, & officio meis oculis, uel plane totius corporis ualetudini conſulitur egregie. iam me labefactabat, iam nutare cogebat labor: ſtomachumq́; deijcere quotidiani uel operis, uel officij ſcriptio neceſſaria cœperat. & is, quem Bononia expectabam, differebat aduentum, uſque eò, ut, uenturus eſſet, nec ne, ualde iam ſuſpicarer, atque ſubdiffiderem. qui ſi uenerit; erit omnino aliquid, ſed, ut arbitror, nihil ad Herculem: quem ſcis meam non modo orthographiam, totamq́; interpungendi, et diſtinguendi rationem tenere, uerum ita manum quoque, cum uelit, imitari, ut te ipſum, peritiſſimum litterarum mearum cognitorem, aliquando fefellerit. Scribe, inquis, ubi tantum neceſſe eſt: ita ſcribes raro. Non ita eſt. poſſem ſtudia mea, quæq́; habeo inſtituta, quæ multa ſunt, abijcere: litteris uero ſalutantium amicorum, aut aliquid à me poſtulantium, quaternis in die minimum, ſæpe octonis, & denis, non reſpondere qui poſſum? ut omnino aut amittenda ualetudo, aut humanitas deſerenda uideatur. Quare locum habes gratulandi. debes enim meis perinde commodis gaudere, ac tuis, magis etiam fortaſſe; quòd ego minus, quàm tu, poſſum in-

commoda

commoda ſuſtinere. De Tibullo, ceſſator eſſe noli, etiam ſi tibi ego ceſſandi facultatem prolixe detulerim. eſt enim, ut ſcripſi antea, unius præli opera, ne tibi crebra appellatione moleſti eſſemus, intermiſſa. Verum iſtos ego quotidie poetas, quos in manibus habes, amo uehementius. cauſſam quæris? quia tuas, amantiſſime ac diſertiſſime loquentes, eliciunt epiſtolas: quarum non modo ſuauitate, uerum etiam fructu aliquo, occaſione ſublata, carerem. quod cum ita ſit; cupio tamen, atque etiam, ſi pateris, rogo, rationem habeas rerum mearum: quibus quo longior, eo grauius procraſtinatio damnum inferret. Vale. Ante ſolis ortum, albeſcente die. Venetiis.

EIDEM, Patauium.

TV *uide, cui commiſeris. nam ad me nulla dum perlata ſunt Catulli folia. quæ ſi periere; damni factum eſt eo plus, quòd nec ad illa, quæ ſunt apud te, licet tranſilire. quandoquidem ordo foliorum non ſeruatur; nec pagina paginæ, nec uerſus uerſui reſpondet. itaque magnã utriuſque noſtrum cauſſa ſuſtineo moleſtiam: uereorq́; , ne, quod aliena culpa contractum eſt, nimis ego id grauiter luam. tota enim typographiæ ratio, ut officinæ præfectus affirmat,*

mutetur

mutetur neceſſe eſt, niſi hæc, quæ ne funditus interierint, magnopere timeo, hodie folia recuperantur. quod utinam ex hac difficultate, in quam aliena uel ſocordia, uel perfidia coniectus ſum, tuæ me litteræ cripiant: quas ad meas heſternas cras expecto, et ad has omnino perendie. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

SEDATA *iam tempeſtas omnis eſt, & nauigamus in portu. reddita mihi ſunt hac ipſa hora, quæ tu tribus ante diebus miſeras, quinque Catulli folia, delata prius ad eum, qui libros in Aſulana tractat officina; hodie tantum, ut ipſe aſſeuerat, an, ut ex litteris tuis oportuit, nudius tertius, diuinare non poſſum. hoc certe uideo, per communes tabellarios non eſſe miſſa: quorum fides in reddendo deſiderari nõ ſolet. ſed profecto fortuita multa; quibus perturbari, & fluctuare uitam hominum, neceſſe eſt: quæ cauere conſilio, aut ratione ſi liceat; bene cum multis ageretur. penderet enim à prudentia felicitas. nunc æque omnibus occurrunt incommoda: uſquequaque caſus, & fortuna dominatur. De filiolo meo, amabo te, quemadmodum animo, ſic lingua faueas, primum amoris noſtri, deinde ominis etiam cauſſa*

ſa. auferet ille quidem omnem iucunditatem; & plane diuellar à me ipſo; ſed hoc tamen antepono, niſi fallor, ſalutare conſilium; &, ut ei conſulatur, animum uinco. Quòd iterum iá ad me Molini manu, gratulor, pene etiam ſubinuideo. meus enim à me, nec, ut puto, rediturus, Tiro diſceſſit: quo conſilio, de ipſo cognoſces. cum ad me retuliſſet; neque ſuaſi, neque diſſuaſi; ne diſſentirem in hoc ab ipſius patruo, in illo autem à me ipſo. ſuaſi etiam potius. contra uoluntatem, inquies, & iudicium? ſic ſum. auertere à me uolui, quæ poterat exoriri, ſuſpicionem utilitatis, & commodi mei: quam ego unam ſpectare non ſoleo. Clauſula ſit, quod initium epiſtolæ fuit. Reſtitutus mihi uideor, inuentis Catulli folijs. tu quoque redi ad tuam tranquillitatem, nec inſtitutum omitte. Vale.

EIDEM, Patauium.

QVID? *tu me putas hoc in genere acutiſſimum? fuit, cum ipſe quoque mihi plane ita perſuaderem: nunc nihil minus. nam hoc toto biennio prorſus nihil uidi: et, ut omittam cetera, meum illud tantarum uigiliarum munus, non tibi uenit in mentem, quàm miſere perierit? itaque, qui mihi ipſe tam male conſuluerim,*

rim, mehercule inuitus adducor ut alteri conſilium dem. uides iacere bonas artes; illa ſordere, quæ præclara ducebantur. cuius maxime uitij culpam ſuſtinet eorum inſcitia, qui putant ſcilicet in opibus eſſe omnia, & fortunæ pediſequam eſſe uirtutem: ſtulte: nam illi & uiuentes audiunt peſſime, uerißimisq; maledictis proſcinduntur; &, ubi è uita diſceſſerint, æterno ſilentio damnati, apud omnem poſteritatem ignorabuntur. nos autem nunc quidem fruimur ſuauißima omnium, & iucundißima uoluptate, quæ manat ex honeſtis cogitationibus, ac ſtudijs: nec erit, opinor, ulla, quæ noſtræ uitæ curſum definiat, dies. non in omni ætate decus, ac dignitatem pariet ea, quæ nunc, auri, argentiq; uis. ſuus cuique aliquando, pro animi ingenijq; præſtantia, perſoluetur honos. interim uiuamus nobis, ac litteris, ſeiuncti ab ijs, quos nutu appello, id eſt ab ipſa plane barbarie; ne quam ex eorum conuictu labem contrahamus. Munuſculum tuum non uideo cui deferas. inania tibi noſtra, mihi nec peregrina ſolida uidentur: ſiquidem ipſe, quod iam ſignificaui, diu peregrinatus, oleum, & operam. Nobilitatem, & uirtutem ſi quæris, eſt Bononiæ Camillus Paleottus, Mediolani Bartholomæus Capra, duo quauis laudé, ut ego ſentio, excellentes uiri. Capram nunquam

uidi,

uidi, ſed, hominum ſermone, tanti facio, quanti ſi ille ſciat, ſtudio me, non dubito, qui mediocri complectatur, & in amicitiam plane intimam recipiat. Paleotto, quæ eſt hominis humanitas, uſus ſum, quàm diu Bononiæ fui, familiariſſime. omnes in eo diſciplinæ ſunt nobili uiro dignæ: morum autem elegantia, comitate, officio ſummus eſt. hi ſunt nobis ornandi, & diligendi: Craſſos quoſdam, ac Midas nunquam omnino noſtra meliores laudatione faciemus. quin ita deſipiunt, ita ipſi ſe ignorant, & ignorari ab omnibus putant, ut in ſinu ſibi gratulentur; quaſi ſint, quos eſſe fingimus; cum nos ea ipſa, quæ deſideramus in illis, ad cohortandum, non ad laudandum, colligamus. Habes meam ſententiam, quos uites, quos deligas. nominare præterea multos poſſem: ſed incerta ratio eſt: & illi duo excellunt. Occurrit illud. ad ignotos, non facillima ὑπόϑεσις. alijs, fateor: te quidem ab hac difficultate uindicat ubertas ingenij tui. Alterũ eſt: ambitionis, aut etiam leuitatis cauenda ſuſpicio. Locus omnino aliquis calumniæ dabitur: ſed omnia ne curanda? nimis miſera conditio. ualeant iniqui: recte ſentientes probabũt: nec nos ij ſumus, qui à multitudinis deprauato iudicio pendere debeamus. Vale.

Eidem,

EIDEM, Patauium.

Mihi *uero, ita uiuam, etiam atque etiam probatur. et cum in quouis genere magnus omnino ſis, in hoc maxime uideris excellere. plane (ut omittam reliqua) ingenij tui quaſi quandam* δεξιότητα *ſum admiratus. ita concinne, ita apte, facili quodam ſententiarum nexu, rem ducis, donec ad ipſum peruenias: in quo te, ubi ſcis hærere multos, citra omnem adulandi ſuſpicionem, ſumma explicas cum dignitate. Gratulor tibi de iſta facultate, & eo magis, quòd, ſi locis impertitur gloria, nouũ decus accedet ad Italiam noſtram: in qua ſedem, auctore, atque auſpice me uno, ita locaſti, ut cogitare nihil prorſus de migratione uidearis. nec uero ſecus debes. ualde enim ad litterarum elegantiam, planeq; ad omnem humanitatem tibi profuit hoc cælum, in quo iam per quadriennium ſpiritum hauris. itaque noſter eris perpetuo, mi Murete, ſi gratus eſſe uis: quod profecto uis: ſoles enim hanc uirtutẽ præter ceteros efferre. Tibulli principium mitte: ut cum epiſtola coniungatur. Scholia, non dubito te operam daturum, ut tua uideantur, id eſt lita luminibus ingenij, &, quantum res patitur, erudita. Vale. Venetijs.*

Eidem,

EIDEM, Patauium.

GRAECOS *typos, meumq́; de Syriano edendo conſilium probari tibi non mediocriter, ſignificas. ſic putaram: & in utroque nunc mea tum opinio, tum uoluntas, te approbante, qui mihi multorum inſtar es, magis, magisq́; confirmatur. De Catulli clauſula, parum commode: ſed nihil, Mureto petente, recuſandum. Video te Propertium negligere: cum ego me illis uerbis, quæ ſunt in prima Catulli pagina, quaſi prædibus obſtrinxerim,* AB EODEM CORRECTI, SCHOLIISQVE ILLVSTRATI. *itaque nec integrum iam eſt: &, ſi ſit, cur poetam elegantem, maximeq́; omnium latinorum fabellarum uarietate, hoc eſt uere poetica eruditione florentem, abijcias? Etiam illud: oblitus ne es, ei te commentarium publice eſſe pollicitum? ſcholia ſaltem, ſi commentario non uacas: & utrunque Torquato: aut, ſi uni utrunque non uis, Propertium cui uidebitur: inops enim ab amicis non es: ſed malim utrunque Bembo, qui nobilitatem à patre, uirtutem habet à ſe ipſo. Dices, tibi ocium deeſſe. ſi hoc impedit; faciam, ut abundes. inibo enim rationem eiuſmodi, ut operæ meæ, quarum tibi moleſta nunc celeritas eſt,*

gradu

gradu teſtudineo pergere uideantur. Germano tuo cupio mehercule ſatisfacere: ſed aduerſantur multa, maxime peregrinitas, non ſatis apta noſtris moribus, & ignoratio linguæ Italicæ. meum tamen illi ſtudium nullo loco deerit, ſi monuerit: ſin ipſe aliquid uidero, in quo liceat eius rationibus conſulere, aggrediar, &, quantum in me erit, perficiam. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

QVOD *heri ſum oblitus, quia ſcripſi raptim, Podocatharo meo dices, et eius me litteras accepiſſe, & miſiſſe Romam per publicos tabellarios, quas in eodem faſciculo ad me dedit. Velim ad me quamprimum, quæ in Catullum errata notaſti; ut una, aut altera pagina, quæ uacat, impleatur. Aliena manu, & breuiſſime; quia ualebam paulo deterius, quàm ſoleo, fractus, planeq; debilitatus negociis, & curis. cura te diligenter, & Molino noſtro ſalutem. Vale. Venetiis.*

EIDEM, Patauium.

VEHEMENTER *mihi arriſere tua ſcholia, ſic inquam, ut fere ſe commentario æquare uideantur.*

deantur. perges igitur, diis bene iuuantibus. Cupio tuum Plinium: quem dare poteris amanuenſi meo: cui reditum patruus, nuper è Cypro aduectus, multis à me uerbis impetrauit. redibit, opinor, ad nos intra quatriduum. Expecto reliqua; quod tuo tamen commodo fieri poſſit. nam, ut tuis conſuleretur ſtudiis, & commodis; ceſſare de duobus prælis unum maluimus, quàm te nimis urgeri. attamen rogo, des operam, ne longius ducatur. Vale.

EIDEM, Patauium.

O MI *Murete, quot me premunt onera, quibus angor curis. accedit imbecillitas ualetudinis: quam, do equidem operam, ut omnino tuear, ac ſuſtentem: ſed uacillare interdum neceſſe eſt: ita multa incurrunt in nos; quæ nec uitare licet, nec ſumus ad ſuſtinendum pares. tu me, tuus amor, tua uirtus multum leuat. ſi duo præterea; mecum optime ageretur. ſed ubi ſunt?* ἀτὰρ σύ μοι ἐσσὶ πατὴρ, καὶ πότνια μήτηρ, Ἠδὲ κασίγνητος. *quod ſpero perpetuum, nec, ut ait noſter, conſtantiæ cauſſa, ſed uoluntatis, ac iudicii. In erratis cur numeras mæror, & flamma? quorum alterum uetuſtas uniuerſa, alterum conſuetudo probat. etiam, ſæcula, tum ſcribebant. nam Varro in etymo*

N *logiis*

logiis Varro non uidetur: itaque & à Quinctiliano merito ridetur. Expecto Tibulli folia, quæ ſuperſunt, & ſcholia. Vale.

EIDEM, Patauium.

MOLINO *dixeram, quæ tibi ſi narrauit, iteranda non ſunt; ſin omiſit, committenda literis non uidentur. nec tamen te diutius celabo: interim hoc unum; quo fortaſſe contentus eris: ad alios potius, quàm ad te, pertinere, nec ullam omnino tuæ dignitatis, & exiſtimationis partem attingere. Hic ſermo increbuit, ex quadam tua, ut audio, ad Lambinum epiſtola, captum tibi iam eſſe de Ferrarienſi conditione conſilium. quod ſi ita eſt; magnopere gaudeo, ac tibi Deum ea, quæ cogitas, uehementer cupio fortunare. ſin autem hæc inania ſunt, ac temere iactata: æque lætor; teq; hortor pro mea in te beneuolentia ſingulari, ut habeas rationem in primis non modo tranquillitatis, uerum etiam conſtantiæ tuæ, uelisq; Patauinam commorationem eſſe quamlongiſſimam. ego tamen, quidquid egeris, meam non modo uoluntatem, uerum etiam ſententiam cum tua coniungam: ſed uereor, quòd minime uelim, ne quis, in te non recte animatus, ſermonis materiam nactus, leuitatem obijciat.*

ijciat. iam enim quiddam inaudiui. In Tibulli quartum, aueo ſcire, cur nihil uolueris. nam, poſſe te, certum eſt. nos opus intermiſimus, donec à te plurima colligantur. ſcis conſuetudinem præli. urgebit te quo tempore minus expectabis, & opprimet nec opinantem. quare cum ocio noſtro tuum negocium metiri non debes, ſed, cum iacere nos uidemur, ipſe nihilo minus ad induſtriam excitari. Amicus ille tuus Parriſienſis, cuius ingenium, ut in adoleſcente, laudabamus, detulit quædam ad Hotomanum, quæ, ſi ille uera putaſſet, incenderetur aduerſus me; & inſtitutam amicitiam, quam ſpero fore diuturnam, abrumperet. te unum teſtor, quid ego de illius doctrina, atque ingenio & ſentiam, & ſæpe prædicarim. ille tamen ſimiolus longe aliter; uel quòd eſt, ut multi, infenſus Italico nomini; uel quòd natura improbus, qui fingat ea de me, quæ repugnant penitus iudicio meo, atque etiam naturæ; cumq; ornatus à me ſit, detrahere tamen de mea laude conetur. nec tamen eſt nihil, quod ad te ipſum pertineat. quæ quia ſunt iniuſta, contēnes, ut ego quæ ſunt falſa. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

CVM *antea, multis mihi declaratam argumentis,*

tis, tuam prudentiam ualde probaui: tum uero, lectis tuis litteris, laudaui te ut hominem conſilio præditum excellenti, atque etiam ut uirum bonũ, qui nihil antefert honeſto, ſuæq; maxime fidei, uel cum rei familiaris ingenti iactura, ſibi eſſe habendam rationem exiſtimat. Opima tibi deferebatur, admodumq; honorifica conditio, auide à multis, & ambitioſe petita. nihil occurrebat contra, quin accipienda uideretur. tu tamen reijcis: & facis, meo iudicio, ſapienter: primum, quia tueris officium, qui Cardinali Eſtenſi iam promiſeris: deinde, quia ne ſic quidem tuam utilitatem deſeris. quis enim illo ad liberalitatem propenſior? quis paratior à fortunæ bonis? habes igitur in eodem cum uoluntate rem. nec tu is es, in quem aliquid indigne conferatur. atque etiam, quo maior, ac præſtantior adeſſe, ac ſe tibi offerre uidetur occaſio, cum ſummo Principi, ſingulari uiro, tuam operam dices; eo tuam acues, atque excitabis induſtriam diligentius; ut ipſe te uincas, & beneuolentiam Cardinalis eximij omni tibi ratione concilies. in qua una ſi tuæ uitæ quaſi tabernaculum conſtitues, & ita perpetuo ſenties; o te felicem Murete, nec iam amplius à fortuna pendentem, quæ tui ſimiles ſæpe iactat arbitrio ſuo. Nunc ego quidem à te fructus tuorum ſtudiorum uberrimos, de

quibus

quibus me ſæpe prædicantem audiere multi, nõ ſolum expectabo, uerum etiam exigam. quanquam tu mea certe monita non expectabis. noui enim tuos ſenſus hac in re cum meis optime congruentes, ut eam denique eſſe uitam ducas, quæ uiuitur in ſtudiis, cetera inania, ſpecioſa multa, plerunque tamen falſa. Interim fruere tecum ipſe, & , quod aiunt, in ſinu gaude tantæ felicitatis expectatione: quam æqualem uideo fore uitæ tuæ, ipſo uiuente, qui te expectat: quem debes, uel ſi tibi Crœſi opes oſtendãtur, unum ſequi, & unum ornare tuis ſtudiis, uel potius ex ipſo tui ornandi, atque illuſtrandi capere argumentum. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium.

LABORABAM *uehementer de amico noſtro: nunc animum meum conſtituit, aliquo interdum, ut uere dicam, metu fluctuantem, epiſtola tua. atque ad metum accedebat indignatio. quid? uirtuti ne deerit ornamentum? aut etiam locus, ubi conſiſtat? tanta ne eſt temporum iniquitas, et hominum in ſuis bonis ignoratio? hæc ego quandoque mecum: nunc uacuus cura iam ſum, & ex eo, quod ſignificas, ut in exoptata fortuna triumpho. uelim igitur ei meo nomine gratuleris. Tuos uerſus, tua*

fretus humanitate, iam promiſeram. eos expectabo, minima, ſi fieri poteſt, interpoſita mora. nec tu uelim me diuturna expectatione ducas. Illa ad illos, qui te nunquam amarunt, quos male ſcis audire ſuo merito, cur non transferas ad alios? equidem ſuadeo. quòd ſi tenerem ὑπόθεσιν; facile dicerem, ad quem. me à luſibus, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐρωτικῶν plane reuocat non ſolum natura mea, ſed ætas etiam, ſenectuti propior, quàm adoleſcentiæ. itaque, ſi quid ad me ſcribes, remoue, amabo te, omnia, quæ tamen dilexiſſe Plato uidetur, ἀφροδίσια. Intelligis, opinor, quid ſignificem: &, quod ſignifico, petere me, uel cupere etiam, ſi me putas ingenium tuum noſſe, exiſtimabis. De beneuolentia tua, etſi nunquam dubitaui, ex te tamen ipſo ea, quæ opto, libentiſſime audio. quanquam ad ſtudium in te meum nihil ſtudij tui addit commemoratio. non enim te amare cœpi, ut ipſe me amares, ſed quòd amabilem ipſum eſſe duxi multis nominibus; quæ tibi ipſi ne exponam, non modo meus, uerum etiam tuus pudor impedit. Iactura te mouet rei familiaris in diſceſſu repentino. noli laborare: lucrum erit in damno; ſi ſpectas eum, qui te excipiet, præſtantem uirum, erga tui ſimiles optime animatum, cuius egregiam uoluntatem non diſſimilis fortuna comitatur. ſar

ciet

ciet igitur ille, ſi quid ob ſubitam migrationem damni facies: & , ut ſpero, tuum te conſilium quotidie magis oblectabit. Polam uideo te abieciſſe, & lætor mehercule tua cauſſa. ueruntamen, ſi quando opus erit, ſeceſſum illum non contemnes: ut habeas tu quoque, exemplo Africani, & Lælij, tuum Lucrinum, cuius in littore, neglectis regum theſauris, omni prorſus ambitione ſolutus, aut conchas legere, aut fluctus numerare poſſis; eoq́; lætius, ſi me tibi tantæ comitem uoluptatis Deus obtulerit. Verum hæc, ut quidem noſtræ nunc utriuſque res habent, inania: quæ tamen, ſi perfecte ſaperemus, omnium fortaſſe prima. Sed uides me tecum garrire? captum uoluptate ſermonis, dum te quaſi præſentem alloquor, & utor manu eius adoleſcentis, quem iure Latij donatum, Cretenſibus ademptum, affirmo tibi dignum aliquando fore noſtro contubernio. quod quidem ſtudioſe agit, tuo maxime exemplo incitatus. etſi non te noſtra domus, ſed tua te induſtria, tuum nobilitauit ingenium. Libri aliquando exierunt, quos ad te mitto, iuuenis optimi, & inſigniter eruditi, Onuphrij Panuinij. non dubito, cum legeris, quin meum de illius præſtanti uirtute teſtimonium confirmes. habet alia in manibus, unde fructum ſtudioſi capere uel maximum poſſint. quæ ut e-

dat maturius, ocium illi exoptare, qui rerum nobilium ſcientiam appetunt, omnes debent. Vale. Venetijs.

EIDEM, Ferrariam.

V I X *credas, quàm non facile mea manu litteras conficiam, & quàm facile, cum utor amanuenſi, fluat oratio. itaque ſcripſi ad Seuerum laborioſe, quod inambulans, ut antea ſolebã, minimo negocio dictaſſem. diſceſſus ille meus, magnorum index malorum, ut ab amicis tũc, falſa coniectura ductis, putabatur, familiares meos, quorũ uti opera conſueueram, Podocatharum, Faſinardum, poſtremo etiã Nicolaum Cretenſem mihi ademit. filium habeo, ſed puerum adhuc, & imbecillo corpore, & occupatum ſatis domeſtica cura. itaque poſthac, niſi quid occurrat grauius, perquam raro, & quambreuiſſime ſcribam. uenio ad litteras tuas. Reuerſus è Foro Iulii, quò exieram non tã negocii, quàm ualetudinis cauſſa, reperi librum tuum uariarum lectionum, quem apud Sixtum Medicem, communem amicum, excellentem uirum, reliqueras. noli expectare iudicium meum. malo enim te ab aliis, quid de tuis ſtudiis, quid de ingenio exiſtimem, quàm à me ipſo, cognoſcere. unum tamen illud non*

minus

minus uere, quàm libenter dicam, nihil me ha ctenus in hoc genere legiſſe ornatius, nihil eru ditius. Quòd autem quibuſdam in locis & à me diſſentis, & egregiis idem laudibus me ad cælum tollis: non magis amorem in me tuum, quàm doctrinam, amo: ago etiam gratias, quòd publicam utilitatem rebus omnibus anteponas. quam ego antea conſuetudinem, acceptam à patre, ſeruaui mea ſponte, & ſerua bo poſthac, tuo inuitatus exemplo, diligentius. De nummis, cum lubebit, atque adeo ut lubebit. urgeri enim eum, qui cum tibi uſus intercedat, ne ſi quidem ipſe uelis, facile permit terem. Dionyſius paulo ſerius, quàm putaueram, abſoluetur. moram iniecit commiſſa inter operas rixa, abſente me. neque tamen hac ſatis leui, ſed aliis adductus cauſis, quæ ponderis longe plus habebant, pene totum conſilium abieceram. nunc, te hortante, ac monente etiam ut celeriter, quid agam? quid autem, niſi quod ipſe cupis? quod certe mea cauſſa cupis. urgebo igitur pro uirili, nec impenſæ parcetur, aut labori. De Gallorum Rege, dolui ſane grauiter dolorem ueſtrum: ſed, humana quæ ſunt, humaniter ferenda. nec uobis doctrinæ remedia, nec ea, quæ ſumuntur à rerum uſu, deeſſe poſſunt: & tu mihi miranda narraſti de Cardinalis pietate in Deum: quo ille

ille ſe uosq; omnes præſidio aduerſus iniquitaté fortunæ præclare tuebitur. Vale. Venetiis.

IOANNI BAPTISTAE RHAMNVSIO, X VIRVM CONSILII A SECRETIS, Venetias.

CVM *á nobilibus uiris, in hæc loca uel animi, uel negocij cauſſa confluentibus, dignitatem illam, quæ maxima eſt in noſtra ciuitate, ut arcanis præeſſes præſtantiſſimi X uirum Conſilij, ſummo omnium conſenſu tibi eſſe delatam accepiſſem; magnopere ſum lætatus, tum pro ea, quæ olim inter te, ac parentem meum mutua ſemper fuit beneuolentia, tum pro mea in te uetere obſeruantia, orta primum à meo de tuis uirtutibus iudicio, deinde à te multis, ac uarijs, ut tempora tulerunt, erga me, meosq; officijs uehementer aucta. atque ego meam tibi pene incredibilem lætitiam, ex honore tuo ſuſceptam, ſtatim litteris declaraſſem, niſi, autumno iam exeunte, breui futurum ſperaſſem, ut, in urbem reuerſus, præſens præſenti gratularer, neque ſolum ex oratione, ſed ex uultu, & oculis, qui ſunt indices animi paulo certiores, de meo in te ſtudio, intimoq; ſenſu indicares. hac ego*

me

me non multorum dierum expectatione cum ſuſtinerem, ecce tibi amicorum litteræ, ecce nuncij, proximis comitijs tuliſſe te fructum anteactæ uitæ omnis, tot peregrinationum, quas in Galliam, ad Heluetios, Romam, etiam ad hoſtes armis infeſtos reip. cauſſa ſuſcepiſti, tot conſiliorum, quæ à te fluxerunt ad augendam, quantum in te fuit, patriæ dignitatem. cum enim longo poſt interuallo in eum locum rediſſes, unde magiſtratum deſignatorum nomina recitantur; conſurrexit ſenatus uniuerſus, ex tuo conſpectu mirifica uoluptate perfuſus: quæ tum animorum omnium perſpicua ſignificatio ita te commouit, ut illico magna uis lacrymarum exciderit, intuenti beneuolentiam tuorum ciuium, quos in omni ætate dilexeras, quibus iam inde à prima adoleſcentia, parentis tui, ſummi uiri, exemplo, omnibus officiis inſeruieras, nulla tibi, præterquam amoris, præmiorum ſpe propoſita. Fuit igitur eo die mutuum, & æquale gaudium, ſenatus primum, ubi tuam ſibi uocem, claram pariter, & ſuauem, in pronunciãdis magiſtratibus uidit eſſe reſtitutam, quam poſt obitum magni Cancellarij Franciſci nimium ſæpe deſiderauerat; deinde tuum, cum illa tibi cum incredibili gaudio, ac pene cum clamoribus uniuerſa conſurrectio, quid de

de te tui ciues exiſtimarent, quo te ſtudio, qua caritate complecterentur, oſtendit. enimuero lætari te puto, quod quidem iure facis, & nos te imitamur, ſummo dignitatis gradu, quò te tua uirtus extulit, ut arcana illa tractares, quæ ad reip. ſalutem, & huius magnitudinem imperii pertinent. uerum hoc ſæpe uidimus aliis quoque contingere, optime ſcilicet de patria meritis: nec enim honor ille in quenquam, qui ſeſe magnis in rebus non ſæpe probauerit, confertur: ſtudia uero tanta, teſtimonium tam illuſtre, conſenſum eiuſmodi quando ulla omnino in re, uel in quenquam omnino hominem uidimus, aut audiuimus? itaque cum ad meam priorem lætitiam nihil addi poſſe exiſtimaſſem, nunc tamen acceſſionem haud mediocrem noui gaudii factam eſſe confiteor: ut eam teſtari litteris, ac tibi, quoquo modo licet, indicare ſim coactus. uideo enim te uno die, atque una plane hora mercedem cepiſſe non modo meritorum tuorum, quorum habes teſtem uniuerſam pene ciuitatem, uerum etiam perpetuæ tuæ modeſtiæ, cum, amore, ac iudicio patriæ contentus, nulla unquam commoda, nullum honorem tibi eſſe petendum ſtatueris; ut admiratio ſimul & dolor propinquos, ac familares tuos fere omnes afficeret, quòd iſta dignitate, quæ

tibi

tibi nunc incredibili omnium ſtudio delata eſt, ornari antea noluiſſes. quorum te denique, ac ſimul omnium ciuium uoluntas, atque cohortatio uicit, & ad honorem exoptatus, atque accerſitus acceſſiſti, nulla uſus prenſatione, nullis precibus, tua uirtute commendatus, quæ tibi omnia omnium ſuffragia facile impetrauit. quando igitur, honore accipiendo, patriæ ſatisfeciſti; dabis eidem optanti, atque petenti, ut ad tuendam ac ſuſtentandam ſenectutem tuam quidquid curæ, quidquid potes induſtriæ conferas: ut & tu mirifico illius in te ſtudio, & illa tuo excellenti conſilio, tua rerum omnium publicarum ſcientia frui quamdiutiſſime poſſit. idem te priuatim rogant neceſſarij tui, proprie uero filius adoleſcens, in quo uidetur tua uirtus efflore ſcere tuaq; iam probitas, tuæ ad optimas res propenſio uoluntatis agnoſcitur. ego autem, cum nemini in te amando, colendoq; concedam, iiſdem utor precibus, ne tuam ætatem, confectam iam annis, & laboribus pro rep. ſuſceptis, rebus agendis nimium uexes. uereor enim, (ut omittam publici muneris curam) ne plus officij amicorum cauſſa, quàm ſuſtinere fortaſſe poſſis, tua tibi imponat humanitas. quòd ſi deſidiam odiſti; &, quæ alijs quies uidetur, laborumq; ac moleſtiarum quaſi portus expetitur,

eam

eam tu ignauiam appellas: nec homini quidquam uitandū magis exiſtimas: habes in quo te exerceas: duo te manent, aliquot iam annis inſtituta, de itinerum & nauigationum diuturno ac perdifficili curſu præclara uolumina: quæ ſi ad primum, quod omnes accurate, nec ſine tua ſumma laude, legunt, aliquando adiunxeris; egregiam, et maioribus noſtris, multisq; ante ſæculis reconditam doctrinam, præclaris imaginibus expreſſam, orbi terrarum patefacies, tuoq; nomini gloriam paries haud paulo maiorem, quàm quæ tibi à cunctis honoribus & magiſtratibus, uel magnificentiſſime geſtis, manare unquam poſſit. eoq; magis in hoc ſtudium debes incumbere, quòd omnem amœnitatem, quæ ſolet ad ſcribendum inuitare, tua tibi Rhamnuſia uilla abunde ſuppeditat. itaque frueris eodem tempore Marſangi Muſis, delicijs, ac amoribus tuis: & nobis, poſterisq;, maxime uero Paulo conſules filio tuo; cuius omnes egregiam indolem amamus, & exorientem uirtutem admiramur: quem à te, niſi graue ſit, etiam atque etiam meo nomine cupio ſalutari. Vale. Ex Plebe Sacci, pridie idus Oct.

M. Antonio

M. ANTONIO NATTAE, Mantuam.

GRAVI, ac diuturna oculorum ualetudine impeditus, feci tamen, ut litteris tuis, humaniſſime atque elegantiſſime ſcriptis, quamprimum reſponderem. Ego te, Natta, ex illo tuo præclaro libro, quem de Pulchro inſcripſiſti, iampridem cœpi colere. mea tibi uoluntas non patuit: ceteris, quid de te ſentirem, ſæpe in ſermonibus declaraui. Nec uero mirari ſatis poſſum, qui potueris tantos proceſſus in philoſophia facere, homo uerſatus, aſſidueq; occupatus in tractando iure ciuili: in quo ipſo te excellere, et audio de multis, et res indicat: quandoquidē certatim uiri principes te accerſunt, ſummisq; muneribus præficiunt. Equidem, ut beneuolentiam tibi meam præſens præſenti patefaciam, cupio Mantuam excurrere: ſed me deterret ualetudinis infirmitas. tametſi affirmabat is, qui mihi tuam epiſtolam reddidit, poſſe me à meis laribus Mantuam uſque non incommode nauigare. itaque audebo fortaſſe. igniculum enim deſiderij uix iam fero; &, ſi quid eſt in itinere difficultatis, homini preſertim imbecillo, uincet amor in te meus. De tuo libro, quid iam expectas ut reſcribam?

uides ne me in ære tuo totum eſſe? impera mihi quod uis, & utere me quantum uis: ſubibo omnia, & perferam tua cauſſa. Meum librũ de legibus ad te mitto. iiſdem typis, ſi tibi placuerit, utemur in tuo libro. ſumptus omnino maior erit, quàm ſi littera minor eſſet: uerum hoc tui conſilij, ac uoluntatis eſt. ſtatue arbitratu tuo: perpende magnitudinem libri: deinde ſignifica, quid uelis. mitto etiam aliud characteris genus, ut alterutrum deligas. utrunque enim in folij, quod aiunt, formam apte conuenit. tametſi dignitas maior eſt in maiore. De ratione ſumptus, ſi numerum paginarum tui libri ſignificaueris, & ſimul uerſuum in unaquaque pagina, & litterarum in quolibet uerſu; facile ſumma fiet, & ad te ſcribetur. Num quid præterea? hoc. de meo libro quid ſentias, cupio ſignifices. uix enim credas, quàm à iudicio tuo pendeam. Vale.

EIDEM, Mantuam.

PRAECLARE *Hector ille apud Næuium: Laudari abs te pater cupio, laudato uiro. poſſum ego nunc idem uſurpare. Video me laudari, à quo uiro? à M. Antonio Natta, in quo ſunt ingenij, ſunt animi, ac uirtutis ornamenta plurima. ego porrò aliquid fortaſſe, ſi cum*

ſi cum alijs conferar, uideri poſſim: cum uero ad te unum cogitationem conuerto, uix credas quàm mihi ipſe diſpliceam. Quare permitte mihi, ut eas laudes, quas in me contuliſti, reijciam; aut ipſe maiores in te transferam. nã mihi, utrunque noſtrum æqua lance pendere, magni negocij non eſt. ut ut eſt, amo uoluntatem tuã. ea mihi eſt, eritq́; ſemper, ut debet, antiquiſſima. De aduentu meo, muto conſilium in horas ſingulas. tu me allicis, uel attrahis potius: reuocat, & retinet ualetudo. cum ad te ſpecto; nauim conſcendo, uehor, appello Mantuam, tecum ſum. ſic eſt amor, & illæ, quæ fluunt ex amore, uoluntates. rurſus, cum ad me conuertor, & meam imbecillitatem intueor; qua macie ſim, quàm tenui cute, quàm natura mollis, & procliuis ad morbos: relangueſco paululum, & quaſi nauim incitatam leuiter inhibeo. nec tamen per anni tempus hactenus quidem licuit. uides adhuc, & ſentis fortaſſe, tentari corpora frigore, leui quidem, ſed tentari tamen: uides perflari cælum uentis; rationem eſſe temporis prorſus incertam, & inconſtantem. quæ firmiores non timent; ego ualetudinarius niſi timeam, parum uidear me noſſe, parum uitæ conſulere. quod nec humanitatis eſt, nec ſatis pium: cum nos iuſſerit ille ſummus impera-

tor quaſi ſuos milites in hac ſtatione, donec ipſe reuocauerit, permanere. Calores, ut ſpero, quæ mea ſolet eſſe anniuerſaria medicina, me mihi reſtituent. itaque Iunio ineunte, aut eo certe menſe te, ut ſpero, complectar. ſin uidebo ſine meo periculo fieri non poſſe ut in uiam me dem: docebo te litteris, quid conſilij ceperim. Tuum librum tractabo qua licebit diligentia, animo certe erga te ſingulari. Vale. Venetijs.

EIDEM, Mantuam.

ADEO *ne erraui, & lapſus ſum in ſubducenda ratione, ut de folijs quinquaginta coniecerim, quæ nunc octuaginta fore uideo? pudet indiligentiæ meæ. uerum, ut ut eſt, commodo meo rem ſuſcipere non poſſum: nec audeo recuſare; ne mea fides in dubium apud te ueniat. itaque peto à te, ut cum tua ratione meam quoque ducas, nec exigas à me plus, quàm res & fortunæ meæ patiantur. Nam, quod ais, redituram ad me pecuniam cum fœnore, libro uendito: uidelicet communi quadam, non propria me regula metiris. non enim ego, ut alij, qui libros imprimunt, habeo ſtatim certos homines, qui eos diuendant, & longinquas in urbes, regionesq; diſſeminent,*

nent. uenduntur hic ſtatim à meis omnes ita paruo pretio, ut lucri quidem minimum, ſed minimo ſimul labore, minima moleſtia fiat. Meum ergo librum itidem, inquis, uendes. De doctrina libri tui, de elegantia poſſum ego facile iudicare: de uenditione quis præſtat? an neſcis, libros latinos, optimos ueteres, ita nunc iacere, ut pene ſordium in genere putentur; uix iam Ciceronem ipſum, Cæſarem, Saluſtium legi, à multis etiã ne legi quidem, planeq́; contemni? quare noli mirari me tam eſſe diligentem in ijs rebus, quas me docuit uſus pene quotidianus, & in quibus non licet eſſe ſine aliqua mercede negligenti. De tempore, quòd urges: facultatem imprimendi non concedunt, libro non inſpecto. atque utinam, inſpecto, concedant. quòd ſi dixi eos me faciles habere: non ſignificaui, poſſe me, libris non lectis, impetrare ius imprimendi, ſed conſequi, ſtatim ut legantur: quod ita multis non contigit. ſæpe enim uidi, non nullorum ſcripta, apud eos, quorum poteſtatis hæc tota ratio eſt, per multos menſes cuſtodita, neque legi, neque reddi. Mittas igitur librum oportet uniuerſum. mecum autem amice ages, pro ea, quam tu doces quotidie præclaris exemplis, æquitate. ita, ſi erraui, non luam grauius, quàm debeo: ſin error à me non eſt, à te uero aucti li-

bri magnitudo tota pendet; ius tuebere pro tuo inſtituto, & amico ſimul conſules. Vale.

EIDEM, Mantuam.

VT *concludam paucis; quando nec mihi ad ſcribendum, nec tibi ad legendum ocij ſatis eſt; ſi librum miſeris, imprimetur. nolo enim meam apud te fidem in dubium uocari: nihil eſt tanti. de tempore, incertum eſt. pendet, ut ſæpe iam ſcripſi, hæc tota res ab aliena uoluntate. crediderim tamen, intra menſem confici & expediri rem poſſe, tum ſtudio noſtro, tum intercedentibus amicis, nobilibus uiris, & gratia florentibus. libro non inſpecto, facultas imprimendi nunquam dabitur. ſcio nullam in eo labem eſſe, quæ legentium animos poſsit inficere. noui tuos ſenſus, mores, probitatem, quæ ego pluris in te facio, quàm eam doctrinam, qua parem fortaſſe aliquem, ſuperiorem certe habes neminem. uerum mos eſt gerendus conſuetudini, communis hæc eſt, non tua præcipua conditio. Ad me autem quod attinet, uoluntati tuæ, in qua uim eſſe cupiditatis intelligo, nulla interiecta mora ſatisfiet. Vale. Venetijs.*

Eidem,

EIDEM, Mantuam.

HODIE, *tribus medicis adhibitis, accuratè diſputatum eſt de meo exeundi conſilio. rem probant, ſed illud addunt, totam æſtatem dandam eſſe ocio, iucunditati, exercitationibus modicis; nec redeundum in urbem ante menſem Octobrem. itaque uehementer animi pendeo: nec, quid conſilij capiam, ſatis habeo exploratum. in hac dubitatione uenit in mentem de tuo libro: quem, ſi exeo, uideo fore, ut ſerius fortaſſe, quàm tua uoluntas ferret, imprimatur. quare monendum te litteris exiſtimaui, ut aut ſtatim eum mitteres, aut imprimendi conſilium differres. Ego hic uel tua unius cauſſa commorabor, dum liber abſoluatur. quòd ſi ſtatuis de ſubita impreſſione; qua uelis forma, quo charactere, quo numero, ſignifica. Suaderem omnino, ut aliorum opera, me abſente, utereris: ſed timeo mendas, & ſordes; quibus inquinari, & corrumpi tua ſcripta per operarum incuriam, nolim. quod tu iam ſenſiſti in libro de Pulchro; qui tractari non potuit indecentius. His litteris cupio à te primo quoque tempore reſponderi: ut, quod ad me ipſum attinet, certi aliquid poſſim ſtatuere. meam enim uoluntatem ad tuam accommodabo. Vale.*

EIDEM, Mantuam.

LITTERIS *tuis perlectis, aggreſſus ſum legere tuum libellum. legeram iam antea Venetijs, allatum ad me à Carreto tuo. mirifice ſemper placuit. genus enim ſcribendi non minus elegans, quàm eruditum, complexus es. Quod ad typos attinet, uideo paululum detritos eſſe uetuſtate. itaque ſpeciem illam, quam recentes habere ſolent, minimam præſeferunt. & compactum nimis atramentum uidetur: ex quo fit obſcurum quiddam, quod legentium oculos offendat. Menda quædam deprehendi nimis fœda, nec eiuſmodi, ut diſſimulari poſſint. cuius incommodi cauſſam puto te non latere. ſæpe enim hic, dum imprimitur, uel emendationi nemo præeſt, uel præeſſe ſolet homo mercenarius, & parum litteris inſtructus, & is, cui pecunia, quàm fama, ſit antiquior. nos tamen, & quia de exiſtimatione laboramus, & quòd te nimium diligimus, Natta, ob tuam probitatem, nimiumq; colimus ob eruditionem, enitemur, & contendemus, quantum feret acies oculorum noſtrorum, ut ſatis in hoc genere fiat tuæ uoluntati. ad quam tu me diligentiam tacite uocas in tuis litteris. laudas enim me, & Aldi filium*

lium agnoſcere te dicis. quàm ſunt hæc acuta, quàm me pungunt, atque excitant ad omnem laudem, non modo hanc propriam typographiæ, quæ iam in noſtra familia inueterauit, & , quaſi debita, poſtulatur. Sed heus: adhuc ne tibi meus liber eſt in manibus? atqui abiectum iam à te, & latere in angulis, obductum puluere, exiſtimabam. nec tu is es, cui bonas horas male liceat perdere, homo aſſiduis curis, maximisq; negocijs diſtrictus. itaque peto à te, hoc mihi des, ne tuum ocium à ſummis rebus ad meas ineptias conferas: ſatis iam obſeruantiæ in te meæ, ſatis humanitati tuæ dediſti. hoc ſi plus cupiam; non agam ſatis modeſte; nec te noſſe, nec me ipſe uidear. Verbum optabam in epiſtola tua de Carreti ualetudine, optimi uiri, ut uiſus ſum conijcere, tui certe ſtudioſiſſimi. nam affectum peſſime, ac pene deſperatum dixeras, cum eſſem Mantuæ. Mecum actum eſt in hac peregrinatione prorſus infeliciter. incidit in morbus tota pene familia: ſed uxor cum periculo uitæ integrum iam menſem miſerrime iacuit: nec dum uideo quid ſperem: cum iactetur acerbiſſima febre, nec habeat ſpatium ullum ſeſe colligendi. ego, cum non optime ualuerim corpore, neque nunc ualeam, quo fuerim animo, quo nunc ſim, uel me tacente potes exiſtima-

 re.

re. fortitudinem laudo: ſed eam in me ipſo requiro. uincor enim aduerſis, nec poſſum plane, quod tu potes, à philoſophia illa uera, quam Ariſtoteles ignorauit, præſidium petere. Sed longius progredior. tuas litteras expecto. ſolatium fortaſſe aliquod in malis afferent. Vale. Aſulæ.

EIDEM, Mantuam.

MEVM *in reditu conſilium hoc fuit, ut Mantuæ conſcenderem, idq́; maxime tui ſalutandi cauſſa; tum, ut, quod antea de tuo libro imprimendo inter nos conuenerat, id comprobaremus. id non licuit ob uiarum difficultatem, & frigora. ſcis enim, quàm tenui cute ſim, quàm imbecillo corpore. Caneti igitur, & meo, & meorum conſilio, tranquilla tempeſtate conſcendi: Mantuamq́; præteruectus, uiginti, opinor, miliariorum interuallo, Clodiam triduo incolumis appuli. hic me amici, & propinqui lætitia incredibili exceperunt, qui de reditu meo, ſæuiente iam hieme, pene deſperaſſent. negocia nunc repetimus: quæ cum neque pauca ſint, neque ponderis exigui; nullum tamen habeo prius, nullum antiquius eo, quod ad te pertinet. uide igitur ipſe, quid ſtatuas. nam ſi perſtas in ſententia*

tia ; mittendus liber eſt , ante medium Ianuarium : quo ſpatium habeamus eos alloquendi , ac rogandi , quorum iniuſſu nemo imprimit impune . urget etiam Philippi Regis orator de libro edendo , quem ei miſit , homo , ut aiunt , græce latineq; bene ſciens , arcanorum ipſius Regis particeps , Gonzalus Perez : cui roganti per litteras ut omnino ſuus liber meis typis exeat impreſſus , & in eo ſitam ac locatam ſuæ laudis aliquam partem exiſtimanti , deeſſe non poſſum , pollicitusq; ſum : et perſoluam fidem . ſed cupio tuum librum anteire , ſi tu uis : ſin commodius uidetur , in aliud tempus differri ; quamprimum litteris ſignifica . ego id unum ſpecto , tibi ut ſatisfaciam . ſi conſequor , in cælo ſum . Vale .

EIDEM, Mantuam.

NONDVM *redditus liber eſt : nec mea tamen in ea re diligentia defuit . deuorandum eſt hoc utrique noſtrum , quidquid eſt moleſtiæ . nam me quoque mora longior incipit ita grauiter afficere , uix ut feram : fero tamen , quia Nattæ negocium eſt . alioqui haſtas mehercule , ut ille inquit , abijcerem . ſed obduremus paucos præterea dies . ſi res ducetur , librum repetam , & cum pecunia tibi remittam . Ama me ; & tibi*

tibi perſuade, te mihi eſſe in animo aſſiduum, in oculis, in ore. Vale.

EIDEM, Mantuam.

NEQVE *nihil reſpondebo, neque tamen id, quod tu exoptas uehementer, ego autem ſic, ut tecum in cupiditate contendam. Librum habet in manibus homo eruditus egregie ſacris litteris, et philoſophiæ ſcientia excellens, Sixtus Medices: cuius omnia iudicio propter doctrinam, fidei uero ob integritatem recte committantur. is legit accurate: perſcrutatur omnia: examinat, & pendit acerrime. nihil hactenus, ut ſæpe iam mihi ſignificauit, alienum à recta ſententia deprehendit; tuamq; mire laudat perpetuam tam longo in opere eloquentiam, ſingulari doctrina coniunctam. is, quid tuo de libro ſentiat, ſuo teſtimonio, ac iureiurando cum oſtenderit, aggrediemur: quod abeſſe iam longe uix poteſt. Te interim rogo, optime Natta, ne quid alienæ culpæ in me transferas; nec me curare parum gnauiter exiſtimes ea, quæ ad te pertinent; quibus mehercule afficior in utranque partem, non equidem æque ac tu, ſed, uno te excepto, grauius certe, quàm ceteri. Vale. Venetijs.*

EIDEM, Mantuam.

ALIQVANDO *is, qui tuum librum accurate legit, abſoluit epiſtolam eam, qua tuis litteris reſpondet. de re tu iudicabis: de homine, ſic habeto, uirum eſſe bonum, præſtanti humanitate, ſingulari doctrina, præconem uero laudum tuarum. quare eſt ſane, cur ei gratias agas, quòd te ornet efferatq; laudibus: quod à me iam, qui te unice diligo, tuo nomine factum eſt. quamprimum autem cupio à te reſponderi: ut, ſi quis remanet ſcrupulus, auferatur, & exeat tuus liber bono publico, tua non mediocri gloria: quod utrunque fore confido. Bonaminus neque dum uenit; nec, uenturus ne ſit, aut quando ſit, ex eius ad me ſcriptis proxime litteris licet conijcere. tu cognoſces: eiq; ad me faſciculum epiſtolarum mearum: quas tamen, tu quoque, opinor, mecum ſentis, comprimendas potius, quàm publicandas. ſed efflagitantibus, preſertim amicis, negari iam diutius non poſſunt. Vale.*

EIDEM, Mantuam.

PLVRIBVS *tecum uerbis agere non licet: ita multis diſtrahor curis. unum hoc: is, qui tuum*

tuum librum legit, idem tuis litteris, diſertiſſi me ſcriptis, reſpondebit. quod ut celerrime faciat, operam do, quantum in me eſt. tuam cauſſam certe, ut mihi uidetur, præclare tueris: & quantum tibi ex optima mente, tantum ex ingenio, & doctrina laudis accedit. Vale. Venetiis.

EIDEM, Mantuam.

P LACERE *tibi argumentum de republica, & eius libri partem, epiſtolis meis inſertam, abs te, tali uiro, tantopere laudari, uehementer gaudeo. tua uero cohortatio, ut abſoluam inſtitutum, animos illa quidem addit: ſed, o mi Natta, ſi uideas quibus premimur & curis, & laboribus, fortaſſe, ſi modo uis me uiuere, aliter ſentias. incitamur uoluntate, cõſilijs, & hortatibus amicorum, gloriæ quadam cupiditate: nec omnino diffidimus ingenio; uerum illa, qua tu excellis, quæ in tuis & dictis, & factis elucet, prudentia diſſuadet. me natura pertenui finxit corpore: ſtudiorum acceſſit nõ mediocris labor; ex quo imbecillitas, & morbi. quid res domeſtica? quæ, quo eſt anguſtior, eo tuenda diligentius eſt. quid typographia? quam ita mihi tractandam intelligo, non ut omnia ad utilitatem, ſicut multi, ſed pleraque*

ad meam exiſtimationem referam, ac dignitatem. quo propoſito, nihil eſt operæ, nihil ſtudii recuſandum: ac ſæpe, ut ait poeta ille tuus, ſudamus, & algemus. Amicis etiam uel ſalutantibus horæ dandæ ſunt, uel aliquid petentibus officia tribuenda. qui ſi excludantur, aut reiiciantur; ſane conſuletur ocio meo, rebus meis, ualetudini meæ; ſed ubi humanitas? quæ quàm ſit hominis propria, nomen ipſum indicat. Iacent igitur inchoata, plane rudia, temere uel diſſipata, uel confuſa, mea ſcripta; quæ non nunquam, ſicuti mater languentem filium, cum dolore tacitus aſpicio; opem ferre, quam uidentur poſtulare, non queo. Quare, ſi quid apud te hominis tui amantiſſimi ſalus eſt, non debes me ad ſcriptionem uocare, tot aſſidue, tam uariis, tanti momenti occupationibus diſtentum. adiuua me potius conſilio, ſi potes: aut minue moleſtiam conſolando: opta ſaltem, (& hoc ipſum ſignifica) ut hæc, quæ nunc ſuſtineo, perferam, & is, quem uolumus, principijs exitus reſpondeat. id quod, niſi fauente, qui fons eſt omnium bonorum, Deo, ſperare non licet. Conſultationes tuas, ſi quæ nondum editæ ſunt, mire aueo legere. nam, cum in ijs, quæ iam ſunt editæ, præſtare te omnibus, qui memoria noſtra ius ciuile litteris mandarunt, cum ſcientia rei, tum

ſermonis

ſermonis elegantia, mihi perſuadeam: intelligo poſthac tua ſcripta longe fore meliora. non ago tecũ blande: metior ueritatem ipſa re, et, ut ſentio, plane loquor. ualde, mi Natta, hoc biennio in latina lingua profeciſti: quotidieq́;, ut ex epiſtolis tuis facile conijcio, ad ueterem illam eloquentiam propius accedis. itaque uidere mihi uideor, ac prorſus uideo, quantus in iure ciuili explicando, ſi ſtudium adhibueris, eſſe poſſis. quod ut facias, auctor tibi magnopere ſum; ſi modo tu in tua laude quenquam, præter te ipſum, auctorem, hortatorem ue expectas. Vale.

EIDEM, Mantuam.

LITTERAE *tuæ, quas idem binas tabellarius attulit, facile tuam edendi libri, quem efflagitari iam à multis audio, non mediocrem cupiditatem declarant. nec me tamen ſtudio tibi concedere uelim exiſtimes. nam & συμπάθειαν quandam commouit iam in ſenſibus meis uirtus tua: & res ipſa, de qua tantopere laboras, commendationem habet à ſe ipſa, nec tuum officiũ apud me, aut omnino apud quenquam bona mente præditum, deſiderat. Vnde igitur, inquies, tot dierum prolatio? Equidem culpa uaco: nec in officio præſtando Sixti*

nobis humanitas defuit: ſed ab eius uoluntate pendemus, cui tota demandata facultas eſt. is cum Sixti primum, deinde etiam noſtro ſe acquieſcere teſtimonio confirmaſſet; Sixtum etiam, ut optime de Chriſtiana doctrina ſentientem, ſacrarumq; litterarum diſciplina perfectum, laudibus extuliſſet; illud adiunxit; ſibi tamen eſſe concedendum, cui ratio temporum paulo ſeueriorem, quàm ipſius uoluntas ferret; perſonam imponeret, ut librum leuiter attingeret: quod eſſe perpaucorum dierum negocium pollicebatur. negandum non fuit. egimus etiam gratias, quòd ita blande peteret, ut ſuam obliuiſci poteſtatem, humanitatis cauſſa, uideretur. Nunc tibi, mi Natta, deuoranda eſt hæc non multorum, ut ſpero, dierum mora. uides, hominum recentiorum libri, quicunque de ſacris rebus loquantur, quàm diligenti hodie trutina perpendantur: uides, quàm multi, nullo perſonarum diſcrimine, in iudicium uocentur, quàm pauci mox elabantur. tolle, obſecro te, feſtinationem in re tanta: & habe rationem temporis: & utriuſque noſtrum ocio, (nam mea quoque res agitur) breui interpoſita mora, conſule. Nam, quod iniecisti de tua laude, opinor ut quaſi dormientem excitares; id mihi nouam diligentiam non attulit, potius admirationem quandam, cur

ea,

ea, quæ ad tuum decus pertinent, curari à me frigide ſuſpiceris. Etiam appellas me ob teſtimonia epiſtolarum mearum. quaſi uero ego te diligam conſtantiæ cauſſa, non iudicij. quòd ſi te non eſſe diſſimilem tui putaueris; cuius etiá probitatem, doctrinam, eloquentiam aſſidua ſtudia uehementer augent: me quoque, qui aliquando in te fui, eundem fore, hoc eſt, amore incenſum, tuæq; cupidiſſimum gloriæ, debebis exiſtimare. Commentarios meos quòd euoluis libenter; amice facis. ſi uero etiam, ut ſcribis, aliquid ad tuam utilitatem excerpis; magni facio induſtriam meam: quam tu, uir ingenio, & eruditione ſummus, modo non improbares, ſatis habebam: fructum ut ex ea caperes, uix unquam ſperaui. itaque ſcribam poſthac paulo fidentius, iudicio tuo confirmatus; & auctoritatem tuam, ſi quis contra ſenſerit, pro ſexcentis rationibus opponam. Litteris tuis, caue putes, non eſſe à me reſponſum, quia neglexerim. obſtitit occupatio: quæ diem quandoque totum eripit à mane ad ueſperam. quod etiam ſi non ſcriberem, tamen opinari, tuæ prudentiæ, & humanitatis eſſet. Vale.

Eidem,

EIDEM, Mantuam.

AD *oculorum dolores, quos diuturna conſuetudine ſatis iam modice fero, acceſſit moleſta febricula, periculi tamen expers, ut medicus affirmat. itaque cogor breui reſpondere litteris tuis, elegantiſſime, & humaniſſime ſcriptis. Liber ſtatim traditus eſt uiro optimo, atque eruditiſſimo, communi amico, Sixto Medici. is, licet occupationibus diſtrictus, tamen & mea, & tua cauſſa pollicitus eſt, operam ſe daturum diligenter, ut eam libri partem, quá tu addidiſti, ac mutaſti, quamcitiſſime legat. quod cum fecerit; rurſus ex eius teſtimonio ius erit impetrandum libri diuulgandi. ſcis enim, quàm ſeuera hodie ſit librorum omnium examinatio, quàm ſint, ubi quid ſcribimus, ambigua cauenda: nę qua omnino ſecus interpretandi, trahendiq; in deteriorem partem, occaſio præbeatur. Sixtus me diligit, meaq; cauſſa ualde cupit, de te autem honorifice & ſentit, & loquitur. itaque, quod ad ipſum attinet, nauigamus in portu. Academia tuum officium amplectitur, ac laudat; ſua uero à te, ſingulari uiro, probari & magnifieri inſtituta, mirabiliter gaudet. Plura uolebam, ductus ſuauitate ſermonis, cuius imaginem ha-*

bet epiſtola : ſed interdictum eſt, non modo ne quid ſcribam mea manu, uerum etiam nę multa, niſi neceſſario, dictem. Vale.

EIDEM, Mantuam.

HABEO, *quod petieram. ſedaſti animum meű conſolatione, conſilio iuuiſti. nihil ſapientius, nihil humanius epiſtola tua. et cum multa ſunt à te grauiſſime, atque ingenioſiſſime commemorata: tum uero mirifice ſum exemplo tuo commotus, quem ſtatuo imitari, quantum in me eſt, licet meæ probe quidem conſcius infirmitatis: cui ſi Deus aderit, quod equidem ſpero; uincemus humana omnia, & triumphabimus in aduerſis. Afferet ad te tabellarius cum his litteris indicem, quem petis, miſſum ab Academia, tui ſtudioſiſſima. tradidi enim legendam epiſtolam tuam: nec improbauit quiſquam. quid? nemo non extulit ampliſſimis laudibus. ego autem & qua ſim ex eorum iudicio affectus lætitia, & quid ipſe de tuis exiſtimem ſcriptis; quia te puto illud, uel me tacente, pro amore noſtro ſuſpicari, hoc autem ex meis ſuperioribus litteris cognouiſſe; non exponam hic pluribus uerbis. tantum agam gratias de iſta tam in me propenſa uoluntate, excellentiq; induſtria: quarum alteram longitudo*

gitudo litterarum tuarum, alteram elegantia declarat. Vale.

EIDEM, Mantuam.

BIDVVM *hic futurus ſum: nec enim diutius licet per ualetudinem: nec ueniſſem leuibus de cauſſis. Liber tuus propediem prælo committetur, & diligenter emendabitur. angor equidem, quòd abeſſe cogar: quod accidit profectò non minus contra uoluntatem, quàm præter opinionem: ſed hæc in manu noſtra non ſunt. ducimur enim, uel trahimur potius fatorum ui. itaque humana omnia ferenda. quanquam non hæc tibi, quem religio probum, doctrina prudentem facit, ſed mihi ipſi, ab ijs præſidijs, quæ te muniunt, parum inſtructo, tanquam intus cano. De rebus meis, de ualetudine, de ſtudijs, exigit omnino amicitia noſtra, ut aliquid ſignificem: ſed neque nunc ſatis ocij ſuppetit: neque, ut uere dicam, libenter ſcribo, quæ tu non libenter legas. meliora tamen omnia paucis diebus fore uidebantur: itaque uberiores à me litteras expectato. Hæc dictaui propere, multis diſtrictus negocijs, animo curis impedito. Vale.*

EIDEM, Mantuam.

LEGI, *quas remiſiſti, epiſtolas meas, & correxi leuiter, ut homini licet occupato. de editione, quod hortaris, ut omnes potius, quàm, ut ego ſtatueram, unam, aut alteram: ita faciam, non ſpe laudis, (ſcriptæ ſunt enim, quod res ipſa indicat, indiligenter, ac raptim) ſed quia notam eſſe æquis & iniquis noſtram amicitiam uolo: quæ me ornat iudicij tui teſtimonio: cum tamen ad iudicium ſingularis accedat humanitas. Vale. Venetijs.*

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBER IIII.

ILLVSTRI COMITI MICHAELI TVRRIANO, CENETENSI EPISCOPO, Cenetam.

ANGEBAR *animi, nec fieri quidquam poſſe me uno miſerius opinabar: ita multa hoc anno præter expectationem, prorſus aduerſa meis rationibus, obtigerant: fratris primum amantiſſimi, deinde filioli ſuauiſſimi interitus, uxoris morbus, inualetudo mea, rei familiaris incommoda. quàm facile, nullo pene ſtrepitu, rerum mearum conuerſus orbis eſt. de fratre, & filio iam fero moderatius; uel quòd, ut ſolet, medetur dies; uel quia, quod æterna lege Deus conſtituit, id abrogare uelle, non ſolum iniuſtitiæ, uerum etiam imprudentiæ uidetur eſſe. uxor conualuit: ego ſatis firmus. domeſtica uero damna, quæ ſarciri uix unquam arbitrabar poſſe, facile compenſat amor in me tuus; cuius mihi recordatio moleſtias omnes diluit; quandoquidem uis me ad omnes caſus (recordor enim tua uerba) ſubſidium in tua benignitate maximum conſtitue-*

rę. itaque leuatus à te grauiſſimis curis, premi iam onere officij me ſentio: in quo ſuſtinendo uiribus enitar cunctis & animi, & ingenij: tantum ne? immo etiam ijs, quas beneuolentia erga te noſtra, & ſingularis addet obſeruantia. quid porro tam difficile, aut tam amplum eſt, quod incitata ſtudio uoluntas non aſſequatur? ueruntamen in hac re ſentio eſſe haud paulo difficilius mihi ſatisfacere, quàm tibi. te enim nihil in conferendo beneficio ſpectare præter ipſam uirtutem, quæ ſuis gaudet ac fruitur bonis, nihil extrinſecus aſſumit, ſatis mihi multo antea perſuaſum eſt; præterea nulla re indigere, non gloria, qua iampridem abundas, non diuitijs, quas & poſſides iam, & contemnis. ego uero, qui & ante annos ſex, quo te primum die ſum allocutus, eo ipſo die benignitatis tuæ præſtantiam non uulgari munere ſum expertus; & nunc ab eadem benignitate multo etiam maiora, te iubente, cogor expectare; prorſus ancipiti cura diſtrahor, qui neque gratiam tibi unquam referre, neque nuda uoluntate contentus eſſe poſſim. Succurrunt enim multa, quæ libenter cogitem: primum, humanitas tua, qua me ſemper complexus es; deinde liberalitas, qua ſubleuaſti; poſtremo conſolatio illa Chriſtianæ pietatis, & ſapientiæ pleniſſima, qua me quidem

dem proximo Quinctili menſe, cum ab te honoris cauſſa Cenetam acceſſiſſem, afflictum erexiſti. atque hæc quibus meis erga te officijs? nullis omnino, ſalutatione excepta, quæ ipſa mihi tum utilis ex prudentia, atque eruditione tua, tum etiam ex dignitate perhonorifica fuit. Quæ cum omnia colligo; eximiam iſtam, planeq; diuinam beneficentiam, inſitam tibi, uel potius ingeneratam à natura, auctam doctrina, uſu confirmatam, atque perfectam, ſatis admirari non poſſum. Et ſimul ad quoſdam, opibus affluentes, multis imperantes nationibus, cogitationem conuertens, doleo uicem bonarum artium, quæ deſerantur ab ijs, quorum patrocinio ſi uterentur, fructum retribuerent eum, qui eſt omnibus imperijs anteponendus. quid enim eſt immortalitate præſtantius? quis autem eam, niſi beneficio litterarum, conſequitur? laterent in tenebris, obruti uetuſtate, Cæſares, Alexandri, plane omnis antiquitas, niſi rerum præclariſſime geſtarum, quas cum audimus, imitandi cupiditate accendimur, teſtem haberemus hiſtoriam. Quo magis tibi gratulor, Antiſtes, et idem Princeps egregie, qui hanc ueræ laudis pene uacuam hodie poſſeſſionem tam libenter occupes, ueteremq; maiorum tuorum de omnibus bene merendi conſuetudi-

nem, nulla prorſus tuarum fortunarum ratione habita, conſtantisſime retineas. Quod uero iſtam uirtutem multis præterea uirtutibus, uſu rerum maximarum, prudentia, doctrina, eloquentia, maxime uero humanitate cumulas atque exornas: iccirco & antea Romæ, atque in tuis legationibus, Eccleſiæ cauſſa ſuſceptis, magnificentiſſime geſtis, & nunc in urbe tua, quam diuino ſimul & humano iure temperas, concurſus ad te quotidie fiunt optimorum uirorum, & eorum maxime, qui aut ipſi ingenio, litteriſq; præſtant, aut ſaltem de ingeniorum litterarumq; præſtantia iudicare poſſunt. in quo ſæpe fortunam accuſo, quæ mihi facultatem ueniendi ad te, quod eram hac æſtate pollicitus, & cupio uehementer, adhuc quidem eripiat. quod cum licebit, accurram. quid enim iſta amœnitate iucundius, iſto cælo ſalubrius? quid porro ad beate uiuendum deeſſe poteſt ei, qui tecum uiuat? cuius in ædibus primum oritur ex tua diſciplina uirtus, deinde excipit uirtutem liberalitas. Hoc igitur, cum per negocia licebit: & utinam mature liceat. interim memoria tui fruar; teq;, licet hoc terrarum ſpatio diſiunctum, colam ut præſentem, nec ullum erga te, quod ab homine tui ſtudioſiſſimo poſſit expectari, aut officij genus, aut ſtudij prætermittam. Salutamus

lutamus te, quàm ſtudioſe, quamq́; ex animo licet, ego, uxor, & liberi, preſertim is, quem audio nunc in cunis uagientem, ſuſceptus à te cum ſalutarem aquam in baptiſmate reciperet: cui te pro eo nomine, quod inter nos commune cœpit eſſe, parentis officia benigne, & pie præſtaturum confidimus. Vale. Venetijs.

ANTONIO VERANTIO, EPISCOPO AGRIENSI.

CVM *Andreas Duditius, tui ſtudioſiſſimus, præclaræ non ſolum indolis, ſed iam etiam uirtutis adoleſcens, proxime reuerſus è Pannonia, tuo me nomine ſalutaſſet; atque hoc officium ijs uerbis, quæ facile tuum de me iudicium declarabant, ſubſecutus eſſet: cepi ſane uoluptatem incredibilem, nec mediocres habui gratias Deo optimo Max. cui ſoleo, ſi quid optabile contigit, acceptum referre, & à quo, ſi quid contra, ſperare meliora. nec uero tua mihi quidquam amicitia uel ad meam laudem illuſtrius, uel omnino amplius poſſum exiſtimare; cuius audio fortunam à multis ita laudari, atque extolli, ut nemo tamen ſit, quin fortunæ uirtutem anteponat. atque ego te cum ante aliquot annos, commotus fama laudum tuarum*

tuarum diligere, & obſeruare cœpiſſem; animumq́; meum probare tibi litteris uehementer uellem: pudor uetuit, non omnino fortaſſe improbandus; meq́; ab hoc deterrere conſilio, & quaſi reprehendere natura mea maxime ſemper eſt uiſa. quid? tu ne talem uirum, grauisſimarum rerum onera ſuſtinentem, deditum ſtudijs præſtantisſimarum artium, inani ſcriptorum genere appelles? reuocabat ratio, & habendam mihi tum dignitatis tuæ, tum modeſtiæ meæ rationem intelligebam. Sed profecto à rectis mentibus, non ambitione, ſed officio incenſis, diuina nunquam benignitas abeſt. qualem enim ego certe uix unquam ſperare auſus eſſem, ea mihi nunc à te ipſo oblata facultas eſt: cui de mittendo ad me emblemate, elegantisſime, &, in quo ſummam laudem ſtatuo, admodum pie conſcripto, uenerit in mentem. quo ſum dupliciter affectus officio, lætitia primum ex ipſa re: debet enim iucunda uehementer eſſe amoris, ac iudicij, à tali preſertim uiro profecta, ſignificatio: deinde moleſtia quadam, quòd, qui humanitate uinci non facile patiar, nunc quidem à te captus, atque oppreſſus, tantum in hac uirtute, qua nulla magis hominem decet, tibi concedam neceſſe eſt, quantum in aliis, quibus te Deus ornauit, & induſtria tua, minime

me

me paucis: quarum fama non Germaniæ, aut Pannoniæ, continentium regionum, ambitu terminatur, ſed Europam, quanta quanta eſt, ac pene terrarum orbem iam peruolitat uniuerſum. ueruntamen, ſi tibi, magnis locorum ſpatiis diſiuncto, ſingularem animi mei ad te amandum, colendumq; propenſionem oſtendere minus poſſum; apud eos ſaltem, qui meam uocem audiunt, meiſq; ſæpe ſermonibus interſunt, tuam doctrinam, eloquentiam, in primis uero puram ab omni labe religionem aſſidue prædicando, profecto ipſe mihi aliqua ex parte ſatisfaciam. nec tamen ita ſterilem cognouimus induſtriam noſtram, licet mihi laudem ingenii nullam adſciſco, quin ea fructum aliquem, qui ad tuum decus pertineat, nec ſine tua gloria peruulgetur, aliquando ferre poſſit. quod aggrediar ita libenter, & ita ſtudioſe curabo, ut euentus futuri lætitiam auide præripiam, deq; eo, quod nondum præſtiti, iam nunc, perinde ac ſi præſtiterim, ipſe mihi gratuler. & huius quidem ueluti prædem promiſſi, meæ teſtem uoluntatis, hanc ad te mittendam epiſtolam putaui. Vale. Venetiis.

Andreæ

ANDREAE ZEBRIDOVIO,
EPISCOPO CRACOVIENSI.

V I D E, *quæ ſit uis etiam apud alienos ignotoſq; homines ueræ ſolidæq; uirtutis. Aliquot abhinc annis, cum egregios uiros, qui te non de facie ſolum, uerum etiam è ſermone aſſiduaq; conſuetudine optime nouerant, omnia de te ſumma prædicantes audirem, ſtudio tui ſum incenſus incredibili. nec meam deinde obſeruantiam dies extinxit, aut imminuit, ſed auxit potius, ad ſummumq; perduxit. atque equidem nihil habui antiquius, nihil expectaui magis, aut obſeruaui diligentius, quàm ut hæc ad te amandum, colendumq; animi mei propenſio aliquo tibi non uulgari pateret officio: ſed meam expectationem feſellit euentus, nec ulla unquam ſatis opportuna uoluntati reſpondit occaſio. nunc igitur, quod mihi à fortuna denegatur, ſtatui à me ipſo impetrare. Præclarum aliquid præſtare, dignum uidelicet ea, quam tu ſuſtines, perſona, dignum tua uirtute, cupiebam: non licuit: at, quod licet, demus operam ut id conſequamur. licet enim certe ſtudij erga te mei ſignificationem quandam, non expreſſam omnino, ſed quaſi leuiter adumbratam, oſtendere. & è quercu etiam*

quandoque

quandoque exculptum placet, non modo ex ebore, ſimulacrum. Effigiem domi habeo parentis mei; quem tibi unum cum excellenti uiro Eraſmo Roterodamo, familiari olim tuo, et in ore, et in amore eſſe, homo inſigni eruditione, moribusq; ſanctiſſimis, Andreas Patricius non ſemel affirmauit. eius exemplar, accurate exceptum, noſtra etiam adiuncta imagine, ut haberes cum parente filium, uenienti ad te Patricio dedi. Putabis igitur, cum utrunque præſentem aſpicies, agere utrunque tecum, maximeq; pro filio patrem intercedere, ut aditus mihi, & quaſi fores aperiantur ad amicitiam tuam. quod ſi aſſequor; additum ad fortunas meas ornamenti, commodiq; plurimum exiſtimabo. quid enim ſpecioſius, quid ad laudem præſtantius, omnino ue utilius, quàm Principum, hoc eſt, tui ſimilium uirorum, frui beneuolentia? atque hoc uideo totum eſſe poſitum in humanitate tua, quam Patricius ferebat in cælum. nam ego quidem nullis plane meritis, animo tamen hactenus te colui. ſed, ut ſpero, merita quoque accedent. conferam enim ingenium ad tuam laudem: & apparebit in tuo nomine, approbante Deo, quo nihil abnuente perficitur; opus aliquod induſtriæ noſtræ, eiuſmodi fortaſſe, (certe hoc enitemur)

quod

quod poſteritas haud omnino contemnat. Vale. Venetiјs.

PETRO MISCOVIO,
SARMATARVM REGI CONSILIARIO.

AMO *ualde probitatem, &, ſecundum eam, eloquentiam, non quæ uerba tantum colligit, & inani uocum ſonitu auribus obſtrepit, ſed quæ maxime rem continet, ſeq́; ipſa non minus grauitate ſententiarum, quàm elegantia uerborum & ſplendore commendat. hæc te audio ſimul expetere, Petre Miſcoui. expetere autẽ? immo iam eſſe conſecutum. quibus ornamentis magnum te eſſe, atque illuſtrem apud homines uere ſapientes exiſtima, ſic inquam, ut illa, quæ plerique, quaſi ſola bona, ſpecie decepti admirantur, quæ ipſa quoque in te non mediocria ſunt, opes, auctoritas, amicitia clarorum uirorum, addo etiam gratiam apud Regem omnium potentiſſimum, nullo pacto conferenda uideantur. nam hæc licet aliquando uirtutem conſequantur, ut in te ipſo contigit, minime tamen ipſa uirtutem indicant, neque ſemper ad laudabilia ſtudia, tanquam ad cauſſas euenta, referuntur. qui uero pietatem, qui iuſtitiam colit, qui & ingenio ualet, &, quà ualet,*

let, ad res egregias, maximeq; ad inſtructam præclaris doctrinis eloquentiam totus incumbit: hunc uere ſe ipſum, quod eſſe difficillimum conſtat, ac ſua bona noſſe, hunc optime exercere inſtrumenta illa, quibus homines brutis animantibus præſtant, mentem, atque rationem, hunc denique gloria dignum immortali, dignum qui feratur in oculis, ornetur laudibus, nemo omnium hominum, niſi qui hominis nomine indignus haberi uelit, unquam negabit. quod ego cum à prima pueritia, domeſtico patris inſtituto, natura etiam quaſi ſuadente, ſenſiſſem; confirmatus poſtea magnopere ſum clarorum uirorum exemplo: nec uenit unquam in mentem, quòd ita ſenſerim, pœnitere: lætatus etiam ualde ſum, ac lætor equidem nunc eo magis, quòd accedit ad meam ſententiam iudicium tuum. in iiſdem enim ſtudiis elaboras: eædem tibi artes curæ ſunt: quæq; hinc emanant laudes, eas eſſe ueras laudes, & earum ita ſemper florere gloriam exiſtimas, ut nunquam exareſcat. idem putamus, & idem uterque ſequimur, optime Miſcoui: ſed tua clarior induſtria, hominis in excelſo dignitatis gradu conſtituti; fortaſſe etiam felicior; quia ſecunda ingenium fortuna excitat, aduerſa debilitat. quàm multa enim nobis obſtant: quàm ſæpe recta mens, optimorum conſiliorum in cur

ſu

ſu impedita, cogitur conſiſtere. tibi uero, qui propenſam uehementer ad laudabilia quæque uoluntatem in te laudant, ijdem fluere ex uoluntate omnia confirmant, nullam aduerſari, nullam pugnare tecum ex ijs rebus, quæ ſunt inimicæ uirtuti: uerſari te aſſiduum in aula Regis, ipſi Regi carum, ſummis & infimis iucundum, apud exteras etiam gentes illuſtrem, ac perhonoratum. quæ tibi eſſe perpetua, maximeq́; propria, non ſolum cupio, communi ſtudiorum cauſſa, quorum decus tua dignitas auget; ſed facile etiam adducor, ut ſperem. quidquid enim es, à te ipſo es, & ideo tantus, quia talis: nec tu deſines unquam eſſe, qui fuiſti: nec ea, quæ uirtus conſtituit, caſus euertet. tantum igitur, quod & facis, & facere minimo negocio potes, retine conſuetudinem tuam: intuere te ipſum: uitam ante actam imitare. ſic augebis quotidie tua merita; & idem quotidie meritorum præmia tuorum ſumes à te ipſo; eritq́; uirtuti merces uirtutis uſus; quo nihil eſſe iucundius, profectò iam ſenſiſti; nihil autem ad memoriæ perpetuitatem utilius, docemur exemplis eorum, de quibus poſt tot ſæcula litteræ loquuntur. Et quoniam ſequitur, atque comitatur, ut umbra corpus, gloria uirtutem; nec te latet, præceptis imbutum antiquæ doctrinæ, improbari eos ab excellentibus in

philoſophia

aula

philoſophia uiris, qui, præter ſua commoda, nihil ſpectent, ſeq; ſibi tantum ipſis eſſe natos arbitrentur: non dubito, quin ſtatuas, quantumcunque uel habes iam facultatis ad bene merendum, uel in omni tua uita præclara tibi animi tui bona pepererint, non ad rei domeſticæ fructum, aut ad anguſtæ benignitatis uſum illud eſſe reuocandum, ſed eſſe totum ad alienas utilitates, maximeq; ad artium liberalium ornamenta quamlatiſſime porrigendum, atque explicandum. quod ſi fiat, ſimul illud fieri neceſſe eſt, ut, quamplurimis in tua laude conſentientibus, par beneficentiæ celebritas nominis, & fama conſequatur. Atque ego te ita ſentire, proq; tuis opibus iam præſtare, non inani aliqua coniectura ductus exiſtimo, aut ideo ad te ſcribo, ut in tuam gratiam blandæ orationis artificio mihi liceat irrepere: ſed credidi hominum honeſtiſſimorum ac prudentiſſimorum, iſtinc ad nos uel ſtudiorum cauſſa, uel cognoſcendæ Italiæ ſtudio commeantium, teſtimonijs, maxime uero familiari meo, nihil temere affirmanti, Andreæ Patricio: cuius eo pluris iudicium facio, quòd egregiam eius doctrinam, id quod perquam raro contigit, adæquat integritas. addebat etiam, quo ſum unice delectatus, quodq; mihi, ut uere dicam, huius epiſtolæ cauſſam attulit, ſtudioſum te eſ-

ſe ſcriptorum meorum, & mihi aliquid, atque adeo tantum tribuere in Latina lingua, quantum optaui equidem ſemper, aſſecutum me eſſe nunquam duxi. nunc, ſi tu, iſta uir auctori tate, iſto pondere, ita de me ſentis; in dubium penc reuoco iudicium meum; nec me prorſus audeo cōtemnere, ne à te diſſentiam; enitarq́; multo etiam, quàm antea, diligentius, ut accedam proxime, ſi ulla ratione potero, quò tu me perueniſſe iam exiſtimas; ut aliquando ueritati iure des, quod fortaſſe nunc humanitati magna ex parte largiris. fateor enim, iudicij de me tui famam mihi eſſe periucundam: quid oneris tamen eadem imponat, quoq́; redigar neceſſitatis, intelligo. latere nullo modo poteſt, quem clari uiri teſtimonium indicat: nec me iam ad uigilantiam, omnium ſcientiarum parentem, laudis cupiditas magis, quàm infamiæ metus impellit. quæ licet perdifficilis, admodumq́; dura uideatur eſſe conditio: tamen, quia gratus, hoc eſt uir bonus eſſe uolo, amplector libenter officium tuum, ab excelſo quodam animo, liberaliq́; profectum: quod ſi compenſare meis officiis non potero, memoria tuebor, & proſequar etiam laudibus, quàm diu uita fruar: ut ex optima ſaltem uoluntate, qua boni, & ſapientes uiri metiri beneficia conſueuerunt, aliquam tibi relatam eſſe gratiam exiſtimes. Vale.

IO. VINCENTIO PINELLO, Patauium.

MAGNA *fuit, atque etiam nunc inter homines eſt de genere uitæ controuerſia: cum alios ita doctrinarum cognitio delectet, ut ab agendis rebus abhorreant; alij, non ſibi tantum, uerum & amicis, & patriæ, planeq; omnibus hominibus homines eſſe natos, exiſtiment: ex quo ſequitur, ut ſcientiarum ſtudijs uſum rerum anteponant. hoc diſcrimen, in quo ualde pro ſenſu partium dubia ueritas fluctuat, tu quidem, quod ad te attinet, optime Pinelle, optimisq; & eruditis uiris merito cariſſime, egregia quadam, uulgo non ſatis cognita ratione ſuſtuliſti. ſimul enim utrunque ſtudium complexus eſt, tum earum diſciplinarum, quibus exculta mens uberrimos in omni fortuna ferre fructus ſolet, tum iuris ciuilis, quod alienos ad uſus maxime porrigitur. ardua res, & operoſa: quod exemplorum declarat inopia: ſed ingenio tuo nihil difficile: &, ut ſe præbent initia, futurum nemo dubitat, ut inſtituta perficias, conſilijsq; tuis breui reſpondeat euentus. in philoſophia quidem proceſſus tuos admiramur: qui tanti ſunt, ut euolare potius, quàm excurrere uidearis. quanquam cur mi-*

remur? ingenio ſi quis ualet, in ſtudio fere languet. qui utrunque coniunxit, optimam quandoque diſciplinam, & rectam ſtudiorum uiam ignorat. fac in uno tamen hæc ineſſe omnia; quid aſſequetur aduerſante fortuna, ſubſidijs deſtitutus ijs, quæ cum adſunt, fertur animus procliui curſu ad egregias res; ſin abſint, hæret in ſalebra, nec facile progreditur. Quæ igitur ſingula tanti ſunt, quemuis ut poſſint à ſperata litterarum gloria penitus auertere; hæc tibi cum ſuppetant uniuerſa, iure iſtam, quam alij uix tuentur, Spartam quotidie magis illuſtras; neque tam nobis hoc, æqualibus tuis quòd ſis uirtute maior, quàm illud, ſi te ipſo minor eſſes, admirandum uideretur. In philoſophia quidém cum operam ſtudioſe des M. Antonio Genuæ, cui ueterum doctrinarum arcana patent, quo nemo peritior Ariſtotelis interpres, nemo uir melior uſquam uiuit; nihil mediocre neque nos à te expectamus, neque tu præſtas, quo nomine tibi gratulor plurimum, & eo magis, quòd illius uiri uoce publice cum multis, conſuetudine, ac ſermonibus, quæ humanitas eius atque amor in te eſt, priuatim & proprie frueris. hauries enim ex eodem fonte non ea ſolum, quæ uel olim in Lyceo, uel etiã in Academia diſputabantur, ſed id, quod longe præſtantius eſt, Chriſtianam pietatem, à

qua

qua manat una, & in qua item una philoſophia perficitur. Habes igitur, diuinitus oblatam, uirtutis adipiſcendæ facultatem: quam te uideo arcte eſſe complexum, nec uereor ut dimittas, qui te ita flagrare cupiditate cognouerim, ut reuocandum potius à nimia contentione, ualetudini uix ferenda, quàm acuendum, & incitandum, intelligam. Nam, quod ad ius ciuile pertinet, ubi tu philoſophiam, id eſt totum, ſcientia comprehenderis, quid in parte cognoſcenda ſupereſſe negocij putas? minimũ, ſi ſapientes uiros, & in ijs eum, quem ego omnibus iudicij laude antepono, doctorem tuum Genuam audies. quanquam ſermo tuus, habitus interdum, præſente me, cum eruditis hominibus, tractaſſe te iam ſatis diligenter ea, quæ excellunt in uniuerſo iure ciuili, id eſt ueterum iuriſconſultorum præcepta, declarabat: ut uel eadem facile poſſis, quandocunque libuerit, recognoſcere, uel, ſi qua reſtant, quaſi racemos aliquos confecta uindemia colligere. non enim te arbitror ſtudiorum tuorum elegantiá ineptiſſimis, planeq; barbaris quorundam ſcriptis inquinare uelle: quæ cum immenſa ſint, pleraque tamen inania, laboris, & moleſtiæ plurimum, utilitatis, et oblectamenti minimũ habent. Interim, ut facis, græca cum latinis, & eloquentiam cum philoſophia coniunge: ut

politioris doctrinæ copijs inſtructus, remiſſiora etiam ſtudia colentibus aliquando ſatisfacias. non enim uiuimus omnes in Atticis gymnaſiis: nec ubique de rerum cauſſis quæſtio eſt: & quibus contemplatio naturæ uehementer placet, iiſdem tamen animi cauſſa tanquam in hortos Muſarum diuertere non iniucundum eſt. qua de re quia non nunquam inter nos locuti ſumus, &, ut ſpero, breui colloloquemur: nihil addam, te preſertim, quod facile intellexerim, meam ſententiam comprobante. cuius conſilij, non dubito, quin maiorem quotidie uoluptatem capias. Ego hic, genere uitæ moleſtiſſimo, quas Pataujj utiliter ſatis, iucunde quidem certe in libris, & in tuis tuorumq; familiarium ſermonibus traducebam, horas perdo. itaque, cum primum domeſticas tricas, quibus teneor inuitus, expediero, aduolabo iſtuc, ſitiens ueſtræ conſuetudinis; qua ſi frui perpetuo liceat, beatiſſime uiuerem. Interim amorem mihi tuum, cuius equidem memoria ualde recreor, cupio conſerues, &, ſi tua patitur humanitas, etiam rogo. Vale, & Petrum Nunium, familiarem tuũ, cuius doctrinam, et ingenium in Lucretiana interpretatione mirum in modum probo, ſaluta meis uerbis. Venetijs.

Vido

VIDO PANCIROLO, Patauium.

Cvm alia me in iſta urbe, quam tu præter ceteros tua uirtute nobilitas, & ornatiſſimorum iuuenum cœtu frequentas, oblectare uehementer ſoleant: tum nihil eſt, aut eſſe omnino poteſt, Andreæ Dudithij quotidiana conſuetudine iucundius: non ſolum, quia probitate, modeſtia, morum elegantia, omnibus denique animi bonis excellit: ſed etiam, quia paucorum annorum ſtudio, præſtantia uidelicet ingenij, quam ego ſemper amaui, conſecutus eſt, ut exquiſitam, ac uariam ſermo illius eruditionem præſeferat, ſcripta uero ad Ciceronianam eloquentiam ſic accedant, ut cum ijs, qui ſuum nomen hac laude celebrarunt, qui pauci admodũ ſunt, conferri iure poſſit, æqualibus uero cunctis facile antecellat. Hunc ego tibi iuuenem, quem olim mihi adoleſcentulum uir omni laude ſummus, Reginaldus Polus Cardinalis, magnarum uirtutum indole commotus, accuratiſſime commendauit, etſi neceſſe non arbitror, commendo tamen eo ſtudio, quod quia uerbis exprimere mihi non licet, tu quoque, tantum eſſe, uelim exiſtimes, ut exprimi nullo modo poſſit. is cum antea philoſophiam, preſertim

quæ de græcis fontibus hauritur, & humanioris doctrinæ ſtudia diligenter, eximiaq́; cum laude coluit; tum hoc tempore in cognoſcendo iure ciuili totus eſt. qua illum cupiditate quotidie magis incendit admiratio tuæ uirtutis, quam in omni fere ſermone ad cælum fert, exterisq́; etiam gentibus, licet illuſtrem ſatis, ele gantiſſimis declarat epiſtolis. pertinet igitur ad humanitatem tuam, qui te tam ualde amet, tantiq́; faciat, eum redamare, eiq́; recon ditos illos, omnium puriſſimos, tuæ ſcientiæ fon tes aperire: pertinet etiam ad fidem, qui ſe to tum in tuam diſciplinam tradiderit, opibus eũ impertire ingenij tui, quas ille Regum opibus & ſua ſponte, & meo iudicio, cui tribuere ali quid uidetur, præſtantiores exiſtimat. Hæc ad impetrandum magna ſunt, preſertim apud optimum uirum, quam in tuis laudibus præcipuam agnoſcimus. uerum accedit amor in te meus, qui fraternam neceſſitudinem æquat. is te rogat, is prenſat, quàm ſtudioſe, quàm blande poteſt, pro Duditio meo: ut eum, quem ego merito eius in oculis fero, tu, quem amici tiæ noſtræ denegare nihil decet, quando nec ſtu dio tuo quidquã abnueret uoluntas mea, omni benignitate complectaris, planeq́; in clientelam tuam, atque adeo in ſinum æque ac filium meum, æque ac me ipſum recipias. quod ſi feceris;

ceris; obſtringes tibi non uulgari beneficio iuuenem ſummo loco natum, dignum maioribus ſuis, qui Pannoniam, ut ego auguror, ſua uirtute aliquando Italiam faciet; à me uero gratiam inibis eam, quæ, ſi quid accedere ad meam in te beneuolentiã poteſt, quod equidẽ uix arbitror, id ipſum una poſſit adiungere. Vale. Venetijs.

ANDREAE DVDITIO SBARDELLATO, Patauium.

O DVLCEM *reditum, o amandas litteras, quæ mihi id ſignificant, quod, non modò ſpe, ſed nec ſuſpicione attigeram. ſed quando te ipſum, mi Duditi, uidere, quando licebit amplecti? oculos mehercule tuos, dum hæc ad te ſcribo, intueor, indices probi animi tui, indices humanitatis. hoc mihi ſpectrum fingit amor: (quid enim aliud?) & hæc me cogitatio iucunditate perfundit incredibili: quid putas, cum erimus una, dabiturq́;, ut ille inquit, ueras audire, ac reddere uoces? nemo unquam, perinde lætatus eſt inuento theſauro, ut ego te reuerſo. uideor enim amiſſum recuperaſſe: & plane amiſeram. nam, etſi reliqueras hic memoriam tuæ ſuauitatis, tuiq́; ingenij: tamen, quod attinet ad aſpectum, ad conſuetudinem,*

ac

ac ſermonem, quibus nobis, tui amantiſſimis, nihil poteſt eſſe optatius, totus abieras. ac uerebar, ne, uel precibus tuorum uictus, uel honorum cupiditate illectus, totum te dederes aulicis muneribus, multa nobis, fortaſſe etiam litteris, ſalute dicta. nunc te tuus bonus, tuus, inquam, mihi crede, bonus genius reduxit, ſicuti malus abduxerat. quid enim ſumus, niſi adſit humanitas, & litteræ? quæ petuntur in ocio, tranquilla mente. ocii autem ubi plus, quàm in iſto ſeceſſu Patauino? nemo quenquá interpellat nolentem: inuitant ad uirtutem, ſi minus uoce, exemplo certe quamplurimi: patet aditus ad doctores in omni liberalium diſciplinarum genere præſtantes: quid præterea? cæli mira clementia: rerum, quibus alimur, ſuauitas incredibilis, & copia. Hæc tibi, optime Duditi, iure prima ſunt; iure tot montes ſuperaſti, tot flumina traieciſti, ut hæc dimiſſa ſtatim repeteres. uiues tibi, ſolutus ab omni cura: uiues Deo, contemptis diuitiis, abiecta illa gloria, quam falſa prorſus, & inanis honorum ſpecies oſtentat. quòd niſi Deo uiueres, nec tibi certe poſſes uiuere. in illo enim uno uera, ac ſolida uirtus, hæc, quam quærimus in libris, aut diſcimus ab hominibus, umbra eſt. quocirca hortor equidem te, ut libros euoluas accurate, ut magiſtris aſſidue operam

ram des: ſed minimum in utriſque pone, niſi tua ſtudia diuino cum amore coniungas. Atque hæc me ſcribentem magnopere delectant, tibi non puto fore legenti neceſſaria; ſcribo tamen, & quia te mirifice diligo, cupioq; eſſe, qualem pater filium; & quia commemoratione ipſa rei omnium optimæ, ac præclariſſimæ afficior ſic, ut nullam ex ullo ſermone, aut ex ulla cogitatione maiorem hauriam uoluptatem. nec tu debes officium meum aſpernari, aut in deteriorem partem trahere, ſi tibi, etiã rectiſſime uiuenti, (ſic enim exiſtimo, planeq; mihi perſuaſi) conſtantiam laudo. lubrica eſt enim adoleſcentiæ uia: labuntur multi, cum aliquantum iam proceſſerint: curſum uero conficit is, qui nititur optimis cogitationibus, ducemq; ſequitur eum, qui nunquam errat, communem humani generis parentem; qui tibi omnia bona pollicetur, & dabit, quæ nec ab Imperatore tuo ſperare, nec ab ullo Rege licet. De Epiſcopo Agrienſi, agnoſco tuam in me beneuolentiam: cui de emblemate gratias agam. Mariani Lezentii, iuuenis ornatiſsimi, & Andreæ Patricii, contubernalis tui, talem in me animum amplector: quos cupio à te meo nomine ſalutari, itemq; Polonos ceteros, familiares tuos, quorum nobilitas, & , ut audio, uirtus Patauinum gymnaſium illuſtrat.

illuſtrat. Vale; &, quando nos aſpectu tuo priuas, minue ſaltem litteris, non hac recentiore Italica, ſed illa uetere, omnium elegantiſsima, Romana lingua ſcriptis, deſiderium noſtrum.

EIDEM, Patauium.

OPTIME *Duditi, quid tibi, obſecro, in mentem uenit? noſtra ne imagine tuum putas cubiculum ornari poſſe? pudet me ſtudij tui: & erubui, mihi crede, cum hanc partem legerem litterarum tuarum. nec tamen, quia tuam facile cupiditatem intelligo, deeſſe tibi poſſum: & cœpta res eſt, & agitur, ut uideo, ſatis diligenter: quæ cum erit abſoluta, mittetur illico ad te. ac uellem, poſſet artifex eodem penicillo animum in te meum una cum uultu exprimere: non dubitarem, quin hanc tu multo magis imaginem diligeres. non neceſſe eſt, inquies. libenter credo: &, quòd ita ſit, acceptum refero tuæ humanitati; quæ mihi à te impetrat id, quod meritis, aut officijs conſequi nondum potui. His diebus facultatem ad te ſcribendi permoleſtæ occupationes eripuerunt. ignoſce: & puta, nunquam abduci meam ab officio uoluntatem, licet opera non extet. Heri adijt ad me contubernalis*

tuus

tuus Stanislaus Fogeluetrius Cracouienſis. probum adoleſcentem; præditumq́; litteris, & tua plane conſuetudine dignum è ſermone iudicaui. amanter illum excepi, ut natura mea fert: iucunde non potui, quia ualetudo non concedit. cuius beneuolentiam ſi, te, ut arbitror, conciliante, ſum adeptus: peto à te, mihi ut eam conſerues. & omnino, quicunque à te diliguntur, eoſdem mihi cupio mutua beneuolentia coniungi. Epiſtolam ad Epiſcopum Agrienſem, quando interdiu ocij nihil ſuppetit, dictaui ante lucem amanuenſi meo. eam te mitto. Signum tuum, cum legeris, imprime. De gentilibus amici tui, negocium dedi, & curabitur diligenter. Vale.

EIDEM, Patauium.

VIDEO *te in iungendis amicitijs præclarum artificem eſſe: uerum caue, ne quid alterutra de parte promittas, quod præſtari uix poſſit. aut; ſi promittes, ipſe ne ſpondeas; ne quando præter opinionem cogaris dependere. de me ipſo loquor: quem tu ſi putas eſſe, qui non ſum; quod ad me attinet, facile patior: fruatur hoc amicitia noſtra priuilegio, ut inter nos omnia liceant: ſed uereor, ne tua apud alios prædicatio plus nobis imponat oneris, quàm*

ſuſti-

ſuſtinere poſſimus. Patricio tuo ſcripſi, multis diſtrictus negociis: & eram animo conturbatior, accepto nuncio de fratris mei ſumma corporis, aliqua etiam mentis inualetudine. Gentiles familiaris tui latent adhuc: eruentur aliquando, ſi qui ſunt: curat enim homo tum mei cupidus, tum ad hoc diligentiæ genus uehementer aptus. De libris, putabam è ſilentio meo te coniicere nihil eſſe: ſed, quando appellas crebro, ſcies nondum neque ad Iuntas, neque ad alium quenquam perueniſſe. tu uide, cui rem commiſeris; & urge litteris, ut ſine mora mittantur. Imago coloratur, deſignatione iam perfecta. ueritatem, niſi fallor, egregie ſimulatam dices. Vale.

EIDEM, Patauium.

A M O *te, quòd uerecunde petis: ſed iſtam poſthac uerecundiam abiice, obſecro, ſi quid aliquando mecum ages. neſcis, apud me quo loco ſis, aut quo ego apud te eſſe cupiam: quod ſi neſcis, aut etiam, ſi dubitas; iniuriam facis utrique noſtrum. Scripſi ad Sophianum libenter equidem tua cauſſa, ſed inuitus ea gratia, quòd laborantem, ut audio, graui morbo, uexari tuo ſtudio nollem. Equidem diſcrucior, cum ita affectum audio probum iuuenem, mi-*

hi

hi amiciſſimum, græcarum litterarũ ſcientia ſine dubio ſingularem. ſed, quia te fero in oculis, idq́; mehercule tuo merito, litteras ad eum conſcripſi; quas in hunc faſciculum coniectas cum legeris, ſi reddendas non putabis, conſcindes. Ego nunc, ſi quid de me ſcire uis, iaceo, corpore ſatis afflictus ob capitis grauedinem, ſed erectus animo propter ſpem, atque adeo expectationem uitæ lætioris. iam enim didici contemnere, quæ amabam antea: qua te quoque in ſentẽtia cupio eſſe. Saluta meo nomine contubernales, & amicos tuos. Vale.

EIDEM, Patauium.

RESPONDEO *ſerius litteris tuis, impeditus febricula, robuſtioribus haud ualde metuenda; ſed in hac noſtra corporis imbecillitate etiam ea, quæ mediocria ſunt, nõ mediocriter timenda. Locum uidebis in epiſtola ad Patricium, ubi ea, quæ mones, interpoſui: de quo quid ſentias, aueo ſcire. Gratias tibi agerem de iſta uoluntate: ſed hoc plane reſpuit amicitia noſtra; nec tuum erga me officium aſſequi unquam poſſit oratio mea. meriti enim loco ſemper apud me fuit bene merendi cupiditas, etiam ſi res, quod ſæpe ſolet accidere, nulla conſequatur. Vale.*

Eidem,

EIDEM, Patauium.

QVID tibi ego præſtare poſſum de ijs, qui for taſſe nulli ſunt? quæſitū eſt perdiligenter: nec tamen ullum omnino diligentia fructum tulit. fingere tibi eos ex argilla poſſumus, animare non poſſumus. quod ſi liceret, fieret, atque adeo factum iam eſſet. nec enim mediocre tuum eſſe ſtudium intelligo: & ego, ut fatear quod res eſt, diligo iſtam in te bonitatem, qui de gentilibus amici tui, nulla tuorum commodorum ſpe propoſita, humanitatem modo quādam ſecutus, tantopere labores. certe qui honoribus, aut diuitijs, aut opinione uirtutis emineant, nulli reperiuntur. quòd ſi quos obſcura conditio, aut fortunæ tegit humilitas: de ijs quærendum ne ſit, uiderit amicus tuus: me ſi conſulit, omittet. De pictura, lentum negocium: ſed illud te non præterit, Pictoribus, atque poetis Quidlibet audédi ſemper fuit æqua poteſtas. ita facile mentiuntur uerbis, ut coloribus fallere conſueuerunt. hic, qui rem ſuſcepit, diu me promiſſis duxit, uarias nectendo cauſſas, ut ei culpam largirer ignauiæ. nunc imbres accuſat, quòd recentes colores minime patiantur exiccari. hoc puto uerum, illa non puto, concedo tamen, ut eo utar facili, &

impetrem,

impetrem, quæ duo ſimul à nobis exoptantur, feſtinationem cum diligentia. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

ITA *mihi optata contingant, ut commentariolo tuo nihil unquam legi eruditius, nihil ſanctius, aut ad retinendum Catholicæ religionis cultum accommodatius. itaque, cum in ortu Solis legere cœpiſſem, abſolui facile ante horam prandij, opera nunquam intermiſſa. ualde enim delectabar ordine, ualde etiam genere orationis tuæ. res uero ipſa ita me affecit, ut quaſi ſemina quædam ueræ pietatis, quæ fructum profecto non mediocrem aliquando ferent, in animo meo reliquiſſe uideatur. quod quanti eſſe apud me putas? quanti mehercule immenſam auri uim non æſtimo. quid enim cum æterna ſalute conferatur? quòd ſi meis apud te precibus locum aliquem relinquit humanitas tua: rogo te etiam atque etiam, ut hoc genere ſcriptorum, quo quidem ad ſtudium ſummi boni, perpetuæq; felicitatis mirifice excitor impertiri me quamſæpiſſime uelis. quod ſi feceris; addictum me tibi multis nominibus obſtringes eo beneficio, cuius delere memoriam obliuio nulla poſſit. Quod me reuocas ad conſuetudinem tuam: ſtimulum ſcilicet*

 currenti.

currenti. ſed, mihi crede, non plane totus abs te diſceſſi; neque te mihi prorſus eripiunt, aut eripient unquam locorum interualla. abſens tecum ſum, tacitus loquor, & loquentem audio. ſic lenitur imagine periucunda deſiderium noſtrum. quod cum ita ſit; opera tamen ſtudioſe dabitur, mature ut excurram quò ire neceſſe eſt, ſi meam fidem tueri uolo, & quò tamen, quia diſiungor à te, minime libenter eo. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

CVM *de tua ualetudine ſolicitus eſſem, curam auxit filioli morbus, quo etiam nunc laborat, nec ſatis explorata ſalute. me quoque leuiter febricula tentauit, qua triduo ſum, ſine medicorum interuentu, temperata duntaxat uictus ratione, liberatus. Nunc expediendis negocijs operam do; ut, ſi amicus noſter, bonarum artium patronus, ſummum illum dignitatis apicem attigerit, quamprimum poſſimus accurrere. ſæpe enim & litteris, & præſenti ſermone, cupere ſe conſultum rationibus meis, amantiſſime declarauit. mihi autem omnia ſunt in eo, ut ocio litterato frui liceat, nulla rerum domeſticarum cura interpellante. quod ſi aſſequimur; ualeat ambitio; uiuemus nobis,*

bis, & Muſis, & eo quidem animo, ut omnia referamus ad Deum, à quo uno felicitas uera pendet: quod idem tibi uideri, ex tuis litteris facile coniịcio. Miro teneor deſiderio ueniendi ad te: ſed hanc facultatem multa eripiunt, preſertim æger filius, quem tibi, & pro noſtra amicitia, & pro noua coniunctione eſſe cariſſimum, plane mihi perſuadeo. te quidem à morbo confirmatum ſi audiero, æquiore animo domeſtica patiar incommoda. itaque dabis hoc amori noſtro, quem tua uirtus peperit, alit humanitas, atque auget, ut noſtra etiam cauſſa tuam ualetudinem ſtudioſiſſime cures. Vale. Venetịs.

EIDEM, Patauium.

SILENTII *mei cauſſam ex ịs litteris, quas heri ad te ſcripſi, quas hodie mane puto tibi eſſe redditas, iam cognouiſti. quod niſi ita declaraſſem; tamen mihi dubium non eſt, quin tu pro ſingulari tua ſapientia, & humanitate de mea meorumq; ualetudine coniịceres. quid enim aliud me à ſcribendo abduceret? quo equidem nihil facio libentius: idq; tibi, ſi præſenti fortaſſe non potui, abſenti certe prcbabo. Tuum aduentum auide expecto: cuius mihi ſignificatio tum eo nomine gratiſſima, quia te ui-*

debo, tum eo gratior fuit, quòd optime te ua lere, etſi tu de eo nihil ſignifices, facile tamen poſſum intelligere. quod ſi ita eſt, opto perpetuum eſſe: &, quod opto, id etiam ut ſperem, facit continentia tua; quam ego in uictu (plane loquor, ut ſentio) ualde ſum admiratus, & conor etiam imitari. Rerum Romanarum, Pontifice mortuo, conuerſus orbis eſt. itaque, qui deceſſerant, omnes ad urbem redeunt. pecuniæ pro Mecœnate illo, ut affertur ad nos, libentius, quàm pro ceteris, deponuntur: & ad eum denique, fore ſuſpicor, ut omnium Cardinalium uoluntates inclinent. uir optimus eſt, egregie litteris excultus, ingenio miti, &, quod caput eſt, cum factiones duæ dicãtur eſſe, æquus in utrànque. primum cõtendetur acerrime. quid mirum? Neque enim, ut ait poeta ille ſummus inter noſtros, leuia, aut ludicra petuntur Præmia. et ſcis, omnes homines, quod maxime cupiunt, itidem facile adduci ut maxime ſperent. ergo multis quaſi aleam iacere, & fortunam placebit experiri. quid euenturum ſit, & quid magis expediat, uni Deo patet. certe, niſi firmioribus, quàm antea, præſidijs muniamur; prauarum opinionum incurſu uinea Domini diſſipabitur. quod te quoque & ſuſpicari, quia prudentia excellis, & metuere uehementer, quia pietatem diligis, ali-

aliquando in noſtris ſermonibus cognoui. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

CVM *de tuo reditu ex tuis, amicorumq́; litteris cognouiſſem; perfuſus uoluptate ſum prorſus incredibili. ſubuerebar enim, ne te patria tua, experta iam in magnis rebus & animi, et ingenii tui præſtantiam, abeſſe diutius minime pateretur. etiam illud occurrebat, ne te iam ſatietas Italiæ cepiſſet. multa cogitabam, ut amor eſt, quæ cupiebam eſſe falſa, & fuiſſe ualde nunc lætor. capio tamen hanc in iucunditate moleſtiam, quòd ad te quamprimum accurrere non licet. nam, ut omittam de uxore, cui deeſſe non poſſum ægrotanti; confirmare ſtudeo res domeſticas, quæ uacillant ſatis abſente me. cum enim, referre me totum ad litteras, quarum eſt mihi conſuetudo iucundiſſima, plane deliberatum ſit: prius hæc, quæ ad alendam familiam pertinent, ita conſtituam neceſſe eſt, ne quando me, quod antea ſæpe contigit; de medio ſtudiorum curſu reuocare poſſint. iam ego in meis conſiliis, optime Duditi, ambitionem cœpi excludere. uideo res humanas ſurſum deorſum ferri, nunquam conſiſtere; celeriter omnia fluere, & extingui; præ-*

ter bonam famam, ad quam omnes peruenire cupiunt, ſed ignoratione uiarum plerique aberrant. non enim in opibus, aut in magiſtratibus, Regum ue aulis uerum decus habitat. petendum aliunde eſt, à rectis cogitationibus, honeſtis laboribus, ſtudio, & exercitatione uirtutis. hæc mihi in animo ſunt: quæ ſi colam arbitratu meo, multa conſequar. primum, ab iis negociis, quæ mihi negocium faceſſunt, uacabo prorſus: deinde, (ne me putes deſidiæ cauſſa ocium cogitare) ſcribam aliquid quotidie; quo nihil ſoleo, ubi curarum expers animus eſt, facere libentius: denique, etiam poſteris fructum fortaſſe aliquem pariet induſtria noſtra. Quid relinques, dicet aliquis, liberis tuis? Non exiguum patrimonium, imitationem mei, & aliquam, ut ſpero, uirtutis hereditatem, eadem ſcilicet, quæ reliquit mihi pater meus. Non abundabunt. Nec id poſtulo, nec illi, ſi ſapient, poſtulabunt. modica poſcit, ut honeſte, id eſt feliciter uiuatur, hominis natura: reliqua ſunt inſtrumenta nequitiæ. Cupio tibi, mi Duditi, qui ætatem tuam prudentia anteis, probari meum ſenſum: cupio meum iudicium tua ſententia confirmari. quanquam quid expecto? index animi ſermo eſt. porro in ſermonibus quotidianis quid tu habes in ore, quid extollis, præter ſtudia doctrinæ? quæ te

uideo,

uideo, cum tecum loquor, uel cum tua ſcripta lego, tractaſſe diligenter. ueruntamen hoc ipſum, quod habeo ſatis exploratum, mecum te ſentire, ſi ſignificabis, pergratum erit. Ego, niſi occupationibus premerer aſsiduis, quas animo potius, quàm corporis uiribus ſuſtineo, explerem te crebritate litterarum. uerum ne ſic quidem, pro tuis in me officiis, patiar in hoc genere prorſus abs te requiri ſtudium meum. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium.

VOBISCVM *ut agatur, ſcire cupio, Patauii commorantibus. nos hic languemus, afflicti caloribus perpetuis, quibus equidem grauiores non memini. uxor mea nondum ex puerperio conualuit: infans belliſsime habet, & incipit iam blandientibus arridere. quid quæris? admodum ſcitus eſt: quodq́; amare ſolemus in pueris, hilaritatis habet multum. De tuo aduentu, ſuadeo conſilium mutes, neque te iſtinc, furente Canicula, æſtu non ferendo, commoueas. faceres enim ualetudinis incommodo: ac, ſi ualetudo, ſtudia tamen tua non ferrent. uerum hoc prudentiæ tuæ totum ſit, in qua tibi neminem antepono. ego, pro mea in te ſingulari beneuolentia, non modo quid uellem, ue-*

rum etiam quid ſentirem, teſtatum eſſe uolui. Ariſtotelem cum Cicerone mitto, utrunque ſatis apte compactos ab artifice perito. uideo, quid agas. inanem eloquentiam contemnis; & indiſertam philoſophiam non amas: utranque uis coniungere, ut miſceas, quod ait poeta Venuſinus, utile dulci. quo minus me, eadem cogitantem, et receſſum ocii cauſſa quærentem, reprehendere debebis. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium.

VALDE *probo induſtriam tuam, quam ad ornandum commentario aureolum Demetrii libellum* περὶ τῆς ἑρμηνείας *contuliſti: ſed antequàm inſtitutum abſoluas, fore arbitror ut exeat is, quem Petrus Bargæus, qui Piſanum gymnaſium politioris doctrinæ profesſione illuſtrat, ante aliquot menſes, ut audio, confecit. itaque malim ad Diodorum latinitate donandum operam, ſtudiumq; tuum conuertas: ne, quod aiunt, actum agas. nam Bargæo, quem tu fortaſſe non noſti, nec ingenio, nec doctrina, nec eloquentia quiſquam præſtat: quodq; paucis admodum contigit, tum oratoria, tum poetica laude pariter excellit. abſit igitur omnis æmulatio ab iis, quos ego unice diligo, & à quibus unice item diligi me ſentio.*

Calores hic nihil remittunt: feruent omnia. quòd niſi terræ, iam peruſtæ, uberrimis imbribus cito maleſiant; caritas multarum rerum, & morborum uis ineunte autumno uidetur impendere. Ego, ut anni tempus eſt, non incommode ualeo: negocia curo: ocium, & ſtudia cogito. Kalendarium Romanum uetus, cum opinione mea de ratione ueterum dierum, & neceſſaria litterarum interpretatione, ſæpe iam à te rogatum, quia nec ipſe habebam, nec reperire facillimum fuit, mitto ſerius, acceptum à familiari meo, uiro probo, & erudito, Rhaphaele Cyllenio. deſcribes, & remittes: quoniam, quæ ſunt olim impreſſa cum Sigonii faſtis, nullum ex iis iampridem uenale ſupereſt. in hoc autem, ut aliquid à me præcipuum haberes, itidem ut ego te præcipue diligo, quædam uidebis immutata, nec, opinor, improbabis. Vale. Venetiis.

KALENDARIVM VETVS ROMANVM, E MARMORE DESCRIPTVM.

A. K. IAN. F	H. K. FEB. N
B F	A N
C C	B N
D C	C N
E NON. F	D NON
F F	E N
G C	F N
H C	G N
A AGON	H N
B EN	A N
C CAR. NP	B N
D C	C N
E EID. NP	D EID. NP
F EN DIES VITIOS.	E N
G CAR EX. S. C.	F LVPER. NP
H C	G EN
A C	H QVIR. NP
B C	A C
C C	B C
D C	C C
E C	D FERAL. F
F C	E C
G C	F TER. NP
H C	G REGI F. N
A C	H C
B C	A EN
C C	B EQ. NP
D C	C C
E F	XXIIX
F N	
G C	
XXXI	

D. K. MAR. NP
E F
F C
G C
H C
A NP HOC DIE CAESAR PONT.MAX.FACTVS
B NON. F
C F
D C
E C
F C
G C
H EN
A EQ. NP
B EID. NP
C F
D LIB. NP
E C
F QVIN. N
G C
H C
A N
B TVBIL. NP
C Q. REX. C. F
D C
E C
F NP HOC DIE CAESAR ALEXAND. RECEPIT
G C
H C
A C
B C
XXXI

C. K. APR. N
D C
E C
F C
G NON. LVDI
H NP LVDI
A N LVDI
B N LVDI
C N LVDI
D N LVDI
E N CIRC.
F N LVDI CERERI
G EID. NP LVDI
H N
A FORD. NP LVDI
B N LVDI
C N LVDI
D N LVDI
E CER. N LVDI IN CIRCO
F N
G PAR. NP
H N
A VIN. NP VINALIA
B C
C ROB. NP ROBIGALIA
D F
E C
F NP LVD. FLOR.
G C LVDI
H C LVDI
XXX

A. K. MAI. N
B F COMP.
C C
D C
E C
F C
G NON N.
H F
A LEM. N
B C
C LEM. N
D NP LVD. MART. IN CIRC.
E LEM. N
F C
G EID. NP
H F
A C
B C
C C
D C
E AGON. NP
F N
G TVB. NP.
H Q. REX. C. F
A C
B C
C C
D C
E C
F C
G C
XXXI

H. K. IVN. N
A F MART. CAR. MONET.
B C
C C
D NON.
E N
F N
G N MENTI IN CAPIT.
H VEST. NF. PR. VESTAE
A N
B MAT. N
C N
D EID. N
E N
F Q. ST. D. F
G C
H C
A C
B C
C C
D C
E C
F C
G C
H C
A C
B C
C C
D F
E C
XXX

F. K. IVL. N
G N
H N
A NP
B POPLIF. N
C N LVDI APOLLIN
D NON· N LVDI
E N LVDI
F N LVDI
G C LVDI
H C LVDI
A NP LVDI
B C LVDI IN CIRC.
C C MERK.
D EID. NP MERK.
E F MERK.
F C MERK.
G C MERK.
H LVCAR. NP.MERK.
A C LVD. VICT. CAESAR.
B LVCAR. LVDI
C C
D NEPT. LVDI
E N LVDI
F FVR. NP LVDI
G C LVDI
H C IN CIRC.
A C IN CIRC.
B C IN CIRC.
C C IN CIRC.
D C
XXXI

E. K. AVG. N
F C FER. HOC DIE C. CAESAR HISP. VICIT
G C
H C
A NON· F
B F
C C
D C
E NP HOC DIE CAESAR HISPALIM VIC.
F C
G C
H C
A EID. NP
B F
C C
D C
E PORT. NP
F C
G VIN· F. P.
H C
A CONS. NP
B EN
C VOLC. NP
D C
E OPIC. NP
F C
G VOLT. NP
H NP H.D.ARA VICTORIAE IN CVRIA DEDIC. EST
A F
B F
C C
XXXI

D. K. SEPT. N
HOC DIE FER. NEP.
E N
F NP
G C LVDI ROMANI
H NON. F LVDI
A F LVDI
B C LVDI
C C LVDI
D C LVDI
E C LVDI
F C LVDI
G N LVDI
H EID. NP
A F. F. EQVOR. PROB.
B N LVD. ROMAN. IN CIRC.
C C IN CIRC.
D C IN CIRC.
E C IN CIRC.
F C IN CIRC.
G C MERK.
H C MERK.
A C MERK.
B NP MERK. D.
C C AVGVSTI NATALIS LVD. CIR.
D C
E C
F C
G C
H F
A C
XXX

B. K. OCT. N
C F
D C
E C
F C
G C
H NON. F
A F
B C
C C
D MEDITR.
E AVGVST. NP
F FONT. NP
G EN
H EID. NP
A F
B C
C C
D ARM. NP
E C
F C
G C
H C
A C
B C
C C
D C LVDI VICT.
E C LVDI
F C LVDI
G C LVDI
H C LVDI
XXXI

A. K. NOVEM. N	G. K. DEC. N
B	H
C	A
D	B
E NON. F	C NON. F
F F LVDI	D
G C LVDI	E C
H C LVDI	F C
A C LVDI	G C
B C LVDI	H C
C C LVDI	A AGON. NP
D C LVDI	B EN
E EID. NP EPVL. INDICT.	C EID. NP
F F	D F
G C LVD. PLEB. IN CIRC.	E CONS. NP
H C IN CIRC.	F C
A C IN CIRC.	G SAT. NP FERIAE SATVRN.
B C MERK.	H C
C C MERK.	A OPALI. NP
D C MERK.	B C
E C	C DIV. NP
F C	D C
G C	E LAR. NP
H C	F C
A C	G C
B C	H C
C C	A C
D C	B C
E F	C F
F C	D F
XXX	E C
	XXXI

unde plures ſignificãtur dies comitiales, quàm faſti: itaque non recte me à faſtis, ut à plenio re parte, exordiri: ſciat non à me fastos modo uocari, quos notatos littera F *uidemus, ſed omnes plane, quibus fari tria uerba, do dico, addico, prætori licebat: quorum è numero comitiales erant, & ij, quos in* Kalenda-*rio hæ litteræ demonſtrant,* EN. NP. Q. REX. C. Q. ST. D. F. P. *quibus omnibus cum fari liceret; etiam ſi non id ſemper fieret; qua de cauſſa notati ſunt alijs litteris potius, quàm* F; *ut indicetur, præter fari, aliquid etiam fieri licuiſſe: non abſurde mihi facere uideor, ſi ad faſtos littera* F *notatos, qui quidem uere faſti dici poſſunt, quòd ijs aliud prorſus nihil fiebat, quo prætor à iure dicendo impediretur, eos quoque dies aggrego, quibus, fari, ſemper quidem licebat, non tamen, quod liceret, fieri ſemper ſolebat. ut omnino tria eſſent genera, quibus de ſingulis agetur ſuo loco; primum faſti ij, quibus fari ſemper & liceret, & ſoleret; qui notantur littrea* F, *ſuntq; omnes* XXXVIII. *hi & proprie erant faſti, & toti: proprie, quòd per eos, niſi cum aliquis caſus extra ordinem interueniret, nunquam prætor ius non dicebat; toti, quòd, fari, horis omnibus liceret. Alterum genus fuit, faſti ij, qui & ipſi proprie faſti erant, ſed non*

toti; quòd iis quidem omnibus fari, non tamen horis omnibus liceret. erant autem hi, EN. NP. F. P. EN. Q. REX. C. Q. ST. D. *quas litteras infra exponemus. atque hi erant omnes* LXV. *Tertium genus comitiales fuere, caſu faſti, non proprie: quia, cum comitia non haberentur, tunc fari ſolum prætor ſolebat. hi modo toti erant faſti, cum nulla ſcilicet comitia haberentur; modo ex parte, cum haberentur illa quidem, ſed minime per totum diem. hi* CLXXXIV. *erant. nos faſtos omnes uocamus, quibuſcunque fari liceret, ſiue faſti propie, ſiue non proprie eſſent: itaque ab his profecti, paulatim progrediemur diuidendo, ut, qui nobis propoſitus eſt huius narrationis finis, eò perueniamus. Omnes igitur dies aut faſti ſunt, aut nefaſti: et faſti, partim feſti, partim profeſti. Feſtos pleroſque partim faſtos, partim nefaſtos fuiſſe, ut Quirinalia, Lupercalia, Terminalia, ex Kalendario cognoſcitur. quibus enim feſtis diebus adſcriptum eſt* NP*, ii ſunt nefaſti ſimul & faſti, nefaſti priore parte, faſti poſteriore. dies Feralia adſcriptam habet F. qui feſtus proprie non fuit, ſed geſtandæ ad mortuos cenæ dicatus dies. quod quia non hora ſtata fiebat, ſed ut cuique commodum erat; ideo totus dies potuit eſſe faſtus. propterea, ut opinor, littera*

F notabatur. Feſtis porro diebus non dubito quin omnibus haberi ſenatũ licuerit. cuius rei exempla ſunt in antiquorum libris admodum multa. quanquam ſollemne hoc non erat, ut ſemper diebus feſtis ſenatus haberetur; ſed legitimum, ut haberi poſſet. ſollemne autem illud, ac ſtatum ex more maiorum, ut kalendis, nonis, idibus haberetur. itaque in Kalendario neque kalendis, neque nonis, neque idibus littera C, quæ comitiales dies ſignificabat, per quos haberi ſenatus non poterat, neque diebus omnino ullis feſtis adhæret. Profeſti dies aut faſti erant, aut nefaſti. & omnibus profeſtis nefaſtis haberi ſenatum licebat; profeſtis autem faſtis non plane omnibus, ſed iis tantum, qui comitiales non eſſent. quibus autem profeſtis haberi ſenatus poterat, iis omnino agi cum populo nõ poterat. contra, quibus profeſtis haberi ſenatum non licebat, iis agi quidem cum populo licebat, nec tamen ſemper agebatur: cum ea res ex eorum uoluntate penderet, penes quos populi cogendi poteſtas eſſet. non enim, quod licet, id etiam neceſſe eſt. Quod autem dixi, comitialibus haberi ſenatum non licuiſſe; declarant illa uerba in epiſtola Ciceronis ad fratrem, quæ tertia eſt lib. II. Conſecuti ſunt dies comitiales, per quos ſenatus haberi non poterat. & illa in

S.C. quod Cœlius ad Ciceronem miſit, ep. fam. lib. VIII. *Vtiq; eius rei cauſſa per dies comitiales ſenatum haberent, S. Q. C. facerent. quibus uerbis, quod extra ordinem à ſenatu eo S.C. decretum eſt, id omnino fieri ſolitum non eſſe, dilucide conſtat. ita ſenatus faſtis quibuſdam haberi poterat, quibuſdam non poterat: ſiquidem comitiales inter faſtos iam retulimus. nefaſtis autem haberi omnibus potuiſſe, iam diximus. Sane, qui me torqueat, nodus eſt, mihi quidem perdifficilis, in epiſtola ad Atticum lib.* I. *in qua, cum dixiſſet iam, Nam cum dies ueniſſet rogationi ex S.C. ferendæ; paucis poſt uerſibus ſubiunxit, Senatus uocatur. quod certe mos maiorum minus ferre uidebatur. nam ſi rogationi ferendæ dies eſt, certe comitialis eſt: quòd ſi comitialis; haberi ſenatum prorſus non licet: cuius rei teſtimonio ſunt ea, quæ paulo ante recitauimus & ex epiſtola ad fratrem uerba Ciceronis, & è S.C. niſi ſi factum id extra ordinē dicamus; ut Piſonis conſulis iniquiſſimis conatibus obuiam iretur: qui cum eſſet lator rogationis, & eius rogationis, quam ex S.C. & de religione ferebat; idem tamen erat diſſuaſor. Comitialium magnus erat numerus: eosq; fuiſſe dies faſtos, quod ſupra dixi, ita exiſtimo, ut mihi uidear affirmare poſſe. nō enim inani quadam coniectu*

ra

ra, ſed certa in primis, ut puto, ratione com moueor. uideo enim in orationibus Ciceronis, in Piſonem, de prouincijs conſularibus, pro Sextio, mentionem fieri ea de lege, qua P. Clodius tribunus pl. ſanxit, ut omnibus diebus faſtis agi cum populo liceret. quo fit apertum, faſtis quibuſdam non id licuiſſe, quod, ut omnibus liceret, lege Clodia ſancitum eſt. quam tamen legem non fuiſſe obſeruatam, demonſtratum eſt à nobis in libro de legibus Romanis. Nec uero mirari ſatis poſſum; cum, faſtos aliquot fuiſſe comitiales, pateat; qui uenerit in mentem Macrobio, faſtis, dicere, lege agi licuiſſe, cum populo non licuiſſe; comitialibus autem utrunque licuiſſe. quorum alterum uere dictum conſtat, comitialibus, inquam, & lege agi, & cum populo licuiſſe: quia ſcilicet comitiales erant de numero faſtorum: itaque & illud, omnium faſtorum commune, habebant, ut lege agi poſſet; & hoc præterea proprium, ut etiam cum populo poſſet: alterum autem, de faſtis diebus, quibus ait lege agi licuiſſe, cum populo non licuiſſe, in prima parte uerum eſſe uideo; in ſecunda qui poſſit non eſſe falſum, haud facile reperio. qui enim faſtis agi cum populo non licet, cum comitiales omnes faſti ſint, &, comitialibus agi licuiſſe cum populo, iam oſtenderim? di-

xiſſet hoc modo: Faſtis omnibus lege agi licet, cum populo non omnibus licet: nihil erat, quod reprehenderes: ſiquidem, quod docuimus, quibuſdam faſtis agi cum populo poterat, quibuſdam non poterat: quibus poterat, eos ſi quis faſtos, aut faſtos comitiales diceret, non erraret; cum dies fuerit nullum comitialis, quin idem & faſtus: ſed comitiales potius, quàm faſti, ut à reliquis faſtis proprio nomine diſtinguerentur; & comitiales item potius, quàm faſti comitiales, breuitatis cauſſa uocabantur. Verum quia libenter, quantum in me eſt, antiquitatem ſoleo tueri; Macrobium, à quo multa didici, quaſi gratiæ referendæ loco ita conor excuſare: ut, cum faſtos nominauit, de ijs tantum intellexerit, qui faſti uulgo dicebantur, non etiam de ijs, qui etſi faſti ipſi quoque erant, comitiales tamen appellabantur. ſpectauit igitur non uerbi uim, quæ dies omnes, quibus prætor tria uerba fari poſſet, ſiue comitiales eſſent, ſiue non, complectitur; ſed conſuetudinem loquendi; quòd faſtos nominabant eos, quibus tantùm lege agi poſſet; cum eos, quibus cum populo poſſet, comitiales præcipuo uocabulo mallent appellare. Quæritur hic fortaſſe: cũ comitiales omnes eſſent faſti; ijſq; & cum populo, & lege agi poſſet; cum populo, quia comitiales; lege,

ge, quia faſti; fieret & ſimul utrunque. Negatur. nam etſi licebat utrunque eodem die, non tamen utrunque poterat eodem tempore. cum enim populus in forum conueniſſet; quid iudicibus, aut litigantibus loci relinqueretur? porro, ſi uacaret locus, qui tamen poſſet prætor, aut iudices, in tanto ſtrepitu, quantus coactæ in unum locum multitudinis ſolet eſſe, eorum, qui cauſſas agerent, orationes attentis auribus, animisq́; , ut par eſt, excipere? ſedata mente diligenter aliquid conſiderantibus opus eſt. itaque abſurdum eſt credere, potuiſſe eodem tempore & cum populo agi, & iudicijs operam dari: ſicuti faſtis ijs, qui comitiales non erant, eodem quidem die, non tamen eodem tempore, & lege actum, & ſenatum eſſe habitum inuenio, ſic, ut lege ageretur primum, deinde ſenatus haberetur. quod cum ex alijs locis, tum ex III. *&* XII. *epiſtola libri* II. *ad Quinctum fratrem intelligitur. Ergo, cum omnes comitiales eſſent faſti, non quia ſemper lege ageretur, ſed quia ſemper liceret, ſi modo cum populo non ageretur; (nec enim utrunque ſimul fieri, iam diximus) ita concludemus: faſtos, littera* F *in Kalendario notatos, iuriſdictionem omnes habuiſſe; faſtis, littera* C. *notatis, & ius dici, & agi cũ populo eodem die, non eodem tamen tempore,*

potuiſſe: ideoq; faſtos eos quoque fuiſſe dico, non ex eo, quod fieret, ſed ex eo, quod liceret. Hæc de faſtis. Superſunt nefaſti. His omnino neque lege agi, neque cum populo licebat. cum enim opponantur faſtis, quorum è numero ſunt comitiales; eo iure, quod omnes faſti, ſiue comitiales, ſiue non comitiales, habent, prorſus careant neceſſe eſt. licebat tamen per eos & cauſſas agi, & concionem haberi, & legem promulgari. nam neque, cauſſas agi, eſt lege agi: neque, concionem haberi, aut legem promulgari, eſt cum populo agi. quæ probare ſingula, magni negocij non eſt. Agitur lege, cum prætor tria uerba fatur, Do, dico, addico: qui eſt ultimus iudicij dies: cum uero cauſſis audiendis prætor operam dat, lege tunc non agitur. quare faſtos eſſe neceſſe non eſt omnes dies, quibus aut pro reo, aut contra reum dicitur: ſed, faſtum eum eſſe unum, ſatis eſt, quo prætor, aut qui iudicio præeſt, cum conſilio iudicum ſententiam ferre debet. itaque in epiſtola III. *libri* II. *ad Quinctum fratrem, Ad* III. *idus, inquit, dixi pro Beſtia de ambitu, apud prætorem Cn. Domitium. quem tamen diem (eſt autem* III. *idus Februarij) faſtum non fuiſſe, Kalendarium indicat: notatur enim, ut nefaſtus, littera* N. *nec omnino de octo diebus, qui ab idibus appellantur,*

menſe

menſe Februario faſtus ullus fuit. quod ideo placuit admoneri, ne quis argueret, uerba ueterum à me, quorundam exemplo, falſa recitari: quoniam quidem in ea, quam nominaui, ad fratrem epiſtola, non, Ad III. *idus; ſed, Ad* IIII. *in omnibus legitur & impreſſis, & manuſcriptis libris. nam, ſiue* IIII. *ſiue* III. *legas; utrunque diem, & plane, ut dixi, omnes idus Februarij inter nefaſtos fuiſſe, appoſita littera* N *ſignificat, ultimo tamen die, hoc eſt idibus ipſis, excepto: qui nefaſtus priore, faſtus poſteriore parte fuit: notatur enim ſic,* NP. *Conciones ad populum illæ quidem, nec tamen comitiali tantum die, ſed et faſto, qui comitialis non eſſet, & nefaſto pariter habebantur. nolo enim quenquam in eo falli, quia fortaſſe, agi ad populum, & agi cum populo, idem eſſe uideatur: quæ diuerſa ſunt. nam agebatur ad populum, cum ad populum concionem aliquis habebat: agebatur autem cum populo, cum populus aliquam rem, à tribuno pl. alio ue magiſtratu latam, ſuis ſuffragijs uel iubebat, uel antiquabat. quod fieri comitiali duntaxat die licebat. concionari autem omnibus æque diebus licuiſſe, exempla demonſtrant. itaque, quoties aliquod S. C. erat factum, dimiſſo ſenatu, & S.C. ad populum recitato, magiſtratus aliquis,*

aut

aut etiam priuatus ſenator, concione ei à magiſtratu data, ad populum uerba faciebat. nec tamen is erat dies comitialis. nam comitialibus fieri S. C. aut omnino ſenatum haberi non potuiſſe, demonſtratum eſt. quo die igitur agi cum populo, eodem agi apud populum licebat; quo autem agi apud populum, eodem agi cum populo, non ſemper licebat. exempla ſibi quiſque notet in legendo: quod facillimum eſt: ſunt enim infinita: itaque puto me facere non inepte, quòd iis recitandis, quæ paſſim extant, conterendum mihi eſſe tempus non exiſtimem. Supereſt de lege promulganda. id enim de tribus, quæ propoſuimus, erat tertium. Ferendæ legis, & promulgandæ non eadem ratio fuit. ferebatur die tantum comitiali, promulgabatur etiam non comitiali, ſiue faſtus, ſiue nefaſtus, eſſet. itaque C. Cato tribunus pl. rogationem de abrogando Lentulo imperio, die non comitiali promulgauit. cum enim & poſt IIII. *nonas Februarij, & ante* VIII. *idus eiuſdem menſis promulgauerit; quod ex epiſtola* III. *libri* II. *ad fratrem colligitur: comitiali die promulgare non potuit, ac ne faſto quidem. primi enim duodecim Februarij dies nefaſti omnes fuerũt. Haberi autem ſenatum per nefaſtos omnes licebat: nec per omnes tamen, ſed tantum, cum res*

poſtu-

poſtularet, habebatur, eorum magiſtratuum, quibus id iuris erat, arbitratu. ita ſenatus in hoc præſtare populo uidebatur: quòd agi cum populo per unum modo dierum genus, hoc eſt per comitiales, quæ faſtorum pars erat, haberi autem ſenatum per duo genera, hoc eſt & per faſtos eos, qui comitiales non eſſent, & per nefaſtos omnes licebat. Erant præterea dies aliquot promiſcui, qui neque faſti, neque nefaſti poterant appellari, cum lege agi per eos totos neque omnino liceret, neque omnino non liceret; ſed partim faſti eſſent, partim nefaſti. horum tria erant genera. alij, prima et poſtremà diei parte, nefaſti, media faſti: qui dicebantur interciſi, et in Kalendario his duabus litteris notantur, EN: quod eſt, Endoterciſi, pro interciſi. ueteres enim endo pro in uſurpabant. itaque dixit Cicero lib. II. de legibus: Quos endo cælum merita uocauerint. Et Feſtus notat, Endoitium, pro initium. Varro autem lib. III. de re ruſt. Endo ſuam domum. Alij priore parte nefaſti, poſteriore faſti: qui notantur ipſi quoque duabus litteris, NP, ſed coniunctis, hoc modo NP: quod ualet, Nefaſtus primo. cuiuſmodi fuiſſe dies fere omnes feſtos, inſpecto Kalendario, cognoſcitur. Non nulli. priore parte faſti, poſteriore nefaſti: qui notantur ſic, F.P. quod, Faſtus primo, ſignificat.

tur. Age dicat aliquis, leue hoc eſſe, planeq́; nugatorium argumentum. quod ſane mihi uidetur contra: quid Ciceroni reſpondebitur? mendacij ne, & falſitatis, quaſi teſtem corruptum, aut inſcientem, arguemus? non ita, ut opinor, quiſquam deſipiet. Sunt igitur hæc in epiſtola, Rili, Ciceronis uerba, libro II. *ad fratrem. Cognoſce nunc idus. Decimus erat Cœlio dies. Domitius ad numerum iudices nõ habuit. Quibus uerbis cum, idus Februarii, de quibus Cicero loquitur, faſtum ex parte diẽ fuiſſe, ſatis conſtet: quandoquidem eo die prætor Domitius, ut de reo cognoſceret, ſententiamq́; ferret, in forum deſcendit: ſequitur, ut* NP, *quod idibus omnium menſium, exceptis Iunijs, in Kalendario adſcriptum uidemus, nefaſtus dies omnino ſignificari non poſſit. Eodem in libro altera eſt epiſtola, quæ ſic incipit: Sextius noſter abſolutus eſt ad* II. *idus Mart. qui dies, ſi eo die Sextius abſolutus eſt, certe nefaſtus plane non fuit. fuit autem, cum ei ſit adiunctum* NP, *priore quidem parte nefaſtus, poſteriore autem faſtus: ſicuti & idus Februarij, de quibus proxime diximus, et omnes dies, quibus in Kalendario* NP *appoſitum animaduertimus. Aggrediamur nunc, quando dierum rationem, quæq́; eos litteræ ſignificant, ſatis multis uerbis, atque etiam, ut*

 arbi-

arbitramur, ſatis uere expoſuimus; alias, quæ in Kalendario ſunt, litteras, aut conciſas, eoq́; obſcuriores, dictiones interpretari: ut, quos antiquitas capit, eorum commodo pro noſtra uirili parte conſulamus.

KALENDARII ROMANI
EXPLANATIO.

NON. *nonæ.* AGON. *Agonalia. Ouidius.* EN. *endoterciſus, pro interciſus.* CAR. *Carmentalia: quòd ſacra tú, & feriæ Carmentis. Varro.* EID. *idus.* LVPER. *Lupercalia: quòd in Lupercali Luperci ſacra faciút. Varro.* QVIR. *Quirinalia: à Quirino; quod huic deo feriæ.* FERAL. *Feralia: ab inferis, & ferendo, quòd ferunt tum epulas ad ſepulcrum, quibus ius ibi parentare.* TER. *Terminalia: quòd is dies anni extremus conſtitutus. duodecimus enim menſis fuit Februarius.* REGIF. *Regifugium. Ouidius. quanquam eſt inter Ouidium & Kalendarium de die Regifugij controuerſia. ille enim aſſignat ei Februarij diem* XXIII. *in Kalendario autem uideo ad* XXIIII. *eſſe appoſitum. nec ſane, ſi modo Regifugij dies* N *fuit, uidetur eſſe potuiſſe die* XXIII, *hoc eſt Terminalibus; qui* NP *dies fuit. alioqui dies idem &* NP *&* N *fuiſſet.*

EQ. *Equiria. Varro, Feſtus, Ouidius.* LIB. *Liberalia. Varro.* QVIN. *Quinquatrus. Varro.* TVBIL. *Tubiluſtrum: quòd eo die in atrio ſutorio ſacrorum tubæ luſtrantur. Varro.* Q. REX. C. F. *quando rex comitiauit, fas. Varro, Feſtus.* CIRC. *Circenſes.* FORD. *Fordicidia: à fordis bubus. bos forda, quæ fert in uentre, quòd ea die publice immolantur boues prægnantes in curijs. complures à fordis cædendis fordicidia dicta. Varro.* CER. *Cerealia. Varro.* PAL. *Palilia: à Pale: quòd feriæ ei deæ fiunt. Varro.* VIN. *Vinalia: à uino. Varro.* ROB. *Robigalia: dicta ab Robigo, ſecundum ſegetes. Varro.* FLOR. *Floralia. Ouidius, Plinius.* COM. *Compitalia.* LEM. *Lemuria. Varro, Ouidius.* LVD. MART. IN CIRC. *Ludi Marti in Circo. Ouidius.* MART. CAR. MONET. *Marti, Carnæ Deæ, Monetæ Iunoni. Macrobius, Ouidius.* IN CAPIT. *In Capitolio.* VEST. NF. PR. *Veſte nefas Prætori.* MAT. *Matri Matutæ. Ouidius.* Q. ST. D. *Quando ſtercus defertur. Varro, Feſtus, Ouidius.* POPLIF. *Poplifugium, pro populifudium.* APOLLIN. *Apollinares.* MERK. *Merkatus.* VICT. CAESAR. *Victoriæ Cæſaris.* NEPT. *Neptunalia.*

FVR. *Furinalia.* FER. *Feralia.* HISP. *Hiſpaniam uicit.* PORT. *Portunalia.* VIN. FP. *Vinalia. fas Prætori. Varro, Plinius.* CONS. *Conſualia. Plutarchus.* VOLC. *Volcanalia. Varro.* OPIC. *Opiconſiua. Varro.* VOLT. *Volturnalia. Varro.* H. D. ARA VICTORIAE IN CVRIA DEDIC. EST. *hoc die ara Victoriæ dedicata eſt.* FER. NEP. *Feriæ Neptuno.* F. EQVOR. PROB. *Feriæ equorum probandorum. Valerius Max. lib.* II. LVD. CIR. *Ludi Circenſes, in Auguſti die natali. Suetonius, Dio.* MEDIT. *Meditrinalia, à Meditrina dea. Varro.* AVGVST. *Auguſtalia.* FONT. *Fontanalia. Varro.* ARM. *Armiluſtrum. Varro.* EPVL. INDICT. *Epulum indictum.* LVD. PLEB. IN CIRC. *Ludi plebeij in Circo. Suetonius.* AGO. *Agonalia.* SAT. *Saturnalia. Macrobius.* OPALI. *Opalia. Varro, Macrobius.* DIV. *Diualia, Diui Iulij dies feſtus.* LAR. *Larentinalia. Varro, Ouidius, Plutarchus.*

)REAE PATRICIO, Patauium.

ɪ rationem tui indicandi per commodam . ego enim, non cuiates homines ſint, qui- ue terris ac regionibus profecti, ſed quibus oribus, quo ingenio, qua doctrina præditi, pleo quærere: & , ut olim Annibal, qui hoſtem feriret, Carthaginienſem ſibi fore dicebat; ſic ego totum in una uirtute conſtituo. Epiſtola tua ita loquitur, ut nullam in te patiatur aut humanitatis, aut doctrinæ partem deſiderari. itaque ne te poſthac Sarmatam potius, quàm Romanum, dixeris. tametſi Sarmatia iam ita feritatem, ſi qua olim fuit, & quæcunque fuit, abiecit, ut ex tranſalpinis nationibus nulla neque ad litteras, neque ad benignitatem, mutuaq́; officia dicatur eſſe propenſior. Italia uero, in qua uigebant olim artes bonæ, in qua ſummis ornata præmijs eloquentia primas aliquando partes obtinuit, ita ueterem illam quaſi formam uidetur amiſiſſe, uix iam ut agnoſcatur. ſimulacrum duntaxat aliquod in libris relictum eſt; cuius excellentem pulchritudinem animo intuentes admiramur, & ſtudemus imitari: præſentem effigiem oculis fruſtra quærimus. Tu autem, doctiſſime Patrici,

ſi qui nunc antiqua Italia digni re
qui, quàm pauci ſint, quáq; id accid
non dubito quin intelligas, his te ut
res, præſtantiumq; uirorum numeru
res, plane mihi, cum tua ſcripta lego,
eos, qui tecum uiuunt, de te loquentes a
uideris eſſe conſecutus. quo nomine tibi g
lor plurimum, & patriæ tuæ, in quam r
res gloriam, omnibus theſauris, omnibusq; o-
mnium Regum triumphis præferendam. Ego
autem, cuius amicitiam in tuis litteris blanda
quadam mearum laudum commemoratione ui
deris aucupari, cum tua merita, quæ ego ſen-
tio eſſe maxima, modeſte nimis diſſimulas, &
extenuas, mea uero nimis liberaliter amplifi-
cas, atque extollis, niſi te tam noſtri amantem
redamem, niſi multis ornatum uirtutibus om-
ni ſtudio colam, quis me ſit inhumanior? quis
iudicij magis, aut etiam rationis expers? equi-
dem, quid de te ſentiam, quantiq; apud me ſis,
officijs conabor oſtendere: ſin, ut mea tenuitas
eſt, hoc præſtare non potero; tu tamen, ut ſpe
ro, de mea uoluntate tibi perſuadebis id, quod
cupere uideris, te mihi eſſe, ac ſemper fore ca-
riſſimum. in quo profecto, niſi ego meam in a-
micitijs diligentiſſime tuendis conſuetudinem
dediſcam, tua te nunquam fallet opinio. Vale.

Eidem,

EIDEM, Patauium.

O PRAECLARAM ὑπόθεσιν, *nec uero tuam humilem, aut obſcuram orationem, ſed erectam pijs affectibus, mirificeq́; ſententijs, ac uerbis illuſtratam. nunc demum te, Patrici, uere eum, qui diceris, agnoſco, hoc eſt à plebe ſeiunctum, quæ libenter oculos ad terrena demittit, nihil altum, nihil homine dignum ſuſpicit. nam certe reliqua ſtudia nituntur opinione potius, quàm re, ſpeciem quandam inanem, ſolidi nihil habent: hæc uero, quæ te uideo arcte eſſe complexum, nec, puto, unquam dimittes, æternam non modo famam, ſed ſalutem quoque pariunt. Agnoſco in tuis inſtitutis præclaram conſuetudinem, egregiaq́; ſtudia, nunquam ſatis laudati, Cracouienſis Epiſcopi, Andreæ Zebridouij: cuius ex perpetuo multorum annorum conuictu, quotidianis ſermonibus, conſilijs, probitate, doctrina, quaſi diuinis legibus, formaſti animum tuum, atque excitaſti ad excellentem rerum æternarum cupiditatem; ut facile conſtet, cum tua te ad uerum decus natura duceret, doctiſſimi tamen ac ſanctiſſimi uiri exemplo uehementer eſſe incitatũ. Equidem, ut tibi uehementer gratulor, cuius omnis in amore Dei defixa cogitatio ſit: ita,*

cum in eos intueor, qui, falſa rerum imagine decepti, toto pectore contendunt ad ea comparanda, quæ ſæpe moleſta poſſidentibus, interdum etiam perniciosa ſunt; miſereor, & ingemiſco. quòd utinam induſtriam aliquando meam, &, ſi quod in me eſt, ingenium ſimili in argumento liceat exercere. nam nunc quidem uoluntas, optima ſpectans, & in quam debet partem propenſa, multis tamen impedita rebus languet. ſed ſperemus. ſic enim nihil difficile, ſi conſenſerit Deus; ut nihil facile, ſi abnuerit. is porro, cum abeſſe putatur longius, & deſtituiſſe nos in medijs calamitatibus, tum adeſt proximus inſcientibus, & ereptos ex miſerrimo ſtatu collocat in ſolio regum. Hæc ego ſæpe mecum ſolatij cauſſa, quo ſæpe indigeo: & capio uoluptatem, quòd epiſtolæ quaſi allocutio tulit, ut eadem tecum. Remitto orationẽ. lege amicis tuis, & quàm potes multis communica; ut recte ſentientes confirmentur; ſi qui autem ab optima cauſſa deſciuerunt, ad ſanitatem traducantur. Vale, & Andream Duditium, contubernalem tuum, cuius ingenium, & doctrinam quotidie pluris facio, meo nomine ſaluere iubeas.

Gilberto

GILBERTO COGNATO, Patauium.

AMO *ueritatem, deinde me ipſum. illam ſpe-ctare ante omnia ſoleo, mihi autem libenter quidem, quatenus tamen liceat, indulgere. itaque nec accipere debeo, quas in me laudes cõtuliſti, nec, ut ingenue confitear, reijcere plane poſſum. nam bonis uiris, artiumq; liberalium ſcientia claris, equidem placere uelim, cum eo tamen, ut nolim quenquam nimis eſſe in mea laude liberalem. tu autem in tuis litteris ea mihi tribuis, quæ non modo ſi agnoſcam, ſed propemodum ſi optem, modeſte parum agere mihi uidear. At Muretus ita ſentit. Vtinam quidem: ſed officium potius, quàm ſententiam, eſſe puto. quis enim me minus ignorat? qui, quàm diu Venetijs fuit, uel mecum habitauerit, uel mea conſuetudine frequenter admodum ſit uſus. nec is eſt, quem iudicium fallat, preſertim in litteris, quas tractat aſſidue, nouit egregie: uerum ei facile perſuadet humanitas, ut iudicium amicitiæ largiatur. ſed ſiue te Mureti oratio, tam honorificam de me opinionem ut ſuſciperes, adduxit; ſiue mihi hoc abs te, ut tu ſcribis, mea ſtudia, ut ego ſentio, tua bonitas impetrat: perſuade tibi, non exi-*

guum me ſtatuere ornamẽtum in amicitia tua: cum & ipſe poſſideas illas uirtutes, quarum fama beneuolentiam conciliat, nomenq́; noſtrũ, ab interitu uindicatum, cum æternitate coniungit; & principum uirorum, doctrinaq́; præſtantium floreas amicitias; quodq́; me non leuiter mouet, in Roterodami, eruditiſſimi hominis, ac de litteris optime meriti, contubernio per aliquot annos uixeris. ac uellem mihi parem uoluntati ſuppetere facultatem. fructum ferres haud mediocrem ſtudij in me tui: obſeruantiæ uero in te meæ, quam tua uirtus peperit, ſatis eſſet illuſtris, ac minime dubia ſignificatio. quod ipſum tamen, ut ut eſt, fortaſſe conſequar. nam & ſtudio nitar: & ad perficiendi ſpem plurimum quidem, uelle optima, ſolet afferre. Vale.

DIONYSIO LAMBINO, Patauium.

NEQVE *negare audeo tibi, homini eruditiſſimo, cuius ego plurimi ſemper amicitiam feci; neque, ſi pollicear, præſtare poſſim id, quod à me petis. premor enim domeſticis oneribus, & typographiæ cura, ſic mehercule, uix ut ſuſtineam. uacuæ tantum ab opere mihi relin*

quuntur horæ ueſpertinæ: ſed eo tempore, tum defatigatus laboribus, ac fractus, quietem quæro neceſſariam; tum uero ſuccedit oculorum dolor, isq; ita grauis, ut non modo legere, aut commentari, ſed nec domeſticos audire ſine magna moleſtia poſſim. ita nobis traducitur dies, atque adeo noctis maior pene pars. non enim prius hac leuamur capitis grauedine, quàm Sol, medio iam Antipodum orbe decurſo, incipit ad nos recurrere: & in ortu ſuo demum ualetudinem mihi, alacritatemq; reſtituit. quòd ſi reſpirare aliquando licebit; aures tibi meæ patebunt, nõ in horas modo, ſed integros etiã dies. quid enim mihi iucundius, quid etiã utilius, quàm tecum de litteris agere, tuaq; maxime tractare ſcripta; de quibus quid exiſtimem, Muretus noſter teſtis eſt. nam cum ad me, octauo, opinor, abhinc anno, in Iudecæ ſuburbano habitantem, ignotum antea de facie, uoluntario adductus officio adiiſſes; humanitatem ſimul & doctrinam tuam eadem hora perſpexi. tunc ego te cœpi & diligere, & prædicare: nec deſinam utrunque facere, quàm diuturna mihi dabitur uſura uitæ: quandoquidem nec tu deſines eſſe tui ſimilis, id eſt, cum optimus uir, officioq; excellens, tum uero tantus in uirtute, quantum cum egregia natura ſingularis induſtria potuit. effi-

cere. Interim peto à te, meis ut occupationibus ignoſcas, & uoluntatem in te propenſam, licet abſit res, tamen ames. Vale.

PETRO ✱
Patauium.

NIHIL *mihi pro mea in te beneuolentia, meoq́; de te indicio potuit accidere, quod minus uellem, aut quod minus opinarer, quàm id, quod proximis diebus audiui, cum diceret neſcio quis, non te perinde, ut ſolebas, in optimarum artium cupiditate uerſari, ſed languere quotidie magis; adeoq́; præclara illa principia, quæ, me quidem ſæpe, & multum cohortante, ac monente, poſueras, eſſe labefactata, nihil ut à te eximium, nihil, quod uulgare non ſit, expectari poſſe uideatur. equidem neque plane credidi, quod à tua conſuetudine tam ualde diſſentiret: neque tamen plane non eſſe credendum id exiſtimaui, quod ut accidere poſſit, cum in ætatem tuam intueor, ueriſimile mihi ſit. quòd ſi contra, quàm ego cupio, factum eſt, ut paululum te à uirtute diſiunxeris, & in dubia, ac perdifficili iuuentutis uia quiddam offenderis; agnoſce tuam culpam, & corrige, dum licet. non enim, quæ dies confirmauit, facile mu-*

tantur.

tantur. Et habes, qui te ſuo excitet ad uirtutem exemplo, æqualem tuum, exquiſiti adoleſcentem ingenij, Antonium Lauretanum, Abbatem deſignatum; quem debes, cum nobilitate pares, nec naturæ, fortunæq; bonis diſſimiles admodum ſitis, æquare etiam, aut imitari ſaltem in ſtudijs artium optimarum. Sin autem eſt, ut uolumus; & iſta, quæ de te rumor diſſipauit, inania ſunt: noli laborare, quid alij loquantur; cogita, quid ipſa facias; et à te ipſo pende. magna ſolet eſſe iucunditas, quæ manat ex optima conſcientia. hac tu fruere, & perge, ut cœpiſti, in ſtudijs liberalium diſciplinarum: quarum eſt cum poſſeſſio uitæ æqualis, tum fructus eiuſmodi, ut etiam ad poſteros pertineat. Vale.

ROMVLO CERVINO, Patauium.

ITA N' *ego tibi ex animo effluxi, ut unam tribus menſibus epiſtolam ad me dederis? occupatus, inquis, ſum. quo in genere? nempe in litteris. num igitur tibi à litteris animum uideris abducere, cum epiſtolam texis? mihi quidem nunquam minus. quin hoc ipſum, quod ego nunc in te deſidero, ſi contemnis; id eſt ſi ita legis, ut nunquam ſcribere animum inducas:*

litteræ

litteræ iacebunt. quòd ſi me à principio rectiſſime monentẽ audire noluiſſes; teq́; ſi non quotidie, ſaltem alternis diebus ſcriptioni dediſſes: Dij immortales, quos tu nunc fructus ederes, quàm præstantes, quã uberes, quàm & te ipſo dignos, et fratre tuo, in omni genere laudis excellentiſſimo? nunc quos progreſſus hac in re feciſti, non ego quidem illos, quaſi tardioris ingenij, reprehendo, neque reprehendere quiſquam poteſt: ſed tamen illud, quod ego à te olim expectaui, maius aliquanto fuit, quàm hoc, quod tu nunc præſtas. Neque uero id, quò te iampridem ſumus hortati, & quò breui eſſe peruenturum credidimus, eiuſmodi eſt, ut facile quiuis poſſe conſequi uideatur: ſed cogita præclarum fere nihil eſſe, quod idem difficile non ſit: & tamen difficultates omnes ea, quæ in præſtantibus ingenijs facile exiſtit, gloriæ cupiditas uincit. cuius rei noli exempla petere ab antiquitate: aſpice fratrem tuũ; qui, ut Antimacho poetæ Plato, ſic tibi omnium inſtar eſſe poteſt. nunquid igitur illum exiſtimas tantos labores aut ſuſcepturum fuiſſe, aut, cum ſuſcepiſſet, ferre potuiſſe, niſi ueræ laudis eum ſpes aliqua identidem quaſi alleuaſſet? quam quidem ſpem dum ſequitur, uides quò peruenerit. gradum tenet dignitatis, qui eſt à ſummo proximus: & de ſummo quid

homines

*homines augurentur, intelligis. Perge, mi Ro-
mule, iiſdem itineribus ad decus. magna ſunt
bene agentibus præmia conſtituta. quam tu
facultatem quando habes maximam, noli con-
temnere; ne paulo poſt, amiſſam, fruſtra
queraris. hæc enim, quæ nunc habemus, quis
ſcit, quàm diu ſimus habituri? uides, ut auo-
lent horæ, quæq́; nobis commoda præterlaben
tes auferant. Itaque opportunitates, dum
adſunt, ita debemus, amplecti, quaſi non eæ-
dem ſemper affuturæ ſint. qua in ſententia te
quoque exiſtimo eſſe, cupio quidem certe; ut
cum expectationi de te concitatæ, tum fratris
tui, ſummi uiri, laudibus aliquando reſpon-
deas. quod facile conſequeris, ſi te ipſe colli-
ges, & , quo conſilio Patauium acceſſeris,
quam urbem ſcis habitam ſemper eſſe doctri-
næ domicilium, aſſidue cogitabis. & quan-
quam non dubito, quin memoria bona ſis: ta-
men, quoniam hæc poſterior epiſtola tua,
quam ad me* XV. *kal. miſiſti, cui ego* XIIII.
*reſpondi, non tam eſt luculenter ſcripta,
quàm uellem, uel potius multo minus, quàm
uellem; uereor, ne tibi illa, quæ ego tecum olim
de latinæ linguæ obſeruatione ſum locutus,
quæq́; ipſe mihi te eſſe facturum pollicitus es,
penitus exciderint: quæ, ſi putas è re tua eſſe,
ut à me iterentur; excurre ad nos; & hoc qui-*

dem

dem animo, ut, quàm diu Venetijs futurus es, (cupio autem, ut diutiſſime uelis) apud me diuerſeris. Ac noli uereri, ne ego te Patauium crudiorem remittam: non ita de noſtris hoſpitibus male meremur. Cenæ erunt, quæ te lautitia delectare, non quæ copia poſſint offendere: quæ quidem in primis ſermone bono, & perfamiliari condientur. quod tu quanti facias, ignoro: ego quidem huic iucunditati nullam antepono. Vale.

VINCENTIO GILIANO, Venetias.

QVAM multa non modo contra uoluntatem, uerum etiam præter opinionem homini contingunt. nunquam putaui fore, ut humanitatem tuam requirerem. adeo mihi & multa, & perilluſtria ſtudij erga me tui dederas argumenta. nunc, alijs me quotidie ſalutantibus, aut certe conſolatorias in meo caſu, opemq; pollicentes litteras mittentibus, ipſe tamen neque ſcribis quidquam, neque mecum haben di ſermonis facultatem quæris. quod uiris nobiliſſimis conceſſi, tibi, pro multis ingenij tui ſuauitatibus, proq; noſtra non nuper inſtituta, ſed iam inueterata neceſſitudine nunquam denegaſſem. Optaui, inquies; ſed optanti pu-

dor

dor obſtitit. Agnoſco modeſtiam tuam, nec mediocriter probo: ueruntamen decet aliqua ortam à uirtute amicitiam confidentia. Erant autem, cur me conuentum cuperes, cauſſæ minime uulgares; primum Iaſonis mei de Nores, uiri omnium, quos ego in uita nouerim, optimi, atque humaniſſimi, reditus in hanc urbem, deinde Dauilæ noſtri, quem ego quanti faciam, & tu, & omnes pene iam norunt, ægrotatio: quæ cum heſterno die cognouerim; cupio tamen certius abs te aliquid ſignificari. uarie enim afficior, & amiciſſimi hominis aduentu; cuius in conſuetudine plurimam mihi ſtatuo iucunditatem; & eius uiri morbo, cui debere omnia uideor, quia, quod in ipſo fuit, operam dedit, ut me ſibi non exiguo propinquitatis uinculo in perpetuum obſtringeret. neque enim, licet mutuam utriuſque uoluntatem fruſtrata fortuna ſit, iccirco tantam in me beneuolentiæ ſignificationẽ parui pendendam exiſtimo. animus mihi pro re erit: meq́; ille ſui memorem beneficij (ſic enim appellare debeo) aliquando ſentiet. Hæc ſunt, mi Vincenti, cur te uelim. accedit illud. Affines ſuos Cardinalis Carpenſis, qui de ſtudiis meis non peſſime exiſtimat, cupit elegantibus litteris expoliri. opima conditio, nec minus honorifica. itaque ſtatim de te cogitaui; quem excul

tum

tú liberali doctrina, moribus emédatis, comé, & facilem in conuictu cognoui. nec tamen audeo ſperare. urbis enim Venetæ tranquillitaté nimis amas, & ocio libenter frueris erudito. ſed ſi à te non impetro; odorare ſaltem, & indaga, ſi quem eo loco dignum alicunde licet eruere. inibit à Cardinali gratia non uulgaris: de quo tibi hoc affirmo, patronum eſſe bonarum artium his perditis temporibus prope ſingularem: qui ſi, ut augurantur plurimi, ad illa ſumma peruenerit; redibunt, mihi crede, aurea tempora, & debita litteris præmia perſoluentur. Vale.

FRANCISCO MORANDO, Veronam.

ITA *ualeam, itaq; tecum uiuam, quod utrunque pariter exopto, ut cydonite tua nihil hactenus guſtaui ſuauius, uerſibus autem, quos una miſiſti, nihil unquam legi purius, nihil ornatius. quare gratiam habeo tibi quidem, ut debeo, maximam, aliquam tamen etiam imperito artifici ſuperioris anni, cuius culpam, de qua tecum eram queſtus, lucro meo non mediocri tua compenſauit humanitas. quòd ſi artifex idem eſt, quemadmodum uerba tua ſignificant: non ab eius ingenio, ſed ab*

amore in me tuo nouum genus artificij, noua fluxit induſtria. itaque magnam ad officia erga me tua quotidie fieri acceſſionem intelligo. ex quo uoluptatem equidem capio tantam, quantam eius, qui doctrina, ingenio, omni denique laude libero homine digna excellat, perſpecta beneuolentia afferre maximam poteſt: ueruntamē, quia me prorſus omnis in ſumma remunerandi uoluntate facultas deficit, angor non nunquam intimis ſenſibus, & iniucunde uiuo. ſed neque futurum deſpero, ut, quo in te ſum animo, re ipſa aliquando perſpicias: &, ſi parum optatis meis, ut fere conſueuit, fortuna reſponderit, memoria ſaltem, perpetuoq; erga te ſtudio, non officijs modo erga me tuis, ſed uirtutibus etiam eximijs debito, cumulate mihi ſatisfaciam. De tua ualetudine, quæ mihi perinde ac mea curæ eſt, à patre tuo, prudenti uiro, quæ cupiebam, fere cognoui: de ſtudijs ex te ipſo, id eſt ex litteris tuis, quarum elegantia mirifice delector, aliquid cupio ſcire. Orationem in funere habitam doctiſſimi, ac nobiliſſimi hominis, Ludouici Nogarolæ, cuius obitu non mediocriter dolui, audio laudari. ſunt etiam, qui tuam exiſtiment. quod libenter credo. ſic enim faueo tuæ gloriæ, ut fratribus fortaſſe tuis, præterea quidem concedam nemini. Vale.

Læuino

LAEVINO TORRENTIO, Leodium.

PVTO *tibi moleſtum iam eſſe ſilentium meum: at mihi ſilentij cauſſa longe moleſtior. nam toto fere biennio neque corpori ualetudo, nec animo quies contigit. ita, qui abſentes amicos litteris ſaltem colere conſueui, iucundiſſimam mihi conſuetudinem intermittere, et in officij curſu languere ſum coactus. quod ſi ſecus exiſtimas; nec tibi mea fidem facit affirmatio: teſtes habeo ſtudij erga te mei non equidem ualde locupletes, ſed eos tamen, quibus tu libenter credas, probos uiros, communes amicos: à quibus & quæſitum eſt aliquando, me mandante, de tuo ſtatu; &, cum id, quod auebam maxime, cognouiſſem, eſſe te in oculis Leodienſi Epiſcopo optimo, eidemq; Principi eximio, auctum eſſe commodis, ornatum dignitate; factum eſt, quod ignorare te arbitror, ut leuationem malorum meorũ in tuis bonis nõ mediocrem inuenerim. Atque equidem reuocare me ad inſtitutũ meũ, et aliquid ad te ſcribere cogitabam, cum tuæ me litteræ oppreſſerunt, quibus commendas mihi modeſtiſſimos, & ſummæ ſpei adoleſcentes, Ioannis Cauchi filios, doctiſſimi & ingenioſiſsimi*

nioſiſſimi hominis, ut equidem ſentio, tuo primum teſtimonio, deinde ſcriptis illius; quæ qui legerit, nullus præterea teſtimonium requirat. quo libentius operam meam filijs eius & pollicitus ſum, & detuli. qui cum ad me adeunt, te ſimul intueor, & impellor magis ad omnem humanitatem memoria tui: nec poteſt eſſe quidquam iucundius, quàm ut eorum ſtudijs, commodisq; ſeruiam: &, ſi præſtabo aliquid, ita lætabor, quaſi beneficium acceperim in officio meo. Erat in iiſdem litteris tacita quædam admonitio promiſſorum meorum: quæ ſi non perſoluo; mihi crede, tanti uiri uirtute, tanti Principis dignitate deterreor. nam, ut egregium aliquid conemur, conſequi tamen neque per ingenij noſtri tenuitatem, neque per fortunam licet. hanc excuſationem probari à te cupio, nec omnino deſpero: ſin urgere pergis, auctore te aggrediar, utcunque cadat. poteſt enim fieri, ut, quemadmodum multa, contra quàm ſperamus, item hoc fortaſſe, contra quàm timemus, eueniat. quod ſi quid offenderimus; primum, illud fore non dubito, tua nos ut ſubleuet auctoritas; deinde, te ipſo culpæ ſocio feram leuius. hæc mihi cautio placet, utinam tibi; ſed, ſi mihi in amore reſpondes, tibi quoque: de quo tuas litteras expecto. Vale. Venetijs.

V . Laurentio

LAVRENTIO GAMBARAE, Patauium.

BASILII *Zanchi, poetæ ſummi, hominiſq; non uulgariter eruditi, miſerabilis, & indigniſſimus interitus hilaritatem mihi prorſus omnem eripuit. quem enim donare ſummis præmijs ob excellentem uirtutem, decorare honoribus ob ſingularem integritatem, atque innocentiam æquum fuit, eum tam ignominioſe uexatum, tam acerbe, tam crudeliter extinctum, quis non ferat iniquiſſime? equidem, ut audiui, etiam dolore tuo maximopere dolui. nam & uixiſtis una ſemper coniunctiſſime, alter alteri egregie carus: et fuit uterque ueſtrum ad poeticam facultatem natura propenſus, at mire factus, ingenio uero ita pares, ut, cum nemo tam bonus poeta ſit, quin uobis primas in componendis uerſibus partes tribuat, quam confeſſionem etiam ab inuitis exprimit poematum comparatio, uter tamen utri præſtet, nondum ſatis indicare quiſquam poſſit. magnam igitur, planeq; fraternam inter uos tum ingeniorum ſimilitudo, tum ſtudiorum communio beneuolentiam excitarat: nec dubito, quin te, licet humanæ conditionis minime rudem, obitus eius ualde perturbarit,*

ani-

animumq́; tuum ita deiecerit, ut extolli fortaſſe ad æquitatem neque celeriter, neque facile poſſit. quo grauius morte illius afficior: &, ut omnia mente perueſtigem, nullam tamen inire doloris alleuandi rationem queo. unica, opinor, illa conſolatio ſupereſt, quam tibi quoque fore gratiſſimam ſcio, ut, ſi conuictu perpetuo priuamur, tamen inter nos ita crebro colloquamur, ut hanc mæroris acerbitatem, qua pariter affligimur, quotidanæ conſuetudinis, mutuæq́; beneuolentiæ ſuauitate leniamusq́; quod ut quammaturrime cõſequamur, tu pro tua, ego pro mea parte diligenter operam dabo. Vale. Venetijs.

NICOLAO NATHANAELO, Venetias.

P E R C V L E R A T *me grauiter acerbus ille nuncius de naui à piratis abducta, qua uehebatur in Cretam exquiſita, multorumq́; nummorum bibliotheca parentis tui: cum ex eo caſu iacturæ plurimum tuliſſe res & fortunas ueſtras intelligerem. nunc me prorſus ab eo mærore, quem mihi ueſtra calamitas attulerat, ad lætitiam incredibilem reuocarunt litteræ tuæ. ſcribis, enim erudiendi curá, adoleſcentis nobiliſſimi, Aloyſii Mocenici, tibi eſſe de*

mandatam. in quo ſane, pro ea qua te ſum complexus beneuolentia, multis nominibus tibi gratulor: primum, quòd eum, qui facile poſſit illuſtrare diſciplinam tuam, excellentis ingenij adoleſcentem, mirifica, ut audio, uirtutis indole præditum, ſapientiorem etiam, quàm ætas ferat, nactus ſis: deinde, quòd ab eius patre, Leonardo Mocenico, Equite clariſſimo, quo nullum in hac urbe uel prudentiæ, uel liberalitatis, uel omnium denique uirtutum, quæ nobilem uirum deceant, exemplum habemus illuſtrius, fructum diligentiæ tuæ minime uulgarem potes expectare: poſtremo, quòd in ea domo uiues, in qua omnia, uetere maiorum norma, ad honeſtum, & ad dignitatem referuntur, quò præſtantes & uſu magnarũ rerum, & doctrina uiri quotidie confluunt, unde prudentiam, unde optime uiuendi rationem petes. Perſequi omnia, quæ tibi diuina benignitas obtulit, difficile eſt: ſed mihi crede, quẽ tua cauſſa uelle, tuisq; fauere commodis non ignoras, nihil iſto munere ne fingi quidem à te potuit aut fortunis tuis utilius, aut ſtudijs accommodatius. itaque, ſi me audies, omnia, quæ fruſtra ſæpe expetuntur, bona in una Leonardi Mocenici beneuolentia conſtitues: cuius tibi comparandæ caue tempus amittas: confer huc omnem induſtriam, ut eius filium,

tua

tuæ diligentiæ commiſſum, in quo pater tali filio iure fixit omnes curas, ita inſtituas, atque excolas, ut eam laudem, ad quam natus præcipue uidetur, adiuuante illius ingenium ſtudio tuo, breui conſequatur. habet autem hoc uirtus, ut, à quibus illam accepimus, eos in omni uita diligere cogamur: et eſt optandum, ut ab ijs maxime diligamur, qui non opibus modo ualeant, ſed ad benignitatem etiam natura propendeant. quæ ſi ulla in ciuitate, profecto in hac noſtra, ſi in ulla familia, in ea potiſſimum, & in eo uiro, cui tuam in re præclara operam addixiſti, ſumma eſſe cognoſces. Vide igitur, quid ſuſceperis, cuius familiæ gloriæ ſeruias, quid fides, quid exiſtimatio tua, quid honor etiam meus quodam modo poſtulet: qui tibi ſæpe, nec tamen gratiæ cauſſa, ſed adductus iudicio, teſtimonium impertiui probitatis, & ſcientiæ non modo græcæ, uerum etiam latinæ linguæ: quarum alteram magiſtro patre tuo, Ioanne Nathanaelo, ſacrarum litterarum peritia, uitæq; innocentia cum antiqua illa Græcia, quam nunquã fama deſeret, conferendo, alteram non nihil fortaſſe è ſermonibus noſtris, uerum è ſtudio tuo, tuisq; uigilijs maxime cognouiſti. Hæc ſi tibi omnia, ut ſpero, ante oculos pones; uinces te ipſum in diligentia; operamq; dabis, ut in familia nobiliſſima,

biliſſima, cuius patrocinio nullum certius ad eas temporum procellas, quæ humanæ uitæ impendent, perfugium reperies, egregium uirtutis & induſtriæ tuæ monimentum relinquas. Vale.

*

FALSVS *hic etiam de Rainutij Farneſii Cardinalis obitu diſſipatus rumor erat: quo ſum grauiſſime commotus. nam in illo uiro, qui ſe iam inde à puero ad exemplum aui ſui, Pauli* III. *Pontificis omnium ſapientiſsimi, totum finxit, non adumbrata, ut in multis, ſed expreſſa ſigna uirtutis elucent: & nunc, ut audio, ſuas omnes in Chriſtianæ pietatis cultu defixit. quo mihi erat, boniſq; omnibus acerbior illa fama, quæ, multorum ſermone, de immaturo, & inopinato illius interitu percrebuerat. angebar etiam fratris eius, eximij uiri, Alexandri Cardinalis nomine: cui multis iam annis eam uiam ingreſſo, quæ ducit ad uerum decus, artiumq; optimarum ſtudia ſuis opibus hac ætate præter ceteros fouenti, tantum eripi præſidium, tantum auferri domeſticæ laudis, magnopere dolendum uidebatur. Gratulor igitur, illo incolumi, liberalibus diſciplinis; gratulor omnibus, qui uirtutem, & probitatem*

tem prima ducunt; præcipue uero tibi; quem & Alexandri Farneſii Cardinalis ualde ſtudioſum, & erga tui ſimiles, hoc eſt erga eos, quibus illa, unde manat honeſtum, ſola placent, præclare animatum cognoui. refrixit iam, uel plane extinctus euanuit peruulgatus ille rumor; uiuit, & ualet, cui lacrymas tanquam mortuo dedimus; quem, ſi fieri poſſet, immortalem eſſe omnes cuperent. Te quoque bene firmum eſſe, & ex illo ualetudinis incommodo emerſiſſe, repreſſo iam ſanguine, qui tibi ex oculo dextro multus effluxerat, mirabiliter gaudeo. de quo mihi cum narraret familiaris tuus, prima ſtatim auditione ſum percuſſus: poſtea, cum idem reliqua perſequeretur, animũ recepi, & ab omni metu, curaq; reſpiraui. huius morbi cauſſam non dubito quin medici, quos habes iſtic ſcientia inſtructiſsimos, uſu peritiſſimos, in ſtudia conferant: quod ſi ita eſt: remoue, obſecro te, libros omnes ab oculis tuis: nam, donec eos uideris, certo ſcio; quod mihi ſæpe contigit ægrotanti, temperare tibi non poteris. Vale.

EIDEM.

NARRO *tibi; iam non amo uerecundiam. cum enim mihi potius nihil eſſet, quàm ut filium*

meum (libet enim de mare ominari) ad ſacram baptiſmatis aquam ſuſciperes: tamen, dum obſequor pudori meo, nec te, talem uirum, maximarum rerum occupatione diſtentum, appellare audeo, commiſi imprudens, ut officij laudem præriperes: in quo ſane & peccaſſe me, & luere meritò peccati pœnam confiteor. quid enim mihi non permiſit, quid iam elargita non eſt humanitas tua? quam à me alijs prædicatam ignorare ipſe fortaſſe tibi ſum uiſus. ualde tamen recreor ſignificatione amoris tui; & noſtram amicitiam, quam ſtudiorum ſimilitudo peperit, hoc etiam affinitatis quaſi uinculo aſtringi, uehementer lætor: nam & res ipſa eiuſmodi eſt, ut beneuolentiam utrinque augeat: & mihi, ad hominum opiniones, accidere ſpecioſius, aut honorificentius nihil poteſt. totus igitur in ære tuo ſum. ita de me meritus es, ita quotidie mereris. quòd ſi tibi pateret animus meus: profectò non locari peſſime tuam gratiam intelligeres: quam ſi nõ poſſumus remunerando, (nec enim aut fortuna tua patitur, aut uoluntas expectat) prædicando ſaltem illuſtrabimus. mihi certe ipſa memoria, perpetuoq; erga te ſtudio ſatisfaciam. De reditu meo uerbum ſcilicet expectas: iam diſcedo. itaque per aliquot dies litteræ ceſſabunt. Amanuenſem tuum amo plurimum. uideor

enim mihi manum agnouiſſe optimi, atque honeſtiſſimi adoleſcentis, Franciſci Secundi: cui de tua conſuetudine etiam atque etiam gratulor. nam inuidiæ locum amor non relinquit. Vale. Venetijs.

FRANCISCO SEVERO ARGENTENSI, Ferrariam.

ET ME *laudas in epiſtola tua, nec mediocriter quidem: & meam amicitiam, quæ tua humanitas eſt, ualde uideris expetere. Ego autẽ, etſi me delectat, ut ait ille, laudari à laudato uiro, tamen ea, quæ mihi tribuis, cum eſſe ueriſſima cupiam, non agnoſco. dilexi equidem adoleſcens ueterem eloquentiam: nec uoluntatem ætas, ſtudium occupatio, ſæpe etiam ualetudo minuit: ſed, excellere in re omnium, ut ego ſentio, præſtantiſſima, cuius negocij ſit, cuius ingenij, non modo experiens ipſe intelligo, uerum etiam ex inani multorum induſtria conijcio. non enim, qui ſeuerior in me ipſo ſim, nec mihi amicior, quàm ueritati, alijs blandiri gratiæ cauſſa debeo. unum hoc in nobis fortaſſe iure laudes: ſi modo laude dignum eſt: equidem, quaſi aliquid ſit, interdum mihi gratulor, quòd, & quales olim fuerint ij, quos*

in oratione latina cupimus imitari, quibus ingenijs, qua doctrina, qua etiam exercitatione prœditi; & quis ego ſim, uel potius, qui hodie ſimus omnes, facile poſſum exiſtimare. Quocirca, ſi uetera ſpectas, mutes licet ſententiam de me tuam. floruit antiquitas eloquentiæ gloria: nos iacemus. ſin hæc recentia tibi proponis: non omnino me, quantum in hoc ſtudio profecerim, pœnitebit: nec tamen tibi aſſentiar, ut me omnibus latine ſcribendi facultate confitear antecellere. poſſum aliquid, uel etiam multa in alijs deſiderare, neminem in hoc genere laudis eximium ducere: (eſt enim hæc fortaſſe non ingeniorum culpa, ſed temporum) non ideo tamen ſequitur, ut inſolenter arripiam, & induam ipſe, quæ alijs tanquam ſpolia detraxerim. ut in muſicis, artem ipſam exercere, non facillimum eſt: artificem autem peritum ab inſcio diſtinguere, tacito aurium ſenſu plerique omnes ſolent. item ego, quam legendis aſsidue, ac perattente hominum eloquentisſimorum libris conceptam in animo recte ſcribendi formam intueor, eam exprimere, & aſſequi ſcribendo nunc quidem nullo modo poſſum, ac uereor etiam, ut unquam poſsim. uerum enimuero, quod à ſapientibus uiris proditum legimus, nunquam male ponitur induſtria præſtantibus in rebus. laudatur enim uel

ſine re uoluntas. qua ego interdum ſpe incitor ad ſtudia. et, ſi nihil aliud, tu me certe, Seuere optime, atque eruditiſſime, hoc ipſo, quòd tanto pere laudas, ad laudem uehementer impelleres. magni enim facere uideris Romani ſermonis elegátiam: et, quod tibi leue non eſt, eximiarũ artium ſcientia inſtructiſſimo, id à me nequaquam eſſe contemnendum intelligo. Accedit illud, quòd epiſtola tua ita loquitur ornate, ut à rhetore, non à medico, quem te eſſe profiteris, & quem præſtas egregie, ſcripta uideatur. quod indicat ingenij tui præſtantiam. cum enim, ut audio, philoſophiam ſis uniuerſam animo complexus; præcipue uero medicinam tractes, & ita tractes, ut cum pauciſſimis excellas: ualde ſum miratus, unde iſtam latinæ orationis tam concinnam, tam uberem, tam illuſtrem facultatem ſis conſecutus. Quare, quo tu nomine ſubuereri uiſus es, ne ego tuam ad me amandum ualde propenſam uoluntatem parum libenter exciperem; cum eloquentiam tuã uerbis diſſimules, re ipſa oſtendas: eo ipſo nomine ſic incenſus ſum ſtudio tui, ut ad meam inſtituendæ tecum amicitiæ cupiditatem accedere nihil poſſit. Quod autem negas eſſe quidquam ad amorem conciliandum amore ipſo efficacius: ita tecum ſentio, ſi uirtus cum amore coniungatur: ſin eum, qui diligit, nihil, præ-

ter

ter nudam uoluntatem, commendet, non probitas morum, non doctrina, non ars aliqua liberalior: ualde uidero. ſed iſtuc quidem tua minime refert: quis enim te uel non amantem amare nolit, quem eſſe tam amabilem, litteris, humanitate, integritate, ſentiat? ſed uidelicet Socratice mecum agis: ironia te delectat: cum in eo ipſo, quod tibi detrahis, tua te refellat oratio. Ego tuum erga me animum pari animo complector, & fouebo officiis, quantũ in me erit: neque me patiar, cum reliqua apud te omnia ſuperiora eſſe concedam, etiam humanitate uinci. Vale, & Ioanni Baptiſtæ Pigno, homini in primis erudito, & ingenioſo, cuius de imitatione poetica egregios libros auide expecto, ſalutem meis uerbis. Venetiis.

MARIO CORRADO, Brunduſium.

M V L T I S *iam menſibus nihil ad te litterarum dedi: nec mihi tamen uenit in mentem ſubuereri, ne quam tibi noſtra indignam amicitia ſuſpicionem ſilentii mei diuturnitas attulerit. mihi quidem nihil ſcito eſſe iucundius epiſtolis tuis: quas cum lego, delector mirifice amore in me tuo, delector etiam ingenio, et ſcribendi elegantia, in qua tibi (non loquor* εἰρωνευόμενος) *pau-*

paucisſimos comparo, antepono neminem. atque equidem, ſi per utriuſque fortunam liceret, nihil malim, quàm asſidue tecum eſſe, totosq; dies in tuo ſermone conſumere. quod tamē quin aliquando ſit futurum, cum in tuas litteras intueor, imaginem animi tui non nullam oſtendentes, prorſus non deſpero. Ego ſatis diu feriatis à ſtudijs ſum, inuitus, ſed quis neceſſitati non parcat? nam quæ me cauſſæ non modo libros, ſed patriam quoque relinquere coegerint; aut habes fortaſſe iam cognitum, litteris edoctus familiarium tuorum, qui adire interdum ad me officij cauſſa ſolent; aut, ſi ignoras, quid ego tibi exponam, cui ſi quid à me accidat iniucundum, dupliciter angar, incommodo meo, moleſtia tua? Nunc id commentor, ut certam aliquando rationem meam ocij conſtituendi, et uiuam humaniter: quod te quoque uideo cogitare, &, ſi uolueris, aſſequere. Bouios fratres, tua prædicatione commotus, amo uehementer, & obſeruo. qui ſi mihi, ut ſignificas, aliquid tribuunt: eſt, quod gaudeam, placere me præſtantibus uiris, quorum in iudicio, & beneuolentia ornamenti, & commodi mihi ſta tuo plurimum. tu uelim, quod ad amorem, ſtudiumq; attinet, de me illis omnia promittas: ego, quæ promiſeris, præſtabo. fructum etiam fortaſſe aliquem deguſtabunt ſtudiorum noſtro

rum

rum liceat modo eſſe ocioſis; id quod agimus, & futurum ſperamus. Vale.

PETRO CELSO,
Vicetiam.

VNA, *eademq; manus uulnus, opemq; tulit. plane enim mihi uideor, quod de Achillis haſta in Telephi uulnere traditum eſt à poetis, idē ad tuas epiſtolas poſſe conuertere. affeceras me grauiter, nunc idem recreas, & abſtergis omnem moleſtiam iucundiſſimis litteris, in quibus elucet humanitas tua, quam obſcurauerat paululum animi tui ſubita commotio, indigna certe meis in te neque paucis, neque uulgaribus officijs, quorum teſtes apud me cuſtodiuntur litteræ tuæ. itaque rediſſe te ad eam comitatem, quæ cum tua natura, & cum ijs ſtudijs, in quibus totos dies eximia cum laude uerſaris, magnopere congruit, ita lætor, ut nihil unquam ſenſerim hac uoluptate iucundius. quòd ſi tibi meum ingenium aliquod menſium conſuetudine ſatis exploratum non eſt: non dubito, quin abſens intelligas, & eo cernas illuſtrius, quo longiora nos terrarum interualla diſiungent. non enim in te fortunam diligo, quam ſoleo contemnere, ſed quia fortunam tuam uirtute ſuperas: contra quàm*

multi;

multi; quorum oculos auri, argentiq; ſplendor ita præſtringit, ut pulchritudinem uirtutis intueri nullo pacto poſſint. quo equidem ſenſu, ac iudicio meo delector multo magis, quàm Ciceroniana illa eloquentia, quam tu mihi, ioco fortaſſe, obieciſti: cum tamen, tibi quoque eam minime diſplicere, tuorum ſcriptorum elegantia ſignificet. De diſceſſu tuo, quanquam ad tuam uoluntatem accommodare conſilia mea minime liceat, cupio tamen mihi tempus definiri. Vale.

SAMBVCO SVO,
Patauium.

NON *mediocre amoris argumentum, quòd de filiolo gratularis, & ſperare te ſignificas, ut patri etiam orationis latinæ facultate antecellat: quid? ergo ille tibi magnum uidebitur præſtare, ſi opinione, & fama nos anteierit eloquentiæ? ego illi, qua primum hora editum in lucem uidi, bonam mentem precatus à Deo ſum. hoc nobis debet eſſe antiquiſſimum; & hoc ei ſi contigerit; reliqua iure contemnet, aut, ſi uoluerit, facile conſequetur. mea uero ſtudia ſi imitabitur, quæ certe, quod fateri ſine arrogantia poſſum, ad honeſtum referuntur: aditus ad laudem difficiles non ha-*

bebit

hebit; quò mihi ſtudioſe contendenti fortuna ſemper neſcio quo meo fato uiam intercluſit. ueruntamen, mi Sambuce, cum tua, tuiq; ſimilium fruar beneuolentia, quid deſiderem? quid poteſt eſſe amicitia iucundius? quid etiam fructuoſius? cum et amant inter ſe boni uiri; et eſt inter eos quaſi certamen amoris, & officij. equidem, de te quid ſentiá, ſi ad te ipſum ſcribá, certo ſcio, qui tuus pudor eſt, legeres inuitus. teſtem tibi do iudicij mei grauem adoleſcentem, (& adde, ſi quid uis: nihil enim tribues immerenti) Andream Duditium: quem cognoui tuis laudibus, me narrante, etiam atque etiam lætari. quòd ſi tenerem artem eloquentiæ, ſicuti tu in epiſtola tua, amore potius in me, quàm iudicio, effuſus, exiſtimas: ſane coloribus egregijs imaginem tuarum uirtutum exprimerem: uoluntatem uero illam, & præclaros conatus ad augendas fortunas noſtras, de quibus poſtridie, quàm à uobis diſceſſi, quiddam in ſermone Duditius ſignificauit, me hercule ſic ornarem, ut nihil eſſe poſſet illuſtrius. de quo quia tam amanter cogitaſti, gratias agerem; &, ut perpetuo cogitares, atque ageres, cohortarer; ſi hoc humanitas tua, illud amicitia noſtra pateretur. ut ut autem res ceciderit; (à te enim principia ſunt; exitum præſtare non potes) partes meæ non requirentur.

requirentur . proſequar enim uel beneficium laude , uel animum certe tuum memoria ſempiterna . Vale . Venetijs .

EIDEM, Patauium.

EGO *uero , accepto nuncio de obitu filioli mei , ita ſum perturbatus , ut me tamen hominem eſſe meminerim , & illum in hanc uitam , tanquam in hoſpitium , ita eſſe ingreſſum , ut accitu ſummi Dei , æternum illud cæleſte domicilium petiturus , aliquando diſcederet . quòd ſi me caſus iſte nec opinatus ita perculiſſet , ut omnino iacerem : excitarer tamen prudentia litterarum tuarum , in quibus de luctu minuendo diſputas egregie , tuamq; declaras tum homine Chriſtiano dignam bonitatem , tum erga me beneuolentiam ſingularem . uerùm ego , optime Sambuce , multis iam infortunijs hoc ſum aſſecutus , ut fortunam ipſam dicerim contemnere : quæ mihi , ut eripiat reliqua , nunquam adimet ea , quæ nec ipſa dedit , nec dare cuiquam poteſt , rectam mentem , optima ſtudia , pietatem in Deum . Præclare actum opinor cum filio meo . fruitur conſpectu , & conſuetudine cæleſtium animorum : non angitur curis : non ſpe ducitur : nihil timet aduerſum . at nos , qui dicimur uiuere ,*

quibus hac falſæ lucis uſura nihil eſt carius, quàm multa exercent? quid laboramus, quid cupimus, quod etiam ſi contingat, animus acquieſcat? itaque uere ſapientes homines, non ut diu, ſed ut recte, & cum uirtute uiuerent, optare ſoliti ſunt. quod equidem conor, &, ut ſpero, conſequar. nihil enim magis cogito, nihil ſpecto, quàm ut ſeruiam ſtudijs meis, & ita uiuam, ut uitæ rationem Deo ſimul & hominibus aliquando poſſim reddere. Quare cum me uocas ad ſcribendum, confirmantur conſilia mea iudicio tuo. ac tu quidem in hoc officio cohortandi facis idem, quod multi: quibus facile poſſem ſatiſfacere, ſi per domeſtica negocia liceret. ſed, obſecro, nolite ex ocio ueſtro meum ſpectare. uobis enim certa, & expedita ſunt omnia: mihi unicum eſt uectigal induſtria mea: qua liberos alere, tueri familiam cogor. &, ſi negligam, deſeretur humanitas: ſin, ut debeo, diligenter curem, iacere ſtudia neceſſe eſt, quæ ſolutum curis omnibus animum poſtulant. At inquies: ipſa tibi ſtudia fructum ferent. Cane alijs cantilenam iſtam, mores, ac tēpora ignorantibus: mihi non perſuadebis experto. uetus illa principum uirorum benignitas exaruit. inania plerique ſequuntur, nihil ſolidum amant, nihil magnificum, nihil illuſtre. Vides

des alios, quaſi perdendis tantum frugibus nati ſint, immanibus epularum ſumptibus opes exhaurire: alios, quaſi etiam homines ipſos, non modo fruges, perdere pulchrum ſit, theſauros effundere, collectos acerbiſſime, in ea bella, quæ uaſtitatem agris, urbibus incendia, humano generi, aliena ſtultitia miſerrimo, cladem, & exitium importent. Muſæ interim ubique locorum algent, neglectæ ab ijs, qui fouere eas ut maxime poterant, ita maxime debebant. Etiam illud indignum, quòd exiſtunt, qui ſpecie liberalitatis gloriolam aucupentur: & eam uirtutem, à qua longiſsime abſunt, quam oderunt cane peius, & angue, quaſi familiarem ſuam ſic in ore habeant, ut amare uideantur. exemplum recens in manibus eſt, hominis, ut à multis accepi, nobiliſſimi: qui mihi &, obſignata charta, quid ultro promiſerit, & poſtea, cultus à me diligenter omni genere officij, qualem exitu ſe præbuerit, non ignoras. Hoc fere morbo laborant multi, eoq; grauius, quo minus eorum dignitas, & amplitudo fert. unum, aut alterum, ſed unum in primis animo excellere, & perſonam Principis egregie ſuſtinere audio, ſummi filium Imperatoris, ipſum orbis terræ imperio digniſſimum, Maximilianum Regem: quem de ornandis liberalibus diſciplinis cogi-

 tare,

tare, cum eas optime calleat, minime miror. itaque factum à me non inſipienter puto, qui de mittendo ad eum libro noſtro, te quidem approbante, nec mediocriter adhortante, conſilium ceperim. quod ille ſi cognouerit; & ſi me apud eum teſtimonio tuarum litterarum in ali qua gratia poſueris; magnopere lætabor: idq́; ſi à te impetro; & debere me tua cauſſa plurimum arbitrabor; &, ubi res exigat, ſtudioſisſime præſtabo. Vale. Venetijs.

GASPARO CONTARENO, CARDINALI, Romam.

C V M *neque haberem, quod tua magnopere intereſſet à me ſcribi; et te ſcirem ſummis occupationibus aſſidue eſſe diſtrictum: tamen faciendum mihi putaui, ut aliquid omnino ad te litterarum darem. ad meum enim officium ualde pertinet, te, de nobis optime meritum, intelligere, & quo te ſtudio colam, & quà tuorum in me meritorum memoriam religione conſeruem. quod, ut ſpero, conſequar litterarum bono. nam, ut remunerare unquam posſim, ſperare uix audeo: ità multa ſunt, quæ ad me iuuandum officia ſunt à te profecta. ut enim omittam, quàm honorifice de parente meo & lo*

qui, & ſentire ſolitus ſis, cum ita dicas, tibi nullius olim iucundiorem conſuetudinem fuiſſe, nullius cariorem nunc eſſe memoriam: ut igitur hoc omittam, quod in ſummi beneficij loco ſoleo ponere: quanti illud apud me debet eſſe ponderis, quòd olim me adoleſcentem uir clariſſimus, non tu quidem ſopitum, ſed tardiorem fortaſſe, quàm oporteret, ad ſtudium ſummæ laudis excitaſti. cuius temporis recordatio mirifice me delectat. ſic enim argumentor: te, cuius iudicium eſt acerrimum, nunquam me ad uirtutem fuiſſe cohortaturũ, ſi te fruſtra id facere exiſtimaſſes. tantum autem uirum, quantus ipſe omnium conſenſu gentium & es, & haberis, de nobis non peſſime ſperare, mihi periucundum eſt cogitanti, apud alios, ſi qui audient, etiam honorificum. Quare nunc quidem id, quod mihi pro tua ſumma humanitate facillimum eſt, ago, ut, quem pro tot ac tantis officijs animum debeo, eum me præſtare tibi perſuadeam. quòd ſi per eam uiam, qua ad præſtantiſſimarum artium cognitionem iter eſt, tantum procedam, quantũ profectò, niſi me aliqua res impedierit, procedam: næ illud etiam aliquando efficiam, ut, te de nobis eſſe bene meritum, magnopere læteris. Te interim ſi rogem, ut, quemadmodum inſtituiſti, me diligas, faciam imprudenter.

neque enim dubitandum eſt, quin tu uelis in eadem erga me uoluntate, cum humanitatis, tum conſtantiæ cauſſa, permanere. magis illud mihi eſt elaborandum, ut omnes res, quæ ad te colendum pertinent, ſtudioſe faciam. quarum ſi ullam ſciens prætermiſero, nefarie me peccaſſe confitebor. Vale. Venetijs.

BENEDICTO ACCOLTO, CARDINALI, Ferrariam.

CVM *primum Venetias reuerti, & ſi eram & feſſus aliquantum de uia, & eo morbo, qui me Ferrariæ ſatis grauiter afflixit, nondum plane leuatus: tamen magnitudo meæ in te obſeruantiæ, tuæq; in me beneuolentiæ recordatio me adduxere, ut ad te ſcriberem. quo genere officij quàm mihi ſæpe apud te ſit utendum, intelligo. nam cum eo ipſo die, quo mihi aditus ad amicitiam tuam patuit, de meis commodis & ornamentis non cogitare ſolum, ſed agere etiam cœperis: omnino, ſi uelim, id quod maxime uelle debeo, quibus me ſtudijs à pueritia dedidi, ijs haberi non indignus, diligenter ineunda mihi ratio eſt, ut iſtam tuam ad me augendum tam propenſam uoluntatem plurimi apud me & eſſe, & ſemper fore ſignificem.*

id

id hoc tempore, niſi litteris mittendis, qua re alia conſequar, non uideo. facultatem maiorem ſi unquam nactus ero, arctiſſime complectar, neque dimittam prius, quàm id tibi ſaltem aliqua ex parte perſoluam, quod interea à me deberi non ſolum non diſſimulo, ſed etiá apud omnes libentisſime prædico. Quid enim mihi eſſe poteſt, non dicam honeſtius, ſed glorioſius, quàm te, uirum omni genere uirtutis excellentem, ſumma dignitate præditum, acerrimi in cognoſcendis hominibus iudicij, nullum officij genus, aut ſtudij, quod quidem ad meam ſiue utilitatem, ſiue laudem pertineat, prætermittere? mehercule nulla res fuit, quæ nos ad probitatis, & doctrinæ opinionem commendare magis poſſet. itaque, quod antea faciebam domeſtico tantum exemplo commotus, ut per eam uiam, quam mihi pater meus tritam reliquiſſet, expedito curſu ad ſummam laudem, gloriamq; contenderem; id multo acrius facio nunc, iudicio de me incitatus tuo. cui uereor equidem ut reſpondere poſſim: & eſt ſane difficillimum: ſed tamen, quoniam ita tempus omne meum traduco, ut, quantum ualetudinis ratio patitur, in litteris uerſer, et, quaſi diuturnam ſitim explere cupiens, iiſdem è fontibus, unde illa fluxerunt, quæ ſunt laudú tuarum maxima, diligenter hauriam: non de-

ſpero fore, ut & homines officia tua bene poſita exiſtiment, & tu, qui tibi à me fructus debentur, eos non contemnendos aliquando percipias. cuius rei maturitas dum ueniat, eſt interea mei officij, tui memoriam ſumma cum beneuolentia ſanctiſſime, ac religioſiſſime colere: tuæ uero humanitatis, eam uoluntatem, quam ad me iuuandum tua ſponte contuliſti, perpetuo retinere. quorum alterum ego quàm potero diligentiſſime faciam: alterum tu ut facias, propter incredibilem naturæ tuæ benignitatem, ne admonendus quidem es. Vale. Venetijs.

EIDEM, Ferrariam.

SVMMO *ſtudio maturabam Ciceronis editionem. omnino id erat cauſſæ, cur ego rarius, quàm debeo, ad te ſcriberem: ſed mehercule nec res erat, de qua poſſem ſcribere. de publicis enim non licebat: de priuatis autem quid eſt, quod delectare te poſſit? grauibus morbis, annona, & bello, uniuerſa fere ciuitas affecta contabeſcit. in his malis pacem omnes, tanquam unicum remedium, expetebant: quæ ſi daretur, amiſſas uires recuperare difficile non erat. Arbitrabar, cum Ciceronis epiſtolas emiſiſſem, fore, ut Ferrariam poſſem excurrere.*

re. id ego, primum, honoris cauſſa ut te uiſerem, optabam; deinde, ut tuis doctiſſimis ſermonibus fruerer, quantum per humanitatem tuam liceret, per quam certe licuiſſet plurimum. noui enim, quæ tua ſit cum facilitas, tum in me beneuolentia. ſed noſtræ uoluntates, ut nauigandi curſus, quandoque commutentur, neceſſe eſt, niſi fortunarum noſtrarum fieri naufragium uelimus. itaque, ut exirem, meas res cum uidi non ferre, mutaui rationem; & , quanquam eram occupatus, tamen feci, ut hanc epiſtolam mitterem, quæ te, meam uicem, quaſi ſalutaret. ea ne hoc officium loco non præſtaret, ad Octauium noſtrum, ijs litteris, quas ad ipſum dedi, alligatam miſi, qui tibi redderet, cum uacuus eſſes. quod ille, qui & commodiſſimus, & prudentiſſimus eſt, non uereor quin effecerit. De meis rebus ſi quid audire uis: ut in aduerſis, peſſime non habent: haberent optime, ſi pietas eſſet in ijs, in quibus maxima, ſi quid merita ualent, eſſe debebat. Vale. Venetijs.

EIDEM, Ferrariam.

SVMMA *tua facit humanitas, ut, etſi me argumentum deficiat, litteras tamen ad te mittere ne dubitem. non enim uereor, eæ ne tibi mo-*

leſtæ

leſtæ ſint. quin ita te interpretaturum confido, ut hoc meum ſtudium exiſtimes eſſe non obſcurum ſignum pietatis in te meæ. cui quidem pietati, quod uix fieri poſſe credebam, magna ſane acceſſio facta eſt lectione tuarum litterarú. nam, cum antea pro tuis maximis & ſingularibus erga me ſtudijs effeciſſes, ut plus, quàm tibi, deberem nemini: nunc propemodum es conſecutus, ut ipſi tibi plus, quàm debeo, debere non poſſim. quanti enim illud, quo epistolam clauſiſti, apud me eſſe putas? te non dubitare, quin ego, omnesq; mei, quanti amorem in te meum, atque doctrinam facias, aliquando ſimus intellecturi. ego uero iam intelligo; neque quiſquam eſt meorum, qui aliter ſentiat. ſed de amore quod ſcribis, uere tu quidem facis. eſt enim is certe ſumma cum obſeruantia ſingularis. de doctrina autem, neque prorſus aſſentior, ne me ipſe, qua in re minime debeo, nimium uidear amare: neque ualde repugno, ne, quod eſt in me honorificum, ſtulte reijciam. ut ut tamen eſt; ſiue tu amoris, & humanitatis abundantia, quod interdum adducor ut credam; ſiue iudicio, quod mihi perſuaderi libenter patior; ſiue utraque re permotus, tantum mihi tribuiſti, quantum ego poſtulare ſine rubore non auſim: maximas tibi gratias habeá, neceſſe eſt; quòd ad eius ipſius, quam in me eſ-

ſe

ſe dicis, doctrinæ ſtudium, quò antea naturæ inclinatione propendebam, uehementer me impuliſti. ita enim uſu fere uenire ſolet, ut, quæ laudes à tui ſimilibus, id eſt ab ijs, qui ipſi in laude uiuunt, proficiſcuntur, eæ nos, uel ſi ſimus hebetiores, in primis acuant, & quaſi neceſſitatem quandam imponant, ut, quales eſſe dicimur, tales aliquando ſtudeamus eſſe. quod ego, quantum poſſum, do operam ut conſequar. à quo ſtudio cur me ulla res debeat abducere, non uideo; cum tu, iſtis opibus, iſta amplitudine uir, litterato ocio nihil anteponas. temporibus enim turbulentiſſimis, dum plerique fere ambitionum fluctibus iactati, optare magis, quàm ſperare, tranquillitatem animi poſſunt; ſecurus in portu te oblectas; uiuisq; iucundiſſime in tuis perennibus optimarum artium ſtudijs: in quibus totos dies ita ponis, quaſi tibi eæ res, quibus abundas, & quarum ſpe tu alios excitare ad laudem potes, præmio ſint futuræ. Quod cum ita ſit; & cum ego hoc animo ſim, ut antiquius tuo commodo nihil habeam: noli credere, me, cum ad te ſcribo, tuarum litterarum expectatione id facere: quæ etſi me incredibiliter delectant, textæ uerbis elegantiſſimis, plenisſimæq; amoris, & ſuauitatis: tamen ego te mea cauſſa à grauisſimis ſtudijs ad nugas auocari nolo. ſatis me habere

abs

abs te putabo, ſi & meas tibi eſſe redditas, & tibi, ut cupimus, eſſe intellexero. utrunque Octauius noſter, quòd & tui ſtudioſiſſimus eſt, & noſtri amantiſſimus, cum libenter, tum diligenter efficiet. Vale. Venetijs.

IACOBO GRIFOLO, Romam.

QVOD *tu, homo occupatus, prior ad me litteras miſiſti; hoc ſane es aſſecutus, ut officij plus apud te reſidere confitear; illud aſſequi nequaquam potuiſti, ut amoris plus, quàm in me eſt, in te eſſe concedam. atque ego ne in officio quidem paſſus eſſem ut anteuerteres, niſi me ſcribere cupientem non occupatio mea, quæ tamen ſumma eſt, ſed cura tuorum mandatorum impediſſet. Scis, ante quàm diſcederes, qua de re ſermonem inter nos habuimus; cum tu, ut eam ſuſciperem, à me petens, oſtendiſti quantum & fidei, & diligentiæ tribueres meæ. in quo ego, opinionem tuam ne fallerem, operam dabam: itaque, te profecto, cum intelligerem quantum damni feciſſem, adempta mihi tuæ conſuetudinis uſura; cumq; id omnino litteris mittendis reſarcire uellem; tamen diem è die expectans, ut aliquid ad te de tuo negocio, cuiuſmodi tu uelles, poſſem ſcribere, in maxi-*

mo deſiderio me ſuſtinebam. nunc, quoniam eius rei ne ueſtigium quidem apparet in epiſtola tua; ſiue quòd, à quo tempore diſceſſiſti, ut illud conſilium abijceres, rationes tuæ tulerũt; ſiue quòd, eodem animo cum eſſes, committere tamen litteris nihil uoluiſti, quod elatum nocere tibi poſſet: puto me non incommode eſſe facturum, ſi, quam tu rem in tuis litteris intactam omiſiſti, ego item in meis ſilentio prætermittam. Quòd ſcire uis, rerum mearum ſtatus hoc tempore qui ſit: ne te multis morer, is eſt, quem reliquiſti, paulo etiam melior, quàm reliquiſti. nam & domeſtica quædam ſanauimus: & eum, de cuius acerbitate queri ſolebam, ita facilitate quadam noſtra, atque obſequio mitigauimus, ut pene dulcis eſſe uideatur. De Ciceronis editione, hoc de me ſpondeas, atque etiam in te recipias licet, ut diligentia confirmes me non eſſe uſurum multo minore, quàm qui in hoc genere laudantur. hactenus confido fore ut præſtem, & præſtabo certe, nihil ultra. mihi enim tantum non arrogo, neque arrogare debeo, ut, quemadmodum ſcribis, eas ſordes, quibus ueterum ſcripta ſunt fœdata, putem omnes eluere me poſſe. magni id eſſet ingenij, magni iudicij: quibus ego rebus & indigeo, &, ſi abundem, ſine libris tamen antiquis nihil audeam. qui mihi ſunt

omnino

omnino multi, ſed neque quot uellem, neque cuiuſmodi. coniecturæ autem, intellexi, & didici, quàm ſæpe ſint fallaces. neque bonos libros ulla magis labes inquinauit. quibus nunc in ueterem ſplendorem, atque integritatem reſtituendis, plurimum mihi eſt negocij, & erit, ut puto, poſt me multis: ut inde laudis materies deeſſe nunquam posſit. Te rogo, ut, antiquiorem librum ſicubi iſtic eſſe reſcieueris, ſi prece ipſe, aut pretio non potes, aliorum auferas gratia. Litteras autem, quàm ualde me amas, tam ſæpe mittes. nam & ocij puto te habere, quantum uelis; & argumentum Romæ uiuenti deeſſe non poteſt. mihi utrunque minus eſt. magnis enim diſtrictus occupationibus, tempo ris ad ſcribendum non habeo ſatis: argumentum autem unde ſumam, cum omnium, qui hic ſumus, ea ratio ſit, ut, rerum nouarum ſi quid alicunde ad nos affluxit, de eo nec ſcribere, nec loqui ſine graui periculo posſimus? Relinquitur, ut priuatis de rebus posſim ſcribere. ſed hoc quoque genus uereor ne me deficiat. raro enim ſolet accidere, quod ſcriptione dignum ſit. Quapropter, quoties ita eueniet, ut à negocijs liceat diſcedere; properabo ſtatim ad epiſtolas. quòd eo libentius faciam, ſi tu mihi ſententiam ſcribendi aliquam dabis: ſin minus, inanes tamen potius, quàm nullas, mittam. Vale. Venetijs.

ANNIBALI CRVCEIO, Mediolanum.

AMORIS in Octauianum Ferrariũ mei cauſſæ ſunt ueteres ſane multæ, eæq; non leues, ſed recens hæc eſt grauiſſima, quòd eius opera uideo factum eſſe, ut tu me amares. quod ego, non poſſum ſatis explicare, quanti faciam. certe optatius nihil, ac ne utilius quidem potuit accidere. nam me moleſtæ quædam cogitationes exercebant. eæ fecerant, ut ſubtriſtis eſſem. hoc malum Ferrarij litteræ ſanarunt. eas enim legens, cum ueniſſem ad eum locum, ubi ille, quàm tu me diligas, quamq; diligi à me cupias, diligenter & officioſe narrat: ſenſi mihi quiddam inſtillari, quo plane ſum exhilaratus. adeo tui ſimilium amicitijs augeri gratum eſt. in qua commoditate incommodum tamen illud ineſt, quòd mihi ualde ſentio eſſe laborandum, ut beneuolentia, & opinione de me tua non indignum me præſtem. quod utinam poſſim efficere: conabor certe: ac ne deſpero quidem fore, ut efficiam: modo, quod tu iudicium de me habes, id eiuſmodi ne ſit, ut ego ei reſpondere nullo pacto poſſim. nàm mihi interdum uenit in mentem uereri, ne tu mè, Ferrarij prædicatione commotus, eum exiſtimes eſſe, qui

qui non ſum. mendax, mi Crucei, amor eſt; nosq́; ſæpiſsime ita ſolet afficere, ut in ſermone, prout amicorum è re eſt, & affingere falſa, & detrahere uera, religio non ſit. quare Ferrarium, cum de me loquitur, non eſt quod audias. amore uictus, cui repugnare iudicio non uult, ea dicit, quæ fortaſſe non ſentit. At idem de tua uirtute multa in ſuis litteris. habes igitur, dices, ei fidem, cui haberi à me non uis? habeo, et quidem maximam. mittit enim ingenij tui monimenta, quæ mihi de tuis laudibus, ut ille ſcribit, ita eſſe probant. Memorem igitur interea me uelim exiſtimes humanitatis tuæ. gratum cognoſces, cum facultas erit. ac uideo me tua cauſſa non eas res præſtare poſſe, quas uellem; ſed quas poſſum, ita uolo, ut omnes, ſine ulla exceptione, libenter ad te deferam. licet iis arbitratu utaris, atque etiam abutaris tuo. Vale. Venetiis.

ANTONIO MERLO, Vicetiam.

EGO *quoque quiddam inaudieram ſuperioribus diebus, ſed contempſi. nunc me mouet quod audies. Artibus effectum eſt neſcio quorum, (de Petro noſtro certe uix opinor: uix, autem? prorſus non opinor) ut hic rumor ſerpat*

pat

pat longius. primum hæc uulgo iactata: ferebam: poſt etiam ad Cardinalis aures peruenerunt: quod mihi accidit moleſtiſſimum: nec dubito, quin is iam non idem ſit. quòd ſi ille eadem cum Epiſcopo, cuius ingenium præclare noui, communicauerit: actum eſt. Me quidem et illa angit cura, quòd uereor ne fama diffluat, & Peruſina conditio, ſatis opima, ſatis honorifica, fortaſſe in dubium uocetur. Cornelius diligenter, ut uideo, fide certe, & amore ſingulari. In hac ſum ſententia: ſi ſpes non dubia, ut urgeamus: ſin, deſiſtamus ab incepto: ne cupiditatem noſtram ſine fructu, forte etiam cum aliqua mercede, prodamus. Mitto ad te Gratij poema de uenatione, paulo durius, nec omnino cum Petri Bargei carmine conferendum, qui hoc argumentum tribus libris non minus eleganter, quàm copioſe perſecutus eſt. Vale. Venetiis.

MICHAELI SOPHIANO, Patauium.

SI *noſtræ neceſſitudinis initia repetas; nemo, opinor, iſtic eſt, qui mihi uetuſtate præſtet. ſin apud te uetuſtas pondus non habet; ipſam per ſe beneuolentiam pendis: ne ſic quidem iure mihi quenquam antepones. Ego te primum,*

mum, cum abeſſes, memoria colui diligentisſime, tuumq́; nomen crebris uſurpatum ſermonibus ornaui laudibus, quantum in me fuit: deinde, cum de auunculo tuo, uiro optimo, tuiq́; amantisſimo, miſerrimam in ſeruitutem à barbaris gentibus abrepto cognouiſſem, ingemui ſæpe tua cauſſa, quem orbatum domeſtico præſidio, maximas in difficultates immerentem fortuna conijceret. poſtremo, cum Patauium te aliquando retuliſſes, ualetudine ita perdita, ut humana uix ope reſtitui poſſe uideretur; quàm id moleſte, quàm acerbe tulerim, teſtes ſunt communes amici, quibus et periculum tuum, & eodem tempore dolorem meum dolori fuiſſe certo ſcio. Veni Patauiũ aliquanto poſt: uidi te quẽ optabam potius quàm ſperabam, habitu corporis non illo quidẽ optimo, eo tamen, qui uitæ ſpem minime dubiam afferret. deinde quotidie meliora, accedente ad remedia medicorũ temperantia tua: quam ita laudant omnes, ut in ſtudijs tamen paululum eam deſiderent. quo de genere præcipere quidquam difficile eſt, preſertim mihi; qui cum ab eadem culpa longe non abſim, tum etiam, niſi priores tibi partes in prudentia concedam, ignorare ſcilicet uidear utrunque noſtrum. ueruntamen, cum te penitus philoſophiæ dederis, ut eius præſidio fortunæ tela depelleres; debes

eam

eam ſequi ducem in actionibus tuis. quod ſi feceris; extrema uitabis, et omnem in medio laudem conſtitues. At mediocritatem mens in ſuo munere non amat: progreditur enim meditando, & quo longius, eo iucundius. Vere: ſed immoderatis rebus natura frangitur: & quanquam corpori mens dignitate præſtat, utriuſque tamen incolumitas ab utriuſque pendet officio. ut herus imperat ſeruis, nec tamen eos negligit, ſed conſulit, quatenus liceat, commodis eorum: idq; facit etiam ſua cauſſa: tam diu enim herus eſt, quàm diu habet quibus imperet. ſic mens rationem corporis habeat aliquam, oportet. nam ſi negligat eam ſedem, in qua ſummus opifex illam conſtituit; primum faciet iniuſte; deinde, corporis compagine, qua ipſa includitur, breui diſſoluta, uſum tractandæ quærendæq; uirtutis amittet. quod cum accurate uitandum omnibus eſt, tum ijs maxime, quorum & infirma ualetudo requietem quærit, & ita uiget induſtria, ut mediocri etiam labore non mediocrem ipſis gloriam, ceteris utilitatem afferre poſſit. Cui porro ignota eſt uel ingenij tui, uel memoriæ præſtantia? quibus, non modo ut emineres in græca lingua, id quod omnes fatentur, ſed ut, quacunque re propoſita, peritiſſime diſputes, facile conſecutus es. itaque iure expetitur à no

 biliſſimis

biliſſimis uiris amicitia, & conſuetudo tua: iure te diligunt ac laudant quicunque in Patauino gymnaſio doctrinis liberalibus excellunt. quorum tu uirtute frueris, & illi uiciſſem tua, ſi ualebis: &, ut ualeas, in te ipſo magna ex parte ſitum iudicamus. obſequere igitur in tua ſalute multorum ſtudijs: parce ualetudini ſatis imbecillæ: &, quod libenter facis, da operam ſimul ut diutiſſime facias. ita gloriam tuam, lætitiam noſtram, dignitatem etiam litterarum augebis; quibus ornamenti plurimum è tuis aliquando ſcriptis, ſi ualueris, accedet. Vale. Venetijs.

IO. BAPTISTAE PIGNAE, Ferrariam.

ALFONSO *Duce creato, gratulatus Ferrariæ ſum: quæ tum ex noui Principis eximia uirtute fructus capiet egregios; tum ipſa quoque ad omnem uirtutem, eius, à quo regitur, exemplum ſecuta, diligentius incumbet. mores enim ciuitatis ex Principis moribus effinguntur, &, ut ait Plato, quæ apud eos, qui dominantur, ſtudia uigent, eadem reliqui ciues amplectuntur, & colunt. Ergo florebunt in ueſtra ciuitate liberales diſciplinæ, ac debita iampridem ingenuis artibus præmia perſoluentur.*

uentur. quod equidem tua potiſſimum cauſſa, doctiſſime Pigna, magnopere gaudeo. nec enim dubitat quiſquam, aut dubitari omnino poteſt, quin, quantum ingenio, eruditione, iudicio, quantum etiam conſilio uales, tantundem apud ſapientiſſimum, optimumq; Principem & auctoritate ualeas, & gratia. quòd ſi, quam hactenus in cognoſcenda, eandem poſthac in ornanda uirtute induſtriam locabis: quis te uno felicior, quis omni laude præſtantior? quod ut facias, ne monendus quidem es. nec enim te diſſimilem eſſe tui uel natura tua, uel conſuetudo, uel ſtudia patiuntur. hoc igitur tecum agendum non eſt. illa me potius, ut uere dicam, & ſimul omnes, qui te diligunt, cura ſolicitat, ne te nobis eripiant prorſus aulica negocia, ſic, ut, ijs diſciplinis, quarum uſus æternum decus parit, ſalute dicta, iacere patiaris ea, quæ multis ante menſibus inſtituta ſi quando perficies, maiorem in modum & poſteris, & gloriæ tuæ ſeruies. quàm multos enim egiſſe mecum diligenter exiſtimas, ut hortarer te ad abſoluendam poeticæ imitationis artem, aut, ſi abſolutam habes, continuo diuulgandam? quibus ut aliquando ſatisfacias, & ſi languere te in tua laude uix opinor, tamen peto abs te, quantum humanitas tua permittit. nec tamen, etiam ſi

tua res non ageretur, amicitiam noſtram, quam ego ſanctiſſime ſemper colui, nihil à te impetraturam confiderem. equidem nihil ei denegarem: idq; te, quod tamen ſecundis rebus, ac ſine moleſtia tua fiat, cupio experiri. Ego me ad litteras, à quibus inuitus diſceſſeram, reuocare cœpi, adeptus uſum oculorum, quem antea deſperabam, diuina primum ope, in qua ſtatuere omnia conſueui, deinde Gabrielis Faloppij ſcientia ſingulari: cui uiro, quanti hanc lucis uſuram, id eſt quanti uitam facio, quanti etiam præclara litterarum ſtudia mihi ſunt, quibus uix ipſa uita pluris eſt, uni plane totum acceptum refero. ſiquidem eius doctrina, humanitas, exquiſita cura priſtinam mihi ualetudinem, omnino profligatam, ac perditam, conſpectum liberorum meorum, amicorum colloquia, librorum ſuauitatem reſtituit: ut, ſi quem optimis artibus induſtria noſtra fructum feret, ei gratiæ debeantur, cuius ope, ac ſtudio factum eſt, ut intermiſſam diuturno, ac perdifficili morbo poſteritatis adiuuandæ conſuetudinem aliquando repeterem. Tu mihi de tuo ſtatu, maximeq; de Alphonſi Ducis conatibus egregijs ad honeſtandam uirtutem, de quibus fama iam percrebuit, ſi quid ſignificaueris; argumentum erit amoris in me tui, quo lætari uehemẽter ſoleo. Vale. Venetijs.

Sambuco

SAMBVCO SVO,
Patauium.

QVOD *fratrem tuum Georgium, florenti adhuc ætate extinctum, immoderate luges; ignoſco mœrori tuo, nec tamen laudem tribuo. dolere enim fratris interitu, & eius fratris, quo nemo amabilior, nemo fuerit uirtute præſtantior, hominis eſt: modum autem dolori nullum conſtituere, nunquam lacrymis abſtinere, nunquam ex animo mœſtitiam pellere, Sambuci non eſt. Perijt frater: iure commoueris: ægre enim diuellimur à natura coniuncti: quod ego quoque ſum expertus. Perijt is, qui familiam ueſtram, qui patriam, qui prouinciam uniuerſam ornare uehementer ſuis laudibus, & illuſtrare poterat. hoc quidem expectandum ab eius uirtute fuit: ſed magnam habet Fortuna uim: ea ſæpe, nobis ad eximiam laudem contendentibus, tranſuerſa incurrit; ſæpe noſtra ſtudia debilitat, ſæpe moratur induſtriam. quo de genere quid ego te doceam, doctisſimum uirum, cui prope infinitam exemplorum uim uel græca monimenta, uel etiam latina ſuppeditant? florem igitur uirtutis amemus: erepto ante maturitatem fructu, quando hoc ſingulare non eſt, ſed commu-*

commune cum multis, modice feramus. Quid, ſi ne dolendum quidem eſt? omitto enim hiſtorias: ad philoſophiam te uoco. Quid igitur illa præcipit? ſi quid caſus afferat, leniter accipiendum: nec enim, ut aliter accidat, in nobis eſt: ſi quid culpa contractum, angi æquum eſſe: certe enim, qui ad præclare agendum nati ſimus, ideoq́; mente, & ratione, præter ceteras animantes, inſtructi, tantis bonis abuti, & quaſi à natura deſciſcere turpiſſimum eſt. An tu igitur, mori, quaſi aliquid turpe, reprehendes? quòd ſi non turpe, nec dolendum. niſi ſi quis ita uixerit, ut nihil unquam homine dignum præſtiterit. quod abeſt longiſſime à fratre tuo: qui probitate, ingenio, ſtudijs artium optimarum, prudentia etiam adoleſcens ita excelluit, ut eum Pannonia pene cuncta uiuentem unice dilexerit, mortuum laudibus, & memoria proſequatur. Quæ cum tibi ueniunt in mentem; iniquus profecto nimis ín te ipſum es, niſi luctum minuis, & ex animo dolorem penitus euellis. Quin te decuit maxime, qui totos dies ponas in ijs libris, unde uitæ moderatio, unde animi tranquillitas petitur, ad propinquos, ad amicos in Pannoniam eiuſmodi litteras mittere, in quibus illi ſitam eſſe non minimam ſui doloris medicinam intelligerent. nam uir eximius, Nicolaus

colaus Olahus, Archiepiſcopus Strigonienſis, qui Georgium Bona, & quia ſorore ſua natus erat, & quòd in eo ſumma uirtus enituit, in oculis geſtabat, non dubito quin tanti uulneris remedia ſumat à ſe ipſo: quem non modo ætas, & uſus maximarum rerum erudierit, uerum etiam prudentia quædam naturalis, quæ plane uincit omnem artem, nunquam à conſtantia diſcedere patiatur. Nec tamen uereor, ut, qui mihi paucis ante menſibus in filioli mei obitu conſolationem adhibueris, idem tibi in tuo caſu mederi aliquando non facile poſſis. quod ſi facies; fructus apparebit ſtudiorum tuorum; & Georgij fratrem agnoſcemus; cuius ingenium, ac mirificam prudentiam oratio illa, luculenter in primis à te ſcripta, declarat. Vale. Venetijs.

ANDREAE DVDITIO, Patauium.

PERCVSSISTI *me de Mariano Lezentio: quid ais? optimus adoleſcens, maiorum nobilitate, ſua uirtute clarus, omnibus animi, corporis, fortunæ bonis ornatus, ereptus repente nobis eſt? o miſeram humanæ uitæ conditionem. quid ames, cum omnia fluere, ac labi, nihil intra orbem Lunæ firmum eſſe, nihil idé à mane*

à mane ad ueſperam, quotidie cernas? quæ te arbitrabar antea cognouiſſe in ſermonibus Reginaldi Poli Cardinalis, & Aloyſii Prioli, quibus probiores, aut ſapientiores uiros non modo noſtra, ſed nec ſuperior ætas tulit: nũc, quando te biduum ſcribis lacrymando conſumpſiſſe, profectò tibi exciderunt illa præclara de contemptu mortis, quibus in illo diuino contubernio, in illo plane cæleſtium animorum cœtu aures tuæ ſæpiſſime perſonabant. Quòd ſi, quid doleas, cogitabis, aut quid dolendo proficias: non dubito, quin iſtum luctum abſtergas, & Lezentio noſtro etiam gratuleris, quòd, inſpectò Hieroſolymæ ſummi Dei monimento, quò illum, diſſuadentibus amicis, pietas, & religio duxerat, ſtatim ad eiuſdem Dei conſpectum, præditus optima mente, purus ab omni labe, in cælum euolarit. quod qui optant, ſapientes, qui adipiſcuntur, felices iure ducuntur. Hæc tibi à me pauca pro noſtra neceſſitudine conſolationis loco dicta ſi attendes, uim habere maximam ſenties, & eam dolori tuo medicinam, quam dies aliquando afferet, ratione repræſentabis. quod cum omnes deceat, tum uero ab excultis doctrina uiris, quem te ad numerum aggregamus, præcipue poſtulatur. Vale. Venetijs.

Laurentio

LAVRENTIO GAMBARAE, Ciliuerge.

CILIVERGE *nunquam uideram, amabam tamen, amœnitate ſua iucundiſſimum, domino honeſtisſimum, Lanterio Appiano, præſtanti uiro non humanitate minus, quàm eloquentia: nunc & elegantiam uillæ, ut in tabula pictam, in tuis uerſibus uidi; & mehercule non mediocri eius uiſendæ, atque etiam tecum fruendæ ſtudio ſum incenſus. quod ſi quando contigerit, digito cælum attingam. quid enim iſto ocio beatius? quæ ſpecies urbis, quæ dignitas cum iſta ruſticatione, cum iſta ſurgentium uirgultorum ſiluula conferri poſſit? equidem, cum te mihi ante oculos pono, modo inter anguſtis diſtincta ſemitis fruteta decliui colle ſpatiantem, modo arborum proceritatem, atque ordinem in uiridario mirantem, eadem pene uoluptate abſens tecum fruor. coniungit enim animos noſtros mutua beneuolentia; nec eſt aut tibi quidquam ſine me, aut mihi ſine te iucundum. gratulor tamen tibi potius, quàm mihi; & iſtos Ciliuergenſes dies ita multorum annorum inſtar eſſe puto, ſi modo nec ocioſus in ocio, nec in ſolitudine ſolus es. id autem qua ratione conſequi poſſis, opinor me tacente intelligis.*

telligis. Patauij dum eras, habebas in manibus egregium illud poema de nouis inſulis à Columbo inuentis: cuius ego cum exordium, multis præſentibus, legiſſem, admiratus grauitatem, & elegantiam carminis, exclamaui, Cedite Romani. in quo, hactenus, qui à me diſſentiret, inueni neminem. quo magis te hortor, quanquam, ut ſpero, currentem, ut approperes, habeasq; rationem non expectationis modo noſtræ, uerum etiam gloriæ tuæ, cuius habes à natura præclarum ſeminarium, quod etiam ſtudio excolis, ingenium tuum. Vrge igitur, nec inſtitutum dimitte: quodq; hactenus humaniſſime feciſti, in eo perge, ut noſtrum tui abſentis deſideriũ litteris aliquando lenias. Vale. Patauij.

LAZARO BONAMICO, Patauium.

EGO *uero & audiui de tuo caſu, & tuam uicem mirifice, neque minus publicã dolui: ueritus enim ſum, ne tecum ſimul litteræ concidiſſent. nunc, quando te iam ambulare ſcribis, ita tamen, ut Scipione utaris; gaudeo, eoq; magis, quòd in iſta ætate morbi diuturnitatem pertimueram. ſed quia non plane animum meum liberas, à cura, cum priſtinas*

uires

uires nondum recuperaueris: rogo te, Bonamice, quanti optima ſtudia facis, quæ tibi facienda ſunt plurimi; quandoquidem ab ijs tuæ laudes emanarunt; tantam adhibe in te curando diligentiam. uides enim, neminem fere eſſe, qui, ſi quid tibi acciderit humanitus, rudem barbariem à latinæ linguæ finibus arcere poſſit. Plautum, quem à me petis, dabo operam ut cum his ad te litteris mittam: ſed, ut eum in multiplici meorum librorum congerie ſtatim reperiam, ſperare uix audeo. Ego, ut ſcis, hanc ſatis grauem prouinciam ſuſcepi. tenui conditione, inquies. fateor, ſed ne tua quidem, ſi tuarum uirtutum merita ſpectentur, ſatis opima. quid agas? his temporibus anguſte uirtus habitat. bene tamen de ſuis ciuibus mereri, præclarum eſt. Vale. Venetijs.

GVLIELMO PACCIO, Patauium.

SILENTII *mei, quo tecum diu ſatis uſus ſum, non exponam hic tibi cauſſam pluribus uerbis: ne, ſi id faciam, uidear & tibi ipſi, qui nihil hactenus ad me ſcripſiſti, eandem quaſi legem imponere. itaque hanc partem prætermittam; in qua ſi peccatum eſt, utriuſque certe eſt. ego autem ſpero me poſthac & bene-*

beneuolentiam tibi meam, & diligentiam hoc genere officij probaturum: modo ne litteras elegantes, quales uidelicet Patauij, à ſummis ingenijs elaboratæ, tibi oſtenduntur, à me expectes. ita ſcribam, non modo ut quod in mentem, ſed plane quidquid in buccam uenerit, in epiſtolam coniiciam. non enim is ſum, qui unumquodque uerbum ad trutinam, ut dicitur, reuocare uel ſoleam, uel poſſim. aliorum iſta ſuperſtitio ſit, mea quidem non erit, preſertim in epiſtolis: quæ ſi, ut ait ille, nihil habent ſimile neque iudicio, neque concioni; quid refert, utrum dichoræo concluſus, an aliter, uerborum ambitus inſiſtat? Splendidior, inquiunt, nec paulo aptior ad mouendum, ſi numeroſius deſinat, oratio uidetur. Recte: nec ego ſecus exiſtimo: uerum, quem tu tanti facis, eum ego magiſtrum ſequor. quid igitur ille? EPISTOLAE NOSTRAE DEBENT INTERDVM ALVCINARI. *nempe, quòd ijs negligentia quædam, cum ad familiares ſcribitur, etiam ornamento ſit. Ita igitur tecum agam, ut ſi eſſemus una: et, quéadmodum præſentes quacunque de re ſermones familiariter ſerere ſolemus; ſic in ſcribendo, nulla certa propoſita ſententia, libertatem illam, & quaſi negligentiam imitabor. quod ſi reprehenderis, tacitum non feres. præſtat*

enim

enim male ſcribere, quàm omnino, quod à te fieri uideo, nihil ſcribere: cum hoc uoluntatis fortaſſe uitium ſit, illud ingenij, quod ipſi nobis fingere non poſſumus. Vale. Venetijs, M.D.XXXIII, Kal. Quinct. qui mihi primus dies eſt anni XXI.

PAVLO MAGNVLO,
Patauium.

CVM *me uides præter inſtitutum meum litteras ad te non tam ſæpe, quàm ſolebam, mittere; nimirum, etiam me tacente, quàm ſim occupatus, intelligis. Terras te dediſſe ſcribis. omnes accepi: nihil amabilius: his autem recentioribus etiam nihil elegantius. ſic enim cenſeo, recte eum, & latine ſcribere, non qui pauca multis uerbis, ſed qui multa paucis. quo ego in genere aliquando poſſe cupio, tu, ut uideo, iam potes. tribus enim uerſiculis quid nō complecteris? tuam narras in ſcribendo diligentiam, meam obiurgas negligentiam: de meorum librorum inſtauratione tecte me admones, de tuorum uenditione aperte. denique ocioſi nihil eſt: ſententiæ numero prope, quot uerba: ut mihi, quemadmodum promiſeras, argumentum ſatis ſuperq; dederis. Sed meæ ceſſationis cauſſam, ut dixi, conijcis ipſe per te.*

te. libros autem meos, prope adeſt, cum editurus ſim. de tuis egi diligenter, & ago. ſi quæris, quid profecerim: nihil adhuc: ſed ſpem non abieci. quanquam incredibile eſt, quàm difficile ſit ab iſtis pecuniam exprimere. quem euentum res habitura ſit, ignoro: à me nihil omittitur, quo minus & ex ſententia conficiatur, & quamcitiſſime. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

PVTASTI *fore, ut ego te abeuntem litteris proſequerer? non tu id quidem unquam. conuenerat enim, ut argumentum à te expectaré. argumentum igitur poteſt expectare meus in te amor? quo nihil uberius nec eſt, nec unquam fuit. itaque ſtatim, ubi tu profectus es, cum me repentina quædam uoluntas excitaſſet, arripui calamum, neque ſum ueritus, ut me ſcribentem ſententia deficeret. hui, quàm multa iam nunc mihi ueniunt in mẽtem. ſunt, quæ poſſim ſcribere, leuitates amatoriæ. quorum, inquis? mecum habebo: neque tibi, neque cuidam edam. uolo enim parcere amicitiæ, qua mihi ſunt coniuncti, qui tam ſuauiter, ut ipſi putant, uiuunt, ut ego ſentio, delirant. ſunt item σκιαμαχίαι quædam, & militaria munera populo data, taurorum uenationes,*

nationes, ſaltatorum luſus, perſonatorum ineptiæ. quid quæris? ſexcenta: quæ mihi & beneuolentia noſtra ſuppeditat, & familiaritas permittit ut ſcribam. quia tamen leuiora ſunt, omitto, ne grauem philoſophum offendam. Porro, de meis rebus quod expectes, nihil eſt. mutationem nullam fecerunt à diſceſſu tuo. De te, quæ ſcire uelim, hæc ſunt, quo modo te redeuntem amici illi tui, libri ſcilicet, acceperint, num eo ipſo die ad eorum conſuetudinem te dederis; an potius, dum hæ bacchationes deferueſcant, in hortis cùm Epicuro, quàm in gymnaſio cum Ariſtotele, uelis uiuere. Et, cum hæc ſcripſeris, adde uerbum, ſi me amas, de pugiunculo illo tuo: quo ego te impeditum, & alligatum enſe cum uidi diſcedere, non tenui riſum. ac uolui pungere te dicto; ſed ueritus ſum, ne tu ruſtice me gladio. Epiſtolam habes iocationis plenam: qua te eſſe delectatum cognouero, ſi miſeris ipſe pleniorem. Vale.

PAVLO MAGNVLO, Patauium.

NON *facile dixerim, plus ne uoluptatis, an doloris ex epiſtola tua ſuſceperim. eſt enim mihi gratiſſimum, cum & me à te amari, & te amore in te meo delectari perſpicio: ex quo fit,*

ut litteras tuas, beneuolentiæ pleniſſimas, & officij, iucundiſſime legam. Cum uero te uel angi uideo, uel aliquid triſte cogitare; ſic afficior, ut acerbiſſime uiuam: ſed utinam, quanti ego conſilium tuum ſemper feci, tanti item ipſe meum feciſſes. profectò in has moleſtias, in quibus hodie uerſaris, non incidiſſes. At, inquies, illa perpeti, malum erat. Malum, niſi, iſtos ferre, longe peius ſit: quorum quidem iniurias tum ex eorum, qui iſtinc ueniunt, ſermonibus, tum ex litteris tuis facile cognoui. Quæ quo magis intolerabilia ſunt, eo clarius tuæ prudentiæ lumen oſtendas oportet: neque committas, ut inuidorum, maleuolorumq; peruerſitas plus apud te, quàm exiſtimationis tuæ ratio, ualuiſſe uideatur. Quanquam ego, cum hæc ſcribebam, ſatis intelligebam, quis ad quem: ſed amorem meum, qui tibi præſenti perſpectiſſimus fuiſſet, etiam apud abſenté, quoquo modo licuit, teſtatum eſſe cupiebam. Atque hoc loco mihi ueniunt in mentem, quæ tibi proficiſcenti futura prædixerim. quæ ego, non aliquam ſomniorum imaginem, aut alitis cantum ſecutus, augurabar: ſed, quòd iſtiuſmodi hominum naturæ plus etiam, quàm uellem, exploratæ mihi erant, iccirco, ne illa acciderent, quæ nunc eueniſſe audio, timebam. Sed uteris, ut ſpero, fortitudine animi tui: &,

quæ iniqui ad ignominiam tuam comminiſcuntur, ita feres, ut non ſolum in uetere optimorum ſtudiorum curſu, fractus animo, ne conſiſtas, ſed uehementius etiam ueræ gloriæ cupiditate incitatus, propoſitum tibi decus aſſequare. Me in omni fortuna tui amantiſſimum, tuæq; laudis fautorem, atque adeo, quantum in me erit, amplificatorem habebis. Vale. Venetijs.

SEBASTIANO LEONI CORDVBENSI, Romam.

ROMAE *te nunc eſſe, in ea urbe, ubi multorũ amorem, ac ſtudium tua tibi iam antea uirtus peperit, tantum abeſt, ut doleam, ut etiam ſumme gratuler. nec enim dubito, quin ſedem ſtudijs tuis non modo commodam, uerum etiam honorificam, adnitentibus amicis tuis, facilli me conſequaris. Me quoque, ut ille inquit, mirum deſiderium tenet urbis: uerum aduerſantur multa: quæ ſi Deus aliquando ſuſtulerit, accurram ſtatim ad uos, ea ſpe, ut in ueſtra beneuolentia, in conſuetudine, ac ſermone conquieſcam. Saluta interim amicos, Octauium noſtrum, Sirletum, Gillium, Phaernum. nam Epiſcopum Alliſanum abeſſe audio. Nicolaus Nathanaelus, egregie moratus adoleſcens, ma*

gnos in latinis litteris proceſſus à diſceſſu tuo fecit. is cum mihi per ſe carus eſt, tum eo magis, quòd de te ſæpe loquitur amantiſſime, tuamq́; erga ſe, patremq́; ſuum, inſigni probitate, atque doctrina uirum, perpetuam benignitatem ſic in ore habet, ut eius memoriam nunquam ſinat intermitti. Vale.

SCRIPSIT HANC ROGATVS AB AMICO.

CVM *in ſummis moleſtijs, quibus me fortaſſe immerentem fortuna uexat, quæ quidem tibi ſatis notæ ſunt, unicum mihi ſolatium fuerit beneuolentia tua, quam opinabar me ſingulari quadam ac perpetua erga te obſeruantia, & ſtudio quodam incredibili conſecutum: eo me ſolatio magna ex parte priuatum eſſe, ex eo ſermone, quem habuit mecum proxime Druſus tuus, uehementer doleo. quod quidem eo patior acerbius, quia, ſi poſſet augeri amor in me tuus, augeri potius debere pro mea in te egregia uoluntate, maximisq́; ſtudijs, exiſtimabam. quid enim, à quo primum tempore aditus mihi patuit ad amicitiam tuam, de te ſenſerim, ipſe mihi optime ſum conſcius: quid uero prædicauerim, teſtes habeo, non leuiſſimos homines, ſed præſtantes uiros, eosq́; mini*

me

me paucos, quorum auctoritas, & probata uita uel ſine iureiurando facile fidem facere poſſit. quæ cum recordor, magnam ex officio meo uoluptatem capio: propterea quòd nihil unquã mihi grati animi memoria iucundius nec eſt, nec unquam erit. et quanquam animum tuum non nihil immutatum Druſi uerba ſignificabant; cum ego perpetuitatem amoris tui expectãuerim; eamq; tanti fecerim, ut ex omnibus rebus humanis nihil pene pluris æſtimauerim: tamen, non ut animatus nunc in me ſis, ſed ut antea fueris, in omni mea uita iucundiſſime cogitabo; quæq; in amicitia colenda à doctiſſimis uiris conſtantiæ tributa laus eſt, eam ut omnino conſequar, enitar quantum in me erit: non quòd tua uirtus cuiuſquam hominis laudationem, uel tua fortuna cuiuſquam opes, aut merita deſideret: ſed profecto apud ſapientiſſimos homines, quem ego te in numerum refero, ſignificatio bonæ uoluntatis, etiam ſi merita non habet, pro meritis tamen eſt. Te uero, Principem egregium, omniumq; uirtutũ apud omnes homines, maximeq; apud omnes Principes opinione florentem, præterea iſta ornatum dignitate, quæ ad omnem laudem tacita quadam cohortatione uidetur impellere, figmentis commoueri hominum improbiſſimorũ, & alienis fortaſſe bonis inuidentium, prorſus

æquum

æquum non eſt. Quid enim? an ego tam prauus eſſe poſſim, ut optimo uiro coner unquam in ſermone detrahere? an tam ſtultus, ut, qui mihi multis rebus prodeſſe, multis etiam obeſſe poſſit, eum indigniſſimis laceſſam iniurijs? an tam ingratus, ut, cuius erga me ſummam humanitatem, ac benignitatem ſenſerim, de eo quidquam cogitem, aut etiam loquar iniquius? Quid honor meus? an apud me nullius eſt ponderis? ille uero mihi uel ipſa uita carior hactenus fuit, eritq; in poſterum. ita ſum à puero educatus, ita natus: ita etiam didici ab exemplis maiorum meorum. an igitur honor meus tantam ferre poſſet inconſtantiam? ille certe cum omnes maculas, tum hanc, quæ turpiſſima eſt, leuitatis, & intemperantiæ, reſpuit, ac reformidat. Quare, ſi peccarem in te, magne Princeps, ſimul in me ipſum peccarem. quorum alterum ab officio meo, alterum à uolũtate nimis abhorreret. Quod igitur neque committere debeo, neque poſſum; id mirarer equidem à te credi; ſi plane, quæ ad me delata ſunt, uera omnia putarem. ſed primum haud libenter id credo, quod iniucunditatem, ac ſolicitudinem affert animo meo: deinde, quod indignum uidetur bonitate tua, quam ego, ut maxime omnium habeo cognitam, ita maxime omnium efferre laudibus ubique ſoleo:

po-

poſtremo, quod cum ipſa ueritate pugnat. Quod autem, quiddam etiam de liberalitate mea glorioſe à me iactatum, comminiſcuntur: impudens mendacium eſt, ac, ne alijs utar argumentis, te ipſo teſte falſum. nam, fuiſſe me tui perſtudioſum, omnia tibi, tuisq́; , quæ potuerim, obſequia, atque officia præſtitiſſe, uere dixeris, & multi ſciunt: quo tamen ipſe nomine gloriari non ſoleo; contentus ipſa re ſum: uerum, fuiſſe me, cui multa deſunt, in te, qui cunctis rebus abundas, liberalem, & de meis riuulis pene aridis affluxiſſe aliquid ad tuos uberrimos fontes, certe nemo dixerit; nec, ſi quis diceret, ego agnoſcerem. Hoc igitur uno, quod inaniſſimum eſſe conſtat, reliqua, mihi obiecta, refelluntur. patent inſidiæ maleuolorum: infirmatur, ut ſæpe ſolet, à ſe ipſa, & ſuo quaſi gladio iugulatur improbitas. itaque recreor paululum in acerbiſſima moleſtia: ut etiam hoc ſperem, ſi qua uoluntatis tuæ facta mutatio ſit, quod quia meritus minime ſum, ideo minime poſſum credere, me tamen ab humanitate tua facile impetraturum, ut te mihi totum reſtituas. nec enim decet, apud talem uirum, tantumq́; Principem, natura bonum, iudicio, & conſuetudine optimum, conſilijs & artibus locum eſſe hominum perditorum. quam mihi ſpem ut confirment litteræ

tuæ

tuæ, peto à te pro mea peruetere non ſolum erga te, uerum etiam erga tuos omnes obſeruantia. idq́; à te tua, tuaq́; familiæ ſumma dignitas poſtulat. Vale.

PAVLI MANVTII PRAEFATIONES, QVIBVS LIBRI, AD ILLVSTRES VIROS, AVT AD AMICOS MISSI, COMMENDANTVR.

AD MATTHAEVM SENAREgam, Ambroſii filium, in epiſtolas Ciceronis, quæ familiares appellantur, præfatio.

T V O *ne, Matthæe Senarega, an meo dicam felici contigiſſe fato, ut, relicto Louanienſi celeberrimo gymnaſio, quò, tanquam ad mercatum bonarum artium, uirtutis & eloquentiæ comparandæ cauſſa conceſſeras, Venetias te hoc potiſſimum nomine contuleris, quòd noſtri, ut ipſe dicere ſolitus es, uidendi & cognoſcendi mira quædam te cupiditas incẽderat? tu quidem, ſi tuum ſenſum explorem, uis me hoc tribuere fortunæ tuæ. nam, quòd ita euenerit, non modo ut ad amicitiam & conſuetudinem, uerum etiam ut ad conuictum, & contubernium meum tibi aditus patuerit; in eo, quaſi tibi quiddam expetendum contigerit, plurimum ipſe tibi ſolitus es gratulari. de quo, nõ eſt meum ſtatuere; uere ne ſentias, an ſecus.*

at illud meum eſt, paucis oſtendere, cur tu contra mihi cariſſimus, iucundiſſimusq́; ſis, & quod nunc in meis ædibus mecum habites, mecúq́; uiuas, in eo ego quoque meæ felicitatis aliquid agnoſcam. nam ſi tu ita de me ſentis honorifice, quòd iudicio moueearis: æquum eſt mihi à te concedi, ut ego de te non minus uere, quàm tu de me, iudicare poſſim. ſin iſtam tibi de me opinionem peperit humanitas: me quoque non ſolum natura, ſed ipſa iam ratio docuit, præclarum eſſe humanitate excellere. itaque do me libenter in eam partem, ut homines officijs colam, laudibus exornem, re, ſi opus eſt, pro mea tenuitate ſuſtentem. Sed mehercule ego de te, mi Matthæe, à uero animi mei ſenſu iudico: nihil me gratia, nihil afficit ambitio. Primum, cum aliquoties mei ſalutandi cauſſa domum meam ueniſſes, pellexiſti me in amorem tui, comitate morum, & lenitate ſermonis: deinde, quod iam non tibi modo, uerum & alijs petentibus negaueram, atque excluſeram, ut ego te domo reciperem, eloquentiæq́; ſtudijs erudirem, multis precibus uſus peruiciſti. Nec mihi tamen, quòd tibi, meorum ſermonum cupiditate flagranti, meamq́; domeſticam conſuetudinem petenti, ſatisfecerim, adhuc uenit in mentem pœnitere: quin, quo plus ad noſtrũ conuictum accedit temporis, eo maiorem è tuis

mori-

moribus, tuiſq; ſtudijs haurio ſuauitatem. non enim tam hoc in te laudo, quod certe in adoleſcente ſumma laude dignum eſt, quòd à ſtudio doctrinæ non te ſuis illecebris uoluptas, non cõ modum, non ipſa ualetudinis ratio deducit; quàm illud & admiror, & prædicare ſatis pro dignitate non poſſum, quòd in tuis cogitationibus hæc tibi prima eſt, & antiquiſſima, ut Deum optimum maximum, à quo uno, quæ uere bona ſunt, emanant omnia, humanis rebus, quæ fluxæ nimis, infirmæq; ſunt, omnibus anteponas. Perge adoleſcens optime in hoc præclaro diuinoq; ſenſu. hæc eſt omnium rerum una nobiliſſima, una, mihi crede, quæ omniũ philoſophorum ſcientias, una, quæ omnium Regum opes facile uincat. quare tu quidem oblecta te, quod facis, eloquentiæ ſtudio; in qua, quo modo principia ſe dant, futurum auguror ut breui ſuperiorem neminem, aliquando ne parem quidem habeas. ſed illud ſtet in primis, neque unquam excidat, omnium uirtutum pietatem in Deum eſſe fundamentum. ac uide, quot inde tibi bona fluant. Primum, tuæ ſaluti conſulueris egregie. animi ſalutem appello, non corporis. decet enim nos æternam potius illam uitam, omni felicitate circumfluentem, quàm hanc, quæ temporum ſpatijs definitur, miſerijs nunquam uacantem, cogitare. dein-

Z 2 de,

de, patrem tuum, qui, ut audio de multis, atque etiam de te ipſo, humanam prudentiam præ diuina religione nihil eſſe putat, incredibili uoluptate lætitiaq; perfundes. cui quantum debeas, non ex eo ſolum intellige, quòd pater eſt; ſed quòd is pater, qui te filium uult eſſe inter tuos ciues omni re florentem, atque honoratum; qui te conſilijs à puero ſapientiſſimis erudiuit; qui te ſuo exemplo, ſuis optimis inſtitutis, ac factis ad laudem quotidie uocat. tali patri, tam probo, tam tui amanti, tam libenter ſuas omnes curas in te conſumenti, curare debes, ut id, quod reliquum eſt uitæ, per te ſit iucundiſſimum. quod ita conſequeris, ſi ſtatueris, quibus artibus ideo nunc operam das, ut aliquando ceteris hominibus elegantia ſermonis, & ſcientia rerum antecellas, earum artium infirmam eſſe gloriam, niſi perpetuo erga ſummum Deum amore ſtudioq; fulciatur. mihi quidem, cui tu cariſſimus eſſe aut uis, aut certe ita uideris uelle, ut mihi perſuadeas, magis ulla re placere non poteris, quàm ſi te in eo, quod inſtituiſti, uitæ innocenter & cum uirtute degendæ ſtudio conſtantem, tibiq; ſimillimum uidero. Et, ut iam nunc intelligas, quos in animis hominum amoris igniculos uera uirtus accendat; ſcis quinctum abhinc menſem mihi tecum nihil fuiſſe, te mihi nunquam uiſum,

ignotam

ignotam mihi tuam faciem, obſcurum nomen. nunc, apud me quo loco ſis, intelligere te puto. paucisſimis diebus ex conuictu conſuetudo, ex conſuetudine amor, ex amore familiaritas exorta. itaque tecum & ſæpisſime ſum, quod ſub iiſdem tectis neceſſe eſt; & admodum iucũde, quod ea, quæ in tuis moribus elucet, probitate conſequeris. Et quoniam is ego ſum, qui, quò me uoluntas ducat à ratione profecta, eò libenter ſequar; geſsi morem animo meo, tacite hortanti, ut hanc meam ad te amandum propenſionem non modo tibi, ſed, quatenus ego posſim, reliquis etiam hominibus illuſtri aliquo officio ac munere declararem. cumq; tuliſſet caſus, ut hoc tempore Ciceronis epiſtolæ familiares, eæ, quas tu iam legendo & peruolutando triuiſti, denuo typis, ut nunc loquimur, eſſent imprimendæ: peropportuna ad id, quod uolebam, uiſa res eſt. nam, hunc librum ſi cum tui nominis inſcriptione publicarem, putaui me facere quiddam, quod utrique noſtrũ æque conueniret: tibi, quia ex his primum Ciceronis epiſtolis ad latinæ orationis elegantiam informamur, ex his primus eloquentiæ quaſi ſuccus, qui qualis initio fuerit, permagni intereſt, ebibitur: mihi, quia, cum hic liber omnium fere uerſetur inter manus, circumferet, id quod ego cupio, tuum nomen, & meũ

de te iudicium, meamq; ſpem quamplurimis oſtendet. quorum alterum eſt eiuſmodi, ut ego tibi nunc ex æqualibus tuis neminem in ullo genere laudis anteponam: altera, cum ætate proceſſeris, ea mihi de te pollicetur, quæ ſi euenerint, (omnium autem rerum euentus in Deo poſitus eſt) uir eris inter uiros maximus, & habebit à te familia tua memoriam nominis ſempiternam, patria uero exemplum in ciuitate uirtutis excolendæ præclariſſimum.

AD CAROLVM PISAVRIVM, Leonardi filium, in epiſtolas Ciceronis ad Atticum præfatio.

BENEFICIORVM, *Carole Piſauri, non eadem omnium eſt ratio. multi, quid detur, ſpectare ſolent, ſua quidque magnitudine metiuntur, nihil attendunt præterea: ego potius, quibus de cauſſis, & à quo homine detur, animaduerto; ac, ſi quid in aliquem, aut in me ipſum collatum eſt gratiæ, tanti ſoleo æſtimare, quanti uidetur is, qui contulit, æſtimandus. hinc fit, ut, quæ à patre tuo, uiro ſapientiſſimo, & cum alijs laudibus ornato, tum uero omnium, quos ego in uita nouerim, humaniſſimo, quæ item à patruo, qui nuper magno bonorum omnium mærore mortuus eſt, Ioanne*

ne Maria, Paphi Epiſcopo, excellenti non minus doctrina, quàm bonitate, prædito, diuerſis temporibus in me profecta ſunt officia, ea quanquam ſumma non fuerint, (neque enim tulit occaſio, neque rationes meæ poſtularunt) pro ſummis tamen acceperim, & earum rerum loco duxerim, quas qui posſident, beati exiſtimantur. fons enim ille, unde manarunt, amor fuit, & cum amore iudicium, quod uterque de me habuit: quod equidem, ſi potero, tuebor officijs: ſtudio certe, omniq; prorſus cura, atque induſtria bonum uirum, meritorumq; memorem præſtabo. quòd ſi liceret ingenium cum uoluntate coniungere; ut alterum alteri reſponderet, & cupiditati uires æquarentur: illuſtrarem beneficia ueſtra; ac fortaſſe efficerem, ut gratia mihi à uobis aliqua deberetur, gratiam perſoluenti. uerum ut, hoc quidem ab infirmitate mea ſperari minime poſſe, non ſolum intelligo, uerum etiam ingenue confiteor: ſic illud facile polliceor, uereq; affirmo; ſi quid aut iam eſt in me facultatis, aut erit aliquando, iis, in quibus asſidue uerſor, ſtudiis partum, & uigiliis, uelle me id in omni mea uita, quantumcunque erit, ſeruire totum ueſtræ laudi, tuæ preſertim; quæ cum à meis præceptis, et conſiliis originem duxerit, exornabo eam, tanquam opus meum, quibus pote

ro artibus, qua licebit induſtria; florentemq́; pulcherrimis uirtutibus alumnum diſciplinæ meæ cum inſpiciam, gratulabor utrique noſtrū pariter, fructumq́; amoris & ſtudii ueteris in te mei ex tua gloria uberrimum capiam. Ac tu quidem, mi Carole, cum tibi naſci contigerit ex ea familia, in qua ſemper uerus honor, & ſplendor uirtutis enituit, nihil debes humile cogitare, nihil anguſtum, nihil obſcurum, aut inane. excelſa petat animus tuus, ampla, illuſtria, plena dignitatis, & gloriæ. quò te ſemper à tua prima pueritia mea uox incitauit; quò pater tuus, cuius ad te cogitationes curæq́; referuntur omnes, aſſidue cohortatur; quò denique te uocant maiorum tuorum exempla; quorum nomina nulla dies extinguet, nulla obſcurabit obliuio. non enim, ſi præſtiteris ea, quæ te à expectantur, quæ maxima ſunt, nouum in tuam familiam decus inferes: antiqua renouabis, præclaramq́; conſuetudinem retinebis in tua domo laudis expetendæ, exercendarumq́; artium optimarum: quibus inſtructos, utiles fuiſſe patriæ ciues, ſibi & familiæ glorioſos, de tua gente multos, ſi annales euolueris, inuenies. Verum, quando te ſacris addixiſti, & illud uitæ genus complexus es, quod eſt totum in laudabili ratione, totum in præclaris cogitationibus & factis con-

conſtitutum; non te libera uoluntas, ut alios, ad honeſtum rectumq; ducit; ſed, quo te primum die ad religionem contuliſti, eodem die legem ipſe tibi impoſuiſti perpetuæ continentiæ; excluſiſti rerum inanium cupiditatem; uelle ad ſolidam laudem omnia referre, uelle ſummi Dei gloriam in omni uita, id eſt tuam ſalutem, ſpectare profeſſus es. Quare non tibi monitores, quorum te moneat oratio, expectandi: ipſe te excita, ipſe acue, & impelle. multæ ſunt propoſitæ adoleſcentibus uiæ, fallaces, obliquæ, inſidioſæ, oculis iucundæ, ſpecie quadam obiecta uoluptatis: in quibus errare quotidie uides, & labi, ducem ſequentes libidinem, non rationem, de tuis æqualibus quamplurimos. tu uiam uirtutis ingredere, ſimplicem, rectam, apertam, principio fortaſſe difficilem, atque aſperam, exitu certe ſalutarem, & glorioſam. hanc, inquam, uiam, ſignatam, & impreſſam ueſtigijs proborum ſanctorumq; uirorum, ſi uis ipſe tibi carus eſſe, ſi uis ipſe tibi recte conſulere, unam ingredere: aut, ſi ingreſſus iam es, curre per eam celeri gradu ad ea, quæ te manent, præmia immortalitatis. Hæc ego, pro meo in te amore ſingulari, uetereq; erga parentem tuum ſtudio, ſcriptis tecum ago, quæ ſermonibus & libentius agerem, & ſæpius, ſi liceret.

ſed,

ſed, quando te Patauij tua ſtudia, à quibus abduci non debes, me Venetijs mearum rerum ratio, & ualetudinis detinet infirmitas: proficiſcetur ad te mea uox, his cóſignata litteris: quæ tecum erit perpetuo, ubicunque fueris, te proſequetur, quocunque ieris. nec uero dubitaui, quin ea tibi paulo gratior eſſet futura, coniuncta cum Ciceronis uoce, id eſt cum ijs epiſtolis, in quibus cum Attico, familiari ſuo, non minus grauiter, & ſapienter, quàm eleganter, & ſplendide loquitur. fructum, ut ſpero, capies ex utraque non uulgarem. egò enim, ut uelis optima, te hortor: Cicero uolentem adiuuat: ornat enim eloquentia, conſilijs inſtruit ſapientiſſimis. nam diſputat ſæpe in his epiſtolarum libris, ſermone perquam eleganti, de ſtatu reip. de uitijs principum, unde fluunt exitia ciuitatum, de uiciſſitudine fortunæ. qui tibi erit, accurate legenti, ſapientiæ fons uberrimus. A me uero munuſculum hoc habebis, meæ in te uolntatis & ſtudij argumentum. exiguum, inquies. fateor: ſed uelim ſpectes animum, non rem: quam tamen ne ipſam quidem debes contemnere: ſiquidem eiuſmodi eſt, ut tuas, tuorumq; laudes, à me, non expreſſas, ſed tanquam tenui penicillo deſignatas, ſimul cum beneuolentia mea cunctis gentibus patefaciat.

AD BENEDICTVM ACcoltum, Rauennæ Cardinalem, in orationum Ciceronis partem primam præfatio.

MAXIME *eſſet optandum, Accolte clariſſime, ut, quæ olim à doctiſſimis uiris magno labore, magniſq; uigilijs ſunt elucubrata, ea noſtram ad ætatem peruenire omnia potuiſſent. artium plurimarum ſcientia, quarum adiumento ad uitam recte inſtituendam indigemus, non deſideraretur. uerum ita caſu neſcio quo accidit, ut ex ijs ſcriptis, quæ ueteres illi, homines ſapientiſſimi, reliquerunt, non ſolum multa prorſus interierint, ſed etiam, quæ in hanc diem ſeruata ſunt, ita deprauata, ita mutila legantur, ut ſæpiſſime uix, aut ne uix quidem intelligi poſſint. hoc incommodum pater olim meus magna ex parte ſuſtulit. cuius induſtria multos excitauit, ut eandem rem aggreſſi, iacentem litterarum laudem pro ſuis quiſque uiribus ſubleuaret. quod ſi alij fecerunt, tantum æmulatione gloriæ permoti: cerre, cur ego id faciam, hoc plus habeo cauſſæ, quòd, cum pater ſtudioſis id, quod in hoc genere promiſerat, morte præuentus præſtare non potuerit, hoc me nomine ita appellant,*

quaſi

quaſi ad filios ſoleat non paternæ ſolum rei, ſed uoluntatis etiam hereditas peruenire. hæc me, ut debet, opinio multum mouet, ſed auctoritas tua plurimum: quam ego tanti ſoleo facere, ut, quamcunque tu probas rationem, ea demum & utilis mihi, & honeſta uideatur eſſe. tu igitur cum ad hoc poſteritatis adiuuandæ ſtudium nos & uehementer, & ſæpe ſis cohortatus; effeciſti, ut in eam rem tanto alacrius incumbamus, quanto pluris apud me tua, quàm reliquorum omnium, conſilia ſunt. quòd ſi labore, ſtudio, diligentia profici hoc genere quidquam poteſt, ut certe poteſt: magnopere ſpero fore, ut neque te officij tui in me admonendo, neque liberalitatis in adiuuando pœniteat. cuius rei quaſi ſpecimen erit hæc prima Ciceronis orationum pars; quam ex ueterum exemplarium collatione diligenter emendatam, in manus hominum ſub tuo nomine emittimus. nam cum uſu, & conſuetudine ita comparatum ſit, ut, quibus rebus principes uiri delectentur, in ijs rebus multi ſuum ſtudium probare uelint; ex quo fit, ut ab alijs canes, ab alijs equos, aut aues nobiles dono dari uideamus: commode me facturum exiſtimaui, ſi quid ego eius generis ad te mitterem, quod omnibus te præferre uoluptatibus intellexiſſem. ſoles enim quotidie fere à grauiſſi-

uiſſimarum artium tractatione, in hæc ſtudia, quæ ſibi ab humanitate nomen aſciuerunt, quaſi in hortum amœniſſimum diuertere: ubi te modo oratorum, & poetarum flores, modo dulcium amicorum colloquia mirifice delectant: ut præter id temporis, quod ualetudini dare ſoles, quod ſane puſillum eſt, hora nulla ſit, quam non in litteris, & cum uirtute traducas. quam tuæ uitæ rationem qui ignorant, mirantur ſcilicet, unde illa tibi in aduerſis rebus fortitudo tanta, unde animi robur illud inuicti, quod ne illa quidem ipſa, quæ in rebus humanis Fortuna dominatur, ullo pacto poterit infringere; contra cuius uim duplici te præſidio munieris, artium maximarum cognitione, & mentis optimæ conſcientia. hæc eſt aliarum uirtutum, quæ in te ſunt multæ, quaſi princeps, & regina quædam; ut in alijs neminem tibi anteponere, in hac ne conferre quidem poſſim. Nam de prudentia, de pietate, de iuſtitia, ne uidear aſſentari, nihil dicam: ne de liberalitate quidem; quæ tamen ita nota eſt, ut non, qui eam laudet, aſſentator, ſed, qui non laudet, maleuolus exiſtimetur. cum enim hæc dandi beneficij ratio eiuſmodi ſit, ut nulla certior ad laudem, nulla item magis lubrica uideatur uia; propterea quòd in beneficijs collocandis plerique for-

tunam

tunam hominum ſpectare ſolent, ut eandem gratiam, aut etiam cum fœnore recipiant: non eſt, quòd in hoc te labi quiſquam arbitretur; cum & rariſſime contingat, cuiuſquam opera ut egere uidearis, & tu tamen quamplurimis, ob eximiam naturæ tuæ liberalitatem, atque amplitudinem, benigne facere & ſoleas, & poſſis. et cum de omnibus ad bene merendum natura es maxime propenſus: tum uero ipſa te ratio atque doctrina ita conformauit, ut ad eos honeſtandos, qui ſe ijs artibus, in quibus ipſe excellis, dedidere, tuum ſoleas ſtudium libentiſſime conferre. quæ quidem humanitas et beneficentia tua non ſane uideo qui poſſit in ullo maior eſſe, quàm in me tuendo fuit. quæ eſt enim à te res, quæ ad meum commodum attineret, prætermiſſa? quis diligentius eſt adhortatus, ut hanc reſtituendæ antiquitatis laudem, qua pater meus olim excelluit, pene afflictam excitarem? quis eam ipſam ad rem perficiendam plura contulit? cum etiam magnis Principibus, tui ſimillimis, ita me commendaris, ut, iudicij tui teſtimonio permoti, non minimis ad ſe præmijs euocarint. Quæ cum recordor, etſi me ipſum probe noui, tamen interdum mihi aſſentor, & mihi aliquid uideor eſſe, quòd à te ſim ornatus. hæc me inanis ambitio ita delectat, ut illum dolorem,

lorem, quem ex difficultate capio remunerandi, ſi non tollat, minuat quidem certe: quanquam tu is es, qui te ſatis ſuperq́; remuneratum exiſtimas, ſi modo id, quod dediſti, ab eo, qui accepit, intelligis memoria teneri. quo in officio præſtando, noli credere quenquam eſſe, qui me uincat: & huius quidem rei confido fore ut aliquando eiuſmodi à me ſigna dentur, quæ nullum cuiquam de mea in te uoluntate dubitandi locum relinquant: nunc earum rerum, quas ipſi quidem hoc tempore poſſumus, maxima, primum, ut dixi, Ciceronis orationum uolumen in tuo nomine apparebit. omnino neque amplitudine tua, neque ijs officijs, quæ in me contuliſti, digna res uidetur: ſed, ut ſpero, muneris noſtri tenuitatem humanitatis tuæ magnitudo ſubleuabit.

AD GVLIELMVM BELLAium Langeum, apud ſubalpinas gentes pro Rege, in orationum Ciceronis partem ſecundam præfatio.

MAGNI *refert, Bellai ornatiſſime, quo quidque tempore agatur; & ad omnes res non paruum habere momentum ſolet occaſio quædam,*

&

& commoditas, qua uti dicuntur ij, qui nihil, niſi loco, facere conſueuerunt. nam quemadmodum pictorum tabulæ certo loco poſitæ delectant; eædemq; minus bono lumine conſtitutæ, non item eorum, qui ſpectant, oculos tenere ſolent: ſic actiones noſtræ, mirum eſt, quantum opportunitate commendentur: ut interdum plus in tempore, quàm in ipſa re, poſitum eſſe uideatur. quod ego cum ſemper iudicaſſem, tamen non ſum ueritus, quin tibi, in ijs rebus uel maxime occupato, quas Rex Chriſtianiſſimus, & poſt hominum memoriam maximus tuæ fidei diligentiæq; mandauit, hoc ipſum, quod nunc à me proficiſcitur, officium futurum eſſet uel iucundiſſimum. nam etſi magna tibi eſt grauiſſimorum negociorum impoſita moles; quam tu ſumma tua cum laude, & omniũ pene gentium admiratione ſuſtines: tamen in ipſa illa occupatione ita te litterarum tractatio delectat, ut & legas cum uoluptate, quæ alij ſcripta reliquerunt, et ſcribas ipſe, quæ à poſteris cum admiratione perpetuo legentur. ex quo illud conſequeris, ut non modo Regis uoluntati ſeruias, quod eſt ſumma laude dignum; ſed etiam poſteritati conſulas, quo laudabilius eſſe nihil poteſt. itaque tantum abeſt, ut à maioribus tuis, omni decore affluentibus, ad te ornandum quidquam haurias, ut etiam in

te ſit, quod ad illos redundet. nam ſi tibi aliun de petenda ſit laus; unde plura ſuppetant ornamenta, quàm à fratribus tuis, maximeq́; ab eo, qui à Paulo III. ita eſt in Cardinaliũ collegium cooptatus, ut ei ſummus Pontifex ampliſſimam dignitatem non quaſi optatam conceſſiſſe, ſed quaſi debitam perſoluiſſe uideatur? cui quidem uiro cum ad ſummam gloriam nihil deſit; cumq́; item tibi eæ res abunde adſint, quibus homines hominibus antecellere uidentur: tamen fit ueſtra bonitate, & ſapientia, ut uicisſim & tu in illius dignitate, atque amplitudine, & ille in ingenio, atque in uirtute conquieſcat tua. uterque uero magna agud Regem prudentisſimum, & ſummo iudicio præditum auctoritate, magno eſtis apud omnes nomine, & gloria. nam tu quidem, quis eſt tam longinquus, cui notisſimus non ſis? non ex præſenti corporis forma, (quanquam multas prouincias Regis legatus obiÿſti) ſed ex imagine ingeniÿ tui; quam uerisſimis eloquẽtiæ coloribus expreſſam in tuis ſcriptis licet intueri. in hac cum et naturæ tuæ bonitas, & uirtutis eximia præſtantia cernatur: ſequitur, ut, ex ea qui te norunt, ÿdem ament. quorum ego in numero cum ita eſſem, ut nemini concederem: tamen non eſt credibile, quantum ad illam ipſam animi er-

 ga

ga te mei uoluntatem addiderit Gulielmi Pellicerii, oratoris in hac urbe regii, homini præſtantisſimi, prædicatio. cuius multi, & egregii de tua laude ſermones me iam antea commotum impulerunt, ut ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros è manibus dimittere non ſoles, alteram partem cum tui nominis inſcriptione diuulgarem. qua in parte ab erroribus, & mendis uindicanda quantum operæ, ſtudiiq; poſuerim, mihi ipſe ſum teſtis; quantum autem profecerim, & tu, & alii iudicabunt. tibi quidem, ſi conſequar, ut noſtra diligentia probetur; ſane meos labores non exiguo compenſatos eſſe fructu exiſtimabo.

AD ALEXANDRVM CAESARINUM Cardinalem in orationum Ciceronis partem tertiam præfatio.

BENE *mereri de litteris, etiamſi utilitas præterea conſequatur nulla, tamen præclarum in primis, atque egregium eſſe ſemper duxi. quanquam utilitatem ſpectare ſi uolumus, ea demum ſumma eſt, quæ ex hoc genere percipitur. fructus enim in poſteritatis memoria, & prædicatione poſitus eſt, quem nemo unquam ſapiens non præſtantisſimum eſſe iudicauit. ſed*

hæc

hæc bene merendi ratio duplex uidetur eſſe. nam & qui aliquid ipſi ſcripſerunt, & qui alios uel cohortatione, uel præmio, ut ſcriberent, impulerunt, litteris opem tuliſſe exiſtimantur. quæ duæ res eiuſmodi ſunt, ut, qui alterutram commode faciat, ei ſcilicet à ſtudioſis omnibus gratiæ ſint agendæ; qui utranque, ne haberi quidem ſatis poſſint. Atque hanc laudem, ne apud ueteres quidem ſæpe accidit, ut unus conſequeretur: propterea quòd qui ea uirtute, atque fortuna fuerunt, ut & ingenio poſteris prodeſſe poſſent, & opibus, ut idem facerent, multos adducere; alterum facile fecerunt, ut eos, qui doctrina, & eloquentia ualerent, ad iuuanda litterarum ſtudia excitarent; alterum facere, ut ipſi monimentum aliquod induſtriæ ſuæ relinquerent, propter rerum gerendarum curam non ita potuerunt. quod item noſtris temporibus uſu uidemus euenire. nam neque multi ſunt, qui præſtare utrunque posſint: &, qui poſſunt, ijs fere, cum uelint, non conceditur. cuius generis exemplum; ne id, quod adeſt, aliunde quæramus; concede quæſo Cæſarine præſtantisſime, ut à te ſumam; & ſine me hoc impetrare à modeſtia tua, ut ea, quæ ſentio, de te dicam. certe enim, qui maiorem aut iuris ciuilis, aut ſacrarum litterarum cognitionem

ſit conſecutus, neminem eſſe conſtat. neque tamen hæc ſtudia, quæ humaniora appellantur, quæ nos hactenus ſecuti ſumus, cõtempſiſti; in quibus etiam diligenter uerſatus es, ut illa ſuperiora, quæ quibuſdam ipſa per ſe nimis horrida uidentur, eloquentiæ pigmentis, cum uelles, atque etiam quantum uelles, illuſtrare poſſes. eſt igitur in te ipſo, unde poſteritas adiuuetur. nec, ut arbitror, uoluntas deeſt: ſed ocium eripiunt maximarum rerum occupationes. nam quia tua uirtus non humili, neque obſcuro loco latet, ſed quaſi in ſpecula quadam excelſa, atque illuſtri poſita eſt, unde opem oſtentare bonis omnibus uidetur; iccirco homines accurrunt ad te, uel ut conſilium, uel etiã ut auxilium petant. itaque negocijs à litterarum tractatione diſtractus, ex duabus rationibus, quibus initio bonas artes adiuuari poſſe dixi, alteram inuitus omittis, cum ipſe nihil ſcribas; alteram ſtudioſe amplecteris, cum ijs, quos induſtria uides excellere, nulla re deſis. quamobrem Hieronymus Ferrarius, qui ſe iampridem tibi addixit, homo & ingenij, et iudicij laude præſtantisſimus, cum alia, quæ à te habet, prædicare ſolitus eſt, tum illud uel maxime, quòd domi tuæ uiuens, te permittente, atque adeo libente, totum diem in litteris ponit, & ocio fruitur tanto, quantum

deſerta in regione uix eſſet. cuius ex ingenio qui fructus percipiuntur, qui certe maximi ſunt, ij ſane tuæ liberalitati referuntur accepti. à te habemus, quæ Ferrarius in ueterum ſcriptis uel correctione reſtituit, uel explicatione illuſtrat. à te emendationes in Philippicas Ciceronis orationes, quas ille plurimas, atque optimas ad me miſit, quæ iam iamq; edentur, à te inquam omnes ſunt. itaque etiam eas ipſas orationes, ut à Ferrario, id eſt à te, reſtitutas, & quæ præterea in hoc tertio uolumine continentur, in quibus ipſi, quæ male af fecta erant, multa ſanauimus, tibi inſcriptas, atque dicatas emittimus; ut, quod beneficium habemus maximum, eius beneficij auctorem agnoſcamus, & huic libro ſummum ornamentum, Cæſarini nomen, apponatur. quare etiam id, quod iampridem optaui, fortaſſe conſequar, ut, quàm præclare ego de te ſentiam, cum intelligas, tu me eum exiſtimes, quo in amicitiam, uel potius in clientelam tuam accepto, non peſſime ſenſiſſe uidearis.

AD IOANNEM MONLVCIum, Chriſtianisſimi Regis conſiliarium, eiuſdemq; apud Venetam rempublicam oratorem, in Ciceronis oratorios libros præfatio.

QVOD te non fugit, Monluci ſapientiſſime, præſtare omnes ceteris hominibus, ſed alius alia re uult. non enim uniuſmodi ſunt noſtræ uoluntates; ſed, quoniam ex animo, qui uarie afficitur, tanquam ex typo effinguntur, ipſæ quoque uariæ ſint, & multiformes neceſſe eſt. ergo non eadem omnibus prima ſunt. Quoniam uero ex ijs, quæ appetuntur, neceſſe eſt aliquid excellat, ut de multis optabilibus unũ optabile maxime ſit: quid ſit id, quod ego ceteris præſtare putem, ſi de me quæratur; dicam, id, quod qui aſſequuntur, eorum in poteſtate ſenſus omnium, animiq; ſunt. id autem ſine dubio eloquentia eſt: quæ tantum poſſidet dignitatis, ut infra uel eorum fortunæ, quorum imperium prouinciæ nutumq; ſequuntur, me quidem iudice conſtituantur: cum ita accidat, ut ab hac quamcunque in partem uolentes ducamur, illis inuiti ſæpe pareamus. Sed quo-

quoniá, quo loco poſita laus eſt, eum locum ma ximis difficultatibus natura circumſepſit, ut per ueniendi facultatem pauciſſimis relinqueret: non eſt, quare nobis in mentem ueniat mirari, cur neque diuturna, neque in multis perfectæ fuerit ſpecies eloquentiæ. illud uideo, cum in hanc cogitationem mentis aciem intendi, bene dicendi gloriam duabus rebus ali maxime, ocio, & libertate. itaque in urbe Roma, quæ bonorum oratorum quaſi fœcunda genitrix partus edidit uberrimos, neque ante ſecundum Punicum bellum, neque poſt Cæſaris dominationem, magnopere fuit, quod in hoc genere probares. Annibale uicto, hoſtis Italiæ terribilis nemò fuit. tum in urbe ſecuritas, tum ſumma tranquillitas orta: tum ſeditioſorum hominum ingenia popularibus concionibus acuit ambitio. conciones inquam eloquentiam pepererunt: niſi quid me fallit ratiocinantem: ratiocinor autem ſic, & per hos quaſi gradus interrogationis aſcendo. Eloquentiæ quod ſummum fuit propoſitum præmium? conſulatus: qui ſummus honor fuit. conſulatum quis mandauit? populus. populum quis tenuit? concionatór optimus. ergo à concionibus extitit oratór. idemq́; ſublatis concionibus, nullus fuit. cum enim ciuilibus armis oppreſſa reſpublica iaceret; uetus conſue-

tudo periſſet; à populo, cuius poteſtas uniuerſi translata ad unum eſſet, non iam magiſtratus, non præfecturæ peterentur: eloquentiæ, quæ populi gratiam honorum ſpe quæſierat, inanis omnis & ſuperuacanea fuit exercitatio. ſic oratoria facultas, ſummorum hominum ſtudijs exercitationibusq; culta, cum à duobus Gracchis ad C. Cæſaris ætatem, hoc eſt per annos centum fere ita uiguiſſet, ut nihil unquam fuerit illuſtrius; non effugit rerum humanarum commune fatum: quas ubi ad ſummum ſiue induſtria, ſiue natura perduxit, retro fere præcipiti lapſu reuoluuntur. Imperatores deinde multi rem Romanam exceperunt: quorum ætatibus ueſtigium ueteris eloquentiæ nullum agnoſceres. quid poſt? multo minus. nam, imperij ſede in Græciam tranſlata, crebræ uaſtationes Italiæ conſecutæ; cum influentes barbararum nationum copias reprimeret nemo. tum non eloquentia modo, ſed ipſa pene litterarum memoria funditus deleta, nec ſuus eſt bonis diſciplinis honor, niſi multis poſt ſæculis, reſtitutus. patrum denique, aut auorum noſtrorum memoria, cum exteros mores Italici cæli temperies aliquando ad humanitatem deduxiſſet, paululum oculos litteræ ſuſtulerunt. doctrina primum, ſerius enituit eloquentia: nec mirum: doctrinam

enim ſine eloquentia laudamus; eloquentem ſine doctrina recte intelligens nemo duxit. nunc in oratorum nomine, quod eximium ſemper fuit, nihilo minor, atque haud ſcio an etiam maior, quàm priſcis illis temporibus, dignitas, & amplitudo eſt. mittuntur à Regibus ad Reges, aut ad liberas ciuitates, qui non de ſtillicidijs agant, non de iure fundi; quarum rerum controuerſias qui perite, & copioſe diſceptarunt, ſcimus olim habitos eſſe eloquentes; ſed ea tractent, quæ prudenter diſputata, ocium gentibus conſtituere, dignitatem imperij conſeruare, terminos proferre poſſunt. hoc qui præſtat, eum ego ueteribus oratoribus non comparo ſolum, ſed etiam antepono. illi cauſſas agebant primum apud iudices ſorte ductos, deinde apud eos iudices, quibus de aliena re, non de ſua iudicantibus perſuadere orator ſiue hoc, ſiue illud haud magno negocio poſſet: nunc agitur in conſilio lectiſſimorum uirorum: agitur ijs de rebus, unde ad eos ipſos, qui iudicant, maximum poteſt ſiue emolumentum, ſiue damnum redundare; cum & de publica re iudicent, & in publica, extra quam nihil eſt, priuata cuiuſque contineatur. his probare quæ uelis, eo maioris ingenij uidetur eſſe, quo difficilius ab artificio capitur prudentia. itaque, cum hoc mul-

ti

ti uoluerint, magnum decus, atque ornamentum eſt eorum, quibus contigit, ut poſſent; qui ſane pauci ſunt: maximum uero, ſi cui tantum aut natura dedit, aut exercitatio doctrinæ, ut inter hos ipſos emineret. qualem ſi quis te iudicet Monluci clariſſime, hunc ego recte iudicare mihi perſuadeam. nam ſi conſideremus, primũ à quo miſſus orator ſis, deinde ad quos, tum quibus de rebus miſſus: ita reperiemus, miſſum ab eo Rege, qui omnes Reges ſapientia uicerit, quoniam quidem omnium unus, quid contra Fortunam uirtus poſſet, maxime declarauit: ad eam rempublicam, quæ niſi ſapientiſſimorum ciuium copia floreret, ſemperq; floruiſſet, profecto neque tanta nunc eſſet, cum olim minima fuerit; neque tam diu ſtaret, cum ceteræ reſpublicæ ſuorum ciuium temeritate cõciderint: ijs autem de rebus eſſe miſſum, quarum quæ magnitudo ſit, ex eorum, ad quos pertinent, opibus apparet; quæ tantæ ſunt, ut paucorum imperijs diſtributus terrarum orbis teneatur. Et cum hæc legatio tibi perhonorifica fuit; tum illud ad tui nominis celebritatem longe maximum acceſsit; quòd, cum à Principe Turcarum Solymano pacem defeſſa bellis Europa peroptaret, eaq; ſine Chriſtianisſimi Regis interceſſione deſperaretur; unus electus qui tantum muneris obires, acceptis à Rege mandatis, æſtate media, ſummis caloribus in

Græciam nauigaſti. pacem ut componeres, optabatur: compoſuiſti: hieme ſumma, difficillimis itineribus, per diſpoſitos equos in Galliá recurriſti. Exceptus alia cura, cum de ſedandis inter Regem tuum, Regemq́; Británum magni momenti controuerſiis ageretur, præfuiſti. te conſulente, agente, ultro citroq́; curſante, abiectis armis pax inter eos firmiſſimo fœdere conſtituta. Habes hoc omnino Monluci, non dico à Fortuna, quam caſus & temeritas regit, ſed à te ipſo, qui ad conſilium & rationem omnia refers, ut in tuis actionibus felix uſquequaque ſis. nimirum ſors, quam in rebus humanis dominari quidam ſunt opinati, non omnium eſt æque communis; ſed ipſa ſibi uirtus propriam fortunam architectatur. non erras, quia non eſt errare ſapientis: & quia ſapienter agis, omnia procedunt. bonus etiam orator es, quia bonus uir: ingenium enim probitas commendat; nec minus mouet is, qui dicit, quàm ea, quæ dicuntur. Quòd niſi latinum ſermoné in Italia peregrinitas immutaſſet; næ tu nobis longo interuallo & Craſſos; & Antonios retuliſſes. ſed quoniam ea lingua utimur, quam multis coeuntibus linguis generatam corrupta conſuetudo peperit: ueteribus Romanis oratione diſſimilis, ingenio ſimillimus, non tu quidem loqueris ut illi, ſed ut illi tamen & ſapis,

&

& perſuades. Quare non fuit ab re, cum ego eos libros, in quibus perfecti formam oratoris à Cicerone uidemus expreſſam, mendis antea deformatos, nunc mea correctione expolitos emitterem; non fuit inquam ab re, tuo nomini dicatos emittere; ut, quæ de perfecto oratore traduntur, ea perfecti item oratoris titulo cohoneſtarentur. hoc cum ita exiſtimaſſem, quia uidebatur eſſe aptiſſimum, feci, & feci eo libentius, quòd, cum tu mihi & multa iam ſummæ humanitatis officia tribuiſſes, & is eſſes, qui tribuere etiam maiora poſſes; ego, niſi aliquid, preſertim ubi daretur occaſio, retribuerem, uerebar ne, ex duobus maxime inſignibus uitijs, alterutrius infamiam non effugerem, ut uel ea uiderer, quæ à te accepiſſem, minus meminiſſe, quod à conſuetudine naturaq́; mea alieniſſimum eſt; uel ea, quæ ſperari poſſent, negligere; quod quia ſuperbi eſſet, abeſt non modo à fortuna mea, ſed etiam à uoluntate plurimum.

AD BENEDICTVM RHAMbertum, in Ciceronis libros de officiis præfatio.

NON *ignoras, Benedicte Rhamberte, ſenſuum eſſe quãdam in hominibus ſimilitudinem; quæ cum*

cum in conſuetudine cognita eſt, efficitur, ut, inter quos id accidit, amor exoriatur. ab hoc quaſi fonte multorum amicitiæ manarūt. multos etiam beneficium cum obligaſſet; cumq́; id, quod acceperant, memoria conſeruatum grate animo redderent; idq́; uterque fieri ob ingenij bonitatem, & uoluntatis erga ſe propenſionem exiſtimaret: ſtatim eſt illam opinionem beneuolentia conſecuta. itaque duæ cauſſæ ſunt, quamobrem homines ament inter ſe: ſed hæc poſterior, quæ à rebus externis originem ducit, cum illa ſuperiore, quæ à natura proficiſcitur, nullo pacto uidetur eſſe comparanda. illa enim primum habet eam ſuauitatem, qua, ut opinor, & certe nulla maior eſt, cum eos, quibus utimur, & ijſdem rebus quibus nos, & æque atque nos affici ſentimus: deinde, etiam qui in dando & accipiendo beneficio fructus eſt, eo non eget. nam ſi hæc actio bene merendi interdum eſt, & eſſe poteſt in ijs, qui uoluntate non admodum coniuncti ſunt, quanto facilius exiſtet apud eos, quorum animi ita conſentiunt, ut, quaſi natura hortante, eaſdem res appetere, ab ijſdem fugere uideantur? at uero qui officiorum cōmoditatibus adducti in amicitiam coierunt; etiam ſi alter alterum initio ſumme diligat; tamen, ſi quando accidet, id quod accidere ſæpe ſolet, ut ea,

qua

qua diligere cœperunt, cauſſa tollatur; certe eorum animi pedetentim in amore langueſcẽt. quo in genere animaduertis Rhamberte quàm multi quotidie labantur. de quibus, facile eſt intelligere, quid ſentias, cum ab eorum inſtituto tua ratio tam uehementer abhorreat. probe enim te, quæ noſtra debeat eſſe in iungendis amicitijs cautio, quæ in iiſdem colendis religio, quod item in omni uita præſtandum officium ſit, horum librorum, quos nunc tibi inſcriptos ad te mittimus, lectio erudiuit: ſenſi in me ipſo; quem ab opibus non magnopere firmum, aut ne firmum quidem, tamen octauum abhinc annum tanto ſtudio es complexus, quantum, qui ab omni re paratiſſimus ſit, remunerando compenſare uix poſſit. cumq; rerum mearum ſtatus, ut ſunt humana, interdum mutaretur; memoria teneo, te, nunquam immutatum, eandem ſemper cum mihi, tum fratribus meis uoluntatem, ac beneuolentiam præſtitiſſe. cum uero maior aliquanto inter nos cõſuetudo eſſe cœpiſſet; quod quidem eſt factum, poſtea quàm te in noſtram uicinitatem contuliſti: facile ſentio, ad meam uitam recte conformandam quanto mihi obſeruatio tuorum morum fuerit adiumento. collocutiones uero de litteris noſtræ quid non dicam delectationis, ſed utilitatis habuerunt? equidem, ſi liceret, totos

tos

tos dies uellem tecum ponere. quarum enim ego rerum cognitione delector, earum in omni genere quæ tui ſit iudicij ſubtilitas, intelligo. ſed hanc latine ſcribendi rationem, in qua mul ti nunc uolunt excellere, pauciſſimi poſſunt, eam uero ſic tenes, ut tuis ſcriptis mihi quidé purius nihil eſſe uideatur. quod eo mirandum eſt magis, quia tu non, ut alij, diuturno, atque aſſiduo librorum uſu, ſed temporum ſtudio ſubſeciuorum, hoc ut poſſes, conſecutus es. nam ut omittam, quòd tibi, cuius fidei atque prudentiæ Veneti ſenatus arcana creduntur, ocium non ſæpe contingit: ecqui dies eſt, quo non ex amicis tuis aut conſilio tibi aliquis, aut opera, aut etiam re ſit adiuuandus? qua in con ſuetudine retinenda nimium diligens eſſe dum uis, accidit ſæpe, ut tuum potius ipſe commodum, quàm officij colendi facultatem prætermittas. quo ego me aptius facere ſum arbitratus, ſi hæc opuſcula, in quibus maxime de officio præcepta traduntur, ad te, quem cognoui eſſe omnium officioſiſſimum, mitterem. genus hoc Rhamberte quoddam eſt, quo ego eos, qui de me bene meriti ſunt, remunerari ſoleo. perpende rem, nulla uidebitur: animum reſpi ce, gratiſſimum dices.

Ad

AD DIEGVM HVRTADVM de Mendoza, Caroli Cæſaris à conſilio, & eiuſdem apud Venetam remp. oratori, in philoſophiæ Ciceronis primam partem præfatio.

S V P E R I O R I B V S *diebus, cum domum tuam ueniſſem, ut Benedictum Accoltum, qui apud te diuerſabatur, honoris cauſſa uiſerem, quem ego hominem, non tam quia Cardinalis eſt, quàm quia Cardinalatu digniſſimus, uehementer obſeruo: caſu accidit, cum ego adeſſem, ut inter uos ſermo oriretur iis de rebus, quæ ab antiquis ignoratæ, noſtra patrumq; memoria non ſolum inuentæ ſunt, ſed ad ſummam etiam elegantiam perpolitæ. cuius generis cum Accoltus ita multa commemoraſſet, ut mihi quidem, credo item aliis qui aderant, facile probaret ueterum ſolertiæ noſtrorum hominum induſtriam antecellere: ſuggeſſiſti tu, ne de philoſophia quidem, in qua tantopere antiquitatem admiraremur, tibi uideri eſſe dubitandum, quin ea poſſet etiam nunc expoliri, atque ornari, ſi modo, quam quiſque linguam à parentibus, atque à nutricibus*

cibus traditam cum lacte ſimul hauſiſſet, in ea uellet ſcribere: nunc uſu euenire, ut, externo ſermone addiſcendo, totam ætatem conſumamus: quòd ſi nos à pueritia diſciplinarum cognitioni totos dederemus; non eſſe deſperandum, quin & Platones, & Ariſtoteles aliquando poſſent exiſtere: non enim & cœlum hoc, unde ſpiritum ducimus, idem eſt, quod olim fuit, & hominum ingenia non eadem eſſe poſſunt: praua conſuetudo naturam peruertit. quæ, tanquàm ager, ſi colitur, fructus edit uberrimos: ſi negligitur, exareſcit. annos triginta ponimus in uerbis percipiendis: quantulum ſpatij reſtat, ut res ipſas conſideremus? licet ad antiquitatem animum referre: num aut Græci illi philoſophi, quorum nomen celeberrimum eſt, ea, quæ ab Aegyptijs acceperant, Aegyptio potius, quàm patrio ſermone ſcripta reliquerunt; aut noſtri aliena lingua, non domeſtica ſunt uſi, cum ea, quæ uel de Græcis ſumpſerant, uel ipſi pepererant, in uſum poſteritatis explicarent? conſtat, apud omnes gentes, qui ſuas cogitationes litteris mandare uoluerũt, eos fere ijs eſſe uerbis uſos, quorum ſignificationem matris in gremio cognouiſſent. quod item noſtra ætate ſi fieret, facile contingeret quod tu opinaris Hurtade clariſſime, ut in philoſophia ueterum inuentis

non nihil, uel etiam non parum addi poſſet: neque enim eos, qui fuerunt, uſque eò cogitatione, ingenioq; proceſſiſſe exiſtimandum eſt, ut ijs, qui futuri ſunt, quod præterea cognoſcerent, nihil reliquerint. multa latent adhuc, retruſa, atque abdita in immenſitate naturæ: quæ eliciet, & euocabit in lucem, ſi quis inueſtigandis rationibus, & perſcrutandis rerum cauſſis ab ineunte ætate ſuum ſtudium dederit. quod ab ijs fieri commode non poteſt; uel potius nullo modo poteſt; quibus non ea lingua, in qua alti & educati ſunt, ſed ea, qua ueteres utebantur, ſcribere conſilium eſt. quorum tu ſi probares inſtitutum, quotuſquiſque tecum eſſet in eo laudis genere conferendus? tenes enim perfecte Latinam linguam, tenes Græcam, Arabicam, alias præterea. ſcribis tamen ut in patria tua loquuntur: in quo uideo quid ſpectes. quod pater tuus egit, ut optime de Hiſpania mereretur; id tu alia quadam ratione conſequi uis. ille enim, cũ annum ageret uixdum quintum & decimum, qua ætate milites in exercitu pauci ſolent eſſe, omnium approbatione, qui exercitus regeret, electus, Bæthicæ regem bis acie fuſum regno exuit, &, quæcunque in eius ditione fuerant, catholici regis imperio poteſtatiq; ſubiecit. aliam tu ornandæ, atque amplificandæ patriæ

tuæ rationem iniuſti. profers enim, quantum in te eſt, Hiſpanicæ linguæ terminos; &, ut ea non ſolum uerbis, & nominibus, ſed etiam rebus & ſcientijs per te locupletata ab exteris nationibus appetatur, ingenio doctrinaq; conſequeris. quod neſcio an omnibus patris tui uictorijs, atque triumphis ſit anteponendum. nam etſi populos bello ſuperare, & imperium augere præclarum eſt: tamen mihi cum animo meo conſideranti multo melior uidetur eſſe conditio litterarum, quàm regnorum. hæc enim in unius hominis fortuna poſita ſunt, & unius ſæpe culpa extinguuntur: illæ uiuunt, & uigent quotidie magis, neque ulla temporis circumſcriptione terminantur. itaque magni & excellentes uiri, qui bellicæ laudis gloria florerent, cum earum rerum, quas geſſiſſent, memoriam non ſatis fore diuturnam ſperarent, niſi ab hominibus ingenio præditis celebrarentur; eos, qui id præſtare poſſent, ſummo in honore ſemper habuerunt. quo mihi illorum laus uidetur eſſe illuſtrior, qui & res præclaras manu gerere, &, quæ geſſerunt, litteris cuſtodire ipſi poſſunt. quo in numero fuit ſoror illa tua præſtantiſſima femina: cuius militaria facinora cum audimus, cuiuis eam noſtræ ætatis uiro animi magnitudine comparamus: cum autem ea, quæ ſcripſit, legimus, uel antiquis ſcri

ptoribus ingenij præſtantia ſimillimam indicamus. huiuſmodi cum in tua familia mulieres exiſtant, de uiris quæ ſunt ſperanda? quanquam fratres omnes tui, tuq; in primis, ea, quæ ſperabantur, iam præſtitiſtis. itaque Carolus Imperator Auguſtiſſimus ueſtra potiſſimum uirtute, ueſtraq; fide nititur. nam fratrem tuum, Marchionem de Mondeſar, qui ceteros ætate anteit, cum alijs in rebus, tum in uictoria Tunetana, equitibus leuis armaturæ & claſſi maximæ præpoſitum, magno ſuis rebus ſenſit eſſe adiumento: alterum autem, Epiſcopatu Iaenenſi ornatum, ſumme propter eruditionem, & prudentiam diligit: tertium Indicis prouincijs pro Rege, quartum Hiſpanicis triremibus præfecit: te primum ſibi uoluit eſſe in conſilio: deinde, cum difficultatem quandam temporum pene fatalem impendere, & ea, quæ cogitabat, ſine ſumma prudentia non eſſe tractanda intelligeret, unum è maximo numero delegit, qui apud Venetam remp. id muneris orator ſuſtineres: quo in munere clarior in dies ſignificatio tuæ uirtutis elucet. nam ad uſum rerum, quo uales plurimum, addis doctrinæ cognitionem: quam à libris petitam, grauiore in cauſſa conſilium capere ſi uis, explicas, ut, propoſito præteritarum rerum exitu, cautior præſentium ſit deliberatio. quod

quo-

quoniam maxime præſtant hiſtoria & philoſophia: tu quidem uehementer utriuſque ſtudio teneris; ſed neſcio quo pacto magis te philoſophia delectat; credo quòd pluris apud te eſt excogitare quæ nemo uiderit, quàm imitari quæ alij fecerint. Quo in genere cum nullius ope uidearis indigere, quippe qui ita abundes ingenio, ut, quocunque te applicueris, excellas: tamen uide, quid egerim: iniui rationem, ut iuuare te poſſem. nam hos Ciceronis de philoſophia libros cum uetuſtis exemplaribus contuli, & emendatos ad te miſi; ut tibi quaſi facilior & expeditior legendi curſus eſſet. ſæpe enim ex te audiui, cum diceres, antiquorum in ſcriptis ita multa eſſe corrupta, ut in eorũ, qui legerent, animos permixte falſa cum ueris influerent: cui malo ſi quis mederetur, eum te exiſtimare à ſtudioſis omnibus, ſed à te ipſo certe maximam eſſe gratiam initurum. quæ me uox non cohortata eſt, ſed impulit, ut id facerem, quod feciſſe me uides. Ac fieri tamen poteſt, ut meo te ſtudio, et diligentia nihil iuuerim, & ea, quæ ego nunc in his libris reſtituta, in tuo nomine emitto, iam pridem ipſe habeas omnia, domi tuæ nata, & à te ipſo quæſita: ſed ego ita ſum ratiocinatus: cum tu à philoſophis didiceris, non in reges ſolum & principes, qui ſummam iuuandi facultatem habeát,

ſed in tenuiores etiam liberalitatis nomen poſſe cadere, quòd bene mereri, etiam ſi non poſſunt, tamen & cupiant, & præclarum exiſtiment; eadem ratione fore, ut, quòd ego te iuuare uoluerim, pro eo id accipias, quaſi maxime iuuerim.

AD MARCELLVM CERVInum, Sanctæ Crucis Cardinalem, in alteram Ciceronis philoſophiæ partem præfatio.

EST *genus hominum, qui ita ſentiunt: philoſophari, aut totum nihil eſſe, aut non eorum eſſe, qui rerum agendarum in ſtudio uerſantur. quorum in altero mihi uidentur, cum homines ſint, beſtiarum conſuetudinem imitari; quæ tantum ea, quæ pedibus teruntur, quæq; adſunt, intuentur, nihil altum ſuſpiciunt, nihil longinquum cogitant: in altero res à natura copulatas uelle ſeiungere. nam qui ab actione rerum philoſophiam excludit, is, quantum in ſe ipſo eſt, corporis & animi ſocietatem dirimit; cum & corpus regimine animi, & animus miniſterio corporis indigeat. Sed proferunt multos, quibus ignoratio philoſophiæ non obſtitit, quo minus ea, quæ uolebant, rectiſſime perficerent. quaſi uero ſit eadem rerum om-*

nium

nium natura, & , quod uni aliqua in cauſſa contigerit, id cuilibet omnibus in cauſſis poſſe contingere credibile ſit. naufragium facit natationis ignarus; arripit tabulam, & amplexu tenens, ad litus incolumis à fluctibus appellitur: num iccirco natandi peritiam negemus eſſe utilem, quòd, ſine ea qui fuit, è periculo tempeſtatis euaſerit? incidit aliquis in febrem; non curatur, & conualeſcit: tollemus igitur medicinam, quoniam ſunt qui ſine eius ope ſanentur? nihil minus: niſi ſi ea, quæ in caſu ſita ſunt, anteponimus ijs, quæ ratio gubernat. quod idem de philoſophia dicendum eſt. nam ut illud demus, ſine ea multos eſſe laudem conſecutos: non & hoc dabimus; fore, ut ſine eadem conſequi omnes poſſint. non eiuſdem ſemper generis agendæ ſunt res. eſt, ubi prudentia uel mediocris abunde ſatisfaciat: eſt item, ubi mentis altior contemplatio requiratur. hoc extremum qui poterit, ſequitur ut & illud primum: ſed qui illud primum, non & hoc extremum. quod cum ita ſit; utrum præſtet habere, facilis eſt dijudicatio. in optione enim, et eligendi poteſtate, nemo fere eſt, quin totum partibus cenſeat eſſe præferendum: propterea quòd non totum in partibus, ſed partes includuntur in toto. Ergo, cum perſpicuum hoc ſit, accidere & poſſe, & ſolere, ut philoſophiæ co

gnitio utilitatem afferat, ignoratio detrimentum: dubium non eſt, quin ea uideatur eſſe cũ rerum actione coniungenda. Sed ijdem coniungi poſſe negant: quo argumento? aiunt eas diſſimili in genere uerſari, alteram in ocio, alteram in negocijs: itaque ſe non uidere, qui poſſit in utraque unus excellere. Hic ego, Ceruine præſtantiſſime, meam memoriam non excutiam, ut ea, quæ legerim, aut audiuerim, reminiſcar. non eſt conſilium, quæ ad illos redarguendos faciant, ueterum è ſcriptis eruere. uolo, ut exemplo tuo refellantur. Romæ uiuis, & uixiſti multos iam annos: nunquam omnino tua uirtus tam illuſtri loco latuit: ſed poſtea quàm te Paulus III. incredibili Pontifex nõ modo ſapientia, ſed bonitate etiam ornatus, in altiore dignitatis gradu collocatum, ſuorum omnium conſiliorum & participem, & adiutorem eſſe uoluit; tum uero clariſſime ſeſe oſtẽdit lumen animi, ingenijq́; tui; ut nullus eſſet honor tantus, qui in te collatus, non uideretur ei, qui contuliſſet, magnam eſſe iudicij laudem allaturus. itaque paulo poſt Cardinalis factus es; & factus tanto bonorum applauſu, tantaq́; lætitia, quantam in animis hominum recte ſentientium ſumma dignitas uirtuti tributa potuit excitare. quo toto tempore ualde tu quidem fuiſti, atque es etiam nunc, diſtrictus

à ne-

à negocijs, maximeq; ab ijs, quæ & ad ſedandas Chriſtianorum Principum diſcordias, & ad reſtituendam religioni dignitatem pertinent: ſed te tamen à philoſophiæ ſtudio nulla res unquam potuit diuellere. ſic & animo, & corpori ſuis utrique muneribus apte diſtributis, quotidie fere modo à cognitione ad res agendas, modo à rebus agendis ad cognitionem traductus, teq; ipſe in hoc quaſi circulo identidem reuoluens, effeciſti quod ab ijs, de quibus initio dixi, fieri poſſe negatur, ut & in tractandis negocijs, & in conſiderandis rerum humanarũ diuinarumq; cauſſis occupatus, diſpari in ſtudio, pari tamen cum laude uerſeris. ex quo intelligitur, ab ijs, qui rerum actioni ſe dedunt, & percipi philoſophiam, & tractari poſſe: debere autem oſtendimus: eſt igitur eorum, qui aliter exiſtimant, ſententia omnis explodenda. Nos quidem & noſtra ſponte commoti, & tuo exemplo impulſi, quotidie magis philoſophiam admirantes, in eius cognitione cupimus acquieſcere; ad eamq;, magnis defatigati laboribus, & moleſtijs, tanquam ad iucundisſimum diuerſorium properamus. quò ſi peruenero, uel potius cum peruenero; (cur enim meam ipſe cupiditatem ominibus optimis non proſequar?) tum ego quidem multo, quàm nunc, facilius tua in me merita uel tuebor,

bor, uel etiam illuſtrabo. interea non ſumus ocioſi: utinam potius aliquanto minus occupati. prouinciam cepimus duram, atque difficilem, ueterum ſcriptorum libros emendare dũ uolumus. omnino in hoc onere ſuſtinendo ualde ſudamus: ſed animus, tuarum cohortationum memoria confirmatus, manet in officio, manebitq́; dum id, quod inſtituimus, abſoluatur. nunc edimus Ciceronis libros de philoſophia, ſane multis à mendis, potiſſimum ex antiquo Bernardini Maffei, qui te maxime obſeruat, iuuenis eloquentiſſimi, libro uindicatos. qui cum ita digeſti eſſent, ut in duas partes tributi legerentur; cumq́; ego ex ijs partibus eam maxime uellem tibi inſcriptam emittere, quæ tuæ perſonæ, dignitatiq́; aptiſſima uideretur: feci, ut eam deligerem, in qua de natura deorum eleganter & acute diſputatur: ut, quoniam ualde tibi pro tua ueteri erga me uoluntate, proq́; ſummis officijs deberi fructus induſtriæ meæ uidentur; ij dum ad maturitatem peruenirent, his te interim quaſi floribus oblectares.

Ad

AD RAINVTIVM FARNESIUM, Cardinalem, in ſuos commentarios Ciceronis epiſtolarum ad Atticum præfatio.

BENE *audire, qui eſt recte factorum fructus, omnes fere uolumus, ampliſſime ac præſtantiſſime Rainuti: ipſum quidem recte facere, unde illud quaſi ex fonte deducitur, paucorum hominum ſemper fuit. eſt enim tum perfectæ naturæ, tum doctrinæ ſingularis: ut tamen natura ſine doctrina facile poſſit ad laudem peruenire; doctrina ſine natura laudabilis nunquam, turpis etiam ſæpe ſit. itaque uel in agris inculto homines ingenio uirtutem tamen coluere: doctrinis autem eruditi uiri, quæ ad bene agendum eſſe inſtrumenta debuerant, ijs ad perniciem ſuarum ciuitatum ſunt abuſi. quid de Piſiſtrato græcæ hiſtoriæ loquuntur? quid noſtræ de Cæſare? doctum utrunque, & eloquentem fuiſſe, ijs tamen utrunque ſenſibus, ut exempla maiorum, & legum ſanctiſſima iura contemnentes, libertatem ſuis ciuibus eripere præclarum duxerint. ergo prima laus bonitatis eſt; quæ nihil, niſi ſe ipſam, ſpectat, ipſa ſibi finis eſt: altera doctrinæ; quæ niſi ad*

bonitatem

bonitatem referatur, laudabilis non eſt; ideóq́;, ut laudetur, finem ſequitur ſe ipſa præſtantiorem. quòd ſi quis eſt, qui alterum cum altero coniunxerit; ut & bonus ſit, & idem doctrinis inſtitutus; neque rectum ideo ſolum cupiat, quia ſit ipſe ad rectum natura propenſus, ſed quia, quod rectum non eſt, id eſſe turpiſſimum intelligat: hic eſt, quem in uita humana diuina bona conſecutum putemus. præclara res, ſed exemplo minus nota: id autem, ut ego opinor, ob eam cauſſam, quòd unuſquiſque in uitam Principis, tanquam in ſpeculum intuens, ad illius ſimilitudinem ſe ipſe fingit, & format. ideóq́; uiri ſapientes alterutrum recte cupiuerunt, ut aut reges philoſopharentur, aut regnarent philoſophantes: utrum eſſet, futurũ ut ex uirtute penderemus. Quòd ſi fuit ullum tẽpus, cum homines rationes & cogitationes omnes ſuas in philoſophia conſtituerent: tum profecto cœpit eſſe, cum auus tuus ad Chriſtianæ reipublicæ, nimium magno periculo fluctuantis, gubernacula Dei iuſſu accerſitus, ſedit in ſede pontificia Pontifex digniſſimus, ea præditus non ſolum auctoritate, ſed etiam ſapientia, ut hic nos in tantis tempeſtatibus ſeruare ſolus à naufragio poſſit. cumq́; laudandus eſt maxime, quòd optime ipſe ſentit, optimis ſemper in ſtudijs, conſilijsq́;

ſilijsq; defixus: tum, quòd optimos uiros aſciuit ſibi & conſiliarios, & ſuæ uoluntatis adminiſtros. in quo ego tantum ſoleo ponere; ut, ſi mihi ad alterutrum eligendum optio detur, non bonum principem malim cum bonis adminiſtris, quàm bonum cum ſui diſſimilibus. ſed bene, quòd habemus utrunque; & Pontificē, qualem res poſcebat; & collegium tali Pontifice digniſſimum. itaque nunc emergit uirtus: honeſtum reuocatur: deſertæ per multos annos litteræ patronos habent, diuq;, ut auguror, habebunt. tu Rainuti, fraterq; tuus, duo clarisſima Italiæ lumina, uterque Cardinalis, & Cardinalis uterque optimus, præclaram conſuetudinem tenebitis ab auo traditam. certe enim non ideo te Patauij per tot annos ſummi doctores erudierunt, ut ea, quæ tantis uigilijs quærebas, conſecutus negligeres. amabis eadem, & fouebis: tuumq; erit proprium ſtudium non ſolum colendæ uirtutis, ſed etiam ornandæ. refer animum ad eos, qui multis ante ſæculis extincti, tamen in laude uiuunt: omnes reperies, his gradibus aſcendentes, ad immortalitatem perueniſſe. quorum tu quia facta imitaris; non dubito, quin eorum ſemper florentibus nominibus ita tuum nomen inſeras, ut nunquam exareſcat. materiem habes ad gloriam, Anconitanam prouinciam;

uinciam; quam nunc ita regis adoleſcens, ut ea præſtes, quæ ſæpe deſideramus in ſenibus. quæ quanquam ad eos ſolum, quibus cum poteſtate præes, pertinere uideantur: tamen illa tuæ ditionis terminis non continentur. ſcis conſuetudinem famæ: illa nos per ora hominum ſublimes uehit: benefacta ſimul & malefacta æque circumfert: ſed benefacta laudibus excipiuntur, malefacta conuicijs explodūtur. itaque noli putare, te Picentibus ſolis eſſe continentem, eſſe iuſtum, eſſe beneficum. Picentes hæc uident, longinqui audiunt, & prædicant. te aiunt eſſe, ad quem aditus omnibus pateat; cui ſit iuſtitiæ, ſit pietatis antiquisſima cura; cuius & poteſtas timeatur, cum omnia poſſis; & bonitas diligatur, cum idem non plus licere tibi uelis, quàm quantum leges præſcribant. macte adoleſcens laudibus eximie, imitator aui maiorumq; tuorum. recte cogitaſti, in imperio laudem non eſſe, niſi cum is, qui imperat, imperio dignus eſt. quod quia tibi ſiue à natura, ſiue à diſciplina, ſiue, ut ego arbitror, ab utraque ſimul contigit: quod ad naturam attinet, referimus ad Deum: de diſciplina, te ipſum & laudamus, qui ad hæc præclara inuigilaueris; & amamus, quia ſunt amabiles uirtute præditi. me quidem & multis abhinc annis, cum Romæ te

uidiſſem,

uidiſſem, atque allocutus eſſem, in tui obſeruantiam uoluntas inclinauit, iam tum de tua indole expectantem ea, quæ conſecuta ſunt; & poſtea Patauij, cum in ſtudijs optimarum artium totus eſſes, iudicium impulit. hæc tua Picentina legatio quaſi operis perpolitio fuit: in qua theſauros philoſophiæ, multorum annorum ſtudio congeſtos, explicas, & cum prouincia communicas. itaque cum ego multo ante, quàm iſtam tibi adminiſtrationem ſummus Pontifex demandaſſet, eos commentarios, quibus epiſtolas ad Atticum illuſtrare ſum conatus, in tuo nomine emittere ſtatuiſſem; poſtea ſimul cum tuis laudibus creuit uoluntas mea. eos igitur nunc emitto, ſerius omnino, quàm non nulli expectauerant; ſed meam tarditatem opus ipſum excuſat. epiſtolas ad Atticum interpretanti properandum non fuit. alijs in rebus poſſum eſſe quantumuis ſtrenuus: in hac qui poſſum eſſe non tardus? primum multa difficilia, deinde non iiſdem cauſſis omnia, ſed alia propter breuitatem, alia propter hiſtorias, alia propter mores. Huc adde, quòd mihi quibuſdam in locis non ſatis fuit explicare ea, quæ aperta non erant; ſed tentaui, num etiam paulo floridius poſſem, quàm noſtri grammatici ſolent. Neque tamen ſum neſcius, fore multos, qui me

in

in his commentarijs ut hebetem, quia non nul la minus acute uiderim, uel fortaſſe etiam ut cæcum, quia prorſus non uiderim, reprehendant. qui ſi mihi, cur id faciant, cauſſas afferant probabiles; non committam, ut ijdem me etiam ut pertinacem poſſint reprehendere. amo enim ueritatem, neque eam in me ipſo magis, quàm in alio: itaque complectar, ſicubi eam uidero. Tibi uero, clariſſime Rainuti, quod in has Ciceronis epiſtolas laboris impendi; maxime ob eam cauſſam cupio probari, ut, ſi qui uere iudicare aut propter inſcitiam non poſſunt, aut propter maleuolentiam nolunt, eos à conſilio detrahendi tua deterreat auctoritas.

AD ALFONSVM CARAFAM, Antonii Marchionis Montisbelli F. in ſuos commentarios Ciceronis epiſtolarum ad Q. fratrem præfatio.

SI *ſuo quæque res merito penderetur, Alfonſe Carafa; hominum eſſet in uirtute uigilantium præclara conditio; contraq́;, quos auerſa à ratione uoluntas ad malas artes, & flagitioſa conſilia traducit, cum ijs peſſime ſemper ageretur; eorumq́; docti exemplo, ſapientius*

tius deinde alij non modo ſuis, uerum etiam publicis rationibus conſulerent. itidem enim, ut è corruptis ſeminibus uitioſæ fruges; ſic à malis exemplis improba ſtudia, à laudabilibus optima naſcuntur. uerum hoc totum ſecus eſt. quippe non modo ad reprehendendum, quæ reprehendi iure poſſunt, procliuiores, quàm ad laudandum, quæ laude digna ſunt, omnes fere ſumus, nec ſatis æqua lance turpe & honeſtum examinamus; quæ debemus pariter, alterum odiſſe, alterum diligere: ſed etiam ſæpe facimus, ut eas res, easq; actiones, quarum cauſſas ignoramus, quæq; recte ne, an ſecus fiant, dijudicare non poſſumus, accuſemus tamen, acerrimaq; uituperatione, quæ interdum efferri laudibus oporteret, ea deprimamus. Ac, ne me putes, Alfonſe clariſſime, huius initium ſermonis temere detuliſſe; ego nunc, ſi neſcis, meam, meam dico? immo uero communem utriuſque noſtrum cauſſam ago. aut enim uterque agimus egregie; aut uterque ſimiliter peccamus. Audis ne tu uoces in latinæ linguæ nomen irrumpentes, hominum obtrectantium, qui rei pulcherrimæ ſcientiam reprehendant; qui nos derideant, ludosq; faciant, atque etiam, ſi dijs placet, odio dignos exiſtiment, quòd operæ tantum ac temporis in hoc tam nobili ſtudio collocemus? tu fortaſſe

non audis, totus in litteras abditus, multorum à conſuetudine ſeiunctus: aut, ſi audis, negligis, opinor, magnis non tam fortunæ, in qua tamen ipſa multum ineſt, quàm rerum omnium laudabilium præſidijs ad omnia munitus. me uero, humilis hominem loci, hac una tibi Romani ſermonis cupiditate parem, ceteris rebus omnibus inferiorem, iſta ſane, quæ feriunt aures meas, uehementer commouent: non quòd ea, quibus utuntur, argumenta firma ſint; quæ oſtendam eſſe inania: ſed quòd, ut eam quiſque uirginem, cuius amore flagret, intactam ab iniuria, puram ab omni labe uelit, ſic ego, quaſi lutoſis maculis aſperſam, ac fœdatam eloquentiam, quam ſemper dilexerim, cum aſpicio, ſenſibus intimis afficior, ſic, ut ferre non poſſim. Obijciunt illud primum: quatenus aliquid cognoſci poſſit, eatenus in eo laborandum: latinam linguam obſoleuiſſe iam, & extinctam pene totam eſſe: quam enim hodie nationem, ut omnes animo perluſtrentur, latine loqui? quod uero ex ea ſuperſit in libris, minimum id eſſe, tanquam aliquod inane ſimulacrum corporis exanimis: quocirca neque ſciri perfecte, cum exiguam partem libri contineant, neque pronunciari decenter, cum ſermonis uſus euanuerit, à nobis poſſe. Secundo loco ſtatuunt: ut abſolute

percipi,

percipi, quod negant, latina lingua poſſit, mirari ſe tamen etiam atque etiam, cur induſtriam in ea perdiſcenda tam diuturnam ponamus: uitio quidem id fieri uoluntatis, & iudicij: dignitatem in re tantam non eſſe, ut hærere per tot annos in hoc ſtudio debeamus. Concludunt poſtremo: ut de perfecta cognitione, de dignitate, ac præſtantia concedatur; tamen eſſe, cum, ea pulſa, ſucceſſerit alia, minime neceſſariam. Hæc iſti: quæ ſpecie aliquid uidentur; ego, re nihil eſſe, ſi quando me præſente diſputantur, oſtendo. Conuenit inter nos, eſſe aliquid in omnibus facultatibus, atque artibus extremum: quò noſtra ſtudia cum peruenerint, quieſcendum. ſed hoc extremum quibus terminis metimur, rei ne natura, an uulgi opinione? ſi opinione uulgi: licet propemodum ocioſe uiuere: mediocria, quæ putantur excellere, quæramus: id ſatis eſt: illa ſumma, ubi ſummum decus habitat, quæ uulgus ignorat, omittamus. ſin extremum illud eſſe uolumus, quò peruentum cum eſt, progredi longius non licet: moderata ſtudia non dantur. perfectam enim ſcientiæ laudem adipiſci, maximi operis eſt: itaque hoc extremum, quod, opinor, Natura nouit una, ſapiens nemo unquam ſe putauit eſſe conſecutum. extant, litterarum clariſſimis teſtata moni-

monimentis, exempla ſummorum philoſopho-rum : qui cum ætatem in abditarum rerum perſcrutanda notitia contriuiſſent, multaq́; partim legendo, partim cogitando præclara & eximia reperiſſent ; latere tamen adhuc, magnis inuolutam difficultatibus, ueritatem, & aliquid ſibi, atque adeo multum eſſe quærendum exiſtimabant. Eadem nunc, aut certe ſimilis admodum noſtra ratio eſt. Quærimus id, quod in Latina lingua perfectum putamus. non aſſequemur: eſto : ueruntamen, quo plus, ut aſſequamur, contenderimus, eo ſcilicet propius, ſi quid ſtudio proficitur, accedemus. At laboris, & induſtriæ terminus tamen ſtatuendus aliquis eſt. Concedo : ſed hoc quidem, ſi diligenter attendatur, nihil aliud eſt, quàm perfectum ipſum definire. hoc enim ad unum noſtri labores intenduntur, hoc unum noſtra ſpectat induſtria : perfectum autem ipſum ego mihi ab hominibus imperitis certe definiri nolo. definiant ij, quibus utor magiſtris, Cicero, Cæſar, Terentius, Plautus; quorum ex libris, quæ Latinæ linguæ ſit elegantia, quæ ubertas, quæ uis, facile poſſum intelligere. quæ ſi, non dico quanta ſunt, (immenſa enim eſſe uideo) ſed ſi ea mihi magna ex parte comparaſſem ; modum fortaſſe facerem ſtudio meo: ſed, ut inter hos, qui

nunc

nunc homines uiuunt, aliquid eſſe uideamur, nihil tamen, ſi uere de nobis ipſis iudicare uolumus, præ illis, quorum extant ſatis multa ſcripta diuinitus, nihil, inquam, plane ſumus. Quare, quod ad ſcribendum attinet, habemus abunde, quod imitemur. De pronunciatione uero minimum laboro. quid enim? an putamus in ijs ipſis, qui tum Romæ uiuebant, eandem pronunciandi rationem fuiſſe? non fuit. confluebant in urbem, illecti ſpe ſummorum magiſtratuum, quod habuit illis temporibus præmium eloquentia, oratores ex uniuerſa Italia. cauſſas agebant Romani homines pariter & peregrini, ſono uocis diſſimiles, pronunciatione diuerſi: ſuam tamen quiſque, pro eo, quantum quiſque ualebat ingenio, laudem ferebat. ſi Curibus educatum, aut Arpini, orantem in foro audires; Sabinum ſtatim, aut Arpinatem agnoſceres. neque tamen à forenſi opera, & à iudicijs propterea quiſquam eſt excluſus, quia minus Romane, hoc eſt quia minus apte, minus ue decenter, pronunciaret. Nunc ipſum, in hac, qua Itali omnes utimur, lingua eſt ne omnium in diſiunctis & longinquis urbibus ſimillima pronunciatio? mehercule ne in iiſdem quidem. Venetijs enim (domeſtico utar exemplo) aliter in urbe media, aliter in extrema loquuntur.

quapropter nimis iniuſto priuilegio damnabitur latina lingua ; ſi , quod in ceteris linguis uſu uidemus euenire , ut non modo diuerſis , uerum etiam iiſdem & temporibus , & locis non ſimiliter omnes pronuncient , id ei præcipuum apponatur : cuius etiam magnis ac præſtantibus meritis aliquid largiri , tum humanitatis, tum æquitatis eſſet . Secundum erat de dignitate . in quo , non tam equidem quid ipſe reſpondeam , quàm quid iſtos in hanc mentem impulerit , quæro . Ita ne? dignitatem latinæ litteræ non habent ? humiles,& obſcuræ ſunt litteræ illæ , quæ populi Romani nomen extollunt, atque illuſtrant ? quæ ſummorum Imperatorum fortiter & præclare geſta per omnes gentes cum laude diſſeminant ? quæ maiores opes , quàm ulla unquam lingua , maiora ſuorum meritorum præmia in orbis terrarum domina ciuitate ſunt adeptæ ? Sed ineptus ſim, ſi me patronum latinæ linguæ profitear : quæ tantum poſſidet eloquentiæ , ut , ipſa ſuam cauſſam ſi agat , facile ſe ab aduerſariorum calumnia uindicare poſſit . Nunc , quod iſti poſtremo loco argumentum , quaſi poſtrema in acie ſubſidium firmiſſimum , collocant , uideamus in eo quantum roboris ac neruorum ſit . plus enim eſt fortaſſe , quàm ut contemnere , minus certe , quàm ut pertimeſcere debeamus .

mus. Nuſquam, inquiunt, uiget uſus latini ſermonis: aliter nunc omnes loquimur. id uerum eſt. ſi quid igitur in latinam linguam ſtudij confertur, opera non bene ponitur. hoc falſum. duplex autem eſt, qua utor, ratio probandi. Primum illud ſuſcipio, ac defendo: non, quæcunque neceſſaria non ſint, propterea ſpernenda eſſe omnia, atque explodenda; deinde, ſi ſpectetur utilitas, ita latinam utilem eſſe linguam, ut etiam neceſſaria uideatur. Quæ ſunt, quæ uere, & proprie neceſſaria dicimus? nimirum ea, quibus carere nullo modo poſſumus. huiuſmodi ſunt primum elementa, deinde, quibus famem, frigoraq; arcemus, uictus, ueſtimenta, ædes, aut ea, quibus hæc parantur; præterea, in publicis rebus leges, & magiſtratus, in priuatis ſeueritas, & uigilantia. ex hoc numero latinam certe non eſſe linguam, facile concedo. neque enim is ego ſum, qui libenter cum ueritate pugnem. Sed præter hæc, quibus hominum uita ſuſtinetur, ac regitur, quàm multa ſunt, minime neceſſaria, quæ tamen habemus in delicijs, quæ amamus, quæ etiam honore proſequimur? gemmas, & uaſa pretioſe cælata, columnas marmoreas, laqueata tecta, ſericas ueſtes, textiles picturas, artem in uocibus, et fidibus, odores in unguentis, condimenta in ci-

bis, hæc certe, atque huius generis ſexcenta, nõ ut neceſſitati pareret, ſed ut ſenſibus ſatisfaceret, inuenit induſtria. quæ quin habeant iucunditatis & ornamenti plurimum, nemo negat. quòd ſi, quæ ſenſus iuuant, & laborioſe quæſita ſunt, & retinentur accurate: quanto nobis ea, quæ animum oblectant, potiora debent eſſe? paſcitur animus magnitudine rerum: quid Liuij ſublimius hiſtoria, quæ populi R. bellicam uirtutem commemorat? grauitate ſententiarum: quis Cicerone prudentius, quis eruditius diſputat? elegantia uerborum, & copia: quis eodem ornatior, quis uberior? uarietate ſcriptorum: quod genus Romanæ litteræ deſiderant? poetas habent egregios, hiſtoricos, oratores, philoſophos etiam excellenti doctrina claros. quæ ſi uera ſunt: (ſint, nec ne, res ipſa declarat: ambigere non licet) & ſi uoluptatem ſtudioſis latina lingua parit incredibilem; poſſum iſtis tribuere, quod uolunt, neceſſariam uulgo non eſſe; dum ipſi contra, quod ratio poſtulat, atque exigit, hoc mihi tribuant, amandam eſſe uehementer, atque expetendam. Sed hæc ad eam, qua legendo fruimur, uoluptatem pars attinet: nunc, quod erá alterum pollicitus, de utilitate uideamus. Omnes linguæ aliarum admixtione linguarú, ſi moderata ſit, augentur; ſi nimia, corrum-

puntur, atque intereunt. quod enim recipitur, id eſſe debet eiuſmodi, ut recipientis naturã ſua ui, ſuaq́; magnitudine non exuperet. itaque ſermo hic noſter Italicus multas Gallici ſermonis, multas Hiſpanici, quaſdam aliarum nationum habet partes. cauſſam ſi quærimus: non alia, quàm earum gentium interuentus, et conſuetudo, fuit. quòd ſi Gallorum, aut Hiſpanorum immenſa multitudo, (exempli cauſſa dictum à me ſit: omen quidem inane eſſe uolo) ſed ſi earum nationum maior aliqua uis in Italiam irruperit, ac permanſerit: maior ſimul inducetur Gallici, aut Hiſpanici ſermonis uſus; et fortaſſe aduenticium illud uſque eò ualebit, ut hoc domeſticum uincat, ſuisq́; ſedibus expellat. quod olim Romanæ linguæ contigit: quam, multarum ætatum ſpatio, multis maximarum rerum adiumentis auctam, atque confirmatam, diuerſis tamen populis Italiam occupantibus diuerſarum linguarum impetus oppreſſit. Cum igitur lingua linguam amplificet; noſtraq́; hæc Italica, non multis abhinc ſæculis orta, nec admodum liberaliter præmiorum nutrimentis educata, non ita dum adoleuerit, ut ſuis contenta uiribus eſſe poſſit: ſtatuo ſic, atque concludo; acceſſionem ei fieri maiorem non poſſe, quàm ſi cum latina coniungatur: non modo, quia nulla plenior, aut or-

ornatior: uerum etiam, quia nulla ſimilior: ex quo ſequitur, ut ad cocundam cum ea ſocietatem nulla commodior. Eſt igitur litterarum Romanarum cum per ſe laudabilis admodum, & iucunda tractatio, tum uero, ſiquidem hunc ipſum, quo nunc utimur, auctum exornatumq; ſermonem cupimus, magnopere neceſſaria. Atque hæc tu quoque uides, Alfonſe ingenioſisſime, tuumq; iudicium cum mea ſententia coniungis. itaque, cum à prima pueritia ad eloquentiæ Romanæ cupiditatem incumbere cœpiſſes; poſtea te non ambitio, quæ ſæpe præclare iacta fundamenta uirtutis euertit, non commodum, non illa bonis artibus inimica, uoluptas ab hoc ſtudio deduxit. ac ne nunc quidem langues; cum tamen omnia uideas ardere bello, armorumq; ſtrepitu aures tuæ quotidie perſonent. quin, dum patrui tui, Carolus Cardinalis, & Ioannes Paliani Dux, uterque ob uirtutem immortalitate dignisſimus, maximeq; pater tuus, Antonius Marchio Montisbelli, natus ad omnem gloriam, omniq; princeps laude cumulatus, urbem Romam, & iura pontificia tuentur, parteſq; in bello quiſque ſuas conſilio, uigilantia, fortitudine ita explent, ut antiquam maiorum ſuorum conſuetudinem referant; ipſe de interea contines in tuis perennibus ſtudijs; animumq;

mumq; tum aliis magno Principe dignis uirtutibus, tum uero maxime excolis eloquentia, doctorem in ea, ducemq; nactus, diuino quodam munere, uirum excellentem, Ioannem Paulum Flauium; qui te nouo quodam, planeq; admirabili genere diſciplinæ, abductum à uulgi erroribus, per directam ſemitam ad eximium illud ueteris Romanæ linguæ decus facile ducit, quò uel cum ſummis laboribus ac uigiliis aſpirare pauci, aut fortaſſe etiam nemo poteſt. quanquam me non nunquam, de ſtatu latinæ linguæ cogitantem, miſeratio quædam acerbo cum dolore tangit: quòd ita futurum animo cernam, ut hæc, per tot iam ſæcula, à tot ingeniis, tam diligenter culta, latine ſcribendi ratio, quæ parentem noſtram Italiam nobilitauit, quæ tot in nos merita contulit, ætate demum noſtra, niſi remedium aliquod diuinitus extiterit, ſuam honeſtatem omnem neglecta prorſus in perpetuum amittat. quòd ſi rebus inclinatis, iam iamq; cadentibus opem ferre quiſquam poteſt; unus eſt Paulus IIII, *Pontifex omnium optimus, idemq; diuina potius, quàm humana, ſapientia præditus. unus, inquam, aut nemo unquam, & latinam linguam, & laudabilia quæque ſtudia ueterem in dignitatem uindicabit. qui cum frater fuerit aui tui; cumq; illum*

una uirtus ad eum gradum extulerit, unde humana omnia deſpicit, ſupra caſus omnes, ſupra fortunam ipſam collocatus: hunc te decet imitari, huius uitam, perpetuo ſanctiſſime traductam, huius omnia facta, conſilia, inſtituta tibi ante oculos ponere. uides pietatem erga me Deum. & in auctoritate Pontificia, id eſt in ipſa religione tuenda firmitudinem animi, atque conſtantiam. uides multiplicem rerum humanarum diuinarumq; ſcientiam, trium uero linguarum, hebraice, græcæ, latinæ cognitionem pene ſingularem. eloquentia uero prorſus eum excellere omnes fatentur: qui quidem ita quacunque de re non modo copioſe, uerum etiam eleganter, ac diſerte loquatur ex tempore, ut ei non arte quæſita, ſed à natura donata uideatur eloquentia. hunc igitur ſequere, & in illius ueſtigio pedem ſtatue. ipſe enim Deum ſequutus eſt; cum eam felicitatem, quam plerique mortales ignorant, animo cogitaret. quem tu quoque finem ſpectas, ut audio: & ob eam cauſſam futurum homines augurantur, ut eius dignitatis, quæ ſummæ proxima eſt, inſignia breui omnino conſequaris. quod cum euenerit; lætabor primum tua, deinde communium ſtudiorum cauſſa. qui enim tuos impetus ad laudem nunc uidemus, tuosq; plane ſenſus intelligimus; an, ubi ad iſtã

uolun-

uoluntatem auctoritas, atque opes acceſſerint, fore dubitemus, ut à te ipſo diſſentias? Præſtabis Alfonſe tu quidem alia præclara, te ipſo ſcilicet digna, tuaq́; familia, in qua florere uides heroes permultos, gloria circumfluentes, uirtutis in ſtudio defixos: maxime uero gratiam referes optime de te meritæ latinæ linguæ, eamq́;, paulatim Italia cedentem, et ad tranſalpinas nationes, magno noſtro dedecore, migrantem, in ſuam ſedem domiciliumq́; reuocabis. Cuius gloriæ cauſſa, ſi monendus es, monitorem ad te, ſin rogandus, ſupplicem uolui mittere commentarium hunc meum in epiſtolas ad M. Brutum, & ad Q. fratrem: qui cum tibi ſtudia commendat eloquentiæ, in quibus ego per tot annos, utinam cum aliqua laude, magno certe cum labore uerſor, commendat ſimul, paulo tamen uerecundius, ſe ipſum, & uigilias meas: quarum fructus mihi erit uberrimus tum beneuolentia, tum iudicium tuum. Quæſiui omnino, idq́; mihi primum fuit, poſteritatis utilitatem; quod eſt proprium familiæ noſtræ: ſed in te ipſum ſimul, cum huic operam commentario darem, ſpectaui. tu ſi probas ea, quæ litteris mandamus; ſi faues induſtriæ, optimeq́; te eſſe animatum erga mea ſtudia ſignificas: ego me, quæ ſumma ſunt, omnia conſecutum putabo.

Ad

AD ANTONIVM AELIVM, Polæ Epiſcopum, in orationis Ciceronis pro P. Sextio commentarium præfatio.

CVM *alia multa, quæ uigebant olim, rerum laudandarum ſtudia periiſſe, atque extincta prorſus eſſe, dolendum eſt, Aeli, uir optime, ac doctiſſime: tum hanc, in qua ſitam omnes uel maximam utilitatem intelligunt, interpretandi rationem ita amiſimus; ut ex eorum, quibus noſtra patrumq; memoria ſuam hoc in genere induſtriam locare ſtudium fuit, magno ac infinito prope numero, non tamen ita multos, qui tolerabiles uideantur; qui uero excellant, quampauciſſimos, aut fortaſſe neminem liceat inuenire. atque huius quidem incommodi culpa unde manauerit, exponam. Primum illud in controuerſiam non cadit; quo quidque præſtantius, eo laborioſius, ac difficilius eſſe. alioqui nihil iam excelleret. quod enim conſequerentur multi, in eo dignitas non eſſet, & ex copia uilitas exiſteret. eſt igitur in magnis rebus item magna, quæ nos ab earum quaſi poſſeſſione arcet, conſtituta difficultas. hæc porro ſimplex non eſt, ſed in duo genera*

diui-

diuiditur. quædam enim, ſicuti exiſtimantur, ita difficilia ſunt: quædam, cum non exiſtimentur, tamen ſunt. ubi difficultas & eſt, & apparet; inde multitudo uoluntatem & ſtudium libenter abducit. rem quidem ipſam, quanti eſt, opinione æſtimamus, & uehementer expetimus: magnis uero laboribus, & uigilijs ut ematur, non facile quiſquã à ſe ipſo impetrat. amat enim hominis natura moderatam quietem, eaq́; alitur, & creſcit; nimias contentiones, quibus frangitur, ac minuitur, recuſat. ubi uero facile in ſpeciem aliquid oſtenditur, difficultas incluſa latet; cuiuſmodi non eſſe pauca, inanis multorum docuit experientia: eò frequentes, bona ſpe inuitati, accurrunt; facileq́; ad eas res aggrediuntur, in quibus uel mediocrem operam ſi ponant, futurũ, ut ex animi ſententia ſuccedat, arbitrantur. quos deinde, graui temeritatis infamia, refellit euentus. huius generis hæc eſt, de qua orationem inſtituimus, ratio interpretandi. quis enim eſt, qui ſe non exiſtimet Liuium poſſe, Salluſtium, Virgilium, ipſum mehercule Ciceronem ita commode explicare, ut deſiderari ab eruditis beneq́; intelligentibus uiris nihil queat? atque hi, cum in C. Marij, aut in L. Syllæ nomen inciderint; ſi Marij, aut Syllæ uitã, à Plutarcho ſumptam, in ſua ſcripta totam tran-

tranſtulerint; tum ſe ſuas præclare partes abſoluiſſe exiſtimant: cum interim, in quo doctrinæ, quæ paulo ſit occultior, appareant notæ, in quo ingenij lumen eluceat, in quo prudentiæ uis, aut iudicij ſigna cernantur, nihil afferunt. exire uidemus quotidie, à poſtremi ordinis hominibus factos, ſpecioſis magnaq; pollicentibus titulis inſignes, minimi pretij commentarios: quos non modo qui ſcribunt, falſa de ſe ipſis opinione decepti, uerum etiam qui typis impreſſos edunt, ijs, qui hoc de genere iudicare poſſunt, inconſultis, quodam modo deformant præclara ſtudia litterarum, & de poſteritate ipſa peſſime merentur. ſed cetera, quæ ferenda non ſunt, feramus tamen, ac diſſimulemus, ſane multa: commentarios uero illos, qui paſſim leguntur, in Ciceronis orationes, (quem librum? latinorum omnium facile principem) grauem, inquam, illam immenſi uoluminis molem quis eſt qui ferre ullo modo poſſit? loca ſunt in Ciceronis orationibus male mendis affecta quamplurima: ſanari nullum uideas. ſunt ob antiquitatis obſcuram notitiam difficilia: quis eſt, de tot interpretum numero, qui lumine explanationis illuſtret? denique communia tantum, quæq; omnibus pene patent, ea ſumunt ad explicandum: ex abditis, quò ſine labore & ingenio acceſſus non eſt, doctrinæ

fontibus

fontibus nihil hauriunt. contraq;, multa corrumpunt magis, dũ emendare conantur; multa exponendo peruertunt, & pulcherrimas ſæpe ſententias turpiſſimis inſcientiæ maculis inquinant. Quæ me ita commouit indignitas, itaq; meum animum, ut uere dicam, miſeratio quædam affecit, quaſi ob illatam uiro optimo, egregieq; de litteris merito, Ciceroni, qui Romanæ terminos eloquentiæ longiſſime protulit, ignominiam; ut ſtatuerim, ſi cum uita ualetudo, & cum ualetudine ocium ſuppetat, triennium, aut quod omnino res exiget ſpatij, in hoc omnium pulcherrimo libro interpretando, ſtudioſorum gratia, conſumere: non quòd ego is ſim, qui mihi tantum arrogem, ut alijs detractam ſcientiæ laudem ad me transferam: abeſt hoc à conſuetudine mea, abeſt à natura plurimum: ſed neque rurſus is ſum, qui, cum ceteros probe nouerim, ipſe me prorſus ignorem; & qui, cum alios accuſem propterea, quia non præſtant ea, quæ ab eorum ſtudio poſtulantur, ego me, ſi quid præſtare poſſe mihi uideor, uelim contemnere. non ita laudem fugio; etſi nec nimis appeto. alterum ſtupidæ cuiuſdam ſapientiæ, alterum inſanæ ambitionis eſſe uitium ſemper duxi. neque uero, ſi quid mihi elegantioribus in litteris aſſumpſero, longe admodum ab ijs finibus, quos modeſtiæ ratio

DD tio

tio præſcribit, diſcedere mihi uidebor. ſcis tu Aeli, pro noſtra uetere amicitia, & familiaritate, per quot annos, quibus laboribus hæc, quæ ab humanitate nomen acceperunt, ſtudia coluerim. ſciebat optime omnium, & mihi, cum uiueret, hoc nomine tribuebat plurimum, Bernardinus Maffeus Cardinalis, meus ille, in omni mihi uita deflendus Maffeus, urbis deliciæ, lepor, humanitas, exemplum antiqui officij, flos omnium uirtutum. is amabat hæc ſtudia mirifice, eaq; quibus poterat rebus (poterat autem plurimis) tuebatur, & fouebat. bene autem de hac, quæcunque in nobis eſt, uel potius quantulacunque eſt, latinæ orationis facultate exiſtimabat: meq; quotidie, quantum poſſem ut latine ſcriberem, urgebat. & ſcribebat ipſe, ut ſcis, luculenter, & egregie. probabat omnino meum conſilium, & efferebat maxime, de commentarijs in Ciceronis orationes; ſed exerceri malebat prius induſtriã meam in antiquitatibus Romanis, ipſo potisſimum auctore inſtitutis. interim, ut quaſi ex unius partis forma de toto liceret ædificio conijcere, unam aliquam, quæ ſpecimen ingenij mei præberet, orationem ſubſiciuis horis ut exponendam ſuſciperem, hortatus eſt. ego ſumpſi pro Sextio: nec multis poſt eum ſermonem menſibus hunc, qui nunc in tuo nomine, Antoni

 toni

toni Aeli, apparebit, commentarium abſolui. et, quod, ille ſi uiueret, feciſſem, ut hoc ei, quidquid eſt, muneris deferrem, ſtudio meo commotus, illius uirtute impulſus; idem nunc, iiſdem adductus cauſsis, tecum facio libentisſime. nam cum amicitia inter nos eſt, quanta inter duos, quorum & uoluntates, & iudicia conſentiant, eſſe poteſt maxima: tum habes uirtutem, non eam, quæ petitur à libris, quæ uno ſcientiæ nomine definitur; ſed eam, quæ oritur ex animi præſtantia, & multas in ſe laudes continet; ſtudium in ſuſcipiendis Eccleſiæ cauſſa laboribus, conſtantiam in perferendis; humanitatem in excipiendis hominibus, benignitatem in ſubleuandis; comitatem in conſuetudine familiarium, grauitatem in congreſſu & ſermone clarorum tuiq; ſimilium uirorum; denique uoluntatis propenſionem ad optima quæque ſingularem. itaque te ſummus ille artium honeſtarum patronus, decus Italiæ, Alexander Farneſius Cardinalis in oculis fert; tibi arcana communicat; tuis in conſilijs, ſi quid deliberandum eſt, multum, ſi quid perficiendum, in uigilantia plurimum ponit. tu, quo apud illum Maffeus olim loco fuit, eodem ipſe nũc es: rectisſimamq; laudandarum actionum uiam, obſeruatis Maffei ueſtigiis, ingreſſus, pergis eò fauentibus hominibus, ap-

probante Deo, ubi debitum iis, qui bene ac laudabiliter uixerint, præmium, ſumma dignitas perſoluitur. Mouit etiam me uehementer illa ratio; quòd erat inter uos coniunctio animorum arctisſima, conueniebant ſenſus, congruebat uoluntas: præterea ſimplices animi, & puri, nulla ſimulationis arte obducti, nulla inuidiæ aut maleuolentiæ labe ſuffuſi. Quare, quoniam illa Maffei ſuauitas, illud ingenium, illa uirtus erepta morte, nimium iniquo fato, nobis eſt; (tametſi memoriam illius uiri neque mihi mors, neque omnino dies ulla unquam eripiet) & quando, quæ illius erant partes in ornandis liberalibus diſciplinis, eæ translatæ ad te uidentur, præclariq; muneris quaſi uicarius relictus es: ego quoque, quod in illum ſtudii, quod habui uoluntatis, ac beneuolentiæ, (id erat tantum, ut accedere nihil poſſet) totum illud in te unum, illi quamſimillimum, contuli: & qui te antea, multis erga me meritis, multis ingenij tui ſuauitatibus adductus, unice dilexiſſem, tamen id, quod in amore ſummum uidebatur, auctum, cum hoc accesſit, etiam atque etiam, plenisſimeq; cumulatum intelligo. Tibi igitur offero, fructum ingenij mei, in orationem pro Sextio commentarium, operis uniuerſi, quod maiores à me uigilias poſtulat, imaginem: quod ipſum,

Maffeo

Maſſeo promiſſum, idem tibi, qui eius in locum ſucceſsiſti, iam nunc animo dicamus. uerum hoc ſerius fortaſſe præſtabitur. de re enim, quod ad me attinet, conſtitutum eſt, &, ut uides, aggreſſus iam ſum: de tempore, is, à quo noſtrorum conſiliorum pendet euentus, rerum omnium moderator uiderit deus. habeo nunc in manibus Antiquitates: eas niſi pertexuero, nihil inſtituere in animo eſt. pertexere autem ut poſſim, duo ſunt optanda, ualetudo, & ocium: quod utrunque, aſsiduis annorum ſuperiorum ſtudijs infirmatus, & rei familiaris cura impeditus, nunc quidem magna ex parte deſidero. accipe interim hoc, quod adeſt, argumentum obſeruantiæ in te meæ; & illud, quod aliquando, ut ſperamus, futurum eſt, ſuo tempore expecta.

AD IOANNEM MORVILLERIUM, Regis Gallorum apud Venetã remp. Oratorem, in quattuor Demoſthenis Philippicas, latinitate donatas, præfatio.

QVA'M *difficili in loco uerſetur eorum induſtria, qui de græco uertunt, neque tu, ut arbitror, ignoras, Ioannes Moruilleri, uir clariſſime,*

riſſime, cui uel exercitatio litterarum, uel ipſa natura, uel potius utraque ſimul hoc dedit, ut in iudicando excelleres; & ego experiens ita ſenſi, ut, qui alijs antea in hoc genere peccantibus acerbior fuiſſem, ac durior, idem poſtea, re tentata, eo libentius ignouerim, quo magis eandem ipſe culpam extimeſcerem. Occurrunt ijs, qui de græcis latina faciunt, duo inter ſe maxime contraria uitia: quorum utrunque cum euitandum æque ſit, ita periculoſa tamen cautio eſt, ut fere, declinare ab altero dum uis, in alterum incurras. nam & qui in eo laborant, ut græca uerba totidem pene latinis reddant, quòd fideles interpretes haberi uolunt, inepte faciunt, atque in illa ipſa nimis attenuata diligentia grauiter peccant; quoniam quidem res ipſa primum fit obſcurior; quod cum interpretis officio pugnat; deinde latinæ orationis dignitate cultuq; deſtituta ſordeſcit: & qui horum in uerbis referendis religionem improbant, putidamq; appellant, libertatem ipſi quandam & licentiam magis amant; his plerunque contingit, ut, dum ad ornamenta toto animo intendunt, ab ipſa ſententia longius aberrent. ſummũ artificium, ſummáq; poſſidet prudentiá, ſi quis inter has difficultates cõſtitutus, quaſi medius inter duas Syrtes ita nauigat, ut naufragiũ non faciat. quod

ætate noſtra cum ex tranſalpinis hominibus multi, ex noſtris etiam non pauci tentauerint; tamen, cum omnes excuſſi, uix unum aut alterum ex uniuerſa multitudine reperio, qui perfecti munus interpretis expleuerit. Atque ego uidebam fore, ut in illam ipſam peccantium interpretum turbam conijcerer: & communem eſſe cauſſam confiteor: ſed mea tamen hoc probabilior eſt, quòd alij ſe ad id, quod in hoc genere perfectum eſt, perueniſſe ſunt arbitrati; ego, quàm à perfecto longe diſtem, ipſemet intelligo: ut mihi ſaltem incorrupta fuerit idea, alijs non ſolum perficiendi ratio defuerit, uerum etiam iudicandi. ſed quia fieri poteſt, ut, quemadmodum alij falluntur in eo, quia ſua ſcripta nimis indulgenter probant; ego contra fortaſſe fallar in eo, quia mea ſeuere nimis improbem: expecto, quid tu ſentias, Moruilleri ſapientiſſime: ut, ſiue inter me et alios interpretes aliquid intereſſe duxeris; ſiue me quoque in eodem, quod aiunt, hærere luto iuducaueris; ego, quidquid ſtatueris, ad tuam ſententiam meum de me ipſo iudicium in utranque partem accommodem. Equidem probari à te, atque etiam laudari mea ſcripta uelim: &, qui minime ſoleo eſſe ambitioſus, tamen igniculis quibuſdam cupiditatis incendor, ut meum nomen in

ore tuo uerſetur. non enim, à quouis homine laudari, optabile eſt; turpe etiam, à quibuſdam. me quidem non tam ipſa laus, quàm laudantis auctoritas afficit. quare cum tu is ſis, de quo duo Reges, at quales Reges? omnium, qui in Gallia regnauerint, maximi, pater, & filius, optime ſenſerint; quorum alter legationem tibi ad Venetam remp. detulit, alter eundem honorem poſtea confirmauit; cumq; in ipſa legatione publicam perſonam omni re, loco, tempore ita ſuſtineas, ac tuearis, ut ſummam in te grauitatem omnes laudent, nec tamen humanitatem quiſquam deſideret: magni refert ad ingenij mei commendationem, quid tu, uir primarius, & omni laude circumfluens, de hac mea tenui uigilia ſentias. poteſt obſcuram per ſe lucubrationem tuum teſtimonium illuſtrare. quod ego ſi aſſequar; ad illa præſtantiora, quæ maiorum uigiliarum ſunt, quæ ſcis à me iam eſſe inſtituta, fiam alacrior: quæ ipſa poſteri cum legent, (non enim dicam, ſi legent; quia, quod ſumme cupio, ſumme etiam ſperare iucundum eſt;) de tua, non una, aut altera uirtute, ſed ſapientia, quæ omnes uirtutes continet, me narrante cognoſcent; &, cum cognouerint, ipſi quoque prædicabunt.

Ad

AD HIPPOLYTVM ESTENſem, Cardinalem, in librum de Romanis legibus præfatio.

OMNES *artes, atque omnes res,* HIPPOLYTE *Princeps, & Cardinalis, modo augeri, modo minui, nec eaſdem perpetuo eſſe, ſatis inter omnes conſtat. patet hoc quidem oculis primum, deinde etiam mentibus. oculis notamus euenta : mente, cur quidque eueniat, quò ue referenda ſit cuiuſque rei mutatio, intelligimus. itaque lapides, & metalla, quæ omnium duriſſima ſunt, quæ uis hominum frangere uix poteſt, hæc tamen conficit, & conſumit uetuſtas. quidquid enim ex partibus aliquando coiit, & concretum eſt; id eaſdem in partes aliquando dilabatur, ac diſſipetur, neceſſe eſt. habet hoc materia illa, unde res omnes conſtant, ut formæ mutationem quærat: idq́;, quod ſequitur, aſſecuta, migrat in alias naturas, quaſi, quod appetijt, eo nunquam eſſe contenta uideatur. neque uero hæc naturales tantum ad res conditio pertinet, ſed inuenta quoque hominũ, operaq́; attingit. mores, conſuetudines, loquendi ratio, quam linguam uocamus, leges ipſæ; quas ne quid unquam ex hominum memoria deleat, in æs incidimus,*

omnia

omnia demum, quæ ab arte naturam imitante fluxerunt, quotidie mutantur, ac tolluntur, non modo ab externis cauſſis, contra uoluntatem noſtram, uerum etiam à nobis ipſis, quia tempus ita poſtulet. ſed artes liberales, optimaq́; ſtudia, quæ nuſquam magis, quàm in Italia, honor aluerat, atque auxerat, ætas nulla magis afflixit, quàm cum Romani Imperatores, imperij ſede in Thraciam tranſlata, Italiam barbaris nationibus diripiendam, ac deuaſtandam reliquerunt. quòd niſi ſuperioribus annis Principes, ac Pontifices aliquot, maxime uero Leonis X egregia, propeq́; diuina liberalitas huic malo ſubueniſſet; quem Laurentij Medices, patris ſui, clariſſimi uiri, exemplo commotum, etiam uere laudis cupiditas impulit, ut iacentes ingenuas artes, magnis propoſitis præmijs, excitaret: barbara, credo, quod ad litteras attinet, magna ex parte nunc eſſet Italia: dignitas omnis philoſophiæ, ſplendor omnis obſoleuiſſet eloquentiæ. ſed neque ille huius præclari operis ſummam potuit abſolere, ereptus morte, diſciplinis liberalibus nimis immatura: & interitum illius tempora ſunt eiuſmodi conſecuta, ut, quæ paululum iam luxerant honeſtarum ſcientiarum ſtudia, ea perpetuis multorum annorum tenebris quaſi nox quædam obſcurauerit prorſus

ſus, atque extinxerit. fatalis enim bellorum tempeſtas non exercitationem modo litterarũ ſuſtulit, uerum etiam, quæ ſunt in excolenda uirtute poſitæ laudes, eas labefactauit omnes, atque peruertit. ac nunc quoque, cum pacis aliqua ſpes, longo ſane interuallo, affulſiſſet; miſera rurſus eodem malo tentatur Italia, ueteresq; calamitates aduerſus bonis artibus neſcio quis Genius inuehit. Nunc te, Hippolyte Cardinalis, cui ſummam iuuandi generis humani uoluntatem Deus tribuit, eximiam ad laudem uocat occaſio. ſuſcipe deſertum pene ab omnibus litterarum patrocinium: collige tu, quæ alij diſſipant, omnium laudandarum doctrinarum ſtudia, & reſtitue nobis illa, quæ uel hominum improbitas, uel, ut aliò culpa deriuetur, fortunæ uis eripuit. hæc eſt actio digna Cardinali, digna Principe, Hippolyto uero & Cardinali, & Principe digniſſima. Vidimus tuam præteritam uitam. ab ea nihil humile, nihil obſcurum, nihil uulgare, ampla omnia, præclara, inuſitati exempli, noui generis expectantur. quæ tu, ne à te ipſo diſſentias, nunc quidem magna ex parte præſtabis, atque adeo iam præſtas, bonis uiris, & eruditis beneficentia ſubleuandis. quorum ex ingenijs non dubito quin quotidie aliquid efflorеſcere tuo beneficio uideas.

deas. quod quia præclarum eſt, exemplum alij ſequentur. ſcribent omnes, quod quiſque poterit, illecti gloria, & commodorum ſpe cõpulſi. nam, ut coniecturam de me ipſo faciá; quem eſſe nihil in litteris fateor; ſed, ut aliquid tamen eſſem, laboraui; ego olim (decennium, opinor, abijt, eoq; amplius) auctoribus duobus eximijs uiris, Petro Bembo Cardinali, & Bernardino Maffeo, qui poſtea dignitatem eandem magnis in Eccleſiam Chriſti meritis eſt conſecutus, dederam me ad res Romanas, illas ueteres, obſeruandas, & ex omnibus antiquorum monimentis omni ſtudio colligendas: ut, cum illam remp. qua nulla fuit, nec erit unquam illuſtrior, uniuerſam animo, ac ſcientia comprehendiſſem, latinis eá litteris explicarem, egregiumq; bene, ac laudabiliter inſtitutæ ciuitatis exemplum meis, quatenus quidem ipſe poſſem, ſcriptis expreſſum, poſteris relinquerem. Res erat præclara; meq; delectabat uehementer, & afficiebat ipſa tractatio. itaque meam omnem induſtriam, omnem curam, omnes denique in hoc ſtudio cogitationes fixeram, ac locaram. ſed accidit iniquo meo fato, ut horum utrunque, Bembum primo iam ſenem, cuius in beneuolentia ornamenti mihi erat plurimum, deinde Maffeum, non ætate minus, quàm uirtute, florentem

tem, in quo mei ſpes ocij ſita omnis erat, à quo pendebam totus, importuna morte ereptum amiſerim. deſtitutus eo præſidio, quo meæ fortunæ nitebantur uno, fractus animo, ac debilitatus inſtitutum Antiquitatum Romanarũ opus omiſeram, & ad alia me conuerteram. poſtea uero quàm, honorifica in primis conditione delata, magno ſum à te tuo beneficio in tuorum familiarium ordinem inuitatus; quod ego ſummæ felicitatis loco duxi; erectus mente, atque animo, rurſus, quod abieceram, ſuſcepi, onusq; tantum, quantum priuatis opibus perferri uix, aut ne uix quidem poteſt, te uno fretus egregie ſuſtineo. Et, ut ex parte totum iudicare poſſes, de decem, quos exorſus ſum, libris hunc de legibus potiſſimum, quem ad te mitterem, delegi: non quòd ita poſtularet ordo: (ſextum enim in Antiquitatum uolumine locum obtinet) ſed, quòd, cum omnium librorum materies non modo coacta iam in unum à me eſſet uniuerſa, uerum etiam ſatis diligenter in partes diſtributa; caſu accidit, ut hic minus, quàm ceteri, rudis, minus eſſet impolitus. præterea feci libenter, tuis actionibus admonitus. leges enim hic liber complectitur. porro leges nihil aliud, quàm rationem, nihil, præter ordinem, docent. ratio autem, & ordo, ſi uſquam, in tuis moribus elucet.

quippe

quippe nihil agis non moderatum, nihil non æquabile, nihil, quod non cum ea, quam ſuſtines, perſona, id eſt cum religione uere Chriſtiana, ac ſedis Apoſtolicæ dignitate conſentiat. quare cum omnia mea tua ſunt; quandoquidem ego me tibi, quidquid ſum, & quantus quantus eſſe poſſum, totum addixi: tum uero hic de legibus Romanis liber uere tibi debetur, tibiq; eſt à me iure optimo inſcriptus. quo in libro bene poſitam à nobis operam ſi duxeris; de ceteris quin idem ſentias, haud equidem uerebor. pergo enim ſtudio pari, uoluntate etiam, ut mihi uideor, acriore. unum modo exoptandum eſt, ut, quando nos ab hoc ſtudio nulla utilitas, nulla uoluptas, ne ualetudinis quidem ſatis imbecillæ ratio poteſt auellere, noſtris laboribus tua beneuolentia quaſi propitium numen adſit. ſic enim fiet, ne quà prorſus in difficultate, ne quò unquam in ſcopulo noſtra hæreat induſtria: & in eum, quò ſpectat animus, portum ſecundo curſu, tuæ benignitatis aura proſequente, facile peruehemur.

IN EDITIONE KALENDARII ROMANI præfatio.

FACTVM *eſt à me ſane libenter, ut, cum edendi eſſent Romani faſti, è lapidibus Capitolinis*

linis deſcripti, adiungerem ad eos Kalendarium, ex quo ratio dierum, pro ea, quæ Romæ olim fuit, conſuetudine, tota patet. atque in hanc me uoluntatem, uel cupiditatem potius primum ea, quam & mea ſponte, & patris exemplo ſemper ſpectaui, publica litterarum utilitas, deinde etiam Caroli Sigonij, uiri optimi, & ab omni prorſus iniqui animi labe puri, ſingularis doctrina deduxit. putaui enim, id quod res eſt, futurum, ut ad Kalendarium ex faſtorum ſocietate commendationis tantum accederet, quantum ad ipſos faſtos è Sigonij ſtudio, ingenioq́; eſſe adiunctum, qui diligenter additamenta ipſius, & in ea commentarium, qui propediem edetur, pleniſſimum legerit, facile cognoſcet. non enim illa ſupplementa, quæ in lapidibus illis, unde faſtos habemus, deſiderantur, ex Liuio, aut Dionyſio, aut ex duobus tribus ue præterea libris, quos etiam leuiter eruditi homines in manibus habent, colliguntur. non eſt id, ut rudes antiquitatis homines exiſtimant, ioculare quiddam. opera hæc quidem eſſet, non induſtria. et operæ quis laudem tribuit, cum in tempore duntaxat poſita ſit? induſtria uero non ab ingenio, non ab intentione quadam mentis abeſt: itaque iure laudatur. quòd ſi ſatis eſſet hiſtoriam ſemel aut iterum legendo percurrere;

nemo

nemo eſſet, cui Romanarum rerum notitiam aſſiduo biennij triennij ue ſtudio comprehendere uniuerſam nõ liceret: in qua tamen ego iam per decennium deſudo: & , quo diligentius ea ipſa, quæ legi ſæpiſſime, cogitatione retracto, eo certius, quantum in hoc genere ſit difficultatis, intelligo. itaque opto, ut, quæ alij colligerunt, omnes edant ſtatim, & mihi hanc laudem præripere conentur. uideo enim fuiſſe non nullos, qui, meis ſcriptis ad huius ſcientiæ ſtudium aliquot abhinc annis excitati, & indicibus eorum librorum, de quibus edendis cogitare me, iam diu polliceor, animaduerſis, quaſi quodam lumine ad ineundam ſtudiorum uiam prolato, ambitione præcipites, dum anteire nobis uolunt, in maximos, maximeq; pudendos errores inciderunt: quorum alios alii peritiores, nulla facta mora, alios fortaſſe nos, non illos quidem nominatim, ſignificatione tamen ſatis aperta, ne omnino debita laude fraudentur, aliquando refellemus. Redeo ad Sigonium. Ille uero, cum, inſpectis antiquis libris, lapidibus, nummis, nomina magiſtratuum uetuſtate uel amiſſa prorſus inuenit, uel mutila perfecit; cum faſtorum partem, alienum in locum translatam, in ſuam ſedem retulit; cum cenſuras, cum triumphos addidit, & trunco quaſi corpori ſua membra reſtituit;

nihil

nihil potuit difficilius, nihil, in quo maiorem à bonis bonarumq; litterarũ ſtudioſis hominibus inire gratiam poſſet. hoc enim libro, hoc, inquã, quem nos edimus, (nam inchoata quis perfectis anteponat?) qui res Romanas curãt, horis fere ſingulis utantur neceſſe eſt. itaque eum qui litteris à me poſcebant ſuperioribus menſibus, amici homines aliquot ex Hiſpania, plures ex Gallia, & Germania; hoc adſcribebant omnes, cum Caroli Sigonij ſupplementis. quorum à me uoluntati ſatisfactum eſſe, uehemẽter gaudeo, eoq; magis, quòd adiunxi, quod fortaſſe non expectabant, non poſcebant certe, Kalendarium Romanum, utile illud quidem dierum cauſſa, quorum in eo genera diſtinguuntur, ſed utilius ob id aliquanto, quòd ad comitia, iudicia, ſenatum, Romana denique omnia, qui coniectura, ingenioq; ualebunt, multam inde ſcientiam deriuabunt.

AD HIERONYMVM FALETUM, Herculis Ferrarienſium Principis apud Venetam remp. oratorem, in ipſius poemata præfatio.

Magna *laus eſt eorum, Hieronyme Falete, qui non ad uulgarem humilemq; artem, ſed*

ad nobilem aliquam, liberalemq; doctrinam ſua ſtudia contulerunt: maxima uero, ſi quis eam philoſophiæ partem, quæ poeſis appellatur, ita eſt complexus, itaq; hæret in ea cognoſcenda, ut auelli nulla prorſus ratione poſſit. itaque ueteres illos, quibus optimi ac ſummi Dei uocem audire, eiusq; ſermone frui ſæpe licuit, homines ſapientiſſimos, atque ſanctiſſimos, poeticæ facultatis admodum ſtudioſos fuiſſe conſtat, ſuasq; cogitationes non eo, quo quilibet uteretur, ſermone, ſed uerſibus exponere uoluiſſe. quorum extant non nulla, ſane præclara: quæ cum legimus, afficimur, &, quaſi diuina quadam ui abrepti, extollimur haud paulo altius, quàm qui rerum humanarũ in ſtudio uerſantur. Habet igitur ars poetica dignitatem; quandoquidem in ea latent arcana philoſophiæ, quæ profanis oculis non patent: ea rudes animos excolit: ea nos ab rerum humilium ſtudio deducit: ad egregios mores, ad ueram religionem, ad excellentem magnarum rerum cupiditatem uocat. Habet eadem ſuauitatem: quia uocibus apte conſtructa oratio miram infundit auribus animisq; iucunditatem. Et, ut uno uerbo comprehendam, poeſis numerus eſt: numerus porro nihil aliud, quàm ordo: ordinis autem principium à Deo fluxit. diuini ſunt igitur homines

poetæ, nec ullo non honorum genere deco-randi. poetas autem definio, non quicunque uerſus faciunt; qui moleſta & odioſa garruli-tate ſæpe nobis obſtrepunt; ſed eos, quorum in uita non minus, quàm in ſcriptis, elucet or-do; à quibus colitur humanitas, & beneficen-tia non modo laudatur, uerum etiam pro fa-cultatibus exercetur. hæc enim ſunt ſacra illa myſteria, quæ poeſis fabularum ſpecie ita ue-lat, ut ea tamen uatum excellentium, hoc eſt bonorum uirorum, mentes intelligant. quæ uero his uirtutibus aduerſantur uitia, hæc ſunt illa monſtra, inimica naturæ, quæ poeti-cis figmentis oſtenduntur, ſus Erymanthius, leo Nemeæus, hydra Lernæa, gigantes, et har pyæ, quæq; alia traduntur, perdendis homini-bus, aut frugibus nata. Neque uero tu, Fa-lete doctiſſime, tantam animi præſtantiam poſſideres; non eſſes tam ad omnem uirtutem, ad omnem laudem propenſus; non tam in mo-ribus elegans, in conſuetudine comis, atque e-tiam pro tuarum copiarum ratione beneficus, ac liberalis; niſi magiſtram ab ineunte ætate habuiſſes poeticam artem; quæ te ſuis præce-ptis erudijt, atque informauit; nihil ut age-res, quod ab honeſto diſſideret; nihil ut in om-ni uita, præter decus, & antiqua maiorum tuorum, hominum clariſſimorum, inſtituta,

cogitares. cuius tanti beneficij non eſt apud immemorem gratia collocata. habes enim poeſim in delicijs: eam amas: eam ornas. cumq́; Herculis, Ferrarienſium Principis poſt hominum memoriam maximi perſonam ſuſtineas, idq́; tanto ſplendore, ac tanta, quanta nemo unquam antea, dignitate; ſummis tamen magnarum rerum occupationibus diſtrictus, ſcribis ſæpe uerſus Calliope dictante, & à grauiſſimis curis tanquam in amœniſſimos Muſarũ hortos animi cauſſa diuertis. ſuperioribus quidem diebus, cum egregium illum Athenagoræ, ueteris philoſophi, librum, de altera hominum uita græce ſcriptum, Italicum in ſermonem conuertiſſes; atque ego te, quod uiatores, difficili confecto itinere, conſueuerunt, aliquot dierum quietem uelle capere exiſtimarem: inueni te poema tuum de bello Sicambrico, non nullis abhinc annis compoſitum, ita tractantem accurate, ut adderes non pauca, quædam detraheres, multa corrigeres. quæ cum legerem, admiratus elegantiam uerborum, ſplendoremq́; ſententiarum, hortatus ſum ut ederes, & eo magis, quòd reliqua tua poemata, non modo iam typis impreſſa, uerum etiam ſcripta, per manus, perq́; ora doctorum uirorum eximia tua cum laude uolitarent. qua in re non modo meo, uerum etiam

ſtudio-

ſtudioſorum omnium nomine gratias tibi habeo, habeboq́; , dum uiuam, immortales; quòd meis hortatibus, ac precibus tribuiſti tantum, ut te mihi totum remitteres, tuorumq́; poematum ius omne tuum, omnemq́; plane poteſtatem ad me liberaliſſime transferres. quod cum impetraſſem, exceptus ſum illicò ea cura, Principi ne alicui uiro, quod fere ſolet, an amico homini, ac familiari, an uero tibi ipſi potius ingenij tui fœtus eſſent dicandi. tibi quidem tua deberi uidebantur: ſed ab huiuſmodi conſilio tua mihi multis in rebus perſpecta modeſtia deterrebat. rurſus, cum intelligerem, omnes fere libros, qui typis diuulgantur, uel ijs dicari ſolere, quorum auctoritas, aut quorum opes utilitatem aliquando aliquam ei, qui mitteret, parere poſſet; uel ijs, quos pro magnis eorum beneficijs aliquo munere remunerari æquum eſſet; uel ijs denique, cum quibus minime uulgaris intercederet amicitia: hæc, Falete humaniſſime, cùm omnia concurrerent, uictus ſum, tuaq́; ad te ipſum ſcripta mittere conſtitui. nam etſi Princeps tu quidem fortuna non es, ſummis tamen Principibus tua te uirtus ita commendauit, carumq́; reddidit, ut eorum opibus æque, ac tuis, eos, quos diligis, beare poſſis. ſed omitto reliquos. Hercules uero, Ferrarienſium Prin

ceps, immortalitate digniſſimus, cui te totum uni addixiſti, cuius eſſe uis quidquid in omni uita præſtare potes, is quo te numero habeat, facile declarauit, cum, poſt multas legationes, ad Sarmatarum Regem, ad Imperatorem, ad Pontificem, oratoris apud Venetam remp. munus honorificentiſſimum tibi commiſit. quapropter, quod ad hanc partem attinet, parui refert, utrum Principis nomine liber aliquis inſcribatur, an uero eius, cuius apud Principes auctoritas ea ſit, ut prodeſſe quibus uelit non mediocriter poſſit. De tuis autem erga me officijs quid agam pluribus? quæ cum & multa ſint, & maxima; tum uero illud excellit, quòd in hac mea ſatis diuturna oculorum ualetudine uenire domum meam quamſæpiſſime, animumq; meum, triſtibus curis affectum, tuo aſpectu, ac ſermone recreare ſolitus es. Amicitia uero ſi ſpectanda fuit; neminem tibi debui anteferre. coniunxit enim nos non caſus, ut multos, non uulgare aliquod ſtudium, non ambitio, non utilitas, ſed ipſa, quæ omnes res nobilitate uincit, uirtus, & artium liberalium ſocietas; quarum uterque noſtrum incredibili ſtudio tenetur. Mitto igitur ad te, quando ita ratio poſtulat, tua poemata, non ut tibi, de me optime merito, quaſi gratiam referam de tuo; ſed ut habeat à me

noſtra

noſtra ætas, atque adeo poſteritas ipſa, primum, teſtimonium beneuolentiæ atque obſeruantiæ in te meæ, deinde beneficium, quod, tua ſcripta cum leget, fatebitur eſſe maximum. Interea peto à te, ut in illo maiorum uigiliarum opere de fiſco, cui nondum extremam manum impoſuiſti, exorari te ſinas, id eſt ut abſoluas, atque perpolias. magnum enim inde fructum capient omnes iuriſconſulti: cum te difficiles admodum reconditæ materiæ nodos ingenio ſoluentem, & quæſtiones illas implicatas atque inuolutas explicantem, exquiſitoq; quodam ordine tractantem intuebuntur. Neque uero tua mihi eſt occupatio minus nota: cum et negocia tractes Principis eximij; & ob tuam uirtutem nobiles uiri non modo quotidie, uerũ omnibus pene horis officij honoriſq; cauſſa ad te adeant: ſed rurſus eum te eſſe noui, qui, quod tibi occupationes eripiunt, id ingenij præſtantia conſequaris. conſule igitur gloriæ tuæ: conſule ſtudioſis omnibus antiquarum nouarumq; legum: effice, ut, quantum in poetica facultate, quantum eloquentia polles, tantum in iure ciuili, maximeq; in ea parte, quæ obſcuritatis habet plurimum, ualere te tua ſcripta ſignificent. Meam uero hanc, quam profecto in hac epiſtola uides elucere, uoluntatem, animiq; ſingularem ad te aman-

dum propenſionem amplectere: atque ita ſtatue, ſi tu mihi, quod, ut uideo, præclare facis, in amore reſpondebis, par amicorum neque noſtra, neque ueterum memoria coniunctius ullum fuiſſe. idq́; quanti à me fiat; dabo operam, quantum in me erit, quotidie certius ut intelligas.

AD ISABELLAM VILLAMARINAM, Salernitani Principis coniugem, in Scipionis Capicii poemata præfatio.

E x *omnibus rebus humanis cum nihil ſit litteris doctrinaq́; præſtantius; ſequitur, ut litterato Principe laudabilius nihil eſſe uideatur. non enim, ſi quis humili fortuna ſcientijs animum excoluerit, quamuis omnium uirtutum intelligentia ſit ornatus, æque tamen eas uirtutes exercere poterit, ut ſummo loco natus. omnium eſt ſcire, non omnium tamen agere. non cadit in quemuis adminiſtratio iuſtitiæ, non liberalitatis. eſſe oportet, quibus imperes, ut iuſtitiam colere poſſis; eſſe, quod des, ut liberalitatem. Et quoniam ad hæc primum à natura formamur, & fingimur, ut, quæ laudabilia ſunt, noſtra ſponte diligamus; deinde præceptis inſtituimur, ut uoluntatem ratio confirmet:*

firmet: utrunque ſi quis habet, ueriſſimis laudibus ornatur, eo magis, ſi is eſt, cui tertium etiam illud contigerit, ut fortunæ commodis abundet. nam qui uirtutem non ut primum bonum, ſed ut alterius boni cauſſam quærit, ut diuitiarum, ut honorum: ei uirtus, quæ perfecta non eſt, quia quæritur ad aliud, perfectam laudem afferre non poteſt. perfecta uero uirtus eſt, quæ ſe ipſa contenta nihil appetit, quod extra ſit. hanc ſi quis eſt qui ſequatur, qui unam diligat, qui ipſam propter ipſam, non propter aliud, expetendam ducat; hic eſt, quem Dij præter ceteros diligere putantur, cui quidem eam mentem dederint, ut præter ceteros ſaperet. Tua hæc eſt, Iſabella præſtantiſſima, tua inquam hæc maxime laus eſt. cum enim tibi aut ad opes, aut ad dignitatem nihil fere poſſet accedere; quarum rerum cupiditate adducti, magnarum artium in ſtudijs plerique uigilarunt; ipſa, nihil huiuſmodi ſpectans, uirtutis amore capta, cuius pulchritudinem animo cerneres, effeciſti, ſtudio tu quidem, ſed ingenio magis, ut, cum eſſes omnium nobiliſſima, omniumq; pulcherrima, quorum alterum maiorum tuorum, maximeq; uiri tui, Principis omni laude cumulati, magnis rebus teſtata uirtus, alterum benigniſſima tibi Natura dedit, eadem & ſis,

& habearis omnium doctiſſima. hinc illa ad te colendam ſingularis omnium propenſio: hinc multorum poetarum, quibus grauiſſima Regum bella magni operis argumentum ſuppeditare poterant, ad te canendam traducta ingenia: hinc Capicius ille tuus, tuarum laudum laudatisſimus præco: qui te admiratur unam, qui obſeruat: qui cum de te multa, & uera prædicauit, ita concludit, unam habere, quæ optabilia ſint, omnia. itaque me quidem eodem ſtudio inflammauit, nihil unquam ut ardentius optarim, quàm ex tuis unus eſſe. quod quo facilius impetrarem, feci, ipſo permittente, atque etiam libente Capicio, ut eius libros, de Principis rerum duos, de uate maximo tres, meæ in te ſummæ obſeruantiæ teſtes emitterem. diuinum carmen eſt, multis luminibus ingenij, multa arte diſtinctum. equidem nihil legi in hoc genere perfectius: ut ne Lucretius quidem pluris apud me ſit: quo cum antea propter ſermonis elegantiam delectarer, uterer'q; multum, cœpit mihi iam minus eſſe familiaris, poſtea quàm Capicium legi. Hoc opus, & quia ſcriptum eſt à tui ſtudioſisſimo, & quia uerſibus te dignis, ideſt luculentisſimis, non dubito, quin à me miſſum auide accipias, ſic inquam, ut de iſto me munere ames plurimum.

Ad

AD TORQVATVM BEMBVM, Petri filium, in Virgilium præfatio.

QVOD *ego de arte poetica ſentio, idem tibi, Torquate Bembe, qui res præclaras ingenio ſtudioq; conſecutus es, bene iam eſſe cognitum ac perſuaſum facile puto; non eſſe eam inter ea, quæ minimi ducuntur; non uulgarem, non leuem; ſummum eſſe quiddam, ac plane diuinum; quiq; ſuas ad eam cogitationes contulerunt, etiam ſi, quod uolunt, non aſſequantur, probandos tamen eſſe, quia ſcilicet ad maxima contendant; qui uero in ea ita uerſantur, ut excellant, colendos nobis eſſe uehementer, omniq; omnium laudum genere cohoneſtandos. Ac miror equidem fuiſſe, hodieq; eſſe nō nullos, qui rem hanc pulcherrimam, ac deorum nobis munere conceſſam, parui pendant, atque etiam, ſi Dijs placet, in ſermonibus uituperent. Quid, inquiunt, eſt poetica? fabulas continet: fabulis autem quid inanius? Ridiculum: qui ex ipſorum ingenio ceterorum ingenia metiantur; quæq; ipſis obſcura ſunt, ea reliquos uidere non putent. Ego contrà ita ſoleo diſputare; utinam, Torquate, te præſente, ac tui ſimilibus: nihil enim tam optandū, quàm*

quàm habere iudicem in cõtrouerſiis, qui cauſſam, qua de agitur, quæq; propter aliquam difficultatem in dubium uocatur, optime calleat. ſed ego contra, cum in hos incidi, ita ſoleo diſputare. Eſt ne aliquid hominum generi utilius, aut omnino philoſophia præſtantius? negare coguntur. ſi negent, eos ratio refellet, ac ueritas ipſa: quæ cum pugnat, facile uincit. una enim eſt philoſophia, quæ uitia noſtris ex animis euellat; una, quæ inſerat uirtutes: humana omnia, multis obſtructa difficultatibus, aperit; diuina, non illa quidem prorſus, ſed magna tamen ex parte patefacit. atque hanc, quæ tantas res præſtat, ſiue artem, ſiue ſcientiam, ne communis eſſet omnibus, uulgiq; tractatione impuriſq; mentibus contaminata ſordeſceret, obſcuris fabularum inuolucris, quaſi aliquid ſacroſanctum, uelauit, & cuſtodiuit antiquitas. fabulas porro ipſas non eo, quo uulgus utebatur, communi, & ſoluto, ſed exquiſito, & numeris aſtricto orationis genere priſci illi, ſumma homines ſapientia præditi, prodiderunt. placebat hoc illis, primum ut rei dignitatem, ſi poſſet, & quatenus poſſet, uerborum augeret elegantia: lectis enim, admodumq; puris è dictionibus efficitur uerſus; nihil hauritur de fæce: deinde, quia, cum philoſophiam tractarent, maiore neſcio

qua

qua ſuauitate ex illo concentu, quem numeroſa uocum in uerſibus compoſitio gignit, aures animosq; perfundi pulchrum putabant. quæ cum ita ſint: neque fabulas, quæ philoſophiam continent, neque uerſus, quibus fabulæ ipſæ continentur, iure quiſquam reprehenderit. His ego ad coarguendam iſtorum inſcitiam, aliisq; præterea utor argumentis. addo exempla, eaq; Italorum, & eorum hominum, qui noſtra, patrumq; memoria floruerunt. Pontanos, Sannazarios, Fracaſtorios (omitto alios: ſunt enim multi) non ne muſarum in primis conſuetudo delectauit? propius accedo. pater tuus, Torquate, Petrus Bembus, quem orbis terrarum cantat: nec iniuria: uixit enim, quantus ei uitæ curſus fuit, in uirtute totus: is cum alias coluit philoſophiæ partes, tum uero poeticam artem amauit amore quodam ardentiſſimo; eiusq; ſtudium à prima pueritia complexus, nunquam ne in extrema quidem ſenectute dimiſit. ſcripſit autem uerſus in omni ætate multos, & ſcripſit omnium elegantiſſime, ſic, ut ei Apollo dictaſſe uideatur. itaque recte fecit, optimoq; ſane conſilio pater meus, qui latinorum poetarum principem Virgilium eius nomini, quem optimum poetam nouerat, inſcriptum emiſerit. recte item ego, qui patris mei exemplum ſecutus, tibi, & tan

ti

ti uiri filio, multis uirtutibus ornato, & facultatis poeticæ ſtudioſiſſimo, ac peritiſſimo, eundem poetam, quaſi munus Bembæ familiæ debitum, dicauerim. nam quemadmodum parentes noſtri alter alterum tum ſermonibus, tum ſcriptis ornabat; ut, quantum inter ſe amarent, æqui & iniqui cognoſcerent: item ego cupio, & conabor, quantum in me erit, (an præſtare poſſim, neſcio; ſed conabor certe) ut ex meis ſcriptis noſtram amicitiam, meamq; in te ſummam obſeruantiam etiam ipſa poſteritas intelligat. non enim, cum hanc meam multis abhinc annis ad te amandum & colendum uoluntatem contuli, id ſolum ſpectaui, ut quaſi hereditatem adirem amicitiæ paternæ: tametſi hoc ipſum quoque me mouit, ſicuti mouere debuit, ſane plurimum: ſed tua quædam propria ſecutus ſum: tuos, inquam, mores, tua ſtudia, tuas uirtutes uidi primum: deinde ex iudicio fluxit amor; &, quò mea ſponte propendebam, ratio impulit. noui te adoleſcentem, noui iuuenem, & Patauij, & Venetijs, ſanctiſſime uiuentem, & præclara illa cum doctiſſimis uiris philoſophiæ ſtudia tractantem. in quibus cum iam, tuo quidem aliquid, aliorum autem iudicio multum profeciſſes; Romam te, in eam urbem, contuliſti, quam pater tuus theatrum per annos multos habuit ſua

rum

rum uirtutum celeberrimum. ibi nunc tu quoque ſpectaris, & probaris: ibi plauſum fers à bene intelligentibus, beneq; ſentientibus uiris: ibi denique uera illa Petri Bembi cernitur, & agnoſcitur in te filio non minus animi, quàm corporis, effigies: &, ut principia ſe dant, futurum omnes exiſtimant, ut ſummi tibi in eccleſia Petri honores, ac præfecturæ deferantur: deberi quidem iam, nemo eſt, qui non intelligat. Quare lætor equidem, ac fruor iam nunc, pro meo erga te ſtudio, quaſi præſentibus, honoribus tuis; & præcipio gaudia, quanta poteſt animus meus capere maxima, tuæ futuræ dignitatis. perge modo, ut cœpiſti, in tuis perennibus ſtudijs, & animum tuum pulcherrimis, teq; dignis cogitationibus exerce. uides eam uiam, qua pater tuus iuit. extant ueſtigia. iſtac euntibus rectiſſimus eſt ad gloriã curſus, offenſio nulla, nullus error. quod feciſti, laudamus: ſunt enim magni, uereq; laudandi, proceſſus in uirtute tui. quod reliquum eſt: quia te ſummum illud ad decus, quod excellentibus ingenijs propoſitum eſt, tanquam ad metam peruenire cupimus; &, quod cupimus, id in te ipſo poſitum uidemus; fauemus animis, proſequimur ſtudijs, uocibus cohortamur. Atque ego quidem, huiuſce animi mei non obſcurum, ut opinor, argumentum, hunc librum,

librum, qui me tacente apud omnes gentes loquetur, tibi inſcriptum ad te mitto. uolo æternum extare monimentum, unde homines, quid de te ſenſerim, quid iudicauerim, intelligant. uolo, habeas ipſe munus à me, unde, quid tua cauſſa uelim, coniÿcias; & maiora, cum ornandi tui maior aliqua facultas exiſtet, officia ſtudiaq; expectes.

AD PAVLVM RHAMNVSIVM, IOANNIS BAPTISTAE FILIVM, IN CAESARIS COMMENTARIOS

præfatio.

QVI *magiſtram uitæ dixit eſſe hiſtoriam; næ ille, Paule Rhamnuſi, & dixiſſe uere, & præclare ſenſiſſe mihi uideri ſolet. facile enim unus homo, quid multis hominibus euenerit, cum intelligit, eruditur, atque ipſe ſibi normam componit actionum ſuarum, uitæq; totius inter omnes errores, omniaq; pericula ad ueritatem, ac ſalutem dirigendæ. nec aliud eſt noſtra prudentia, quàm euentorum obſeruatio, rerumq; præſentium, ac futurarum ex præteritis, tanquam ex fonte, ſcientia deriuata. quod ex uniuerſo litterarum genere uel ſola, uel certe maxime præſtat hiſtoria, preſertim ſi quis eam ita tractet, ut, euenta dum notat, animum referat ad cauſſas, in easq; attente inſpiciat, & rationem quærat; cur hoc factum, illud omiſſum, cur ex illo calamitates, ex hoc optata contigerint. Atque hoc primum eſt de hiſtoriæ fructu. ſequitur dignitas. Res geſtæ narrantur inter ſummos Reges, potentiſſimas ciuitates, bellicoſiſſimas nationes.*

cauſſæ porro bellorum ſunt, quæ ſunt humanarum rerum maximæ; imperium, ſalus, gloria: quæ ponuntur in armis omnia, & à conſilio ducum, à uirtute militum, ab ipſa fortuna pendent. Neque uero dignitatem quidem habet, ac fructum, uoluptatem autem hiſtoria deſiderat. nam ſi uoluptas eſt, quam magnarum uariarumq; rerum aſpectus animis noſtris infundit: nulla pulchrior ſpecies, nulla gratior, nulla prorſus hiſtoria iucundior. uides, ut in tabula picta, aduerſa ducum excellentium ſtratagemata, artes, inſidias; ſpem potiundi, metum amittendi; cæſos exercitus, urbes captas, imperia deleta: age, fortuna commutata, cadere inſultantem, uictum exurgere; eodem pene momento lætitiam pelli mærore ſuccedente, mæroremq; lætitia. hæc dum legimus, haurit animus uoluptatem incredibilem, aliturq; pabulo ſuauiſſimo, nec ſatiatur, donec ad exitum peruenerit. Cyrus ille, Perſarum Rex, qui orientem ſubegit, Pyrrhus Epirota, caſtra metandi laude præter ceteros inſignis, & duo illi, barbarorum omnium clariſſimi, Alexander Macedo, & Annibal, præterea de Græcis Themiſtocles, Ageſilaus, Epaminondas, quo modo, cum eorum facta commemorantur, animos noſtros afficiunt? expectatione ſuſpendunt, paſcunt gaudio, metu

macerant. uerum hæc maxime Romana patent in hiſtoria: quæ uel diuturnitate, ac magnitudine bellorũ, uel uarietate fortunæ uberrimam exemplorum in omni genere copiam ſuppeditat. Romana porro uiri præſtãtes multi cum litterarum monimentis tradiderint; quorum ingenijs, quæ cuique merces gloriæ pro cuiuſque facultate debebatur, ea poſteritatis iudicio perſoluta; eminet inter omnes, mea ſententia, (nec uero ſecus antiquitas ſenſit) primumq; ſibi dignitatis gradum C. Cæſar iure uindicat. nam & uixit qua plurimum ætate Romæ floruit eloquentia: & coluit ipſe eloquentiam præter ceteros: rebus uero gerendis non interfuit modo, uerum etiam præfuit: quo factum, ut uſum quoque, qui ualet in ſcribenda historia multum, cum doctrina coniunxerit. extant, bono quodam litterarum fato, præclari illius de bellis ipſo duce geſtis commentarij; qui ſe non ſolum omnibus omnium hiſtorijs æquare, uerum, ut omnes fatentur, anteferre etiam uidentur. Breuitatem ſcis in oratione magnam eſſe laudem, cum eo tamen, ſi uitetur obſcuritas. facile enim, dum illam ſequimur, in hanc incidimus. quod in Thucydide uitium Cicero notauit, cum eſſet alioqui ſcriptor egregius. At uero C. Cæſar, cum breuitatem maxime omnium adamauerit, ita tamen

preſſus est, ut eodem nihil fieri poſſit illuſtrius. proprie loquitur, & ſignificanter: ornamentorum tantum habet, quantum in exponenda re decet: nam elaboratam ſtudioſius orationē, nimiaq; exultam elegantia prudentium aures non modo in commentarijs, uerum in hiſtoria quoque reſpuunt. Hic tibi eſt, Rhamnuſi optime, mihiq; multis nominibus cariſſime, in manibus habendus, tractandus aſſidue, obſeruandus, ediſcendus: ut eum penitus, ſi fieri poteſt, aut certe quantum poteſt, imitatione exprimas. nam cum tibi Veneta reſp. bellum illud memorabile, omniumq; difficillimum, quod Henrico Dandulo Duce aduerſus Byzantios geſtum eſt, latina oratione tradiderit explicandum; magniſq; etiam tuam induſtriam præmijs honeſtandam decreto publico cenſuerit: debes eniti uehementer, ac omnes ingenij tui neruos contendere, ne quis te tanto imparem oneri fuiſſe unquam putet. Atque ego quidem, qui te fero in oculis, qui tuæ gloriæ faueo, cum in ipſam rem intueor, grauem ſane, admodumq; difficilem, paululum commoueor: rurſus, cum ad ingenium tuum, ad induſtriam, ad illos animi tui præclaros ad laudem impetus mentem & cogitationem refero, facile confirmor, & huiuſce tibi commiſſi muneris eum, quem cupio, id eſt plane glorioſum exitum expecto.

pectο. Verum, ne ſint in te ipſo, quæ ſunt; & ſit hæc, quæ tibi ineunda uia eſt, quantumuis lubrica, incerta, impedita: an tu potes labi, potes errare, potes uſquam offendere, ducem ſecutus patrem tuum, Ioannem Baptiſtam Rhamnuſium, ſpectatæ ſapientiæ uirum, con ſiliorum omnium ſummi X uirum collegij participem; cuius elucent in urbe noſtra uirtutes eximiæ, nomen autem, æternis conſignatum atque impreſſum ingenij monimentis, per orbem terrarum fama diſsipauit, is te ſua doctrina inſtruet, conſilio monebit, prudentia reget. at quo ſtudio? quo ſcilicet pater filium, & quo talis pater talem filium debet. nec ſane uideo, quem deceret magis, aut in quem hæc aptius, quàm in te, prouincia conueniret. nam cum eas res, quæ tibi ſunt latinis litteris tractandæ, magna ex parte liber, ut audio, contineat Gallica ſcriptus uetere lingua, tum ipſa perobſcura, tum multis præterea diuerſarum linguarum uocabulis permixta, atque confuſa; eum porro librum pater tuus & unicum habeat, et unus ipſe (de noſtris quidem hominibus) optime omnium intelligat: ſapientisſime, ut in omni re ſemper, ita proximis menſibus decretum à X uiris eſt, ut hæc tibi potisſimum Venetæ pars hiſtoriæ mandaretur, cuius haurire ſcientiam non aliunde, quàm ex tuis ædibus,

 lice-

licebat. Ego quidem, etſi intelligo, qui ſis, quàm te delectet uerus honor, quàm tua ſponte incumbas ad decus; tamen hortor te, ſenſus huc omnes tuos, cogitationesq; conuertas; excites ipſe te; conſideres etiam atque etiam, quid ſuſceperis, à quibus commiſſum, qua tua ætate, qua omnium expectatione. Venetam ſcribis hiſtoriam, nec uniuerſam, ſed quòd in ea maxime putatur excellere: ſcribis Principum reip. decreto: ſcribis adoleſcens: qua ætate magnas res aggreſſos uel inſignis admodum manet gloria, uel temeritatis nota ſempiternæ. Quibus ex rebus, & quòd ante ſtudiorum tuorum præſtantes fructus edidiſti; & quòd patris tui uirtus tua uirtus putatur, nec tibi ſunt petenda extrinſecus quæ domi tuæ naſcuntur; orta eſt inter homines opinio, hiſtoriam te nobis daturum egregiam; in qua Venetæ urbis ita narres præclara facinora, ut aliena cum laude tui nominis immortalitatem coniungas. quod ita futurũ, mihi perſuaſum eſt, ſi te ad legendos aſſidue Cæſaris cõmentarios cõtuleris, eorumq; ad imitationem, et quaſi imaginem totum effinxeris. hoc enim in genere nihil habent perfectius latinæ litteræ: & eos, quo tibi eſſent, tui iuris quodam modo facti, cariores aliquanto, cum hoc tempore noſtris ex ædibus haud paulo, quàm antea, emendatiores exirent, uolui in

tuo

tuo nomine apparere, multis in hanc mentem cauſſis, iiſq; minime uulgaribus adductus. nã, ut omittam, quòd hiſtoriam ſcribenti nihil aptius, nihil omnino his commentarijs utilius quiſquam dixerit: ualde me commouit multorum annorum, ac pene ſæculorum in fouendis optimarum artium ſtudijs præclara tuæ gentis conſuetudo. ac uolo mihi, quod attinet ad illa uetuſtiora, ſilentium imponere: uenio ad ea, quæ propius ad ætatem noſtram accedũt. Auo tuo, cuius tu nomen, & una cum nomine uirtutem refers, quis in omni uita uirtutem amauit ardentius? qui cum in litteris uſquequaque excelluerit, tum uero iuris ciuilis cognitionem egregie conſecutus eſt: eiusq; rei teſtes habuit ampliſſimas Veneti imperij ciuitates, in quibus tum ciuilium, tum capitalium rerũ iudicijs, magna pariter & integritatis, & doctrinæ laude, præfuit. Mitto Hieronymum, patruum tuum, medicinæ, ac philoſophiæ ſtudijs præſtantem: qui cum in Syriam eo conſilio eſſet profectus, ut Arabicis litteris imbueretur; paucis annis tantum profecit, ut pleroſque Auicennæ libros in latinam linguam egregie conuerterit. Alios quoque poſſũ de tuis maioribus, hac laude præſtantes, minime paucos inuenire: ſed parente tuo contentus uno eſſe poſſum: quo ſemper in hac ciuitate non ſolum amico, uerum

etiam patrono eruditi homines uſi ſunt, neque ſibi ornamenti, aut præſidij plus in eius amicitia, atque auctoritate, quàm commodi repoſitum in benignitate ſenſerunt. Accedit illud, quòd idem pater tuus cum in Gallia, reip. cauſſa, diu uixerit, eamq; prouinciam, Rege Ludouico XII, *uniuerſam fere peragrauerit; magnam eorum locorum partem, de quibus mentionem in his commentarijs fieri uides, præſens ipſe nouit, eaq; tibi in ſermone, non ſecus ac in tabula picta, diligenter, ueriſſimeq; oſtẽdere ſolitus eſt. itaque, cum hunc librum ad te ſtatui mittere, illud intellexi, magiſtrum te habere excellentem in hoc rerum ac locorum Gallicæ prouinciæ ſtudio, parentem tuũ: quo ſum aliquanto magis in ſuſcepto conſilio confirmatus. Tibi uero diſplicere meum erga te officium non exiſtimo. mihi quidem ipſi ob eam cauſſam gratiſſimum fuit, ut ex tenui munere beneuolentiam in te meam perſpiceres: quæ cum à parentum noſtrorum coniunctione, qua nulla maior eſſe potuit, originem duxerit, quotidie tamen augetur ſtudijs erga me tuis, maxime uero cauſsis ijs, unde facile manat amor, uirtute, ac probitate, quarum altera tuis in ſcriptis, altera in moribus elucet.*

AD ANTONIVM TRIVLTIVM CARDINALEM, IN HISTORIAM SALLVSTII præfatio.

Cvm *omnes me litteræ, omniſq; libero homine digna cognitio uehementer delectat, Antoni Triulti Cardinalis ampliſsime: tum uero paſcor incredibili uoluptate, & afficior maiorem quendam in modum ſenſibus intimis, dum hiſtoriam tracto. quid enim poteſt eſſe iucundius? Rerum interitus obliuio eſt. at eæ reuiuiſcunt hiſtoria, cum in noſtram memoriam reuocantur: quæq; multorum annorum ſpatio, multis abhinc ſæculis geſta ſunt, ea nos, exiguo uolumine comprehenſa, & tanquam in conſpectu noſtro poſita, cognoſcimus. Si ſermonibus delectamur: reſonat in ſcriptis hominum uox eloquentiſsimorum, nihil temere, nihil incompoſite narrantium, omnia grauiter, ſuo quidque ordine, & loco. ſi conſuetudine clarorum uirorum: uerſamur, uetera legentes, cum Regibus, cum Principibus uiris, magnis in bello ducibus, ſapientiſsimis rerump. rectoribus: ora ipſa mehercule, lineamenta, & formam non tam corporis, quàm animi, eorum,*

eorum, quos nunquam uidimus, uidemur tamen quaſi præſentes intueri. Quòd ſi recte inſtituendæ uitæ ratione ac doctrinam ſequimur: uſu maxime reru quæritur prudentia. uſus eſt, uel cum experimur ipſi, uel cum, experiétibus alijs, quid euenerit, obſeruamus. nobis ipſis, experiri multa ſi uelimus, facile non licet. labore opus eſt, ac tempore: & fortuna tentanda; nec tentatur interdum ſine periculo. cõmodius ergo, ac tutius, euentis aliorum examinandis, prudentia comparatur. id autem, profecto uides Antoni doctiſſime, ac ſapientiſſime, proprium eſſe hiſtoriæ bonum: in qua patent fortunæ uiciſſitudines, regnorum mutationes, hominum ſiue uitia, ſiue uirtutes: ex quibus, quæ uitanda nobis ſint, quæ expetenda, nullo noſtro periculo, nullo labore, ſedentes in ocio docemur. Atque hoc in genere Polybius inter Græcos, de noſtris maxime is, cuius nunc libros tibi inſcriptos emitto, Salluſtius excellit. euenta enim ita narrat, ut cauſſas ſimul aperiat. ex quo oritur illa omnium pulcherrima ſcientia, ut, malorum, & calamitatum origine perſpecta, nihil agamus, niſi quod ratio præſcribit; omniaq; noſtra conſilia, omnes actiones ueterum exemplorum regula metiamur. Quæ cum ſit omnium, qui annales antiquorum euoluunt, communis utilitas:

alia quædam tua conditio eſt. habes enim hiſtoriam in familia tua: neque tibi, ſi quid inuenire uis egregium, & imitatione dignum, confugere ad libros neceſſe eſt, neque longius euagari, & quaſi peregrinari animo, ac mente, more multorum. domo petas, licet, omnium uirtutum exempla. perſequere maiores tuos cogitando. quæ fuerit eorum in pace iuſtitia, in bello uirtus, in omni fortuna moderatio, ſi attendes, nihil ad gloriam domeſticam requires. iuſtus Ariſtides, prudens Themiſtocles, fortis Epaminondas: de Romanis multi, multis eximijsq; uirtutibus inſignes. horum alij facta dum legunt, bonas artes ex eorum uita diſcunt, & ad eaſdem res, eademq; ſtudia laudis cupiditate rapiuntur. at tu refer animum ad tuos maiores. eminere uidebis, inſtructum egregijs artibus, Ioannem illum Iacobum Triultium, magni animi, ſummi conſilij uirum, ſcientia rei militaris ætate ſua facile principem; præterea, iuſtum, liberalem, abſtinentem, plane, præter decus, & gloriam, nihil in uita cogitantem. Nam de laudibus Hieronymi, parentis tui, quia tecum quaſi loquor, ne ſeruire tuis auribus uidear, nolo multus eſſe: tantum dicam; quàm diu uixerit, Gallicam rem in bello floruiſſe; poſtea quàm, hoſtium multitudine

ne oppreſſus, fortiter pugnans in acie perierit, concidiſſe. tantum in uno uiro momenti fuit, ac roboris. Age, ſint hæc, ut ita dicam, in campeſtri quadam luce poſita: quid? in urbe Roma, id eſt in omnium gentium celeberrimo theatro, non ſpectata, probataq; uehementer eſt trium tuæ gentis Cardinalium doctrina, religio, ſapientia? ut, Triultiorum nomine multorum uocibus in multas partes diſſipato, non ipſa tantum Roma, ſed omnis plane Italia, omnis, ubi colitur humanitas, Europa perſonaret. Omitto alios: ſunt enim multi: nec tu quenquam ignoras. non enim ſunt ex imaginibus, aut ex illa colorum inani ſpecie maiores tui cognoſcendi. quærenda tibi facies tuorum non eſt. clari ſunt ex recte factis: uirtute diſtinguuntur: cum alius in alia, in omnibus ſimul omnes enituerint. Quæ tu quoniam à primis annis ad hanc ætatem non modo cogitaſti, uerum etiam uita, ac moribus expreſſiſti; propterea te, Epiſcopatu Tolonenſi iam antea inſignitum, legationibus honeſtatum, primum Peruſina, & Auenionenſi, in quibus miram iuſtitiæ laudem tuliſti, deinde ad Regem Galliæ, & ad Venetam Remp. ubi prudentiam, ubi grauitatem incredibilem præſtitiſti, proximis diebus Cardinalem creauit Paulus I I I I. Pontifex omnium optimus,

mus, omniumq; maximus, iudicio præditus acerrimo in æſtimandis hominum ingenijs, ac moribus, itaq; animatus, ut, quæ cuiuſque meritis præmia debentur, ea libentiſſime, ac liberaliſſime perſoluat. in quo, nemo est, qui tuam animi ſingularem æquitatem, ac moderationem uehementer non admiretur, ac laudet; qui ſummæ nuncium dignitatis, cum eſt ad te, multis præſentibus allatus, ita acceperis, ut nemo, te commotum, nemo, ne leuiter quidem affectum, ex uultu, aut oratione, aut ullo corporis geſtu potuerit intelligere. ita patuit, quod ab inſipientibus ambigi, at diſputari quandoque ſolet, à bonis uiris uirtutẽ magis ipſam diligi, quàm uirtutis inſignia; honorem eſſe præmium recte agendi, finem non eſſe; magnos illos, ac præſtantes eſſe homines, qui laudabiliter ita uiuant, quaſi laudem percupiant, ita laudem, aut dignitatem excipiant, quaſi nihil minus antea cogitauerint; quod in te & animaduerſum eſt maxime, & obſeruatur quotidie magis. colere enim te quidem ſtudioſius, quàm antea, omnes uidentur: ipſe autem, qui antea fueras, idem omnibus es: nemo excluditur ſermone tuo, nemo congreſſu: tui omnibus copiam facis: eandem omnibus humanitatem oſtendis. Sequitur inſolentia fortunam: comes eſt rerum ſecunda-

rum

rum arrogantia: tu manſuetudinem amas: tu continentiam, tu benignitatem perpetuo retines. iure ergo hoc etiam nomine Cardinalis es: iure habes hanc, quò tui te pro Petri eccleſia ſuſcepti labores extulerunt, maximi ſacerdotij dignitatem. & nunc tu quidem comitatu ſtipatus honeſtisſimo familiarium tuorum, multo tamen inſignior, atque ornatior cohorte tuarum uirtutum, quæ tibi comites ubique ſunt, Romam redibis expectatus, expetitusq; , columen futurus Chriſtianæ reip. ſplendor ſacri collegij, ornamentum familiæ tuæ. I, decus Italiæ, amor, ac deliciæ bonorum omnium, dijs bene iuuantibus, ad eam urbem, quæ ſola peregrinam uirtutem excipit, ſola ornat honoribus, ſola dominam facit rerum omnium humanarum. nos autem, quibus tuam iuſtitiam, tuam benignitatem oſtenderas, læti tua dignitate, mæſti diſceſſu, te proſequimur abeuntem optimis ominibus; fauemus animis, precamur linguis; uota prorſus eadem, quæ pro parentibus, ac liberis noſtris, pro tua ſalute ſuſcipimus. Atque ego, in hac omnium eximia lætitia pariter & moleſtia, præcipuo quodam dolore diuellor; quia fato neſcio quo meo contigerit, ut, quàm diu Venetijs fuiſti, ego ſemper afflictus importuno morbo iacuerim: quo etiam nunc langueo:

 &

& ad morbum accedit ægritudo: quoniam quidem, alijs ad te adeuntibus, deq́; iſta dignitate gratulantibus, ipſe excludor unus, nec poſſum meæ ſummæ erga te obſeruantiæ præſenti officio ſatisfacere. hac tamen ſpe ſuſtentor, quòd humanitas ac ſapientia tua facile fortunam à crimine ſeiunget. conſilio aliquid peccatur: accuſes: iure feceris. culpam autem in ijs rebus, quæ non à uoluntate noſtra pendent, ſapiens nemo unquam dixit eſſe. quare nec tu mihi, quia non ualeo, uitio dandum putabis: & hoc ipſum, quia, me non ualere, non tam corporis, quàm officij cauſſa doleo, laudi etiam fortaſſe tribues. equidem habeo non uoluntatis modo teſtem, uerum etiam ſtudij ac beneuolentiæ auctorem in te meæ, hominem honoratum, & cum omni uirtute excellentem, tum uero omnium, quos ego in uita uiderim, humaniſſimum, Petrum Carneſeccum Protonotarium; qui te amat egregie, facitq́; plurimi, tuasq́; laudes utraque manu ad aſtra ſæpe tollit. uerum ego non id ſolum ſpecto, mea ut uni tibi pateat obſeruantia. illuſtrabo eam, ſi potero, meis aliquando ſcriptis, & patefaciam omnibus gentibus. interim, ut hæc tibi noſtra ex aliquo ſigno uoluntas illuceſcat, præclaram edo tuo cum nomine Salluſtij hiſtoriam: cui tu ſi locum dabis inter

ter eos libros, qui ab oculis tuis abeſſe non ſolent; uigebit apud te noſtri memoria: quoties eam uidebis, toties animo tibi occurram; adero tibi ſæpe abſens; tacitus ſæpe tecum loquar; meq; eſſe de tuis familiaribus unum, de ijs maxime, qui operam tibi aſſiduam præbent, qui tuo potiſſimum honori ſeruiunt, exiſtimabis. quod ut ita ſit, uehementer opto: & , ſi aſſequor, feram in cælum iſtam humanitatem, colam animo, tuebor officijs, & imitabor, quantum potero: ſtudio certe, ſi minus re licebit, tibi ut ſatisfaciam, elaborabo.

AD ALOYSIVM GARZONIum, in libros XXIII de lingua latina, qui Calepini nomine circumferuntur, præfatio.

CONSTARE *tibi puto, Aloyſi Garzoni, cum ad res præclaras natus homo ſit, quippe qui ſolus ex omnibus animantibus munere rationis ac mentis excellat, nullam tamen artem eodem tempore & inuentam ſimul eſſe, & abſolutam. omnes humili tenuiq; ab initio profectæ, paulatim quaſi per gradus aſcendentes, ad id, quod ſummum uidetur eſſe, peruenerunt. hoc & in litteris accidit, maximeq;*

quibuſdam in libris, qui eiuſmodi ſunt, ut, ſemel atque iterum aucti, locupletari tamen, atque ornari deinde poſsint. quo ex genere bonum fatum Calepinus ſortitus eſt, cui quotidie fere omnes homines de ſuo largiantur. certe enim illius dictionarium, quod nunc emittimus, non tam ipſius induſtria, quàm aliorum labore ſtudioq; in tãtam altitudinem excreuit. unum tamen deſidero, quòd ij, quibus illud propoſitum fuit, ut in hunc librum quãplurima congererent, id ipſum, quod fecerunt, ut adderent, facere conſideratius diligentiusq; potuerunt. quorſum enim in herbarum montiumq; nominibus colligendis diligentes ſumus; uerba autem latinæ linguæ illuſtria maxime, ac ſignificantia, quæ neſcire nemo uult, in augendo Calepino negligimus? ergo ipſi hoc potisſimum ſpectauimus: & , opinor, tantum præſtitimus, quantum qui, hoc dictionario cum alijs dictionarijs conferendo, cognoſcet, non dubito quin de hac opera nobis & faueat, & bene precetur. non enim libet hic commemorare, quæ quibus in uerbis ſint à nobis addita: nam ſexcenta ſunt, neque ſumpta ex apertis aliorum librorum indicibus, ſed ex ijs latinæ linguæ fontibus, ad quos peruenire cuiuis non licet. utrum autem ipſi peruenerimus, res ipſa indicet. In eo etiam ab aliorum

 inſtituto

inſtituto diſcrepauimus, quòd alij tantum, ut addant, quæ utilia putant, elaborant; nos etiam, quæ non utilia ſunt, & diſcendi cupidis contraria, quæ ſcilicet Calepinus ipſe non recte percepit, hæc, inquam, dedimus operam, ut de libro, tanquam de tritico lolium, eximeremus. addidimus, mutauimus, ſuſtulimus, prout res poſtulauit. dictiones certe græcas, ex multiplici lectione deprauatas, ut eſt fere, niſi diligenter caueas, corruptrix librorum typographia, tam multas correximus, ut, quod fabuloſum eſt, nos dicere ἱστορικῶς *poſsimus, Augeæ ſtabulum à nobis eſſe repurgatum. Noſtrum etiam in hoc opere proprium illud putamus, quòd, cum alij in addendo ſupra modum curioſi fuerint, ut liber excreſceret; nos contra, ne quid præter rem adderemus, ſuperſtitioſi fuimus, nec minus in execando diligentes. ut in dictionibus græcis, latinarum ordini inſertis, uel potius intruſis, multas, quaſi de alieno loco, migrare coegimus. exempli gratia inter latinas dictiones quem locum habere potuit catabathynus, aut hodœdocus, aut pſeudonymus, & huiuſmodi, quæ à latinis ſcriptoribus latine pro exemplo adducta minime reperias: quæ propemodum innumerabilia ſuſtulimus, eodem iure quo latina uocabula de Græco dictionario tolleremus. Et quoniam*

niam hoc uolumen, ob uariam infinitamq́; doctrinam, multorum per manus circumfertur: facile futurum putaui, ut, ſi tibi à me inſcriptum exiret, ſignificationem multis daret amoris erga te mei. nam, ut omittam merita in me tua, quæ nulla unquam delebit obliuio, tui me ſuauitates ingenij, tua incredibilis humanitas, ſingularis probitas, eximia ad colendam uirtutem animi propenſio ad amandum alliciunt. non enim ideo mihi carus es, quia ſis Venetæ reip. omnium ampliſſimæ, à ſecretis, aut quia nunc una cum uiro clariſſimo, omnibusq́; uirtutibus ornatiſſimo, Michaele Suriano Legato, particeps & miniſter conſiliorum omnium ad Philippum, Hiſpaniæ Regem, ſis profectus: ſed, quia talem te præſtas, ut & hæc tibi, admodum ampla, atque honorifica, munera iure deferantur, & egregijs animi tui bonis maiora quoque debeantur. Sit igitur hic liber & tibi, & reliquis argumentum beneuolentiæ meæ, teſtimonium iudicij, grati uero animi, non omnino quale uelim, ſed quale poſſum hoc tempore, monimentum. tu autem iſtam præclaram in nos uoluntatem conſerua: &, quo inſtituiſti curſu, per directam, maximeq́; expeditam, ac certam litterarum uiam ad gloriam contende. quod ego quidem, qui tuos ſenſus, tuos ad lau-

dem impetus optime teneo, ita opto, ut ſperem, ita ſpero, ut futurum mihi perſuadeam. idq́; etiam reliquis prædicare non deſino.

AD MICHAELEM GHISLERIVM, CARDINALEM,

in librum de locutione Dei, Academiæ Venetæ nomine, præfatio.

RERVM *humanarum exitus, quàm uaria ſint hominum conſilia, declarant. quòd ſi quis bene cogitat; ſequitur, ut idem laudabiliter agat. recte autem agentem, nihil unquam fruſtrabitur, nihil fallet. Decet igitur nos optima ſpe niti, admodumq́; firma, quibus, in condenda, atque inſtituenda Academia noſtra, nihil, præter Dei gloriam, & communem hominum utilitatem, propoſitum fuit. Neque uero actiones noſtræ, ut ſperamus, eiuſmodi erunt, ut hanc ad optimas res animorum noſtrorum incredibilem propenſionem ambigue aliquis interpretari, aut in dubium reuocare poſſit. apparantur quotidie ſumma cura, & edentur à nobis diuina doctrina referti, qui pietatem, ac religionem complectuntur, illuſtres libri.*

&

& interim, quaſi ſpecimen quoddam, aut pignus noſtræ uoluntatis, egregia quædam de locutione Dei, ab excellenti uiro conſcripta, piis mentibus, ac ſacrarum litterarum, id eſt ueræ gloriæ, ſtudioſis communicanda cenſuimus. quæ duabus maxime de cauſſis, præſtantiſſime uir, tuo nomine decuit eſſe inſcripta: primum, quòd, ſuſcepto Academiæ noſtræ patrocinio, nihil prætermittis, quod ad eam ornandam, augendamq; pertineat: & nos, quæ à te officia proficiſcuntur, quibus animis, quàm libentibus, quàm gratis excipiamus, aliquo item officio tum ipſi tibi, tum ceteris omnibus indicatum, maximeq; perſpicuum eſſe cupimus: deinde, quæ de Deo loquuntur, ad quem potius mitti æquum fuit, quàm ad eum, qui diuina ſtudia in omni ſuæ uitæ curſu cunctis & opibus, & honoribus antepoſuit? qui cum uniuerſam de Deo, diuiniſq; rebus doctrinam accuratiſſime quæſiuit; tum uero cum ipſa doctrina uitæ rationem coniunxit, &, ut omnes rectam, ſalutaremq; uiam tenerent, aut, qui diuerterant, in eam reuocarentur, ſtudio, conſilio, monitis, auctoritate contendit. nihil obſcure fama loquitur de tuis uirtutibus. nihil de te aut exiguum, aut dubium affertur. patent multis, ac certiſſimis argumentis eximia tua in Chriſti Eccleſiam merita: colunt

te omnes ob doctrinam: imitantur multi ob integritatem: amant ob humanitatem, maximeq; ob rectam, ac ſimplicem naturam, ab omni fuco, omniq; faſtu longiſſime remotam. præconem uero tuarum laudum omnibus horis audimus eum, qui ſumma ipſe laude dignus eſt, Federicum Badoarium, auctorem, & conditorem, Deo duce, Academiæ noſtræ: cui quidem uiro tum uitæ probitas, tum ex aſſiduo ſtudio doctrina, & ex diuturno rerum uſu prudentia fidem, atque auctoritatem in omni ſermone conciliat. ipſo igitur non modo approbante, uerum etiam hortante. præclarum de Deo libellum, grauem ſententijs, illuſtrem uerbis, ad te mittit, tuoq; dicatum nomini cum omnibus gentibus Academia noſtra communicat. quæ cum ſe tibi, ſuo primum iudicio commota, tuis deinde meritis impulſa, penitus addixerit, eandem obſeruantiam in omni uita præſtabit, &, ut eam futuræ quoque gentes intelligant, ipſo, ad quem omnia referimus, ſummo Deo opem ferente, aliquo merito conſequemur. Tu interim, quando iam hoc tribuiſti humanitati tuæ, ut nos ſuſciperes; tribue idem conſtantiæ, ut ſuſceptos tuearis, ac foueas, ita tamen, ſi nos tuo præſidio, ac ſtudio dignos, id eſt noſtra ingenia in optimis artibus exercentes, noſtrasq;

ſtraſq́; uoluntates ad unam uirtutem dirigentes, & audies, & re ipſa cognoſces.

AD ANTONIVM CARLONEM, Allifarum principem, in Sannazarii poemata præfatio.

VT *eſt præclarum, ornatiſſime Princeps, in arte poetica excellere: ſic ea cognoſcere, quibus ad illam laudem perueniatur, maximum quiddam, ac difficillimum eſt. fallitur enim, ſiquis abſoluti poetæ partes in eo poſitas arbitratur, ut, cum metiendi carminis rationem optime perceperit, cum elegantiſſimarum uocum ſupellectilem quaſi quandam ſibi compararit, addo etiam cum materiem animo cóprehenſam ordine quodá atque artificio diſtinxerit, hiſce rebus tanquam egregie munitus ad ſcribendum ſe conferat. grauiora ſunt, quæ requiruntur, & ex abditis plurimarum artiũ ac doctrinarum fontibus haurienda. nam cum eius cóſilium, qui hoc in genere elaborat, uel inprimis id ſpectare debeat, ut, uoluptati uerſuum utilitate ſententiarum admiſcenda, nihilo minus lectorem moneat, quàm oblectet; monita uero illa plerunque neceſſaria ſint, ut in uitijs ſummam turpitudinem ineſſe, in uirtutibus ſummam gloriam, oſtendatur: quo mo-*

do hoc ſine philoſophiæ cognitione prudenter ac perite poterit efficere? Iam, ſi res exigat, ut aut de cæli ſtellarumq; ratione, aut de regionum terreſtrium ac maritimarum ſitu dicendum ſit: certe hos locos non poterit, niſi qui Aſtrologiam & Geographiam attigerit, commode tractare. itaque ſi quis huius facultatis ſtudium eo complexus animo eſt, ut aliquando, quæ litteris mandare ſtuduerit, ea ſe ſperet, ue luti pictorem egregium, omnibus artis coloribus illuſtraturũ: is omnium fere diſciplinarum ſcientiam, quæ ad bene beateq; uiuendum pertinent, ne prorſus ignoret, neceſſe eſt. Quòd ſi ad aſſequendum poetæ nomen ubertatem illam ingenij à natura datam ſatis eſſe putat; atque hac una inſtructus, faclie audet canoros illos quidem, rerum tamen inanes uerſus uel domi pangere, uel in triuijs ad populi aures effundere: ſtatim ab intelligentibus explodetur, neque ſolum imprudens, aut parum uerecundus, ſed etiam plane ſtultus, ac temerarius habebitur. Quo minus eſt mirandum, ſi, ut hac arte præſtarent, quampauciſſimis contigit; cum in omni præterea liberalium doctrinarum genere plurimi ſemper floruerint. Sed egregiorum poetarum multo etiam maiorem hac noſtra tempeſtate, quàm priſcis temporibus, penuriam eſſe conſtat: ſiue quòd ſæculi

felicitas

felicitas illa fuit; ſiue, quod equidem magis exiſtimo, quia non iiſdem, quibus olim, præmiis ad uirtuté nunc homines excitantur. Eorum autem, quos in hoc genere præſtantes cognouimus, ſine controuerſia primum locum obtinuit uir eximius, & omni laude cumulatus, Iacobus Sannazarius: cuius ingenii monumenta non uetuſtas, non obliuio delebit ulla: ut ex tot Regum triumphis haud paulo clarior, quàm ex unius hominis doctrina, atque ingenio, Parthenope ſit futura. Hoc autem, Princeps egregie, tui muneris fere totum eſt: qui, cum ad ſummam generis nobilitatem etiam optimarum diſciplinarum ſcientiam adiunxeris; tamen hæc per ſe, niſi accederet ſtudium de poſteris bene merendi, quaſi minima iudicans, quæcunque à doctis uiris mandata litteris, digna, quæ inter manus uerſentur, exiſtimas, in apertum ut referantur, maximopere contendis: Quo nomine ipſi profecto Sannazarii manes tibi non uulgares gratias habent, cum eos libros, quos ille moriens tuæ fidei commendarat, peruulgandos diligentiſſime curas. Qui uero ingenuarum artium ſtudiis dediti ſunt, ii ſe tibi tantum debere profitentur, quantum perſolui nullo modo poſſit: itaque à me, qui eodem in ære ſum, petere uidentur, uniuerſorum cauſſam ut ſuſcipiam, tibiq;,

tibiq́;, propter hoc officium, quid omnes de te & ſentiant, & loquantur, aliqua ratione ſignificem. Ego, licet ipſa te recte factorum conſcientia contentum eſſe, nihil præterea requirere, exploratum habeam; tamen, ut eorum honeſtiſſimo deſiderio ne deſim, do me libenter in eam partem, in quam etiam mea ſponte propendebam; & ad oſtendendum non eorum modo animum, ſed etiam obſeruantiam & pietatem in te meam, hæc ipſa Sannazarij poemata, quæ noſtris typis edenda curaſti, nomini tuo dicatum ad te mitto. Leges hic omnia, quæcunque ab eo latine ſcripta nunc extant. primum autem erit diuinum illud, quod ipſe de partu Virginis inſcripſit, opuſculum: dein Chriſti lamentatio: mox eclogæ quinque: quas tamen decem ſcripſerat; ſed è Gallia reuerſus, has tantum, quas emiſimus, & fragmentum illud, quod poſt Salices collocauimus, inuenit, reliquis aut furto ſurreptis, aut per incuriam ſuorum, quibus eas diſcedens crediderat, amiſſis. ſequuntur elegiarum libri tres, epigrammatum totidem. quæ omnia tuo inſcripta nomini apparebunt; ut eius beneuolentiæ, quàm Sannazario & uiuo, & mortuo præſtitiſti, hunc ſaltem fructum percipias.

INDEX EORVM, AD QVOS MISSAE SVNT EPISTOLAE.

ALFONSO *Caraſæ, Cardinali.* 2.
Annibali Caro. 67. 68. 69. 69.
Annibali Cruceio. 160.
Andreæ Duditio Sbardellato. 117. 118. 119. 119. 120. 120. 121. 121. 122. 123. 124. 124. 165.
Andreæ Patricio. 137. 138.
Andreæ Zebridonio. 110.
Antonio Auguſtino. 44. 44. 45. 46. 47.
Antonio Merlo. 160.
Antonio Poſſeuino. 27.
Antonio Verantio. 109.
BARTHOLOMAEO *Riccio.* 43.
Benedicto Accolto. 155. 156. 157.
Benedicto Rhamberto. 48.
Bernardino Maffeo, Epiſcopo. 17.
CAESARI *Ferrantio.* 65.
Chriſtophoro Madrutio, Cardinali. 24.
DIONYSIO *Lambino.* 139.
FABIO *Stellæ.* 50. 51.
Franciſco Gonzagæ. 26.
Franciſco Luiſino. 20.
Franciſco Molino. 73.
Franciſco Morando. 143.
Franciſco Othomano. 55. 55.
Franciſco Seuero. 149.

Franciſco

Franciſco Vargæ. 33.
GABRIELI *Catiano.* 18.
Gaſparo Contareno. 154.
Gilberto Cognato. 139.
Gulielmo Paccio. 167.
HIPPOLYTO *Eſtenſi, Cardinali.* 72:
Hieronymo Furnarino. 59:
Hieronymo Lippomano. 28: 30: 31:
Hieronymo Faleto. 34:
IACOBO *Griſolo.* 158:
Ioanni Baptiſtæ Paſtorio. 53.
Ioanni Baptiſtæ Pignæ. 162:
Ioanni Baptiſtæ Rhamnuſio. 93:
Ioanni Sturmio. 56: 57.
Ioanni Vincentio Pinello. 114.
LAEVINO *Torrentio.* 60. 144:
Lazaro Bonamico. 166:
Laurentio Gambaræ. 145: 166.
MARCELLO *Ceruino, Cardinali.* 15.
Marco Antonio Lombardino. 62.
Marco Antonio Mureto. 74. 74: 75: 76: 77: 78. 79. 79: 80: 81: 82. 83. 83: 84. 85. 85: 86. 87: 88. 88: 88: 89. 89: 90. 91. 92:
Marco Antonio Nattæ. 96. 96: 97: 98: 99. 99: 100: 101. 101: 102. 102. 102: 103: 105. 105: 106. 106:
Mario Corrado. 49. 150:

Ma-

Mario Nizolio. 40.
Michaeli Sophiano. 161.
Michaeli Turriano, Cenetenſi Epiſcopo. 107.
NICOLAO *Nathanaelo*. 146.
OCTAVIANO *Magio*. 71.
PAVLO *Contareno*. 21.
Paulo Magnulo. 168. 168:
Petro Celſo. 151:
Petro Miſcouio. 111:
Petro . . . . 140.
RAINVTIO *Farneſio, Cardinali*. 1.
Romulo Ceruino. 25: 141.
SAMBVCO *ſuo*. 152. 153. 164.
Sebaſtiano Leoni. 60:
Siluio Antoniano. 41:
Stephano Saulio. 3: 7. 10.
VIDO *Fabro*. 13:
Vido Lolgio. 66:
Vido Pancirolo. 116.
Vincentio Giliano. 142:
Vincentio Stellæ. 53:
* 58.
* 147: 148.

INDEX EORVM, AD QVOS miſſæ ſunt præfationes.

AD *Alexandrum Cæſarinum, Cardinalē.* 177:

Ad Alfonſum Carafam Cardinalem. 192:

Ad Aloyſium Garzonium. 224.

Ad Antonium Carlonem, Alliſarum principem. 207:

Ad Antonium Aelium, Epiſcopum. 199:

Ad Antonium Triultium, Cardinalem. 221.

AD *Benedictum Accoltum, Cardinalem.* 174.

Ad Benedictum Rhambertum. 182:

AD *Carolum Piſaurium.* 171:

AD *Diegum Hurtadum de Mendoza.* 184:

AD *Gulielmum Bellaium.* 176.

AD *Hieronymum Faletum.* 209.

Ad Hippolytum Eſtenſem, Cardinalē. 205.

AD *Ioannem Monlucium, Chriſtianiſſimi Regis conſiliarium, & apud Venetam remp. oratorem.* 179:

Ad Ioannem Moruillerium, Gallorum Regis conſiliarium, & apud Venetam remp. oratorem. 203.

Ad Iſabellam Villamarinam, Salernitani principis coniugem. 212:

KALENDARII *Romani præfatio.* 207:

AD *Marcellum Ceruinum, Cardinalem.* 187:

Ad Matthæum Senaregam. 169.

Ad

Ad Michaelem Ghiſlerium, Cardinalē. 206:
A D *Paulum Rhamnuſium.* 217.
A D *Rainutium Farneſium, Cardinalem.* 190.
A D *Torquatum Bembum.* 214

FINIS.

Errata ſic corrigito.

car. 13.	uer. 17.	Guidoni	Vido
90.	11.	Hotomanum,	Othomanum,
119.	13.	ad mitto.	ad te mitto.
141.	10.	ipſa	ipſe
151.	26.	aliquod	aliquot

Series chartarum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y yy Z AA BB CC DD EE FF GG.

Omnes ſunt quaterniones, præter *yy* duernionem.

VENETIIS, M. D. LX.

AL DVS

BIBLIOTECA NAZ. ROMA
VITTORIO EMANUELE

[illegible]

do hoc ſine philoſophiæ cognitione prudenter ac perite poterit efficere? Iam, ſi res exigat, ut aut de cæli ſtellarumq; ratione, aut de regionum terreſtrium ac maritimarum ſitu dicendum ſit: certe hos locos non poterit, niſi qui Aſtrologiam & Geographiam attigerit, commode tractare. itaque ſi quis huius facultatis ſtudium eo complexus animo eſt, ut aliquando, quæ litteris mandare ſtuduerit, ea ſe ſperet, ueluti pictorem egregium, omnibus artis coloribus illuſtraturũ: is omnium fere diſciplinarum ſcientiam, quæ ad bene beateq; uiuendum pertinent, ne prorſus ignoret, neceſſe eſt. Quòd ſi ad aſſequendum poetæ nomen ubertatem illam ingenij à natura datam ſatis eſſe putat; atque hac una inſtructus, facile audet canoros illos quidem, rerum tamen inanes uerſus uel domi pangere, uel in triuijs ad populi aures effundere: ſtatim ab intelligentibus exploditur, neque ſolum imprudens, aut parum uerecundus, ſed etiam plane ſtultus, ac temerarius habebitur. Quo minus eſt mirandum, ſi, ut hac arte præſtarent, quampauciſſimis contigit; cum in omni præterea liberalium doctrinarum genere plurimi ſemper floruerint. Sed egregiorum poetarum multo etiam maiorem hac noſtra tempeſtate, quàm priſcis temporibus, penuriam eſſe conſtat: ſiue quòd ſæculi

felicitas

felicitas illa fuit; ſiue, quod equidem magis exiſtimo, quia non iiſdem, quibus olim, præmiis ad uirtuté nunc homines excitantur. Eorum autem, quos in hoc genere præſtantes cognouimus, ſine controuerſia primum locum obtinuit uir eximius, & omni laude cumulatus, Iacobus Sannazarius: cuius ingenii monumenta non uetuſtas, non obliuio delebit ulla: ut ex tot Regum triumphis haud paulo clarior, quàm ex unius hominis doctrina, atque ingenio, Parthenope ſit futura. Hoc autem, Princeps egregie, tui muneris fere totum eſt: qui, cum ad ſummam generis nobilitatem etiam optimarum diſciplinarum ſcientiam adiunxeris; tamen hæc per ſe, niſi accederet ſtudium de poſteris bene merendi, quaſi minima iudicans, quæcunque à doctis uiris mandata litteris, digna, quæ inter manus uerſentur, exiſtimas, in apertum ut referantur, maximopere contendis. Quo nomine ipſi profecto Sannazarii manes tibi non uulgares gratias habent, cum eos libros, quos ille moriens tuæ fidei commendarat, peruulgandos diligentiſſime curas. Qui uero ingenuarum artium ſtudiis deditiſunt, ii ſe tibi tantum debere profitentur, quantum perſolui nullo modo poſſit: itaque à me, qui eodem in ære ſum, petere uidentur, uniuerſorum cauſſam ut ſuſcipiam,

tibiq́;

tibiq́; , propter hoc officium , quid omnes de te & ſentiant , & loquantur , aliqua ratione ſignificem. Ego, licet ipſa te recte factorum conſcientia contentum eſſe , nihil præterea requirere , exploratum habeam ; tamen , ut eorum honeſtiſſimo deſiderio ne deſim , do me libenter in eam partem , in quam etiam mea ſponte propendebam; & ad oſtendendum non eorum modo animum , ſed etiam obſeruantiam & pietatem in te meam ; hæc ipſa Sannazarij poemata , quæ noſtris typis edenda curaſti , nomini tuo dicatum ad te mitto. Leges hic omnia , quæcunque ab eo latine ſcripta nunc extant. primum autem erit diuinum illud , quod ipſe de partu Virginis inſcripſit , opuſculum : dein Chriſti lamentatio: mox eclogæ quinque : quas tamen decem ſcripſerat ; ſed è Gallia reuerſus , has tantum , quas emiſimus , & fragmentum illud , quod poſt Salices collocauimus , inuenit, reliquis aut furto ſurreptis , aut per incuriam ſuorum,quibus eas diſcedens crediderat, amiſſis . ſequuntur elegiarum libri tres , epigrammatum totidem . quæ omnia tuo inſcripta nomini apparebunt ; ut eius beneuolentiæ, quàm Sannazario & uiuo , & mortuo præſtitiſti , hunc ſaltem fructum percipias.

INDEX EORVM, AD QVOS MISSAE SVNT EPISTOLAE.

ALFONSO *Caraſæ, Cardinali.* 2.
Annibali Caro. 67: 68: 69. 69:
Annibali Cruceio. 160.
Andreæ Duditio Sbardellato. 117. 118: 119. 119: 120. 120: 121. 121: 122. 123. 124. 124: 165.
Andreæ Patricio. 137. 138.
Andreæ Zebridonio. 110:
Antonio Auguſtino. 44: 44: 45: 46. 47:
Antonio Merlo. 160:
Antonio Poſſeuino. 27.
Antonio Verantio. 109.
BARTHOLOMAEO *Riccio.* 43.
Benedicto Accolto. 155: 156: 157.
Benedicto Rhamberto. 48.
Bernardino Maffeo, Epiſcopo. 17.
CAESARI *Ferrantio.* 65:
Chriſtophoro Madrutio, Cardinali. 24:
DIONYSIO *Lambino.* 139:
FABIO *Stellæ.* 50. 51.
Franciſco Gonzagæ. 26:
Franciſco Luiſino. 20.
Franciſco Molino. 73:
Franciſco Morando. 143:
Franciſco Othomano. 55. 55:
Franciſco Seuero. 149.

Franciſco

Franciſco Vargæ. 33.
GABRIELI *Catiano.* 18.
Gaſparo Contareno. 154.
Gilberto Cognato. 139.
Gulielmo Paccio. 167.
HIPPOLYTO *Eſtenſi, Cardinali.* 72:
Hieronymo Furnarino. 59:
Hieronymo Lippomano. 28: 30: 31:
Hieronymo Faleto. 34:
IACOBO *Grifolo.* 158:
Ioanni Baptiſtæ Paſtorio. 53.
Ioanni Baptiſtæ Pignæ. 162:
Ioanni Baptiſtæ Rhamnuſio. 93:
Ioanni Sturmio. 56: 57.
Ioanni Vincentio Pinello. 114.
LAEVINO *Torrentio.* 60. 144:
Lazaro Bonamico. 166:
Laurentio Gambaræ. 145: 166.
MARCELLO *Ceruino, Cardinali.* 15.
Marco Antonio Lombardino. 62.
Marco Antonio Mureto. 74. 74: 75: 76: 77: 78. 79. 79: 80: 81: 82. 83. 83: 84. 85. 85: 86. 87: 88. 88: 88: 89. 89: 90. 91. 92:
Marco Antonio Nattæ. 96. 96: 97: 98: 99. 99: 100: 101. 101: 102. 102. 102: 103: 105. 105: 106. 106:
Mario Corrado. 49. 150:
Ma-

Mario Nizolio. 40.
Michaeli Sophiano. 161.
Michaeli Turriano, Cenetenſi Epiſcopo. 107.
NICOLAO *Nathanaelo.* 146.
OCTAVIANO *Magio.* 71.
PAVLO *Contareno.* 21.
Paulo Magnulo. 168. 168:
Petro Celſo. 151:
Petro Miſcouio. 111:
Petro .... 140.
RAINVTIO *Farneſio, Cardinali.* 1.
Romulo Ceruino. 25: 141.
SAMBVCO *ſuo.* 152. 153. 164.
Sebaſtiano Leoni. 60:
Siluio Antoniano. 41:
Stephano Saulio. 3: 7. 10.
VIDO *Fabro.* 13:
Vido Lolgio. 66:
Vido Pancirolo. 116.
Vincentio Giliano. 142:
Vincentio Stellæ. 53:
* 58.
* 147: 148.

INDEX EORVM, AD QVOS miſſæ ſunt præfationes.

AD Alexandrum Cæſarinum, Cardinalé. 177:
Ad Alfonſum Carafam Cardinalem. 192:
Ad Aloyſium Garzonium. 224.
Ad Antonium Carlonem, Alliſarum principem. 207:
Ad Antonium Aelium, Epiſcopum. 199:
Ad Antonium Triultium, Cardinalem. 221.
AD Benedictum Accoltum, Cardinalem. 174.
Ad Benedictum Rhambertum. 182:
AD Carolum Piſaurium. 171:
AD Diegum Hurtadum de Mendoza. 184:
AD Gulielmum Bellaium. 176.
AD Hieronymum Faletum. 209.
Ad Hippolytum Eſtenſem, Cardinalé. 205.
AD Ioannem Monlucium, Chriſtianiſſimi Regis conſiliarium, & apud Venetam remp. oratorem. 179:
Ad Ioannem Moruillerium, Gallorum Regis conſiliarium, & apud Venetam remp. oratorem. 203.
Ad Iſabellam Villamarinam, Salernitani principis coniugem. 212:
KALENDARII Romani præfatio. 207:
AD Marcellum Ceruinum, Cardinalem. 187:
Ad Matthæum Senaregam. 169.

Ad

Ad Michaelem Ghiſlerium, Cardinalé. 206:
A D *Paulum Rhamnuſium.* 217.
A D *Rainutium Farneſium, Cardinalem.* 190.
A D *Torquatum Bembum.* 214

FINIS.

Errata ſic corrigito.

car. 13.	uer. 17.	Guidoni	Vido
90.	11.	Hotomanum,	Othomanum,
119.	13.	ad mitto.	ad te mitto.
141.	10.	ipſa	ipſe
151.	26.	aliquod	aliquot

Series chartarum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y yy Z AA BB CC DD EE FF GG.

Omnes ſunt quaterniones, præter *yy* duernionem.

VENETIIS, M. D. LX.

AL DVS

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Google

Digitized by Google